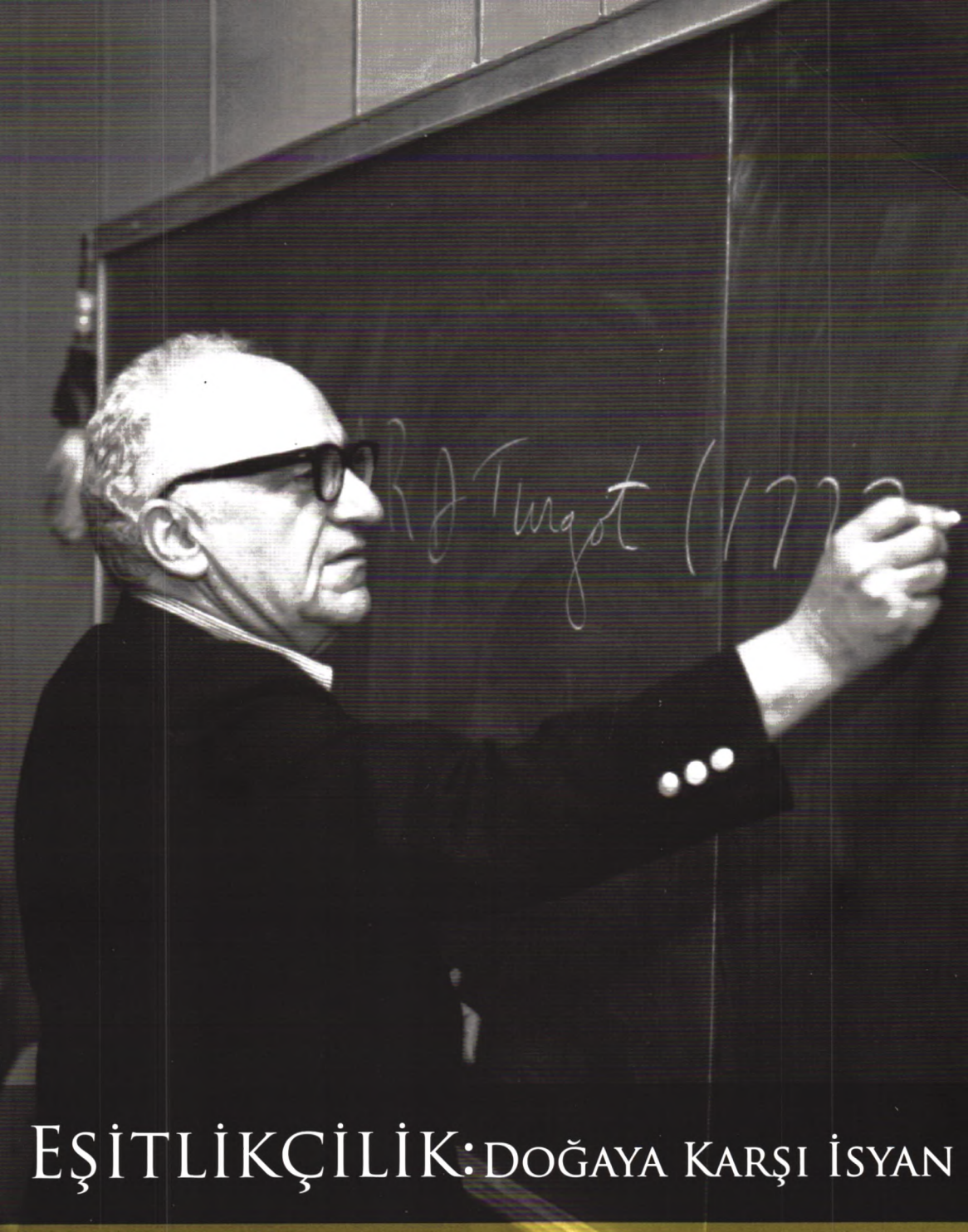

EŞİTLİKÇİLİK: DOĞAYA KARŞI İSYAN

Murray N. Rothbard

LiBeRtE

Eşitlikçilik: Doğaya Karşı İsyan

Egalitarianism as a Revolt against Nature

Murray N. Rothbard

Çeviren: Mustafa Acar

Murray N. Rothbard
Eşitlikçilik: Doğaya Karşı İsyan
Egalitarianism As a Revolt Against Nature (1974)

All rights reserved, including the right of reproduction in whole or in part in any form

Liberte Yayınları: 155
Liberte Yayınları, Haziran 2009
Tüm hakları saklıdır.
ISBN: 978-975-6201-45-9
© Liberte Yayınları

Çeviren: *Mustafa Acar*
Konsept Tasarımı: *Muhsin Doğan*
Sayfa Düzeni: *Harun Kaban*
Tashih: *Selçuk Durgut*
Baskı: *Cantekin Matbaası*

Liberte Yayınları
GMK Bulvarı No: 108/16
06570 Maltepe - Ankara
Tel: (312) 230 87 03
Faks: (312) 230 80 03
Web: www.liberte.com.tr
E-mail: info@liberte.com.tr

İçindekiler

Takdim VII
İkinci Baskıya Takdim IX
Birinci Baskıya Takdim XV
1974 Baskısına Önsöz (R.A. Childs, Jr.) XIX
Bölüm 1: Eşitlikçilik: Doğaya Karşı İsyan 1
Bölüm 2: Sol ve Sağ: Özgürlüğün İmkânları 15
Bölüm 3: Devletin Anatomisi 37
Bölüm 4: Adâlet ve Mülkiyet Hakları 59
Bölüm 5: Savaş, Barış ve Devlet 77
Bölüm 6: Kamu Sektörü Fiyaskosu 89
Bölüm 7: Çocuk Özgürlüğü 97
Bölüm 8: Büyük Kadının Kurtuluşu Davası: İşin Doğrusu 105
Bölüm 9: Serbest Piyasada Çevre Koruma Meselesi 117
Bölüm 10: Devrimin Anlamı 127
Bölüm 11: Ulusal Kurtuluş 131
Bolüm 12: Anarko Komünizm 135
Bölüm 13: Bir İktisatçı Gözüyle Spooner-Tucker Öğretisi 139
Bölüm 14: Ludwig von Mises ve Çağımızın Paradigması 149
Bölüm 15: Neden Liberteryen Olmalı? 163
Bölüm 16: Özgürlük, Eşitsizlik, İlkelcilik (Primitivizm), ve İşbölümü 169
Derkenar 197
İndeks 209

Takdim

Ekonomik değer neye bağlıdır? Para nedir ve değeri nasıl oluşur? Faiz nedir? Enflasyon nedir? Ekonomide periyodik krizler neden oluşur? Sosyalizm neden teoride bile imkânsızdır?

Tüm bu soruları cevaplayabilen, çelişkilere düşmeden, her dönem, her şart ve bölge için aynı geçerlilikle cevaplayabilen tek ekonomi okuludur, Avusturya İktisat Okulu.

Fakat, dünyanın hemen hiç bir üniversitesinde, hiçbir ekonomi dersinde değinilmez Menger'e, Böhm Bawerk'e, Mises'e, Rothbard'a. Bu isimleri duymadan ekonomi profosörü bile olabilirsiniz.

Tek yapmanız gereken Smith, Ricardo, Marx ve Keynes öğretilerini takip etmektir, ekonomi alanında dikkate alınır biri olmak için. Böylece bir insan davranışı bilimi olan ekonomiyi matematiğe indirger, modeller oluşturursunuz. Her biri birbirinden farklı milyarlarca insanın davranışını belli modellere uydurabileceğinizi sanırsınız.

Ekonominin işleyişini ve gerçek ekonomik problemlerin sebebini anlayamazsınız belki ama sorunların çözümünü bilirsiniz. Tektir çünkü o çözüm: Devlet müdahalesi.

Aslında, 1930'larda Büyük Buhran'dan hemen sonra yaşandı ekonomi bilimindeki en büyük fikir mücadelesi.

Ve maalesef yukarda isimlerini andığım, Avusturya İktisat Okulu adıyla da tanınan, gerçek ekonomistler ve onların fikirleri kaybetti.

Kaybetmelerinin tek bir nedeni vardı: İçinde devletin rol aldığı, sihirli bir çözüm üretmemek. Devlete "Bu krizi siz yarattınız siz düzeltemezsiniz. Piyasası

rahat bırakın" demek. Piyasaya müdahalenin, piyasanın işleyişini daha da bozacağını ve her bozulmanın yeni bir müdahale daha gerektireceğini ve bu müdahale sevdasının sonu sosyalizm ile bitecek bir kısır döngüye neden olacağını söylemek.

Şu sıralar mücadele tekrar başlıyor.

Etrafınıza bir bakın. En heybetli ülkelerin ve ekonomilerin durumuna. Japonya ve Uzakdoğu yıllardır büyüyememenin sıkıntısı içinde. Avrupa gittikçe büyüyen bir işsizlik sarmalında. ABD ise sürekli büyüyen bütçe ve ticaret açıklarıyla boğuşuyor.

Geçmişin mirasını yiyerek, gerçeklerin üzeri kapatılabiliyor belki kısa bir süre için, ama hayat bir çok insanın sandığından daha acımasız. Sonsuza kadar kafalarda yaratılan hayâl âlemlerinde yaşanmasına izin vermiyor.

Bundan yüz sene evvel bilinen ama unutturulan gerçekler yavaş yavas tekrar ortaya çıkıyor.

Liberte Yayınları, Avusturya İktisat Okulu'na ait bu eserleri Türkçe'ye çevirterek ve yayımlayarak çok büyük bir şans tanıyor Türk insanına. İktisat bilimini öğrenme şansı.

Sizlere tavsiyem, kendinizi televole ekonomistlerinden ve onların söylemlerinden kurtararak, bu eserleri okumanız ve üzerlerinde düşünmenizdir. Söylenenleri etrafınızda uçuşan kavramlarla kıyaslamak yerine aklınızın süzgecinden geçirmenizdir. Belki sinirleriniz daha da bozulacak etrafta insanların refahını arttırma, ekonomiyi iyileştirme, büyüme adına yapılanları görünce. Ama, en azından refahınızı, mutluluğunuzu etkileyen en önemli konu da artık karanlıkta olmayacaksınız.

Ve, emin olun ki, pişman olmayacaksınız.

Kerem Tibuk

İkinci Baskıya Takdim

Eşitlikçilik: Doğaya Karşı İsyan adlı eser kendi içinde dikkate değer bir organik bütünlük sergilemektedir: kitap, Tek tek parçalarının toplamından çok daha fazla bir değere sahiptir. İçinde yer alan çeşitli makalelerde üzerinde durulan noktalar birbiriyle kenetlenip gayet uyumlu bir dünya görüşü oluşturmaktadır. Dahası, bu yazılarda ortaya konan düşünce sistemi hem geçmişi, hem de günümüz dünyasını aydınlatmaktadır.

Kitaba adını da vermiş olan ilk makalede,[1] Murray Rothbard günümüzde egemen görüşü temsil eden iktisadî ve siyasî ekollere karşı esaslı bir meydan okuma yöneltmektedir. Neredeyse herkes eşitliğin "iyi bir şey" olduğunu varsaymakta, Milton Friedman gibi serbest piyasa yandaşları bile bu görüş birliğine katılmaktadır. Muhafazakârlar ile radikaller arasındaki uyuşmazlık, eşitlik ile etkinlik ilkeleri arasındaki değiş tokuş etrafında dönmektedir.

Rothbard bu tartışmanın temelini oluşturan varsayımı tümüyle reddetmekte, "eşitliğin arzu edilir bir şey olduğunu neden varsayalım ki?" sorusunu sormaktadır. Eşitliği yalnızca bir estetik tercih olarak savunmanın yeterli olmayacağını, tam aksine, bütün herkes gibi eşitlikçilerin de, etik doğrularını rasyonel bir çerçevede haklılaştırmak durumunda olduklarını ileri sürmektedir.

Ancak bu derhal daha derin bir meseleye kapı aralamaktadır: ahlâkî öncüller nasıl doğrulanabilir? Görünür cazibeleri aşıp ahlâkî sezgilere nasıl ulaşabiliriz ki? Yazarımız bu sorulara, doğru ahlâkın insan doğasıyla uyum içinde olması gerektiğini söyleyerek cevap vermektedir.

İşte eşitlikçilik bu sağduyu kriteriyle ölçüldüğü zaman, harap edici sonuçları ortaya çıkmaktadır. Doğanın her yerinde biz eşitsizlik görüyoruz. İnsanoğlunu aynı kalıba uyacak şekilde yeniden şekillendirme çabaları kaçınılmaz şekilde zorbalığa götürüyor. "Bireysel farklılık ve çeşitlilik (yani eşitsizlik) denen büyük

[1] Yazı ilk olarak *Modern Age*'de yayınlandı, Güz 1973, ss. 348-57.

gerçek, uzun beşerî tecrübe birikiminin her yerinde gayet aşikârdır; bu da zorbalıkla başarılan tektipliğin insaniyete aykırı doğasını genel olarak tanımamızı sağlamaktadır" (s.9).

Rothbard eşitliğe yönelik eleştirisini "Özgürlük, Eşitsizlik, İlkelcilik, ve İşbölümü"[2] adlı makalesinde genişletip derinleştirmektedir. Biyoloji ve tarih insanları tabiatlarının gereği olarak birbirinden farklı kılar; mesele sadece bu kadarla da kalmaz: Medenîyet de bu farklılıkların varlığına bağlıdır. Gelişmiş bir ekonomik sistemin temel taşı işbölümüdür; bu ise insanların kabiliyet açısından birbirlerinden farklı olmaları gerçeğinden ortaya çıkmaktadır.

Marx işbölümünün ortaya çıkardığı "yabancılaşma"nın son bulması gerektiğinden söz etmişti; oysa kendisinin bu fantezileri yürürlüğe konmuş olsa, medenî yaşam çökerdi. O hâlde neden birçok entelektüel, işbölümünün insanı insanlıktan uzaklaştırdığını ileri sürer?

Rothbard'a göre bu büyük ölçüde, söz konusu entelektüellerin Romantik Çağ'da popüler hâle gelmiş bir mitin kurbanı olmalarından kaynaklanmaktadır. Romantikler bir hokkabazlıkla, şapkadan, işbölümünün yakın semtine uğramadığı, doğa ile uyum içinde yaşayan bir ilkel insan çıkarmışlardı. Rothbard bunların hiçbirine itibar etmez. Dikkatle seçilmiş birkaç sözcükle, önde gelen ilkel insan methiyecisi Polanyi'yi şiddetle eleştirir: "Bu ilkele tapınma tavrı Polanyi'nin eserinin içine öylesine işlemiştir ki, bir yerde Güney Afrika Kaffirleri* için ciddî ciddî 'ulu vahşi' terimini kullanır" (s. 323).

Şubat 1991'de, "Özgürlük, Eşitsizlik, İlkelcilik, ve İşbölümü" makalesinin bir tıpkıbasımına yazdığı "Takdim"de Rothbard eleştirisini daha elekten geçirilmiş hâle getirir. M.H. Abrams'ı izleyerek, Romantik dönemin ilkellik mitinin daha derin bir başka mit katmanına dayandığının altını çizer. Gerek neo-Platonist [yeni Eflatuncu] gerekse gnostisizm** felsefesini etkilemiş olan "emanasyonist" [sudurcu]*** görüşe göre, yaratılış esas itibariyle kötüdür. İnsanlar bütün her şeyin ilkel birliği içine yeniden absorbe edilmelidir. Rothbard bu tuhaf öğretiyi "batı düşüncesinde heretik**** ve mistik bir arkaplan oluşturan" bir yapı olarak görür (s. 297).

---

[2] Yazı ilk olarak *Modern Age*'de yayınlandı, Yaz 1971, ss. 226-45.

* İlkel bir Güney Afrika kabilesi. (ç.n.)

** Gnostisizm (gnosticism) Hıristiyanlığın başlangıcında ruhani sırları ve yaradılışın sırrını bilmek iddiasında olan mezhep; kişisel kurtuluşa yönelik reçeteler sunan bir felsefî-dinî hareket. (ç.n.)

*** Emanasyonizm (emanationism): Dünyanın ilâhî olandan fışkırma suretiyle ortaya çıktığını ileri süren felsefî görüş. Yaratılış öğretisine alternatif, sudur nazariyesi. Emanasyon kavramı ezeli olan ile sonradan olan şeyleri ara aşamalarla birbirine bağlamaktadır. Batıda Gnostisizm ve Neoplatonizm emanasyonist (sudurcu) felsefî geleneklerdir. İslam dünyasındaki benzeri, sudur nazariyesine dayalı işrakilik felsefesidir. (ç.n.)

**** Heretik (heretical): Kabul görmüş öğretilere karşı olan, kafir, sapkın, yoldan çıkmış. (ç.n.)

Açıktır ki Rothbard, Romantizmi, en azından siyaset üzerindeki etkisi dikkate alındığında, oldukça olumsuz terimlerle anmaktadır. "Sol ve Sağ: Özgürlüğün İmkânları"[3] adlı makalesinde Romantizmin menfur sonuçlarını gayet net biçimde ortaya koyar. İlkelin yüceltilmesi, ki Romantikleri karakterize eden şey budur, kesinlikle sadece Sol'a özgü değildir. Tam aksine, feodalizm ve militarizm gibi Rothbard'ın "Eski Düzen" olarak andığı düzenlere karşı apolojiler söz konusudur. Avrupa'nın gerek muhafazakârlığı gerekse sosyalizmi serbest piyasayı reddetmektedir. O hâlde der Rothbard, özgürlük dostlarının bir görevi de, her iki ideolojiye de karşı çıkmaktır.

Bunu yaparken, ona göre, liberteryenizm devrimci bir strateji benimsemelidir. Tavizkârlık Rothbard'a göre bir yol değildir: Bütün devletçi ideolojilere karşı tepeden tırnağa her düzeyde mücadele edilmelidir. Lord Acton'un, Leon Trotsky'den çok daha önceleri, "sürekli devrim"i savunduğunun altını çizer (s. 29). Rothbard "Devrimin Anlamı" adlı kısa makalesinde[4] devrime olan desteğini tazeler.

Rothbard toplumun işbölümü üzerine oturduğunu ileri sürmüştür. Yeteneklerdeki beşerî farklılıkları sonuna kadar kullanan barışçı işbirliğinin büyük avantajları karşısında, insanî ilerlemeyi engelleyen şey nedir? Neden tarih kesintisiz bir ilerleme yürüyüşü olmamıştır? Rothbard insanî iyileşmenin önündeki en büyük engeli "Devletin Anatomisi" adlı makalesinde teşhis eder. Gönüllü mübadele, doğası gereği, birbiriyle alışveriş yapmayı serbestçe tercih etmiş olanlara fayda sağlarken, devlet aygıtı icbar ve tahribe dayanır.* Franz Oppenheimer ve Albert J. Nock'u takip ederek, Rothbard, devletin zenginlik yaratamayacağı sonucuna varır: devlet sadece birilerinden alıp ötekilere verebilir, o kadar.

Pekâlâ bu durum başka bir sorunu gündeme getirmez mi? Devletin açıkça tahribe dayalı özü ortadayken, nasıl olup da ayakta kalabilmiştir? Halk isyanları muzaffer canavarın neden sonunu getirmemiştir? Yazarımız bu konuda "saray entelektüelleri"ni [devlet aydınlarını] suçlamaktadır. Tarih boyunca, okumuş yazmış bir seçkinler grubu yağmacı güçlerin soygunlarını ustaca haklılaştırmaya daima hazır olmuştur.

Rothbard'da her zaman olduğu gibi düşüncenin çeşitli parçaları birbirini tamamlar. Şimdi artık bu takdimin başında işaret edilen bir temaya geri dönelim. Rothbard eşitlikçilere saldırır, çünkü etik yargılarına dair makul bir savunmaları yoktur. Ancak acaba Rothbard'ın kendisi bu bakımdan daha iyi bir pozisyonda mıdır? Kendisinin liberteryen marka etiğini nasıl savunur? "Adâlet ve Mülkiyet

[3] Bu makale ilk olarak *Left and Right*, Yaz, 1965, ss. 4–22'de yayımlanmıştır.

[4] İlk defa *The Libertarian Forum*, c. 1, no. 7, 1 Temmuz 1969'da yayımlanmıştır.

* Orijinal metinde geçen ve Türkçe'de tek kelimelik bir karşılığı olmayan—burada icbar ve tahrip olarak karşılamayı uygun bulduğumuz—"predation" kavramı, birbirine karşı zararlı tesirleri olan, ama aynı zamanda birbirine muhtaç olan iki canlı türü arasındaki ilgi; yırtıcılık, saldırıp parçalama gibi anlamlara gelmektedir. (ç.n.)

Hakları" adlı çalışmasında der ki, özgürlük destekçileri ilke olarak faydacı argümanlara dayanmamalıdırlar.[5] Şayet bunu yaparlarsa, der Rothbard, felâkete uğramaları an meselesidir. Faydacılar diyebilirler ki, serbest piyasa daha az etkin olan rakip sistemlere üstünlük sağlar; ancak serbest piyasa savunusunun hayatî bir bölümü faydacı sistemde kendisine yer bulamaz. Mülkiyet haklarını en başta nasıl haklılaştırabiliriz acaba? Faydacıların bu soruya verebilecekleri bir cevap yoktur. Pratikte, der Rothbard, faydacıların *statüko*yu savunmaktan başka gidebilecekleri yer yoktur. Rothbard'ın *Özgürlüğün Etiği* adlı çalışmasını okuyanlar yazarımızın faydacılığın yerine neyi koyduğuna şaşırmayacaklardır. Lock'cu anlamda başlangıçta sahipsiz olan bir malı sahiplenme hakkının yanısıra, sadece, her kişinin öz-mülkiyetine* dayalı bir etik, bir serbest piyasa düzenini tam anlamıyla haklılaştırmak için yeterlidir.

Rothbard faydacı etiğe yönelttiği eleştiriyi "Kamu Sektörü Safsatası"[6] adlı kısa makalesinde sürdürür. Birçok iktisatçı piyasanın yeterince yönetemediği "dışsal yararlar"da devlet lehine bir meşrulaştırma gerekçesi bulsa da, Rothbard bu tür argümanlarda ânında dikkati çeken önemli bir yanıltmaca görmektedir. "Şu kadarını söylemek yeterlidir ki, yaylı çalgılar dörtlüsü kurmayı çok isteyen üç komşunun, dördüncü komşuyu başına tabanca dayayarak keman öğrenip çalmaya zorlama hakkı ve iyiliğinden söz eden bir argümanın, ciddî bir yorumu hak eden bir tarafı yoktur" (s. 166).

Şayet Rothbard haklıysa, artık özgürlüğü savunmanın uygun yolunu biliyoruz demektir; özgürlüğün önündeki ana engelin ne olduğunun da hiç kuşkusuz artık farkındayız demektir: Ejderha devlet. "Savaş, Barış ve Devlet"[7] adlı çalışmasında Rothbard hedefin sınırlarını daha da daraltır ki, özgürlük savunucuları mücadelelerini daha etkili biçimde yürütebilsinler. Bir faaliyet vardır ki, devleti öteki her şeyden daha fazla özgürlük düşmanı yapmaktadır; özgürlük destekçilerinin çabalarını yoğunlaştırmaları gereken alan, işte burasıdır.

Söz konusu faaliyet, elbette ki, savaş açma faaliyetidir. Savaşın getirdiği doğrudan ölümler ve yıkımın yanısıra, silâhlı çatışmaya giren milletler özgürlük bakımından ağır bir bedel de ödemektedirler. Buna bağlı olarak, Rothbard milletlerin tamamen savunmacı bir dış politika izlemeleri çağrısında bulunur. "Dünyayı demokrasi için güvenli bir yer yapma"ya yönelik haçlı seferleri yazarımızın şiddetli muhalefetini davet eder: Saldırganlık ve tahripkârlığın baş aktörü olan devlet nasıl olur da, özgürlüğü garanti altına almanın bir aracı olarak hizmet görebilir?

---

[5] Makale ilk olarak Samuel Blumenfeld, ed., *Property in a Humane Economy*, Open Court Publishing, 1974, ss. 101–22'de yayımlanmıştır.

* Self-ownership: öz-sahiplik, kendine sahip olma, her bireyin kendi kendisinin sahibi olması. (ç.n.)

[6] İlk defa *New Individualist Review*, Yaz, 1961'de yayımlanmıştır.

[7] İlk kez *The Standard*, Nisan, 1963, ss. 2–5, 15–16'da yayımlanmıştır.

"Ulusal Kurtuluş" adlı çalışmasında Rothbard savaş için yaptığı lanetlemeyi devrim için de yapmayı reddeder.[8] Çoğunlukla, devrimler devlete karşı bir dürtüyü izhar edip, desteği hak eder. Analizini 1960'ların İrlanda'sına uygular, ulaştığı sonuçlar bugün dikkatle üzerinde durmayı hak etmektedir.

Özgürlük davası bağlamında, ne yazık ki siyasî düşünürler disiplinlerinin temellerine karşı Rothbard'ın yönelttiği devrimci meydan okuyuşu kucaklama konusunda acele etmemişlerdir. Doğal haklar liberteryenizmine anadamar kuramcıların tipik itirazlarından biri şudur: "Öz-mülkiyetin rasyonel yetişkinlerin durumuna uyduğunu kabul etsek bile, çocukların durumuna ne demeli? Açıktır ki bu bağımlı insanların hakları ve bizim onlara karşı olan görevlerimiz, Rothbard'ın çizdiği çerçevenin sınırları içinde kuşatılamaz." Yazarımız bu itirazın gayet iyi farkındadır, "Çocuk Özgürlüğü" makalesinde ikna edici bir cevap önerir.[9] Çocukların hakları ile—ki çocuklar öz-mülkiyetin idrakine vardıkça artmaktadır—evlerinde yaşayan ve geçimlerini kendilerinin sağladığı çocuklar için ana-babaların kural koyma yetkilerini gayet duyarlı biçimde dengeler.

İtiraf etmek gerekir ki, "Çocuk Özgürlüğü"nün sonuçlarının mevcut hukuk sistemlerine tamamen uyarlanabileceği günlerden epey uzaktayız. Ancak Rothbard fuzuli ütopyacı fantezilerin adamı değildir: Liberteryen amaçlarının gerçekleştirilebilmesi için derhal neyin yapılması gerektiğine dair daima bir fikri vardır. "Serbest Piyasada Çevre Koruma" adlı çalışmada rasyonel eğilimli doğa korumacılarının devletten ziyade piyasaya dayanmak durumunda olduğunu gösterir.[10] Üzücüdür ki, çevreci hareket içinde yer alan birçoklarının yeryüzünde insan hayatının devamıyla tutarlı olmayan radikal amaçları bulunmaktadır. Fakat bu tür radikal amaçları olmayanlar Rothbard'ın, örneğin ormanları en iyi piyasanın koruyacağına dair argümanını son derece ilgi çekici bulmalıdırlar.

Gerçekten de, Rothbard sürekli olarak bir ilkenin değerlendirilmesi ile belirli özel durumlara uygulanması arasında gidip gelmektedir. "Kadının Kurtuluşu Davası: İşin Doğrusu" çalışmasında Rothbard, bir ilkeyi hâlihazırda sık sık atıfta bulunmuş olduğumuz bir olguya uyarlar.[11] İnsanlar yetenek konusunda farklıdırlar; bu olgu, Rothbard'ın defalarca işaret ettiği, eşitlikçilerin ise tehlikeli biçimde ihmâl ettikleri bir gerçektir. Fakat erkekler ve kadınların da yetenekleri farklı değil midir? Radikal feministlerin tekcins [unisex] hayâlleri doğaya aykırıdır ve reddedilmelidir. Rothbard'ın kadın hareketi konusundaki duruşu tipik şekilde özgürlüğe vurgu yapar. "Kadınların kendilerini sadece eve ve çocuklara vakfetmeleri gerektiğini ve herhangi bir başka kariyer arayışının gayri-tabiî olacağını ileri süren aşırı erkek 'cinsiyetçi'ler ['sexists'] kadar ileri gidiyor değilim. Buna

[8] *Libertarian Forum*, c. 1, no. 11, 1 Eylül, 1969.

[9] İlk olarak *Outlook*, Aralık, 1972, ss. 8–10'da yayımlanmıştır.

[10] *The Individualist*, Şubat, 1970.

[11] *The Individualist*, Mayıs, 1970.

karşılık, ev kadınlarının kendi doğalarına aykırı davrandıklarını ileri süren tam zıt görüşte de destek vermeye değer fazla bir şey görmüyorum" (s. 187).

Rothbard, Nock gibi, "devlet düşmanımızdır" diyenlerdendir. Ancak bu, onun bütün anarşistlere sempati ile baktığı anlamına gelmemektedir. Tam aksine, "Anarko Komünizm"de Rothbard devlete muhalefet ile komünizmi birleştirmek isteyen anarşistlerden hazzetmediğini gayet açık bir şekilde ortaya koymaktadır.[12] Bu görüşü savunanlar sık sık bodoslama bir biçimde irrasyonalizmin kucağına düşmektedirler. Norman O. Brown, örneğin, Mises'in sosyalist bir sistemin rasyonel hesap yapamayacağını kanıtlaması karşısında, sosyalistlerin hesaptan vazgeçmeleri gerektiğini düşünebilmiştir.

Yazarımız, büyük bireyci anarşistler Lysander Spooner ve Benjamin Tucker'ın yanılgılarını çok daha büyük toleransla karşılamıştır. "Bir İktisatçı Gözüyle Spooner–Tucker Doktrini" adlı çalışmasında söz konusu bireyci öncülerin parasal yanılgılarını kibarca, ama sıkı bir şekilde eleştirmektedir.[13]

Eğer Rothbard, Spooner ve Tucker'ın üstüne çıkabilmişse, başarısı büyük ölçüde bireyci anarşizmle Avusturya iktisadını ustaca birleştirmiş olmasından kaynaklanmaktadır. Tabii bu arada Rothbard'ın Avusturya Okuluna dair bilgisi Ludwig von Mises'in eserleri üzerindeki dikkatli çalışmalarından ve Mises'in New York Üniversitesindeki seminerine devam etmiş olmasından gelmektedir. "Ludwig von Mises ve Çağımızın Paradigması"nda Rothbard hocasına cömertçe iltifat eder.[14]

Mises'in iktisada yaptığı önemli katkılara dair esaslı bir özetten sonra, Rothbard şu yorumu yapar: "Mises, neredeyse tek başına, iktisat teorisi, sosyal bilim ve bizzat ekonomi hakkında doğru paradigmayı önermiştir, bu paradigmayı bütün parçalarıyla birlikte kucaklamanın zamanıdır" (s. 276).

Marksist karşıtları gibi, Rothbard da teori ile pratiğin birliğini vurgulamıştır: Felsefe eylem için bir kılavuzdur. "Neden Liberteryen Olmalı?" adlı çalışmada en temel soruyu sorar.[15] Liberteryen kuramlaştırma bizim için neden önemlidir? Özgürlüğü neden önemseyelim? Bu sorunun cevabının dar bireysel çıkar peşinde koşmakta bulunamayacağı sonucuna varır. Sadece adâlet aşkı kâfidir. Adâlet aşkı konusunda ise, Rothbard'ın üstüne yoktur.

David Gordon, 2000

---

[12] *Libertarian Forum*, c. 2, no. 1, 1 Ocak, 1970.

[13] *A Way Out*, Mayıs–Temmuz, 1965.

[14] *Modern Age*, Güz, 1971, ss. 370–79.

[15] *Left and Right*, c. 2, no. 3, Güz, 1966.

Birinci Baskıya Takdim

Belki de yıllardır bana—biraz da kızgın bir tarzda—en sık sorulan soru şu olmuştur: "Neden sadece iktisatla uğraşmıyorsunuz?" Bu soru bana farklı sebeplerle, iktisatçı meslektaşlar, siyasî düşünürler ve çok farklı alanlardan aktivistler tarafından yöneltilmiştir: Siyasî öğreti konusunda benimle aynı fikirde olmayanlar ve bir iktisatçının "disiplini dışında" macera aramasından hazzetmeyen Muhafazakârlar, Liberaller ve Liberteryenler hep aynı soruyu sormuştur.

İktisatçılar için, bu tür bir soru, çağımız aydınları arasında mevcut hiperuzmanlaşmanın üzücü bir yansımasıdır. Sanırım şu açık bir gerçektir ki, en mesleğine kendini adamış iktisat teknisyenlerinin bile çok azının iktisada ilgisi maliyet eğrileri, kayıtsızlık eğrileri ve modern iktisat teorisinin öteki zımbırtıları kendilerini büyülediği için başlamıştır. Hemen her birinin iktisada ilgisi, toplumsal ve siyasal sorunlara ilgi duymaları ve, iktisattan anlamadan gerçekten zor siyasal sorunların çözülemeyeceğini fark etmiş olmaları sebebiyle olmuştur. Ne de olsa, eğer gerçekten de denklemlere ve teğetlere ilgi duymuş olsalardı, en iyi ihtimâlle matematiğin üçüncü derece uygulaması olan bir ekonomi teorisine enerji tüketmek yerine, profesyonel matematikçi olabilirlerdi. Ne yazık ki, bu insanlara çoğu kez olan şey şudur: Ekonomi teorisinin çoğu zaman azametli yapısı ve aygıtlarını öğrendikçe, tekniğin önemsiz ayrıntıları tarafından öylesine büyülenmektedirler ki, en başta kendilerinin ilgisini bu alana yönelten siyasal ve toplumsal problemleri unutmaktadırlar. Söz konusu büyülenme aynı zamanda iktisatçılık mesleğinin (ve bütün öteki akademik mesleklerin) bizzat iktisadî yapısı tarafından da tahkim edilmektedir; yani, daha geniş sorunlar üzerinde değil de, kişinin dar bir alanda uzmanlaşması ve beş para etmez bir teknik sorun konusunda önde gelen bir uzman hâline gelmesinin sağladığı prestij, ödüller ve itibar, bu yönelimi perçinlemektedir.

Bazı ekonomistler arasında bu sendrom o dereceye varmıştır ki, politik-ekonomik sorunlara en küçük bir dikkat sarfetmeye bu arkadaşlar küçültücü,

saflığı bozan kirletici bir şey olarak tepeden bakarlar; söz konusu dikkat, uzmanlaşmış teknik bir alanda adını duyurmuş bir ekonomistten gelmiş olsa bile. Dahası siyasî sorunlarla ilgilenen ekonomistler arasında bile, mülkiyet hakları, devletin doğası ve adâletin önemi gibi ekonomi ötesine uzanan geniş kapsamlı konulara yönelik herhangi bir değerlendirme, sınırın öte yakasında kalan umutsuz bir "metafizik" vakıa olarak küçümsenmektedir.

Ne var ki, Ludwig von Mises, Frank H. Knight, ve F.A. Hayek gibi, bu yüzyılın vizyonu en geniş, öngörüsü en keskin iktisatçılarının, erkenden saf ekonomi teorisinin künhüne ermenin yeterli olmadığı, felsefe, siyaset teorisi ve tarih gibi ilgili ve temel sorunları da keşfetmenin hayatî önem taşıdığı sonucuna ulaşmış olması bir tesadüf değildir. Özellikle, bu iktisatçılar şunu fark etmişlerdir ki, iktisadın da tutarlı ama alt bir parçasını oluşturduğu bütün bir insan eylemini kuşatan geniş kapsamlı bir sistematik teori inşa etmek mümkün ve hayatî derecede önemlidir.

Benim kendi özel durumumda, son otuz yıldır ilgimin ve yazılarımın başlıca odağı, bu geniş yaklaşımın bir parçası özgürlük disiplini—liberteryenizm—olmuştur. Şuna kani olmuşumdur ki, her ne kadar kuşaklar boyunca çok az geliştirilmiş olsa da, liberteryenizm gerçekten de kendi içinde bir disiplin, hatta bir "bilim"dir. Liberteryenizm insan eyleminin araştırılmasıyla ilgili birçok öteki alanla yakından ilgili yeni ve gelişen bir disiplindir: iktisat, felsefe, siyaset teorisi, tarih, hatta—en önemsizi olmamak üzere—biyoloji. Bütün bu alanlar çeşitli yollarla liberteryenizme zemin, detaylandırma ve uygulama sağlamaktadır. Belki bir gün, özgürlük ve "liberteryen çalışmalar" akademik müfredatın ilgili ama bağımsız bir parçası olarak tanınacaktır.

Elinizdeki eser özgürlük üzerine, liberteryenizm "bilimi"nin zemini, doğası ve uygulamaları üzerine kaleme alınmış makalelerden oluşan bir koleksiyondur. Bazıları şu ana kadar henüz yayımlanmamış; birçoğu ise artık yayın hayatında olmayan firari yayınlarda çıkmış yazılardır.

Başlık makalesi Beşerî Araştırmalar Enstitüsü (Institute for Humane Studies, Gstaad, İsviçre) tarafından 1972 yazında beşerî çeşitlilik üzerine yapılan bir konferansta sunulmuştur. Özgürlüğün temel gerekçesi ve dayanağı insan biyolojisinin kaçınılmaz gerçekleridir; özellikle de, her bir bireyin biricik, birçok açıdan öteki herkesten farklı olması gerçeğidir. Eğer bireysel çeşitlilik evrensel kural olmasaydı, o zaman özgürlük argümanı gerçekten de zayıf kalırdı. Şayet insanlar karıncalar gibi birbirinin yerine geçebilir olsalardı, her bir kişinin zihnini, yeteneklerini ve kişiliğini geliştirme fırsatını mümkün olan en üst düzeye çıkarma çabasına ne gerek vardı ki? Başlık makalesi, sosyalizmin baş dehşetinin bireyler ve gruplar arasındaki çeşitliliği yok etmeye yönelik eşitlikçi girişim olduğunu tespit etmekte; kısaca, bireycilik ve bireysel çeşitlilikte liberteryenizmin temelini yansıtmaktadır.

"Sol ve Sağ: Özgürlüğün İmkânları" liberteryenizmin ideolojik manifestosu olup, mevcut hareket ve ideolojiyi dünyevî-tarihsel bir bağlama ve perspektife oturtmakta, "sol," "sağ," ve ikisi arasında, sosyalizm ve muhafazakârlık ile ilişkimizi analiz etmektedir. Bu çalışma aynı zamanda modern dünyada devletçiliğin büyümesinin temel nedenlerini ve özgürlüğün gelecekteki imkânları konusundaki temel uzun dönem iyimserliğini ortaya koymaktadır.

"Özgürlüğün asırlık düşmanı olarak devlet" şeklindeki liberteryen argümanı dillendirmekte olan "Devletin Anatomisi" devletin nasıl ortaya çıktığı ve, despotizm ve devlet hâkimiyeti konusunda mazeretlerin propagandasını yapan "Saray Entellektüelleri" arasındaki ittifak sayesinde devletin nasıl kendisini ebedileştirdiğinin analizidir. Yazıda ayrıca devlet egemenliğini savunan çeşitli argümanlar ile devletin gücünü sınırlamak için sözde çözüm diye önerilen Anayasanın bir eleştirisi de yer almaktadır.

"Adâlet ve Mülkiyet Hakları" Ocak 1973'te Beşerî Araştırmalar Enstitüsü tarafından mülkiyet hakları konusunda düzenlenen bir konferansta sunulmuş ama yayımlanmamış bir çalışmadır. Kişinin ve mülkün dokunulmazlığının liberteryen aksiyomunun felsefî temelini takdim etmekte ve mülkiyet haklarıyla, iddia edilen hangi mülkiyet haklarının gerçekten desteklenip hangilerinin desteklenmemesi gerektiğiyle ilgili bir adâlet kuramı ima etmektedir.

"Savaş, Barış, ve Devlet" liberteryen saldırmazlık aksiyomunun, savaş ve dış politika gibi Liberteryenlerin çoğunun çok zayıf kaldıkları bir alana özellikle uygulamaktadır. Devletlerin talihsiz varlıkları veri olarak alınırsa, içerde olduğu kadar dışarıda da müdahaleden uzak durmaları nasıl garantiye alınabilir?

"Kamu Sektörü Safsatası," iktisatçıların hükümet operasyonlarını meşru ve üretken faaliyetin bir parçası olarak görme yanıltmacasını analiz etmekte ve en serbest piyasacı iktisatçıların bile devlet müdahalesinin gerekçesi olarak kullandıkları şu iki başlıca argümanı eleştirmektedir: "kolektif mallar" ve "komşuluk etkileri."*

"Çocuk Özgürlüğü" ve "Kadının Kurtuluşu" liberteryen amentüyü, ihtiyaç duyulduğu öne sürülen çeşitli "kurtuluş" alanlarına uygulamaktadır. Kadınlar ve çocuklar ne dereceye kadar "baskı altında"dırlar ve liberteryen amentünün sıkı uygulamasının bu konuda söyleyeceği bir şey var mıdır? Özellikle de, mülkiyet hakları ve öz-mülkiyet kavramları çocukların durumuna nasıl uyarlanabilir? Çocuklar gelişmelerinin hangi aşamasından itibaren bu haklara tam olarak sahip olurlar?

"Koruma ve Serbest Piyasa" serbest piyasa ekonomisi ve mülkiyet haklarını Solcular ve özgür toplum karşıtlarının son zamanlarda ortalığı velveleye verdikleri bir alana uyarlamaktadır: ekoloji ve çevre kirliliği. Serbest piyasa ve özgür

* Bu kavramlar daha sonra iktisat yazınında sırasıyla "kamu malları" ve "dışsallıklar" olarak anılmaya başlanmıştır. (ç.n.)

toplum acaba bu alanda da işe yarar mı, yoksa bu tür kişiler arası etkileşimden doğan sorunları çözmek için kapsamlı devlet planlamasına mı gereksinim vardır?

Ardından gelen dört makale Solun çeşitli kollarının dile getirdiği kavramları ele alıp bunların erdemlerini ve kusurlarını analiz etmektedir. "Devrimin Anlamı" makalesi "devrim"in gerçekten ne anlama geldiğini ve liberteryenlerin ne dereceye kadar "devrimciler" olarak kabul edilebileceklerini tartışmaktadır. "Ulusal Kurtuluş" makalesi bu kavramın nasıl, öteki uluslardan kaynaklanan devamlı emperyal saldırganlığa karşı aşağıdan gelen bir liberteryen hareket olarak yorumlanabileceğini izah etmektedir. "Anarko-Komünizm" bir kısım liberteryenler arasında 1960'ların sonlarında revaç bulmuş, kendi içinde çelişkili liberteryen kolektivizm hareketinin bir eleştirisidir. "Spooner–Tucker Doktrini" 19. Yüzyıl bireyci anarşist öğretisinin, şu noktalara vurgu yaparak, bir *laissez-faire* [bırakınız yapsınlar] iktisatçısının bakış açısından eleştirisidir: Spooner–Tucker'ın paranın ekonomi politiği konusundaki cehaleti, toprak rantının meşruiyetini tanımayı reddetmeleri, ve de, tutarlı veya liberteryen kararlar verebilmeleri için özel jürilerin de liberteryen bir objektif hukuk kodu benimsemesi gerektiğini görememeleri.

"Ludwig von Mises ve Çağımızın Paradigması" iktisat dehası Mises'e ve kendisinin cesur laissez-faire mücadelesine duyduğum takdirin ifadesi olmasının yanısıra, makalenin başka bir anlamı daha vardır: Thomas Kuhn'un bilim tarihi için geliştirdiği meşhur "paradigma" teorisini kullanarak Misesyen iktisadın modern dünyada neden ihmâl edildiğine dair felsefî-sosyolojik bir izah sunmak.

Nihayet son makale, bir insanın neden Liberteryen olması gerektiğine ilişkin yürekten gelen bir haykırıştır: Liberteryen olma gereğinin temel nedeni bir entelektüel oyun oynamak değildir; faydacı bir gözle maliyet ve fayda ölçümünün sonucu değildir; veya özgür bir toplumda yüzde bilmem kaç daha fazla banyo küveti üretilecek olması da değildir. İnsanın liberteryenizme gönül vermesi için temel neden, devletçiliğin insanlık üzerine çok uzun zamandır dayatmış olduğu köleleştirmenin, kitlesel cinâyetlerin, hırsızlığın, zorbalığın mümkün olduğu kadar çabucak yok edilmesi için adâlete duyulan aşktır. Bu tür bir adâlet kaygısı ancak, (Marksist anlamda olmasa da) insanın insanı sömürmesini mümkün olduğu kadar hızlı bir şekilde ortadan kaldırma konusunda liberteryenlere ilham verebilir.

Murray N. Rothbard, 1974

1974 Baskısına Önsöz (R.A. Childs, Jr.)

Anarşist düşünceli tarihçiler ve antolojistler, büyük liberteryen klâsikleri siyaset felsefesinin öteki okullarıyla karşılaştırırken, hiçbir anarşist kuramcının bir Marx veya Hegel çapında olmadığı gerçeğini zikretmekten her zaman zevk almıştır. Bununla ne demek istediklerinin izini sürmek kolaydır: geleneksel olarak, anarşist düşünürler sistem inşa etmemişler ve fikirleri ve kurumları analiz etmede büyük ideologlar kadar derinlikli bir seviye tutturamamışlardır. Marx belki de karşıt bir örnek olarak en sık zikredilen isimdir, zira Marx felsefe, iktisat ve tarih alanında eşit derecede yetkindir. Dahası, Marx 19. Yüzyıl ortalarında geçerli olan çok sayıda çeşitli düşünce unsurlarını alıp onları sosyalizm denen iddialı bir sistem altında birleştirmiştir. Ayrıca Marx, derin tarihsel etkileri olan güçlü bir ideolojik hareketin babası olmuştur. Nihayet, kim ne derse desin şu bir gerçektir ki, Marx'la kıyaslanınca, bütün anarşist kuramcılar yüzeysel kabul edilebilirler. En meşhur anarşistlerin birkaçını zikretmek gerekirse Warren, Tucker, Spooner, Stirner, Bakunin, Kropotkin, ve Tolstoy hiçbir şekilde cahil falan değillerdi. Örneğin herhangi bir grupta çok az kuramcı Lysander Spooner kadar sıkı, aşırı tutkulu ve sistematiktir. Yine çok azı Tucker kadar çok sayıda sorun ve olayla ilgilenmiştir. Bakunin de, en azından belirli bir süre, Marx'ınki ile boy ölçüşen bir hareketin kurucusuydu. Fakat bütün bunları söyledikten sonra, şu gerçekle hâlâ yüzleşmek gerekmektedir: hiçbir anarşist kuramcı, entelektüel anlamda, Batı Uygarlığındaki büyük siyasî düşünürlerin itibarına yetişememiştir.

Bu zamana kadar, durum buydu. Ancak son birkaç yıldır, liberteryenler, liberteryen "süperstarlar"ın en gencinin yaygın bir tanınmışlık kazanmasının ilk işaretlerini görmüşlerdir: bu yıldız Murray N. Rothbard'dır. Hâlen 40'lı yaşlarının ortalarında olan Rothbard'ın yazıları *New York Times*, *Intellectual Digest* gibi sol, sağ, veya merkezden pek çok öteki etkili yayında kendine yer bulmaya başlamıştır. *Today Show* dâhil birçok radyo ve televizyon şovuna çıkmış, fikirleri ülkenin dört bir yanında geniş şekilde tartışılmıştır. Son kiTâbi *For A New Liberty* [Yeni

Bir Özgürlük İçin]'in yayımlanmasıyla birlikte de, daha çok sayıda heyecanlı hayranı harekete geçirmektedir. Her ne kadar Rothbard henüz Rand, Friedman, veya Hayek seviyesinde değilse de, etkisi hızla büyümektedir.

Fakat Rothbard ile ilgili olarak söylenmesi gereken en önemli şeyler entelektüel şeylerdir. Zira Rothbard bugün yazan az sayıdaki açık sistem-inşacılarından biridir.halihazırda iktisadî ilkeler üzerine üç eseri yayımlanmış durumdadır: iki ciltlik *Man, Economy, and State* [İnsan, Ekonomi ve Devlet] ile onun devamı niteliğindeki, *Power and Market* [İktidar ve Piyasa]. İktisat tarihi konusunda birçok çalışması yayımlanmış, *Yeni Bir Özgürlük İçin*'in yayımlanmasıyla, siyaset felsefesinin kitap hacmindeki ilk beyannamesi de ortaya çıkmıştır. Üstelik en iyisi daha henüz ortaya çıkmamıştır. Rothbard yakın gelecekte yayımlanmak üzere özgürlüğün etiği üzerine yazdığı kiTâbi ve birçok ciltten oluşacak Amerika Birleşik Devletleri tarihinin ilk cildini tamamlamaya çalışmaktadır. Bu sonuncusu herhangi bir günümüz tarihçisinin en çok başarmak istediği şeydir.

Rothbard'ın entelektüel ufku ve üretken karakteri bazılarına sürpriz gibi görünse de, bazıları da yıllardır kendisinin yazdıklarını iştahla takip etmektedir. Sosyal bilimler metodolojisinden I. Dünya Savaşı kolektivizminin doğası üzerine detaylı araştırmalara, mülkiyet felsefesinden eşitlikçiliğin doğası ve aldatmacaları üzerine neredeyse güneş altındaki her konuda yazdığı çok sayıda yazı düzinelerce değişik akademik dergi ve magazin dergilerinde yayımlanmıştır. Bir süredir, Rothbard'ın yıldızı hızla parlamakta ise de, çığır açan makalelerinin çok azı az tanınmış dergiler dışında kendisine yer bulabilmiştir. Rothbardcı ideolojiyi tam anlamıyla kavramış çok az kişi vardır.

Rothbard'ın en önemli makalelerinden oluşan bu küçük kitabı, *Yeni Bir Özgürlük İçin* kitabını hemen ardından yayımlamakla amacımız, o kitabın bıraktığı yerden devam etmektir. İşte size Murray N. Rothbard, sistem-inşacısı. Anarşist düşüncenin öğrencileri için burada başka bir şey daha var: ilk anarşist sosyal düşünür, sadece ufuk ve orijinallik açısından Marx seviyesinde değil, aynı zamanda bir liberteryen. Zira Murray N. Rothbard gerçek anlamda ilk serbest piyasa anarşisti, ve şu ana kadar orijinal bir ideoloji sistemi ortaya koyan tek kişidir. İnsan Rothbard'la aynı fikirde olsun veya olmasın, onun fikirleri birçok bakımdan hem orijinal, hem de önemlidir.

Kitabın içeriği birçok değişik kaynaktan gelmektedir: "Doğaya Karşı İsyan Olarak Eşitlikçilik" ilk olarak beşerî eşitsizlik üzerine uluslararası bir sempozyumda sunulmuş ve *Modern Age* dergisinin Güz 1973 sayısından tıpkıbasımı yapılmaktadır. "Sol ve Sağ: Özgürlüğün İmkânları" *Left and Right*'ın meşhur ilk sayısından tıpkıbasımdır. "Adâlet ve Mülkiyet Hakları" yine başka bir sempozyumdan alınmadır. Geri kalan makaleler ise, *The Individualist, Outlook, Modern Age, The Standard, Rampart Journal, New Individualist Review, Left and Right,* ve *The Libertarian Forum* gibi "ufak" dergilerden alınmıştır.

Bütün bu makaleler kendileri adına konuşabilecek durumdadırlar, her birini tek tek takdim etmeye gerek yoktur. Şu sıralayacaklarım gibi zamanımızın kimi en önemli meselelerini konu almaktadır: savaş, barış, insanî eşitsizlik, mülkiyet haklarında adâlet, çocukların hakları, ulusal kurtuluş, ve daha başka birçok konu.

İçlerinden bazılarını en önemli diye nitelemek neredeyse keyfî bir şey olur, ama benim kanaatimce, "Sol ve Sağ: Özgürlüğün İmkânları" adlı makale şimdiye kadar kaleme alınmış en önemli makalelerden biridir. Söz konusu yazı yalnızca en yüksek dereceden bir virtüöz eseri değil, aynı zamanda bütünleşme düzeyi de tek kelimeyle harikadır. Burada, birkaç sayfa içinde Rothbard, *Komünist Manifesto* ile kıyaslanabilir gerçek bir liberteryen manifestoya en yakın yazılı belgeyi takdim etmektedir.

İşte size, bugün bile çok az liberteryenin tam anlamıyla kavrayabileceği bütün bir liberteryen dünya görüşü, tarihe ve dünya meselelerine kendine özgü bir bakış tarzı. Esasen, ben siyasî düşünce literatüründe bu makale ile tam olarak kıyaslanabilir bir şey görmüş değilim. Başka hiç bir şey değilse bile, öylesine sıkı dokunmuş ve entegre hâliyle bu eserin içinde Rothbard, birçok yazarın bir ömür boyu yayımlayabildikleri kitapların tümüne sığdırabildiği bilgiyi paketleyebilmiştir. Bu makalede Rothbard, gerek Aydınlanma ve gerekse bütün bir doğal haklar, doğal hukuk merkezli klâsik liberal geleneğin dünya görüşünün eriştiği zirve sayılabilecek bir taslak sunmaktadır. Ancak okuyucu bunu kendisi keşfetmelidir.

Hiçbir makaleler koleksiyonu Murray Rothbard'ınki kadar kapsamlı bir ideolojinin doğasını tam olarak temsil edemez; bu kitap da bunun istisnası değildir. Fakat umudumuz odur ki, bu kitap Rothbard'ın düşüncesi ve yazılarına büyüyen ilginin ateşlenmesine yardım edecek, ve kendisinin diğer makalelerinin de kitap formunda yayımlanmasını teşvik edecektir.

Rothbard'ın eserleri her özgürlük savunucusu tarafından dikkatle çalışılıncaya kadar, kendisinin liberteryen sisteme katkılarının değeri yeterince takdir edilemeyeceği gibi, bunun da ötesinde, liberteryenizmin birliği ve doğru tarihsel bağlamı da tamamen kavranamayacaktır. Bu amaca ulaşmaya yardım etmesi için bu zamanda bu kiTâbi takdim ediyoruz. Kitap bu olağanüstü insanın ideolojisinin değerlendirilip tartışılmasını teşvik ederse, amacımıza ulaşmış olacağız.

R.A. Childs, Jr.
Los Angeles, California, Ocak, 1974

Bölüm 1

Eşitlikçilik: Doğaya Karşı İsyan

Bir asrı aşkın bir zamandır, ahlâkîlik, adâlet ve "idealizm"i Solun kendi tarafına almış olduğu genel olarak kabul edilir. Muhafazakârların Sola karşı itirazı büyük ölçüde, solun ideallerinin "pratiğe aktarılamazlığı" ile sınırlı kalmıştır. Ortak bir kanaat, örneğin, sosyalizmin "teoride" muhteşem olmakla birlikte, pratik hayatta "işlemesi"nin mümkün olmadığıdır. Oysa Muhafazakârların göremediği şey, her ne kadar *statüko*dan radikal sapmaların uygulanabilir olmadığını söylemekle kısa vadeli kazançlar sağlanabilse bile, etik ve "ideal" olanı Sola terk etmekle kendilerini uzun vadede kaybetmeye mahkûm etmekte olduklarıdır. Bunun nedeni şudur: etik ve "ideal" daha baştan taraflardan birine bırakılırsa, o zaman o taraf kendi doğrultusunda aşamalı da olsa mutlaka değişiklikler yapabilecek; bu değişiklikler biriktikçe de, "pratikte uygulanamazlık" zaafı giderek konuyla olan doğrudan bağlantısını kaybedecektir. Elinde avucunda ne varsa hepsini görünüşte sağlam bir gerekçe olan "pratik" olana (yani, *statüko*ya) yatırdığı için, *statüko* sola doğru hareket ettikçe, Muhafazakâr muhalefet kaybetmeye mahkûmdur. Sovyetler Birliği'nde sabit fikirli yontulmamış Stalinistlerin her yerde "Muhafazakârlar" olarak anılması, muhafazakârlık üzerine hoş bir mantıksal şakadır; zira Rusya'da tövbe etmeye yanaşmayan devletçiler gerçekten de, en azından yüzeysel bir "pratiklik" peşinde olanların ve mevcut *statüko*ya tutunanların deposu durumundadırlar.

"Pratiklik"lik virüsü hiçbir yerde Amerika Birleşik Devletleri'nde olduğu kadar yaygın olmamıştır, çünkü Amerikalılar kendilerini "pratik" insanlar olarak kabul ederler. Bundan dolayı da ABD'de Sola karşı muhalefet, her ne kadar başlangıçta başka yerlerdekinden daha güçlü olsa da, esasında belki de en yumuşak olanıydı. Şimdi artık yaygın "pratik olmama" suçlamasıyla yüzleşmek durumunda olanlar, serbest piyasa ve özgür toplum savunucularıdır.

Kitlesel eşitlik savunuculuğu kadar, Sola adâlet ve manevîyat taraftarlığının sınırsızca ve neredeyse evrensel olarak garanti edildiği, başka bir alan yoktur. Gerçekten de Amerika Birleşik Devletleri'nde eşitlikçi idealin iyiliği ve güzelliği-

ne meydan okuyacak bir kişi, özellikle de bir aydın bulmak çok nadirdir. Herkes bu ideale öylesine bağlıdır ki, "pratik olmama"—yani, ekonomik müşevviklerin zayıflaması—eleştirisi, en tuhaf eşitlikçi programlara bile yöneltilen tek eleştiri olmuştur. Eşitlikçilik yönündeki karşı konulmaz yürüyüş, etik bağlılıklardan kaçınmanın imkânsızlığının yeterli göstergesidir; ateşli "pratik" Amerikalılar, etik öğretilerden kaçınmaya çabalarken, bu tür öğretilere kucak açmaktan kaçınamamakta, fakat bu defa bunu yalnızca bilinçsiz, *ad hoc*,* ve sistematik olmayan bir tarzda yapmaktadırlar. Keynes'in "kendilerinin herhangi bir entelektüel etkiden oldukça masun olduğuna inanan pratik insanlar, genellikle bir kısım modası geçmiş iktisatçıların köleleridirler" şeklindeki meşhur öngörüsü, ahlâkî yargılar ve ahlâk teorisi alanında özellikle doğrudur.[1]

"Eşitlik"in sorgulanmaz ahlâkî konumu, iktisatçıların yaygın pratiğinde görülebilir. İktisatçıların sık sık bir değer-yargısına yapıştığı görülür; siyasî beyanlar vermeye can atarlar. "Bilimsel" ve "değerden bağımsız" kalarak bunu nasıl yapabilirler ki? Eşitlikçilik alanında, hiçbir ciddî eleştiriye mâruz kalmaksızın, eşitlik adına düpedüz bir değer yargısında bulunabilmişlerdir. Bazen bu yargı açıkça kişisel olmuş; bazen ise, iktisatçı değer yargısı yapımında "toplum"un vekiliymiş gibi davranmıştır. Ne var ki, sonuç aynıdır. Meselâ merhum Henry C. Simons'u ele alalım. Artan oranlı vergilendirmeyi savunan çeşitli "bilimsel" argümanları isabetli bir şekilde eleştirdikten sonra, artan oranlılık hakkında şu dümdüz sonuçla çıkagelmiştir:

> Vergilendirmede kuvvetli bir artan oranlılığın gerekçesi, eşitsizlik karşıtlığına dayanmalıdır; hâlihazır servet ve gelir dağılımının açıkça kötü veya sevimsiz bir tür eşitsizlik düzeyi ortaya koyduğuna dair, etik veya estetik bir yargıya.[2]

Bir başka tipik taktik, kamu finansmanı üzerine bir standart ders kitabından aktarılabilir. Profesör John F. Due'ya göre,

> Artan oranlılık lehine en güçlü argüman, bugün toplumda artan oranlılığın eşitlik için zorunlu olduğuna dair bir fikir birliği olduğu gerçeğidir. Bu da, bir adım öncesinde, vergiden önceki gelir dağılımının aşırı derecede eşitsizlik içerdiği esasına dayanmaktadır.

Bu sonraki argüman, "toplumun kabul etmiş olduğu standartlar açısından, doğasında varolan adâletsizlik temelinde mahkûm edilebilir."[3]

---

* Özel bir amaca dönük, durumu kurtarmaya yönelik. (ç.n.)

[1] John Maynard Keynes, *The General Theory of Employment, Interest, and Money* [İstihdam, Faiz ve Para Genel Teorisi] (New York: Harcourt, Brace, 1936), s. 383.

[2] Henry C. Simons, *Personal Income Taxation* (1938), ss. 18–19, zikreden Walter J. Blum ve Harry Kalven, Jr., *The Uneasy Case for Progressive Taxation* (Chicago: University of Chicago Press, 1953), s. 72.

[3] John F. Due, *Government Finance* (Homewood, Ill.: Richard D. Irwin, 1954), ss. 128–29.

İktisatçı ister açıkça kendi değer yargılarını öne sürsün, veya "toplum"un değerlerini yansıttığını düşünsün, her iki durumda da eleştiriden muafiyeti dikkate değerdir. Kişinin kendi değerlerini açık yüreklilikle ilân etmesi saygıya lâyık olsa bile, bu kesinlikle yeterli değildir. Gerçeği ararken kişinin kendi değer yargılarını, bu yargıların bizzat kendileri entelektüel eleştiri ve sorgulamaya konu olmayan, gökten indirilmiş birer kitabe olarak kabul edilmek zorundaymış edasıyla ileri sürmesi, hiç de yeterli değildir. Bu değer yargılarının bir şekilde geçerli, anlamlı, ikna edici, *doğru* olmaları gerekmez mi? Bu tür mülâhazalar ileri sürmek, elbette, sosyal bilimlerde Max Weber'den bu yana gelen saf *imtiyazlı değerlerin* modern ağır toplarına olduğu kadar, "olgu" ile "değer" arasında kesin ayrım öngören daha da eski felsefî geleneğe saygısızlık etmek demektir. Ama artık bu tür temel soruları sormanın belki de tam zamanıdır. Meselâ diyelim ki, Profesör Simons'un etik veya estetik yargısı eşitlik adına değil de, çok daha başka bir sosyal ideal adına olsun. Varsayalım ki, kendisi bütün kısa insanların, 1 metre 80 santimden daha kısa boylu yetişkinlerin öldürülmesini savunuyor. Ve diyelim ki şöyle yazmış: "Bütün kısa boylu insanların temizlenmesi kararı, kısa insanların varlığına itiraz argümanına dayanmak durumundadır; kısa boylu yetişkinlerin mevcut sayısının açıkça kötü veya sevimsiz olduğu şeklindeki etik veya estetik yargısına." İnsan merak ediyor, bu takdirde Profesör Simons'un beyanına iktisatçı meslektaşları veya sosyal bilimcilerin lâyık gördüğü kabul yine aynı olur muydu acaba? Veya, Profesör Due'yu, 1930'ların Almanyası'nda Yahudilere yapılacak toplumsal muamele konusunda "bugünkü toplumun görüşü" adına benzer şeyler yazarken düşünebiliriz. Mesele şudur ki, bütün bu durumlarda Simons'un veya Due'nun beyanlarının mantıksal statüsü tamamen aynı olduğu hâlde, bu beyanların Amerikan entelektüel camiasından gördüğü kabul son derece farklı olurdu.

Şu ana kadar iki şeyi göstermeye çalıştım: (1) Bir entelektüel veya bir sosyal bilimcinin kendi değer yargılarını ilân etmesi yetmez, bu yargıların rasyonel biçimde savunulabilir ve geçerli, ikna edici ve doğru olduğunun gösterilebilir olması gereklidir. Kısacası, değer yargılarına artık entelektüel eleştiriden masun muamelesi yapılmamalıdır. (2) Eşitlik amacı, fazlasıyla uzun bir zamandan beri, sorgulanmadan ve aksiyomatik olarak doğru kabul edilen bir etik ideal kabul edilmiştir. Dolayısıyla, eşitlikçi programlardan yana olan iktisatçılar tipik biçimde, sorgulanmayan "ideal"lerinin muhtemel ekonomik verimliliği düşürücü etkilerini eleştirmeye çalışmışlardır; ama idealin kendisi nadiren sorgulanmıştır.[4]

O hâlde gelin, eşitlikçi idealin bizzat kendisini eleştirmeye doğru yol alalım: eşitlik şimdi sahip olduğu sorgulanmayan etik ideal statüsüne sahip olmalı mı? Her şeyden önce, bir şeyin "teoride doğru olması" ile "pratikte geçerli olmama-

[4] İşte örneği:
Artan oranlılığa üçüncü bir itiraz, ki hiç şüphesiz en fazla dikkati çeken itiraz, toplumun ekonomik verimliliğini azaltmasıdır.

sı" arasında radikal bir ayrım yapılması düşüncesinin bizzat kendisine meydan okumalıyız. Eğer bir teori doğru ise, o zaman pratikte de *işler*; şayet pratikte işlemiyorsa, o zaman bu kötü bir teoridir. Teori ile pratik arasındaki yaygın ayrım yapay ve aldatıcı bir ayrımdır. Ve de bu, her şey için olduğu gibi, etik için de doğrudur. Eğer bir etik ideal, doğası gereği "pratikte geçerli değil" ise, yani, pratikte *işlemez* durumda ise, o hâlde bu zayıf bir ideal olup, derhal terk edilmelidir. Daha açık bir şekilde söylemek gerekirse, eğer bir etik amaç, insanın ve/veya evrenin doğasına aykırı ise, bundan dolayı da pratikte işlemesi mümkün değilse, o takdirde bu kötü bir idealdir ve bir amaç olmaktan çıkarılmalıdır. Şayet amacın kendisi insan doğasını ihlâl ediyorsa, o zaman bu amaç doğrultusunda çalışmak da kötü bir fikirdir.

Diyelim ki, meselâ, bütün insanların kollarını çırpmak suretiyle uçmayı başarmaları evrensel bir etik amaç olarak benimsendi. Diyelim ki "çırpma taraftarları"nın amacının iyi ve güzel bir şey olduğu genel olarak kabul gördü, ama "pratik olmamak"la eleştirildi. Sonuç, toplumun sürekli olarak kollarıyla uçma yönünde hareket etmeye çabaladığı ve, kolla uçma vaızlarının insanların ortak ideale göre yaşamadıklarını, bundan dolayı da ihmâlkâr veya günahkâr olduklarını ileri sürerek herkesin hayatını perişan ettiği, sonu gelmez bir toplumsal sefalettir. Burada yapılması gereken eleştiri "ideal" amacın bizzat kendisine meydan okumaktır; insanın ve evrenin fiziksel yapısı dikkate alındığında, söz konusu amacın bizzat kendisinin gerçekleştirilmesi imkânsız olduğuna işaret etmektir. Dolayısıyla yapılması gereken, insanoğlunu doğası gereği imkânsız, bundan dolayı da kötü olan söz konusu amacın esaretinden kurtarmaktır. Oysa kolla-uçma karşıtları etik ve "idealizm"i kolla-uçma tarafının yüksek vaızlarına terk edip, yalnızca "pratik" alanında kalmaya devam ettikçe, bu kurtuluş asla mümkün olamaz. Meydan okuma, olayın özüne—anlamsız bir amacın sözde etik üstünlüğüne—yönelik olmalıdır. İddia ediyorum ki, aynı şey, eşitlikçi ideal için de geçerlidir, aradaki tek fark, bunun sosyal sonuçlarının, insanın yardımsız uçmasına yönelik sonu gelmez çabanın sonuçlarından çok daha zararlı olmasıdır. Çünkü eşitlik şartı, insanlığa çok daha büyük zararlar verebilecek bir şeydir.

Sahi, şu, "eşitlik" denen şey nedir? Bu kavram çok fazla konuşulmuş ama çok az tahlil edilmiştir. Belirli bir özelliğe göre A ve B birbirinin aynı ise bunlar "eşit"tir denir. Dolayısıyla, şayet Smith ve Jones'un her ikisi de tamı tamına 1.70 metre boyunda ise, o zaman bunların boyca "eşit" oldukları söylenir. Eğer iki değnek uzunluk bakımından aynı ise, uzunlukça "eşit"tirler, vb. Eğer öyleyse, her hangi iki kişinin birbiriyle tam olarak "eşit" olabilmesinin ancak ve ancak bir tek

---

Gelir vergisinde artan oranlılığı savunmuş olan istisnasız herkes, bunu telafî edici bir mülâhaza olarak kabul etmiştir. (Blum and Kalven, *The Uneasy Case for Progressive Taxation*, p. 21)

Bir kez daha "ideal" ile "pratik" olan karşı karşıya!

yolu vardır: bütün özelliklerinin aynı olması. Bu demektir ki, doğal olarak, ***bütün*** insanların eşitliği—eşitlikçi ideal, yani—ancak bütün insanlar tüm özellikleri bakımından tam olarak tektip, tamı tamına özdeş oldukları zaman başarılabilir. Eşitlikçi dünya kaçınılmaz olarak bir dehşet kurgusu—kişisellik, çeşitlilik, ya da özel yaratıcılıktan yoksun, kendine özgü bir çehreden mahrum özdeş yaratıklar dünyası olacaktır.

Gerçekten de, eşitlikçi bir dünyanın mantıksal içerimleri tam anlamıyla ancak bir korku filminde görülebilir. L.P. Hartley'in yazdığı İngiliz anti-ütopyacı romanı *Facial Justice* [Yüzsel Adâlet]'de Profesör Schoeck karakteri böylesi dehşetengiz bir dünyayı bizim için resmetmiştir: burada kıskançlık Devlet'in zoruyla kurumsal düzenlemeye tâbi tutulmakta, bütün kızların yüzünün eşit derecede güzel olmasını garanti etmek için, ortak güzellik seviyesine çekilmek üzere hem güzel hem de çirkin kızların yüzüne ameliyat yapılmaktadır.[5] Kurt Vonnegut'un kısa hikâyesinde tam anlamıyla eşitlikçi bir toplumun daha da kapsamlı bir tasviri yer alır. Vonnegut "Harrison Bergeron" adlı hikâyesine şöyle başlar:

> Yıl 2081'di, ve sonunda artık herkes eşitti. Yalnızca Tanrı ve kanun önünde eşit değildiler. Akla gelecek her yönden eşittiler. Hiç kimse başkasından daha zeki değildi. Hiç kimse bir başkasından daha güzel görünüşlü değildi. Hiç kimse kimseden daha güçlü veya daha hızlı değildi. Bütün bu eşitliği Anayasa'da yapılan 211., 212., ve 213. Tadilat'a, ve de Birleşik Devletler Özürlüler Komutanı'nın elemanlarının bitmek tükenmek bilmez teyakkuz hâline borçluyduk.

"Özürlüleştirme" kısmen şöyle işliyordu:

> Hazel mükemmel derecede ortalama bir zekâya sahipti, bu demekti ki hiçbir şey hakkında, anlık patlamalar dışında, bir şey düşünemiyordu. George ise, zekâsı normalin çok üstünde olduğu için, kulağında küçük bir zihinsel özürlü radyosu taşıyordu. Kanun onun bu aleti devamlı kulağında taşımasını zorunlu tutuyordu. Radyo hükümete ait bir verici istasyona ayarlıydı. Aşağı yukarı her yirmi saniyede bir, George gibi insanların beyinlerinin avantajını haksız yere kullanmalarını önlemek için, keskin bir parazit gürültü yayınlıyordu.[6]

Bu hikâyelerde hepimizin içgüdüsel olarak hissettiğimiz dehşet insanların tektip ***olmadığı***, türlerin, insanoğlunun kendine özgü bir şekilde yüksek dereceli bir çeşitlilik, renklilik, farklılaşma, kısaca eşitsizlik tarafından karakterize edildiğinin sezgisel olarak tanınmasıdır. Eşitlikçi bir toplum, amaçlarını ancak totaliteryen icbar yöntemleriyle gerçekleştirmeyi umabilir; burada bile, hepimiz bireylerin sahip olduğu insan psikolojisinin galeyana gelip 'karınca yığını' bir dünya yaratma gayretlerine karşı çıkacağına inanır, umut ederiz. Kısacası, eşitlikçi bir toplum

[5] Helmut Schoeck, *Envy* (New York: Harcourt, Brace, and World, 1970), ss. 149–55.

[6] Kurt Vonnegut, Jr., "Harrison Bergeron," *Welcome to the Monkey House* (New York: Dell, 1970), s. 7.

portresi dehşet verici bir şeydir; çünkü böyle bir dünyanın ima ettiği şeyler tam anlamıyla ortaya konunca, bu tür bir dünyanın ve bu tür girişimlerin baştan aşağı insanlığa aykırı olduğunu fark ederiz. Kelimenin en derin anlamında insanlığa aykırı olduğu için de, eşitlikçi amaç kötü bir şeydir, ve böyle bir amacı gerçekleştirmeye yönelik her girişim de kötü olarak kabul edilmek durumundadır.

Bireysel farklılık ve çeşitlilik (yani, eşitsizlik) şeklindeki büyük gerçek, uzun beşerî deneyimden açıkça anlaşılmaktadır; dolayısıyla, cebri olarak tektipleştirilmiş bir dünyanın insanlığa aykırı doğasını da buradan tanımak gerekir. Toplumsal ve ekonomik olarak, bu çeşitlilik kendisini evrensel işbölümünde, ve "Oligarşinin Tunç Kanunu"nda—her örgütte veya faaliyette (en ehil ve/veya en çok ilgilenen) birkaç kişi liderliğe erişecek, üyelerin çoğu ise takipçilerden oluşan safları dolduracaktır şeklindeki çıkarsama—dışa vurmaktadır. Her iki durumda da, aynı olgu işbaşındadır: herhangi bir etkinlikte olağanüstü başarı veya liderlik, Jefferson'ın deyimiyle "doğal aristokrasi," yani o etkinliğe en yatkın olanlar tarafından ele geçirilmektedir.

Eşitsizliğe ilişkin asırlık kayıtlar bu çeşitlilik ve değişkenliğin köklerinin insanın biyolojik doğasında olduğuna işaret ediyor görünmektedir. Fakat biyoloji ve insan doğası hakkındaki işte tam da bu sonuç, eşitlikçilerimiz için olası bütün rahatsız edici şeylerin en sinir bozucu olanıdır. Eşitlikçiler bile tarihsel gözlemleri inkârda zorlanmaktadırlar; fakat bunun için "kültür"ü suçlamak gerektiğini söylemektedirler. Kültürü açıkça saf bir iradî eylem kabul ettikleri için de, onu değiştirmek ve topluma eşitliği telkin etmek, onlara başarılabilir görünmektedir. Bu alanda, eşitlikçiler herhangi bir bilimsel ihtiyatı gözardı ederler; biyoloji ve kültürün karşılıklı olarak birbirini etkileyen şeyler olduğunu teslim etmeye nadiren yanaşırlar. [Onlara göre] biyoloji hızla ve tamamen tartışma alanı dışına atılmalıdır.

Gelin hep birlikte bilinçli olarak yarı-saçma bir örnek üzerinde düşünelim. Diyelim ki kültürümüzü gözlemledik, ve şöyle bir yaygın özdeyiş bulduk: "Kızılsaçlılar kolay heyecanlanır." Burada bir eşitsizlik yargısı, kızılsaçlıların bir grup olarak kızılsaçlı olmayanlardan farklılaşma eğiliminde olduğuna dair bir sonuç vardır. Yine diyelim ki, eşitlikçi sosyologlar sorunu incelediler, ve kızılsaçlıların gerçekten de kızılsaçlı olmayanlardan istatistiksel olarak anlamlı derecede daha kolay heyecanlanma eğiliminde olduğu sonucuna vardılar. Eşitlikçiler, bu duruma bakarak, bir tür biyolojik farklılığı kabul etmek yerine, derhal bu olgunun sorumlusunun "kültür" olduğuna hükmedeceklerdir: genel olarak kabul görmüş olan, kızılsaçlıların heyecanlı oldukları şeklindeki "klişe," erken yaşlardan itibaren her kızıl saçlı çocuğun zihnine işlenmekte, çocuk da bu yargıları olduğu gibi içselleştirmekte ve toplumun kendisinden beklediği gibi davranmaktadır. Kısacası, Kızılsaçlılar, Kızılsaçlı-olmayan hâkim kültür tarafından "beyni yıkanmış" durumdadır.

Her ne kadar bu tür bir sürecin varolabileceği ihtimâli inkâr edilmemekle beraber, rasyonel bir analizin bunun gibi bir yaygın şikâyete cevaz verme ihtimâli

çok düşük görünmektedir. Eşitlikçi kültür vaveylası, toplumsal olgulara hiç atıfta bulunmadan, örtük olarak "kültür"ün gelişigüzel bir şekilde yerleşip birikeceğini varsaymaktadır. "Kızılsaçlılar heyecanlıdır" fikri ilâhî bir buyruk gibi gökten inivermediğine göre, bu fikir nasıl ortaya çıkmış ve nasıl genel kabul görmüştür? Favori bir eşitlikçi açıklama, bütün bu grup tanımlama ifadelerini, karanlık psikolojik dürtülere izafe etmektir. İnsanların *bazı* sosyal grupları kolay heyecanlanmakla suçlamaya yönelik bir psikolojik ihtiyacı vardı, Kızılsaçlılar günahkeçisi seçildi. İyi de neden Kızılsaçlılar? Neden sarışınlar veya esmerler değil? Dehşet verici bir kuşku ufukta belirir: belki de Kızılsaçlıların seçilmesinin nedeni, bunların gerçekten de daha heyecanlı olmalarıydı; şimdi de öyleler. Dolayısıyla, toplumun "etiketi" aslında realitenin gösterdiği şeyin genel bir ifadesinden ibarettir. Muhakkak ki bu açıklama eldeki veriler ve süreçlerin çoğunu açıklamakta, ilâve olarak çok daha basit bir izah sunmaktadır. Objektif olarak değerlendirilirse, öyle görünüyor ki, bu izah, kültürün keyfî ve *ad hoc* umacı olarak seçilmesine kıyasla çok daha makul bir izahtır. Eğer öyleyse, o zaman şu sonuca varabiliriz: kızılsaçlılar biyolojik olarak daha heyecanlı olup, eşitlikçiler tarafından daha az heyecanlı olmaları için kızılsaçlılara yöneltilen söz konusu propaganda, kızılsaçlıları doğalarına aykırı hareket etmeye teşvik girişimidir; bundan dolayı, asıl "beyin yıkama" olarak nitelendirilmesi gereken şey, işte tam da bu propagandadır.

Elbette ki bu, toplum asla hata yapmaz, veya, toplumun grup kimliği konusundaki yargıları daima gerçeklere dayalıdır demek değildir. Ancak bana öyle geliyor ki, ispat yükü "aydınlanmamış" muhaliflerine kıyasla, çok daha fazlasıyla, eşitlikçiler üzerindedir.

Eşitlikçiler daha en başta bütün insanların, dolayısıyla, bütün insan gruplarının tektip ve eşit olduklarına dair *a priori* aksiyomla* işe başladıklarına göre, buradan şu sonuç çıkmaktadır: onlara göre toplumdaki statü, prestij, ya da otorite konusundaki bütün grup farklılıkları adâletsiz bir "baskı"nın ve irrasyonel bir "ayrımcılığın" sonucu *olmalıdır.* Amerikan siyasî hayatında çok aşina olduğumuz bir tarzda kızılsaçlılar üzerindeki "baskı"nın istatistiksel kanıtları sıralanabilir; örneğin, ortanca [medyan] kızılsaçlının gelirinin kızılsaçlı olmayanın gelirinden daha düşük olduğu gösterilebilir; daha ileri gidip, denebilir ki, kızılsaçlı şirket yöneticileri, üniversite Profesörleri, veya parlamenter sayısı bunların toplam nüfus içindeki paylarını temsil etmekten uzaktır. Bu tür bir kotacı düşüncenin en son ve komplocu örneği, 1972 Demokratlar Kongresi'nde şahit olunan McGovern hareketidir. Orada bazı grupların delege sayısının önceki kongrelerde sahip oldukları nüfusa göre kota oranının altında kaldığı için ayrımcılığa uğradığı ileri sürülmüştür. Daha net söylersek, kadınlar, gençler, siyahlar, Çikanolar (ya da Üçüncü Dünyalı denenler) baskı altında olan gruplar olarak adlandırılmışlardır.

* a priori: deney öncesi, aksiyom: doğruluğu ispatlanmadan kabul edilen, doğru olduğu varsayılan. (ç.n.)

Bunun sonucu olarak da, Demokrat Parti, eşitlikçi-kotacı düşüncenin kılavuzluğunda, söz konusu özel grupların kotaya uygun temsilini sağlamak için, seçmenlerin tercihlerini görmezden gelmiştir.

Bazı durumlarda, "baskı" işareti neredeyse saçma bir ameliyedir. 18 ile 25 yaş arası gençlerin "yetersiz temsil edildiği" iddiası, ***reductio ad absurdum***** yoluyla şu şekilde uygun bir perspektife oturtulabilir: muhakkak ki bazı heyecanlı McGovern'ci reformcular ayağa kalkıp, kongrede beş yaş grubunun acıklı "yetersiz temsili"ne işaret edebilir ve onların da hak ettikleri temsile sahip olmasını talep edebilirdi. Biyolojik ve sosyal içgörü veya sağduyu şunu fark etmeyi gerektirir: gençler toplum içinde yollarını çıraklık denen bir süreç marifetiyle bulurlar. Gençlerin bilgisi ve tecrübesi yetişkinlerden daha azdır; dolayısıyla, gençlerin neden büyüklerinden daha düşük bir statü ve otoriteye sahip olma eğiliminde oldukları gayet açık olmalıdır. Oysa bunu kabul etmek eşitlikçi amentünün üzerine ciddî bir şüphe düşürmektir. Dahası, bu aynı zamanda Amerikan kültürünün uzun zamandır büyük sorunu olan gençliğe tapınmanın suratına tükürmek anlamına gelebilir. İşte bu şekilde genç insanlar beklendiği şekilde "baskı altındaki sınıf" olarak nitelenmiş; nüfus kotasının dikte edilmesi de, gençlerin daha önceleri kötüye kullanılmış durumlarının sadece âdil bir telafîsinden ibaret olarak görülmüştür.[7]

Son zamanlarda keşfedilen bir başka "bastırılmış sınıf" da kadınlar olup, siyasî temsilcilerin her zaman yarıdan fazlasının erkekler olması gerçeği de kadınların bastırılmış olmasının açık bir kanıtı olarak kabul edilmektedir. Siyasî kongrelerin delegeleri partinin aktif üyeleri arasından seçildikleri ve de, kadınlar siyasî alanda kesinlikle erkekler kadar aktif olmadıkları için, kadın delege sayısı anlaşılabilir şekilde daha düşük olagelmiştir. Ne var ki, bu argümanla karşı karşıya kalınca, Amerika'daki sayıları giderek artan "kadının kurtuluşu" taraftarları yeniden o tılsımlı, "kültürümüz" tarafından "beynimizin yıkanması" argümanına sarılırlar. Çünkü kadının kurtuluşçuları için, en basitinden en karmaşık olanına kadar tarihteki her kültür ve medenîyete erkeklerin hükmettiği, inkâr edilmez bir gerçektir. (Perişan vaziyette, kurtuluşçular son zamanlarda yüce Amazon imparatorluğu fantezileriyle bu fikre karşı çıkmaktadırlar.) İzahları, bir kere daha, başlangıcını bilmediğimiz çok uzun zamanlardan beri erkek-egemen bir kültürün, baskı altındaki kadınların kendilerini çocuk bakımı, ev işleri ve ailenin iç işlerine hasretmeleri yönünde beyinlerini yıkamış olduğu şeklindedir. Kurtuluşçuların görevi, onları "bilinçlendirmek" suretiyle kadınların durumunda iradî olarak bir devrimi

** Mantıksal sonucuna irca. (ç.n.)

[7] Eşitlikçiler, öteki faaliyetleri yanında, İngilizce dilini "düzeltme" işiyle de öteden beri meşguldürler. Örneğin, "kız" sözcüğü, bugün artık genç kadınları fena hâlde aşağılayan ve küçük düşüren, kendilerinin yetişkinlere doğal körü körüne itaatini ima eden bir sözcük olarak alınmaktadır. Bunun sonucu olarak, Sol eşitlikçiler artık istisnasız her yaştaki kızları "kadınlar" olarak anmakta olup, herhalde yakında gönül rahatlığıyla "beş yaşında bir kadının" faaliyetleriyle ilgili yazılar okumayı bekleyebiliriz.

tetiklemektir. Şayet çoğu kadın kendilerini hâlâ evin iç işlerine hasretmeye devam ediyorsa, bu sadece kökü kazınması gereken bir "yanlış bilincin" göstergesidir.

Tabii, ihmâl edilen bir cevap şudur: gerçekten de, her kültürde erkekler egemen olmayı başarmıştır, o hâlde bizzat bu durum erkek "üstünlüğü"nün bir göstergesidir; zira eğer bütün cinsiyetler eşitse, nasıl olmuş da her defasında erkek egemenliği öne çıkmıştır? Bu sorudan ayrı olarak, bizzat biyoloji de öfkeli bir şekilde inkâr edilmekte ve bir kenara atılmaktadır. Şöyle feryat edilir: cinsiyetler arasında biyolojik farklılıklar yoktur, olamaz, olmamalıdır; bütün tarihsel veya bugünkü farklılıklar kültürel beyin yıkamanın marifeti olmalıdır. Irving Howe, kadının kurtuluşu hareketi savunucularından Kate Millett'e yazdığı parlak reddiyede, cinsiyetler arasındaki birçok önemli biyolojik farklılıklara dikkat çeker, kalıcı toplumsal etkiler doğuracak kadar önemli olan bu farklılıklar şunlardır: (1) "Dişilerin farklı analık deneyimi," ki bu deneyime antropolog Malinowski'nin "çocukla fizyolojik etkiler ve güçlü duygular içeren... özel ve bütünleyici bir bağlantı" dediği deneyim de dâhildir; (2) "Sadece cinsiyetler arasında değil, her bir cinsiyetin kendi içinde farklı yaşlarda vücudumuzun değişen hormonal bileşenleri;" (3) "Bedenlerimizin fiziksel kontrol ve kas yapısındaki farklılığın, iş yapma konusunda değişik alternatifler sunması;" ve (4) "Farklı cinsel yapılar ve olasılıkların psikolojik sonuçları," özellikle de erkekler ve kadınlarda biyolojik olarak belirlenmiş, sırasıyla "aktif ve pasif cinsel roller arasındaki temel fark."[8]

Howe devamla Dr. Eleanor Maccoby'nin araştırmasında kadınların zekâsıyla ilgili şu kabulüne de yer verir

> Gayet muhtemeldir ki, iki cinsi birbirinden ayıran ve entelektüel performanslarını etkileyen genetik faktörler bulunmaktadır. ... Örneğin, oğlan çocukların doğaları gereği kız çocuklarından daha saldırgan olduklarına inanmamız için sağlam gerekçelerimiz vardır—saldırganlık derken yalnızca kavgacılık anlamında değil, geniş anlamda alıyorum, baskın olma ve inisiyatif alma imasıyla birlikte. Ve eğer bu nitelik daha sonra analitik düşünmeyi güçlendiren bir nitelikse, o zaman oğlan çocukların, kız çocukların sonradan... telafî etmekte zorlanacakları bir avantajları var demektir.

Dr. Maccoby şunu da ilâve eder: "şayet çocuk eğitimini erkek ve kızlar arasında bölmeye kalkarsak, kızların buna ihtiyacı olduğu hâlde, erkeklerin ihtiyacı olmadığının farkına varabiliriz."[9]

Sosyolog Arnold W. Gren, eşitlikçilerin "klişe cinsiyet rolleri" diye küçümsedikleri, ama başlangıçta mutlak eşitliğe kendini adamış topluluklarda bile, sürekli

---

[8] Irving Howe, "The Middle-Class Mind of Kate Millett," *Harper's* (December, 1970): 125–26.

[9] Aynı eser, s. 126.

* Sosyalist ortak mülkiyet idealine uygun şekilde örgütlenmiş, kolektivist ve eşitlikçi uygulamaların denendiği ama başarılı sonuç alınamayan çiftlikler. (ç.n.)

olarak ortaya çıkan bir gözleme de işaret eder. İsrail kibbutzlarından* şu manzarayı aktarır:

> Olgu evrensel bir olgu: kadınlar, bireysel veya birlikte, ev kadınlığı becerileri, sabır ve rutin, el becerisi, cinsel cazibe, ve çocuklarla temas gerektiren alanlara yoğunlaşıyorlar. Bu genelleme cinsiyet eşitliği ideali taşıyan İsrail kibbutzları için de geçerli. İşbölümünde "kadın işleri" ile "erkek işleri" arasında bir ayrışma ortaya çıkmış, başka yerlerde görülen ayrışmaya geri dönülmüştür. Kibbutzlarda, ortalamada her iki cinsin de razı olduğu, erkeklerin ve geleneksel erkek davranışının egemen olduğu bir manzara ortaya çıkmıştır.[10]

Irving Howe, gayet isabetli bir şekilde, kadının kurtuluşu hareketinin kökeninde, kadının bizatihi farklı bir varlık olarak mevcut olmasına duyulan kızgınlığın yattığı teşhisini yapmaktadır:

> Bayan Millett'i rahatsız ettiği anlaşılan şey, sadece kadınların uğradığı adâletsizlikler veya onlara yönelik hâlâ devam eden ayrımcılıklar değildir. Kendisini en çok rahatsız eden şey, ... tam da kadınların bizatihi varlığıdır. Bayan Millett kadınların psiko-biyolojik farklılığından hoşlanmamaktadır; anatominin kaçınılmaz farklılıklarını tanımanın ötesine gitmek istemeyecektir—heyhat, orada nasıl bir tercih var ki? Çoğu kadının, ne kadar küçük düşürüldüğünü teslim etmeyi inatla reddetmelerinden, çok da bağımsız olmayan erkeklere kıyasla bile kadınların gösterdikleri utanç verici bağımlılıktan, "hâkim sınıf" için yemek pişirmekten zevk almalarından, ve hatta onların sümüklü veletlerinin burunlarını silmekten bile delicesine zevk almalarından nefret etmektedir. Bu tür roller ve tutumların biyolojik olarak belirlenmiş olduğu fikrine öfkeyle karşı çıkmaktadır; zira biyolojik kavramının bizzat kendisi bile ona kadınları sonsuza kadar ikincil bir statüye indirgemenin bir yolu gibi görünmektedir. Yine de "kültür"e o kadar şaşırtıcı bir âdetler, zulümler ve kötülükler zinciri izafe etmektedir ki, kültür biyolojiden bile daha hareketsiz ve uğursuz bir güç hâline gelmektedir.[11]

Kadının kurtuluşu hareketine yönelttiği dikkate değer bir eleştiride, Joan Didion söz konusu hareketin temelini yalnızca biyolojiye değil, aynı zamanda bizzat "doğanın düzenine" karşı da bir isyan olarak görmektedir:

> Şayet türlerin geleneksel üreme ihtiyacı kadınlara gayri-adil görünüyorsa, o zaman müsaade edin, "doğanın düzeni"ni, Shulamith Firestone'un görüşüne göre "kayıtlı tarihin en eski dönemlerine, hayvanlar krallığına kadar geri giden" baskıyı, teknoloji yoluyla, aşalım. Margaret Fuller sonunda dedi ki *Evren'i ben kabul ettim;* ama Shulamith Firestone etmedi.[12]

---

[10] Arnold W. Green, *Sociology* (6th ed., New York: McGraw-Hill, 1972), s. 305. Green şu çalışmadan alıntı yapar: A.I. Rabin, "The Sexes: Ideology and Reality in the Israeli Kibbutz," in G.H. Seward and R.G. Williamson, eds., *Sex Roles in Changing Society* (New York: Random House, 1970), ss. 285–307.

[11] Howe, "The Middle-Class Mind of Kate Millett," s. 124.

[12] Joan Didion, "The Women's Movement," New York *Times Review of Books* (30 Tem

İşte burada, Carlyle'ın uyarısına kulak vermenin tam da yeridir: "Vallahi madam, etseniz iyi edersiniz."

Biyolojik cinsiyet normlarına olduğu kadar doğal çeşitliliğe karşı gelişen bir başka isyan da, Sol entelektüellerden son zamanlarda yükselen çift cinsiyet çağrılarıdır. "Katı, klişeleşmiş" heteroseksüellikten uzak durmak ve cinsler arasında ayrım yapmayan biseksüelliği benimsemek bilinç düzeyini yükseltiyor, cinsler arasındaki "yapay" farklılıkları ortadan kaldırıyor ve herkesi basitçe ve tekcinsli olarak "insan" hâline getiriyor olmalıdır. Bir kere daha, hâkim (bu durumda, heteroseksüel) kültürün beyin yıkaması homoseksüel azınlığı bastırmış, biseksüelliğin doğasında bulunan eşitliği ve tektipliği bloke etmiş olmalıdır. O hâlde her birey, Norman O. Brown ve Herbert Marcuse gibi öncü Yeni Sol toplumcu düşünürlere çok sevimli gelecek "çokşekilli ahlâksızlıklar" içinde, kendi tam "insanlığına" erişebilecektir.

Biyolojinin eşitlikçi fantezilerin önünde bir kaya gibi durduğu, son zamanlarda giderek daha belirgin hâle gelmiştir. Biyokimyacı Roger J. Williams'ın araştırmaları sürekli olarak insan organizması içinde bireysel çeşitlilik için geniş bir alan bulunduğunu vurgulamıştır. Dolayısıyla:

> Bireyler anatomi ile vücut kimyası ve fiziğinin en küçük detaylarında bile birbirinden farklılaşmaktadır: el ve ayak parmak izlerinde; saçın mikroskobik dokusunda; vücuttaki tüylerin deseninde, el ve ayak tırnaklarının sırtları ve oyuklarında; derinin kalınlığında, renginde, ve kabarcık çıkarma eğiliminde; sinir uçlarının vücut yüzeyinde dağılımında; kulakların şekli ve büyüklüğünde, kulak kanallarının şekli ve büyüklüğünde, veya yarı dairesel kanallar; parmakların uzunluğu; beyin dalgalarının karakteri (beynin yaydığı ince elektriksel etkiler); vücuttaki kasların tam sayısı; kalp atışları; damarların sertliği; kan grupları; kanın pıhtılaşma oranı—ve böyle devam edip gidiyor, neredeyse sonsuza kadar.
>
> Bugün artık kalıtım denen şeyin nasıl işlediği ve her bir insan teki için nasıl kalıtım yoluyla insanın kendine özgü binlerce maddeden oluşan oldukça karmaşık bir mozayik taşımasının sadece ihtimâl dâhilînde değil, kesin bir şey olduğu hakkında epeyce şey biliyoruz.[13]

Bu tür çalışmalar aleyhine meslekten bilim adamları ve sıradan insanların yaptığı duygu sömürüsüne rağmen, zekâ eşitsizliğinin genetik temeli de giderek daha iyi anlaşılmıştır. Birbirine zıt ortamlarda büyütülen tek yumurta ikizleri üzerinde yapılan araştırmalar bu sonuca ulaşılan yollardan biridir. Yakın geçmişte insan zekâsındaki değişkenliğin tahminen yüzde 80'inin esas itibariyle genetik

---

muz, 1972), s. 1.

[13] Roger J. Williams, *Free and Unequal* (Austin: University of Texas Press, 1953), ss. 17, 23. Ayrıca bkz. by Williams *Biochemical Individuality* (New York: John Wiley, 1963) ve *You are Extraordinary* (New York: Random House, 1967).

olduğunu ileri süren Profesör Richard Herrnstein, bütün vatandaşlar için çevresel koşullarda eşitlik sağlamaya yönelik herhangi bir politik girişimin genetik değişkenliğin neden olduğu sosyo-ekonomik farklılıkları daha da artırmaktan başka işe yaramayacağı sonucuna varmıştır.[14]

Biyolojik gerçekliğe karşı eşitlikçi isyan, önemli olmakla birlikte, aslında daha derin bir isyanın yalnızca bir altkümesidir: bizzat gerçekliğin ontolojik yapısına karşı; "doğanın düzeninin ta kendisine" karşı; aynı şekilde, evrene karşı isyan. Eşitlikçi solun düşüncesinin merkezinde şöyle bir patolojik inanç yatar: gerçekliğin yapısı diye bir şey yoktur; dış dünya insan iradesi tarafından herhangi bir anda arzu edilen herhangi bir yöne doğru istendiği gibi çevrilebilecek bir *tabula rasa*dır.* Kısaca, gerçeklik insanların arzusu veya vehimleri doğrultusunda ânında dönüştürülebilir bir şeydir. Herbert Marcuse'ün realitenin mevcut yapısının tamamen inkâr edilmesi ve kendisinin realitenin doğru potansiyeli olarak takdir buyurduğu şeye dönüştürülmesine yönelik hararetli çağrısının temelinde, bu tür bir çocukça düşünüşün yattığı açıktır.

İşte size Solun ontolojik gerçekliğe saldırısı. Müstakbel sosyalist toplumun nasıl bir manzara arz edeceğine ilişkin Ütopyacı hayâllerde içkin olandan daha açık bir saldırıdır bu. Ludwig von Mises'e göre, Charles Fourier'in sosyalist geleceğinde manzara şudur:

> Bütün zararlı canavarlar ortadan kaybolmuş olacak, bunların yerini insana işinde yardım edecek—hatta onun yerine işini görecek—hayvanlar alacak. Bir antikunduz balığa gidecek; bir antibalina denizde gemileri sakin sakin yüzdürecek; bir antisuaygırı halatla nehirde botları çekecek. Aslan yerine bir antiaslan olacak, rüzgâr gibi bir küheylan, sırtına binenin âdeta bir yaylı at arabası kadar şöyle rahatça kurulabileceği. "Böylesi hizmetçilerin olduğu bir dünyada yaşamak bir zevk olacak."[15]

Dahası var, Fourier'e göre, okyanuslar da tuzlu su yerine limonata içerecektir.[16]

Benzer şekilde, Marksist komünizm ütopyasının kökeninde de bu tür saçma fanteziler yatmaktadır. (En ilkel düzeyin üzerine çıkan her üretimin, dolayısıyla, her bir medenî toplumun temeli olan) uzmanlaşma ve işbölümünün sözde sınırlarından azâde biçimde, komünist ütopyada her bir insan sahip olduğu bütün güçlerini her yönde sonuna kadar geliştirecektir.[17] Engels'in *Anti-Dühring*'de

---

[14] Richard Herrnstein, "IQ," *Atlantic Monthly* (Eylül, 1971).

* Boş plaka, temiz levha. (ç.n.)

[15] Ludwig von Mises, *Socialism: An Economic and Sociological Analysis* (New Haven, Conn.: Yale University Press, 1951), ss. 163–64.

[16] Ludwig von Mises, *Human Action* (New Haven, Conn.: Yale University Press, 1949), s. 71. Mises Fourier'in *Oeuvres Complètes* adlı eserinin birinci ve dördüncü cildinden alıntı yapar.

[17] Komünist ütopya ve işbölümü hakkında daha fazlası için, bkz. Murray N. Rothbard, *Özgürlük, Eşitsizlik, İlkelcilik, ve İşbölümü* (bu kitabın 16. bölümü).

yazdığı gibi, komünizm "her bireye fiziksel veya zihinsel, bütün yeteneklerini, her yönde geliştirme fırsatı verecektir."[18] Lenin de 1920'de "insanlar arasında işbölümünün ilga edilmesini arzu ediyordu. . . zira eğitim, okul, ve ***kapsamlı bir gelişim ve kapsamlı bir talim sayesinde insanlar, her şeyi yapabilirlerdi***. Komünizm bu hedefe doğru yürümeliydi, yürüyordu ve ***ulaşacaktı***."[19]

Komünist vizyona yönelik keskin eleştirisinde, Alexander Gray der ki:

> Her bireyin, fiziksel olsun zihinsel olsun bütün yeteneklerini bütün yönlerde geliştirme fırsatına sahip olması, sadece insan hayatının dar limitlerinin empoze ettiği sınırlamaların farkında olmayan budalaların vizyonunu süsleyen bir hayâldir. Zira hayat bir dizi tercih eyleminden ibarettir, her tercih ise aynı zamanda bir şeylerden feragattir.
>
> Engels'in müstakbel periler ülkesinin sakinleri bile eninde sonunda, Canterbury Papazı* mı yoksa Donanma Komutanı mı olacağına, kemancı mı yoksa boksör olma yolunda mı ilerleyeceğine, Çin literatürünü mü yoksa bir uskumrunun hayatındaki gizli safhaları mı yutmaya çalışması gerektiğine karar vermek zorunda kalacaklardır.[20]

Elbette bu açmazdan kurtulmaya çalışmanın bir yolu, geleceğin Yeni Komünist'inin bir Süpermen, yetenekleriyle doğayı aşacak bir insanüstü varlık olmasını hayâl etmektir. William Godwin özel mülkiyet bir ilga edilse insanın ölümsüzleşeceğini düşünüyordu. Marksist teorisyen Karl Kautsky geleceğin komünist toplumunda, "yeni bir insan tipi yükselecek ... bir süpermen ... yüce bir insan" demektedir. Leon Trotsky de komünizm idaresi altında şöyle bir kehanette bulunmaktadır:

> İnsan karşılaştırma götürmez biçimde güçlü, akıllı, güzel olacaktır. Bedeni daha uyumlu, hareketleri daha ritmik, sesi daha müzikal. ... Ortalama insan bir Aristo, bir Goethe, bir Marx seviyesine yükselecektir. Bu tepelerin üstünde, yeni zirveler yükselecektir.[21]

Yazıya, bir nebze pratiğe aktarılamazlık niteliğine rağmen, etik ve moral idealizmin eşitlikçilerin yanında olduğuna dair yaygın görüşü hatırlatarak başlamıştık. Eşitlikçilerin, birey olarak ne kadar zeki olurlarsa olsunlar, bizzat insan zekâsının ve aklının temelini, realitenin ontolojik yapısının, insan doğasının ve evrenin yasalarının hüviyetini inkâr ettikleri sonucuna ulaştık. Bunu yaparken, eşitlikçiler fena hâlde şımarık çocuklar gibi hareket etmekte, kendi saçma fantezilerinin hızla realize edilmesi adına gerçekliğin yapısını inkâr etmektedirler. Sadece şımarık de-

---

[18] Alexander Gray, *The Socialist Tradition* (London: Longmans, Green, 1947), s. 328.

[19] İtalikler Lenin'in. V.I. Lenin, *Left-Wing Communism: An Infantile Disorder* (New York: International Publishers, 1940), s. 34.

* İngiltere'de fetva verme ve dinî meseleler konusunda en etkili dinî makam. (ç.n.)

[20] Gray, *The Socialist Tradition,* s. 328.

[21] Zikreden, Mises, *Socialism: An Economic and Sociological Analysis*, s. 164.

ğil, aynı zamanda bir hayli tehlikeli; zira eşitlikçilerin fikirlerinin, inkâr etmek ve aşmak istedikleri evreni tahrip etme ve gözümüzün önünde parçalama ihtimâli bir hayli yüksektir. Metodolojileri ve amaçları bizzat insanlığın ve evrenin yapısını inkâr ettiği için, eşitlikçiler baştan aşağı insanlık karşıtıdırlar; dolayısıyla, ideolojileri ve faaliyetleri de baştan aşağı kötü olarak nitelenebilir. Medenîyetin tahribi, hatta bizzat insan ırkının tahribi, "yüksek ve takdire şayan ahlâkîliğin şeref halkası" olarak taçlandırılmadıkça, ahlâk, eşitlikçilerin tarafında olamaz.

Bölüm 2

Sol ve Sağ: Özgürlüğün İmkânları

Muhafazakârlar epey bir zamandır, kendileri farkında olsa da olmasa da, bir uzun dönem kötümserliği ile birlikte ânılır olmuşlardır: Uzun dönem eğilimlerinin, dolayısıyla bizzat zamanın kendisinin, muhafazakârların aleyhine işlediği inancıdır bu. Durum böyle olunca, kaçınılmaz gidiş, içerde solcu-devletçiliğe, dışarıda da komünizme doğru meyletmektedir. Bir Muhafazakârın oldukça tuhaf kısa dönem iyimserliğini izah eden şey de, işte bu uzun dönem ümitsizliğidir; zira uzun dönemden bir umut olmayınca, muhafazakâr tek umudunun içinde bulunduğu an olduğunu düşünür. Bu bakış açısı, muhafazakârların dış ilişkilerde komünizmle gözükara bir kavgaya tutuşma çağrısı yapmalarına neden olur, çünkü ne kadar uzun süre beklerlerse kaçınılmaz şekilde daha kötü şeylerin ortaya çıkacağına inanırlar. İçerde ise bu tutum onların tamamen bir sonraki seçime yoğunlaşmalarına yol açar, daima zafer umut eder ama hiçbir zaman başaramazlar. Pratik insanın bu mükemmel örneği uzun dönem umutsuzluğu tarafından kuşatılmış olunca, muhafazakâr önündeki seçimin daha ötesini düşünmeyi veya planlamayı reddeder.

Ancak kötümserlik, ister kısa-vadeli isterse uzun-vadeli olsun, muhafazakârlığın akıbetinin tam da hak ettiği bir şeydir; zira muhafazakârlık sanayileşme öncesi döneme ait *eski rejim*in ölmekte olan bir kalıntısıdır, dolayısıyla, geleceği yoktur. Günümüz Amerikan örneğinde, son zamanlarda muhafazakârlığın yükselişi, kaçınılmaz şekilde ölecek olan fundamentalist, taşralı, küçük kasabalara sıkışmış, beyaz Anglo-Sakson Amerika'nın can çekişmesinin ifadesidir. Pekâlâ, *özgürlüğün* imkânlarıyla ilgili ne söylenebilir? Çok sayıda liberteryen yanlış bir şekilde özgürlüğün geleceği ile görünürde daha güçlü ve sözde ittifak hâlindeki muhafazakâr hareketin geleceğini birbiriyle irtibatlandırmaktadır. Bu bağlantı modern liberteryenlerin tipik uzun dönem kötümserliğini anlamayı kolaylaştırmaktadır. Fakat bu yazının iddiası odur ki, her ne kadar özgürlün kısa dönemde içerde ve dışarıdaki akıbeti biraz sönük gibi görünse de, liberteryenlerin takınması gereken en uygun tavır, sönmez bir uzun dönem iyimserliğidir.

Bu çıkarsama, 18. Yüzyıl'dan önce Batı Avrupa'da varolmuş (Batı dışında hâlâ varolmaya devam eden) tanımlanabilir bir Eski Düzen'in olduğunu kabul eden belirli bir tarih görüşüne dayanmaktadır. Söz konusu Eski Düzen ister feodalizm ister Oryantal despotizm biçimini alsın, özellikleri tiranlık, sömürü, durağanlık, sabit toplumsal kastlar, umutsuzluk ve nüfusun büyük bölümü için açlıktır. Kısaca, [eski düzende] hayat "berbat, insanlıktan uzak, ve kısa" idi; Maine'nin "statü toplumu" ve Spencer'in "askerî toplum"u söz konusuydu. Yönetici sınıflar veya kastlar, fetihlerle ve kitleleri yönetimlerinin tanrısal bir *ferman*a dayandığına inandırmak suretiyle iktidarlarını sürdürüyordu.

Eski Düzen, özgürlüğün büyük ve de kudretli düşmanıydı, hâlâ da öyle; geçmişte özellikle kudretliydi, çünkü devrilebilmesinin kaçınılmazlığına dair bir işaret yoktu. Eski Düzenin esas itibariyle tarihin başından beri, bütün medenîyetlerde mevcut olduğunu göz önüne aldığımızda, 18. Yüzyıl ve civarında gerçekleşmiş olan liberal devrimin zaferinin büyüklüğünü ve önemini daha iyi takdir edebiliriz. Bu mücadelenin boyutları kısmen geç 19. Yüzyıl anti-liberal Alman tarihçilerinin marifetiyle Batı Avrupa tarihine ilişkin ortaya atılan büyük mit tarafından gölgelenmiştir. Söz konusu mite göre, erken modern dönemde ortaya çıkmış olan mutlak monarşiler ve merkantilizm kapitalizmin gelişmesi için gerekliydi, çünkü bunlar tacirlerin ve halkın yerel feodal baskılardan kurtulmasına yardım etmişlerdi. Gerçekte ise durum asla böyle değildi; piyasa ekonomisinin barışçı bir şekilde gelişmesi feodalizmi çözerken, kral ve ulus-devleti feodalizmi yeniden dayatıp daha da perçinleyen bir süper-feodal üst-efendi olarak işlev görmüştü. Kral feodal rejimin kısıtlarının üstüne kendi kısıtlamalarını ve tekelci ayrıcalıklarını dayatıyordu. Mutlak monarkların çıkardığı geniş çaplı fermanlar Eski Düzeni eskisinden daha despotik hâle getiriyordu. Kapitalizm, gerçekten de, en erken ve en aktif olarak özellikle merkezî devletin ya zayıf olduğu ya da hiç olmadığı İtalyan şehirlerinde, Hanseatik Liginde,* ve 17. Yüzyıl Hollanda konfederasyonunda gelişip serpilmiştir. Nihayet, Eski Düzen iki yolla devrilmiş, veya ayakta duramayacak kadar sarsılmıştır. Bunlardan biri, feodal düzenin çatlakları arasında sanayi ve pazarın gelişmesidir (örneğin, İngiltere'de feodal düzenin, devletin veya lonca kısıtlamalarının dışında kalan taşra bölgelerinde gelişen endüstri). Daha da önemlisi, Eski Düzen ve eski yönetici sınıfları sarsan bir dizi tufan gibi devrimlerdir: 17. Yüzyıl İngiliz devrimleri, Amerikan Devrimi, ve Fransız Devrimi. Bu devrimlerin her biri Sanayi Devrimine ve bireysel özgürlük, *laissez-faire*, kilise ile devletin birbirinden ayrılması ve uluslararası barışın en azından kısmen zafer kazanmasında öncülük etmişlerdi. Statü toplumu, en azından kısmen, "sözleşme toplumu"na yol vermiş; askerî toplum kısmen "sanayi toplumu"na geçit vermişti. Halk kitleleri artık işgücü hareketliliği ve seyahat serbestisine ka-

* Kuzey Almanya ve civarında özellikle 14. yüzyılda ortaya çıkmış ticarî ve savunma amaçlı bir hür şehirler konfederasyonu. (ç.n.)

vuşmuş, hayat standartlarını yükseltmişlerdi; oysa daha önce bunları hayâl bile edemiyorlardı. Liberalizm gerçekten de Batı dünyasına sadece özgürlüğü değil, barış imkânını, ve sanayi toplumunun yükselen hayat standartlarını getirmişti. Fakat hepsinden de öte, umut getirmişti, insanlığı asırlardır içinde bulunduğu durgunluk ve ümitsizlik çukurundan çıkaracak, her zamankinden daha büyük bir ilerleme umudu.

Çok geçmeden Batı Avrupa'da söz konusu yeni devrimci olgu çevresinde yoğunlaşan iki büyük siyasî ideoloji gelişmişti. Bunlardan biri liberalizmdi. Liberalizm umudun, radikalizmin, özgürlüğün, Sanayi Devriminin, ilerlemenin, ve hümanitenin tarafıydı. Öteki ise muhafazakârlıktı; reaksiyonun tarafı, hiyerarşiyi, devletçiliği, teokrasiyi, köleliği, ve Eski Düzenin sınıf sömürüsünü geri getirmeye odaklı ideoloji. Akıl doğal olarak liberalizmin tarafında olunca, muhafazakârlar romantizm, gelenek, teokrasi, ve irrasyonalizme yönelik gerici çağrılarıyla ideolojik atmosferi karartmışlardı. Siyasî ideolojiler kutuplaşmış, liberalizm ideolojik yelpazenin aşırı "sol"unda, muhafazakârlık ise aşırı "sağ"ında yer almıştı. İşte, etkisinin alacakaranlığında hakiki liberalizmin esas itibariyle radikal ve devrimci bir ideoloji olduğu (düşünce tarihinde, çarpıcı şekilde, yaşlandıkça daha da radikalleşen az sayıdaki şahsiyetten biri olan) büyük insan Lord Acton tarafından gayet iyi bir şekilde görülmüştü. Acton "Liberalizm, ne olduğuna bakmaz, ne olması gerektiğinin peşindedir" diye yazmıştı. Bu fikir üzerinde çalışırken, tesadüfen, "sürekli devrim" (*permanent revolution*) kavramını ilk geliştiren Acton'du, Trotsky değil. Acton ile ilgili harika çalışmasında Gertrude Himmelfarb'ın yazdığı gibi:

> . . . Felsefesi öyle bir noktaya doğru gelişir ki, gelecek geçmişin yeminli düşmanı olarak görülür, ve de moraliteye itaat dışında geçmişe herhangi bir otorite tanınmaz. Bu liberal tarih teorisini ciddîye almak, "ne olduğu"na değil, "ne olması gerektiği"ne öncelik vermekten, "sürekli bir devrim"i inşa etmekten başka bir şey değildir.
>
> Acton'un açılış dersinde işaret edip notlarında da açıkça kabul ettiği üzere, bu "sürekli devrim," kendisinin tarih felsefesi ve siyaset teorisi birikiminin ortaya çıkardığı bir şeydir. ... İnsanların iyi ve kötü düşüncesini kendileriyle birlikte taşımalarını sağlayan vicdan fikri, devrimin tam da temelidir, zira geçmişin kutsallığını bozan budur. ... Acton'un gözlemine göre "Liberalizm esas itibariyle devrimcidir. Olgular fikirlere yol vermelidir. Mümkünse, barışçı bir şekilde ve sabırla; değilse, zorla."[1]

Liberallik, diyordu Acton, liberal parti üyeliğini çok aşan bir şeydir:

> Liberal parti uzlaşmayla yönetilir. Liberallik fikirlerin saltanatıyla başlar. ... Biri pratik, tedrici, uzlaşmaya hazırdır. Öteki felsefî olarak, ilkesel çalışır. Biri felsefesini arayan bir politikadır. Öteki ise, politikasını arayan bir felsefedir.[2]

---

[1] Gertrude Himmelfarb, *Lord Acton* (Chicago: University of Chicago Press, 1962), ss. 204–05.

[2] Aynı eser., s. 209.

O hâlde liberalizme ne olmuştur? 19. Yüzyıl'da liberalizm acaba neden aşağı düşmüştür? Bu soru defalarca ortaya atılmıştır, ama belki de en önemli sebebi bizzat liberalizmin hayatî unsurları içinde meydana gelmiş bir içsel çürüme idi. Sorun Batı'da Liberal Devrimin kısmi başarısıyla birlikte, liberallerin giderek radikal şevklerini, dolayısıyla da liberal hedeflerini terk edip, hiçbir ilham vermeyen o bozuk *statüko*nun savunmasıyla yetinmeye yönelmeleriydi. Bu çürümenin iki felsefî nedeni tefrik edilebilir. Birincisi, faydacılığın hatırına doğal haklar ve "üst hukuk" teorisinin terk edilmesidir. Çünkü sadece doğal haklar veya üst hukuk kuramının değişik biçimleri, mevcut sistemin dışından *statüko*ya meydan okuyacak radikal bir temel sağlayabilir; ve, sadece bu tür bir kuram, mevcut suçlu idarecileri adâlet önüne çıkarmanın gereği üzerinde odaklanmak suretiyle, liberteryen mücadelenin gerektirdiği ivedilik duygusunu sağlayabilir. Öte yandan faydacılar, yararlılık hatırına adâletten vazgeçmek suretiyle, âcillikten de vazgeçip sessiz durağanlığa teslim olmuşlar, böylece kaçınılmaz şekilde mevcut düzenin objektif apolojistleri* durumuna düşmüşlerdir.

Liberalizmin düşüşü üzerinde etkili olan ikinci önemli faktör ise, liberalizmi toplumda radikal bir güç olmaktan çıkaran son darbeyi vurmuş olan evrimcilik, ya da Sosyal Darwinizm olmuştur. Bunun nedeni Sosyal Darwinistlerin yanlış olarak tarih ve toplumu barışçı, sonsuz derecede yavaş, sonsuz derecede tedrici toplumsal evrimin tozpembe gözlükleriyle okumalarıdır. Tarihte hiçbir hâkim sınıfın hiçbir zaman elindeki iktidarı gönüllü olarak teslim etmemiş olduğu acı gerçeğini ihmâl ederek; bundan dolayı da, liberalizmin bir dizi devrim yoluyla ortaya çıkmış olduğunu görmezden gelerek, Sosyal Darwinistler, barışçı ve neşeli bir gözle ileriye, geleceğin sözde kaçınılmaz aşaması olan bireyciliğin ortaya çıkmasına götürecek binlerce yıllık tedrici evrime bakmışlardır.

19. Yüzyıl'da liberalizmin düşüşünü bizzat kendi bünyesinde yaşamış ilginç bir düşünür örneği Herbert Spencer'dir. Spencer muhteşem bir radikal liberal olarak, hatta tam bir saf [pür, katıksız] liberteryen olarak yola koyulmuştur. Ancak, sosyoloji ve Sosyal Darwinizm virüsü ruhunu teslim aldıkça, Spencer—her ne kadar başlarda saf teoride olmasa da—dinamik bir tarihsel hareket olarak liberteryenizmi terk etmiştir. Kısaca, her ne kadar uzun dönemli bir saf özgürlük ideali olsa da, Spencer liberalizmin zaferini kaçınılmaz bir şey olarak görmeye başlamıştır. Fakat bu ancak binlerce yıllık bir aşamalı evrim sonunda olacağı için, Spencer aslında radikal bir mücadele biçimi olarak liberalizmi terk etmiş, pratikte onu sadece geç 19. Yüzyıl'da büyüyen kolektivizme karşı yorucu ve artçı bir eylem derekesine indirmiştir. İlginç bir şekilde, Spencer'in stratejide "sağa" çark eden direksiyonu, çok geçmeden teoride de sağa çark etmiş, dolayısıyla Spencer saf özgürlüğü teoride de terk ederek, örneğin, *Toplumsal Statik* [*Social Statics*] adlı eserinin meşhur bölümünde "Devleti Ihmâl Etme Hakkı"nı reddetmiştir.

İngiltere'de, klâsik liberaller radikalizmden yarı-muhafazakârlığa doğru kay-

* Özür dileyicileri, mahcup savunucuları. (ç.n.)

maya erken 19. Yüzyıl'da başlamışlardır; bu kaymanın bir köşe taşı İrlanda'daki ulusal kurtuluş mücadelesine karşı İngilizlerin genel liberal tutumu olmuştur. Bu mücadelenin iki yönü vardı: Biri İngiliz siyasî emperyalizmine karşı, diğeri ise bu emperyalizmin empoze ettiği feodal toprak ağalığına karşı. Ulusal bağımsızlık konusunda İrlandalıların dürtüsünü, özellikle feodal baskılara karşı köylünün mülkiyet kavgası boyutunu göremeyen, İngiliz Liberalleri (Spencer dâhil) hakiki liberalizmi fiilen terk ettiklerini göstermişlerdir. Oysa liberalizm tam da feodal toprak sistemine karşı verilen bir mücadele sırasında doğmuştu. Yalnızca Amerika Birleşik Devletleri'nde, feodalizmin Güney dışında asla kök salamadığı o büyük radikal liberalizm diyarında, doğal haklar ve üst-hukuk kuramı ve onu takip eden radikal liberal hareketler, 19. Yüzyıl ortalarına kadar sürekliliğini korumuştur. Kendi farklı biçimleriyle, Jacksonyen ve Abolüsyonist* hareketler Amerikan toplumundaki son güçlü radikal liberteryen hareketler olmuştur.[3]

Böylece, liberalizmin içerden terk edilmesiyle birlikte, Batı dünyasında artık bir umut partisi kalmamıştı; Eski Düzenin katıksız kalıntılarına ve devlete karşı bir mücadelenin öncülüğünü yapacak bir "Sol" hareket yoktu artık. Radikal liberalizmin kurumasının yarattığı bu boşluğu, bu ıssızlığı, yeni bir hareket doldurmuştu: Sosyalizm. Bugünün liberteryenleri sosyalizmi liberteryen düşüncenin tam karşıt kutbu olarak görmeye yatkındırlar. Oysa bu büyük bir yanılgıdır, bugünün dünyasında liberteryenlerde gözlenen ciddî ideolojik yanlış yönelimin sorumlusu, bu yanılgıdır. Gördüğümüz üzere, özgürlüğün zıt kutbu muhafazakârlıktır; sosyalizm ise, muhafazakârlığın "solu"nda yer almakla birlikte, esas itibariyle kafası karışık, yol-ortası bir harekettir. Sosyalizm eskiden de ortada bir hareketti, şimdi de öyle; çünkü liberal *amaçları* muhafazakâr *araçlarla* gerçekleştirmeye çalışmaktadır.

Kısaca, sosyalizmin klâsik liberalizmin mirasçısı olduğunu ileri süren Russell Kirk de, sosyalizmin muhafazakârlığın mirasçısı olduğunu ileri süren Ronald Hamowy de haklıdır; fark sadece söz konusu kafası karışık merkeziyetçi hareketin hangi yüzü üzerinde odaklandığımıza bağlıdır. Liberalizme benzer şekilde ama muhafazakârlığın aksine, sosyalizm de, sanayiye dayalı sistemi ve özgürlük, akıl, mobilite, ilerleme, ve geniş yığınlar için daha yüksek hayat standartları gibi liberal *amaçları* benimsemiş, ayrıca teokrasiye ve savaşa son verilmesini istemiştir. Ancak bunları söz konusu amaçlarla uyumlu olmayan devletçilik, merkezî planlama, toplumculuk, vb. muhafazakâr araçlar kullanarak başarmaya çalışmıştır. Daha doğrusu, daha net söylemek gerekirse, sosyalizmin kendi içinde baştan beri iki farklı yönelim olmuştur. Bunlardan biri Saint-Simon'dan beri devam edip gelen sağ-kanattır, yani otoriteryen kanat; devletçiliği, hiyerarşiyi, ve kolektivizmi yücelten, bundan dolayı da yeni endüstri devrimini kabul edip ona hâkim olmaya

* Abolüsyonist (abolitionist): Köleliğin kaldırılması taraftarı. (ç.n.)

[3] Carl Becker, *The Declaration of Independence* (New York: Vintage Books, 1958), bölüm 6

çalışan muhafazakârlığın bir uzantısı olan eğilim. Diğeri ise görece liberteryen, sol-kanattır. Bu yönelimi kendine özgü farklı tarzlarıyla temsil eden Marx ve Bakunin'dir; devrimci, liberalizmin ve sosyalizmin liberteryen amaçlarını gerçekleştirmekle çok daha yakından ilgilenen bir yönelimdir bu. Fakat bunu başarmak, "devleti susturmak" ve "insanın insanı sömürmesine son vermek" için, çareyi özellikle devlet aygıtını ezip tarumar etmekte gören bir yönelimdir. İlginçtir ki, Marx'ın "işlerin idaresi için hükümetin yerini *insanların* alması" ifadesinin izleri, dolaylı bir yoldan, erken 19. Yüzyıl büyük radikal *laissez-faire*'ci Fransız liberalleri Charles Comte (Auguste Comte ile bir ilişkisi yok) ve Charles Dunoyer'e kadar sürülebilir. Hatta, benzer şekilde, "sınıf mücadelesi" kavramının izleri de onlara kadar gider; şu farkla ki, doğası gereği birbirinin antitezi olan sınıflar Dunoyer ve Comte için patronlar ve işçiler değil, toplumdaki üreticiler (serbest girişimciler, işçiler, köylüler, vs. dâhil) ile devlet aygıtını oluşturan, veya bu aygıtın ayrıcalıklı kıldığı sömürücü sınıflar idi.[4] Saint-Simon, kafası karışık ve kaotik yaşamında bir keresinde Comte ve Dunoyer'e yaklaşmış, sınıf analizini onlardan almıştır; bu analiz kapsamında piyasadaki işadamlarının yanısıra feodal toprak ağaları ve devletin ayrıcalık verdiği öteki herkesi aynı kategoride toplayarak, tipik biçimde "sömürücüler" olarak nitelendirmiştir. Marx ve Bakunin bu kategorizasyonu Saint-Simonculardan almış, bunun sonucunda bütün bir sol-sosyalist hareketi büyük ölçüde yanıltmışlardır. Zira, bu takdirde, baskıcı devleti ezmeye *ilâve olarak*, üretim araçlarının özel kapitalist mülkiyetini ortadan kaldırmak da sözde zorunlu hâle gelmiştir. Özel mülkiyetin reddiyle, özellikle de sermayenin özel mülkiyetinin reddiyle, sol sosyalistler hayatî bir iç çelişkiye düşmüşlerdir: Şayet devlet devrimden sonra (Bakunin'de hemen, Marx'da zamanla "susturulmak" suretiyle) ortadan kalkacaksa, o zaman "topluluk" (*collective*), bizzat kendisi—adı öyle olmasa bile—fiilen devasa bir devlet hâline gelmeden, mülkünü nasıl yönetecekti? İşte bu çelişkiyi hiçbir zaman, ne Marksistler çözebilmişlerdir, ne de Bakuninciler.

"Sol"un partisi olarak radikal liberalizmin yerini alınca, sosyalizm, 20. Yüzyıl'ın başında, söz konusu iç çelişkinin tuzağına düştü. Sosyalistlerin çoğu (Fabiyenler, Lassallyenler, hatta Marksistler bile) keskin bir şekilde sağa çark edip, devrim ve devletin devreden çıkarılması gibi eski liberteryen amaçlar ve idealleri tamamen terk edip, rahat muhafazakârlar hâline geldiler: Devlet ve *statüko* ile ve (20. Yüzyıl'ın başında Avrupa toplumunda hızla kurulan ve "perçinlenen") bütün bir yeni-merkantilizm, tekelci devlet kapitalizmi, emperyalizm, ve savaş

[4] Comte ve Dunoyer hakkında bilginin yanısıra, aslında baştanbaşa ideolojik yelpaze analizini Mr. Leonard P. Liggio'ya borçluyum. Zamanımızda çok karalanan, ütopyacı dürtünün olumlu ve dinamik yüzünün vurgulanması konusunda, bkz. Alan Milchman, "The Social and Political Philosophy of Jean-Jacques Rousseau: Utopia and Ideology," The November Review (Kasım, 1964): 3–10. Ayrıca bkz. Jurgen Ruhle, "The Philosopher of Hope: Ernst Bloch," içinde Leopold Labedz, ed., Revisionism (New York: Praeger, 1962), ss. 166–78.

aygıtıyla ebediyen uzlaştılar. Muhafazakârlar da, aynı şekilde, kendilerine yeni bir şekil vermiş, modern endüstriyel sistemle başa çıkmak için yeniden gruplanmışlar, doğrudan veya dolaylı yollarla yenilenen bir merkantilizm, torpilli kapitalistlere ve yarı-feodal toprak ağalarına dayalı, devlet tekeli imtiyazının damgasını vurduğu bir devletçilik rejimi ister hâle gelmişlerdi. Sağ sosyalizm ile yeni muhafazakârlık arasındaki akrabalık çok yakın bir hâl almıştı; [sadece] ilki benzer politikaları demagojik popülist bir ağızla savunuyordu o kadar. Böylelikle, emperyalizm yaprağının arka yüzü "sosyal emperyalizm" idi, Joseph Schumpeter bunu gayet net bir şekilde şöyle tanımlıyordu: "girişimcilerin ve öteki unsurların işçilere, sosyal refah tavizleri aracılığıyla kur yapıp destek aradığı, başarısı ihracat tekelinin başarısına bağlı görünen bir emperyalizm."[5]

Tarihçiler İtalya ve Almanya'daki sağ-kanat sosyalizm ile muhafazakârlık arasındaki akrabalık ve birlikte hareketin uzun zamandır farkındaydılar; bu birleşme ilkin Bismarkizm'de, daha sonra da faşizm ve nasyonal sosyalizmde ete kemiğe bürünmüştü. Nasyonal sosyalizm milliyetçilik, emperyalizm, militarizm, teokrasi, ve eski ayrıcalıklı sınıfların hâkimiyetini koruyup perçinleyen sağcı kolektivizmi içeren muhafazakâr programın içini dolduruyordu. Oysa İngiltere ve Amerika Birleşik Devletleri'nde de benzer bir durumun söz konusu olduğunun tarihçiler ancak son zamanlarda farkına varmaya başlamışlardır. Bu bağlamda 20. Yüzyıl'ın başında İngiltere'de cereyan eden sosyal-emperyalist hareketin tarihiyle ilgili usta değerlendirmesinde Bernard Semmel, Fabiyen Derneği'nin İngiltere'de emperyalistlerin yükselişinden nasıl memnuniyet duyduğunu göstermektedir.[6] 1890'ların ortalarında, İngiltere'de Liberal Parti solda radikaller, sağda liberal-emperyalistler olarak bölündüğünde, Fabiyenlerin eş-başkanı Beatrice Webb, radikalleri "laissez-faire'ci ve anti-emperyalistler" olarak kınarken, ikinci grubu "kolektivistler ve emperyalistler" olarak selamlamaktaydı. (Sonraları, gayet tutarlı bir şekilde, Stalin *ve* Mussolini *ve* Sir Oswald Mosley'in içerde uyguladığı politikalarına övgü dizmiş olan) George Bernard Shaw'un kaleme aldığı resmî bir Fabiyen manifesto olan, *Fabiyenizm ve İmparatorluk* (1900), emperyalizmi övmüş, "bireyci cumhuriyetçilik ve içişlerine karışmama gibi sabit-cephe ideallerine hâlâ tutunan" radikallere saldırmıştır. Buna karşılık, "bir Büyük Güç ... (bir dünya imparatorluğu) bir bütün olarak uygarlığın menfaatlerini yönetmelidir." Bundan sonra, Fabiyenler Muhafazakâr Parti üyeleri ve liberal-emperyalistlerle yakından işbirliği yapmışlardır. Gerçekten de, 1902 sonlarında, Sidney ve Be-

[5] Joseph A. Schumpeter, *Imperialism and Social Classes* (New York: Meridian Books, 1955), s. 175. Schumpeter tesadüfen şunu fark etmiştir ki, kapitalizmin doğasından kaynaklanan bir aşama olmayan, ama şimdi emperyalist saldırganlığı teşvik ederken feodal ve askerî kastlara katılan ayrıcalıklı kapitalistleriyle modern emperyalizm, daha önceki çağların prekapitalist emperyalizmine bir geri dönüş idi.

[6] Bernard Semmel, Imperialism and Social Reform: English Social-Imperial Thought, 1895–1914 (Cambridge, Mass.: Harvard University Press, 1960).

atrice Webb *Katsayılar* ["The Coefficients"] adı verilen küçük, gizli bir beyin-emanetçileri grubu kurmuşlardır. Bu kulübün önde gelen üyelerinden biri olarak, Muhafazakâr emperyalist Leopold S. Amery, gayet açıkça şunu yazmıştır:

> Sidney ve Beatrice Webb, refah devleti konusundaki fikirlerinin, oldukça mütevazı ölçülerde bile olsa, yardıma hazır birileri tarafından uygulamaya aktarılması konusuyla, açıkça bir Sosyalist Parti'nin erken zaferinden çok daha fazla ilgileniyorlardı. ... Ne de olsa, [Joseph] Chamberlain'ın kendi kariyerinin de gösterdiği gibi, dışişlerinde Emperyalizm ile içişlerinde yerel sosyalizmin veya yarı-sosyalizmin bir arada var olmasında o kadar da gayri-tabiî bir şey yoktu..[7]

Katsayılar hareketinin, Amery'nin tabiriyle "Beyin Takımı ya da Genelkurmayı" olarak fonksiyon icra eden öteki üyeleri arasında şunlar vardı: liberal-emperyalist Richard B. Hâldane; jeopolitikçi Hâlford J. Mackinder; Emperyalist ve Almankarşıtı Leopold Maxse, *National Review*'un yayıncısı, tutucu sosyalist ve emperyalist Viscount Milner; bahriyeli emperyalist Carlyon Bellairs; meşhur gazeteci J.L. Garvin; Bernard Shaw; Morgan Bank'ın ortağı Sir Clinton Dawkins; ve, kulübün bir toplantısında, sonunda I. Dünya Savaşı'na götürecek olan Fransa ve Rusya ile İtilaf politikasını ilk gündeme getiren kişi olan, Sir Edward Grey.[8]

Avrupalı Sosyalistlerin, ve hatta Marksistlerin, I. Dünya Savaşı sırasında devrimci pasifizm ideallerine meşhur ihanetleri, hiç de şaşırtıcı gelmemelidir; her bir Sosyalist Partinin savaşta "kendi" ulusal hükümetini desteklemiş olması (ki bunun takdire değer tek istisnası, Amerika Birleşik Devletleri'nde Eugene Victor Debs'in Sosyalist Partisidir) klâsik Sosyalist Solun çöküşünün en somut kanıtıdır. O tarihten sonra, Sosyalistler ve yarı-Sosyalistler devlet ile karma ekonomiden oluşan temel bir karışımı kabul ederek Muhafazakârlarla aynı safa geçmişlerdir. Neomerkantilizm, refah devleti, müdahalecilik, tekelci devlet kapitalizmi, bütün bunlar aynı temel gerçekliğin değişik adlarla anılmasından ibarettir. Lenin'in sol sosyalizmi ihya etme çabası içinde klâsik devrimci Marksizmi yeniden tesis etmek amacıyla, İkinci Enternasyonal'dan kopması, işte bu çöküşe gösterilen bir tepkidir.

Esasen Lenin, neredeyse farkında olmadan, bundan *daha* fazlasını başarmıştır. İyi bilinen bir gerçektir ki, yakın geçmişte meydana gelen yozlaşmalardan şikâyetçi olup klâsik saf duruma dönmeyi arzulayan "arılaştırma" hareketleri, arılaştırayım derken genellikle özgün klâsik kaynakların doğru bildiği şeylerin daha ötesine giderler. Gerçekten de bizzat Marx ve Engels'in yazdıklarında sık sık devleti, Batı emperyalizmini, ve agresif milliyetçiliği haklı gören tescilli

---

[7] Leopold S. Amery, *My Political Life* (1953). Alıntılayan Semmel, *Imperialism and Social Reform*, ss. 74--75.

[8] Burada vurgulanmak istenen nokta, elbette ki, bu insanların bir tür "Fabiyen komplo" ürünü oldukları değil, aksine, Fabiyenizmin, yüzyılın başında, İngiliz siyasî hayatındaki öteki baskın neo-muhafazakâr eğilimler ile aynı safta değerlendirilebilecek kadar muhafazakârlaşmış bir sosyalizm olduğudur.

"muhafazakâr" ifadeler vardı. İşte bu motiflerdir ki, bu konu üzerine yazan ustaların muğlâk görüşlerinin varlığında, Marksistlerin çoğunu "sosyal emperyalist" kampa dâhil eden bu sonraki kaymayı beslemiştir.[9] Lenin'in kanadı bizzat Marx ve Engels'ten daha "sol" olmuştur. Devlete karşı kararlı bir şekilde daha devrimci bir duruş sergilemiş olan Lenin, emperyalizme karşı ulusal kurtuluş hareketlerini daima savunmuş ve desteklemiştir. Leninist kayma önemli başka bazı açılardan da daha "solcu" idi. Çünkü Marx saldırısını piyasa kapitalizminin *bizatihi* kendisine yöneltirken, Lenin'in ilgisi esas itibariyle kapitalizmin en ileri aşamaları olarak algıladığı emperyalizm ve tekel üzerinde odaklanıyordu. Lenin'in *pratikte* odaklandığı noktanın *laissez faire* kapitalizminden ziyade devlet tekeli ve emperyalizm çevresinde dönüyor olması nedeniyle, Lenin'in ilgi alanı, liberteryenlere Karl Marx'ınkinden çok daha sempatik geliyordu.

Faşizm ve Nazizm, sağcı kolektivizme doğru meyletmenin içişlerinde aldığı yerel şeklin adıydı. Batı Müesses Nizamında olduğu gibi, faşizm ile komünizmin temelde aynı şey olduğunu kabul etmek liberteryenler arasında teamül hâline gelmiştir. Ancak her ne kadar her iki sistem de tartışmasız biçimde kolektivist olsa bile, sosyo-ekonomik içerik bakımından büyük oranda farklılık gösteriyordu. Komünizm, eski iktidar seçkinlerini acımasızca devirip bir kenara atan gerçek anlamda devrimci bir hareket iken, faşizm, bunun aksine, eski hâkim sınıfların iktidarını tahkim ediyordu. Dolayısıyla, faşizm, toplum üzerindeki bir dizi tekelci imtiyazları donduran karşı-devrimci bir hareket idi. Kısaca faşizm, modern tekelci devlet kapitalizminin yüceltilip ilâhlaştırılması idi.[10] Özellikle 1920'lerde ve 1930'ların başlarında faşizmin Batıda açık ve arsız biçimde büyük işadamlarının menfaatleri açısından—komünizmin

---

[9] Bkz. Horace O. Davis, "Nations, Colonies, and Social Classes: The Position of Marx and Engels," *Science and Society* (Kış, 1965): 26–43.

[10] Bkz. Alexander J. Groth'un önemli makalesi, "The 'Isms' in Totalitarianism," [Totaliteryenizmde 'İzm'ler] *American Political Science Review* (December, 1964): 888–901. Groth diyor ki:

> Komünistler ... genel olarak doğrudan veya dolaylı şekilde mevcut sosyo-ekonomik seçkinleri kökünden söküp atacak tedbirler almışlardır:
> Toprak ağaları, işadamları, köylülerin ve orta sınıfın geniş kesimleri, bürokratik seçkinler, ordu, memurlar, yargı, ve diplomatik görevliler. ... İkincisi, Komünistlerin iktidarı ele geçirdiği her seferde proleter veya işçi devletine yönelik ciddî bir ideolojik–propagandist niyet ortaya konmuş, ... buna eğitim ve istihdam bağlamında ekonomik açıdan en alttaki sınıfların—eski rejim altında olandan çok daha fazla—yukarı doğru yükselme fırsatları eşlik etmiştir. Son olarak, Komünistler her zaman kontrolünü ele geçirdikleri ekonomik sistemlerin karakterini esas itibariyle tarımsal ekonomiden sanayi ekonomisine doğru değiştirmeye çabalamışlardır.
> ...
> Faşizm (gerek Alman, gerekse İtalyan versiyonları) ... sosyo-ekonomik açıdan bir karşı-devrim hareketiydi. ... Mevcut sosyo-ekonomik elitlerin ellerindekini almamış veya onları ortadan kaldırmamıştır. ... Tam aksine, Faşizm, iş dünyasındaki tekelci yoğunlaşma eğiliminin önüne geçmemiş, hatta bu eğilimi desteklemiştir ...
> Hiç kuşkusuz, Faşist ekonomik sistem bir serbest piyasa ekonomisi değildi, bundan dolayı da, *laissez-faire* sistemi anlamında "kapitalist" değildi. Peki mevcut sosyo-ekonomik elitlerin maddî kazanımlarını koruyup sürdürmedi mi?

hiç olmadığı kadar—cazip olmasının sebebi işte buydu.[11]

Yaptığımız tahlili artık Amerikan sahnesine uyarlayabilir konumdayız. Bu noktada yakın Amerikan tarihi hakkında muhafazakârların propagandasını yaptığı ve Amerikan liberteryenlerinin çoğunun da benimsediği bir karşıt mit ile karşılaşıyoruz. Söz konusu mit kabaca şöyle bir şey: Amerika, New Deal'a* [Yeni Düzen] kadar aşağı yukarı bir *laissez-faire* cennetiydi; daha sonra Roosevelt, Üniversiteler-arası Sosyalist Cemiyeti Felix Frankfurter'den ve diğer "Fabiyen" ve komünist "komplocular"dan etkilenerek, Amerika'yı sosyalizm—daha ilerde de komünizm—yoluna sokacak bir devrimin mühendisliğini yaptı. Amerikan deneyimi konusunda bu veya buna benzer bir görüşü benimsemiş olan bugünün liberteryenleri, kendilerini "aşırı sağcı" görmeye eğilimlidir. Bu durumda kendisinin biraz daha solunda Muhafazakâr yer almakta, daha solda orta yol bulunurken, onun solunda da sosyalizm ve komünizm gelmektedir. Bazı liberteryenlerin kızıl tehlikeye karşı muazzam duyarlılıklarının kaynağı budur; çünkü bunlar, Amerika'nın geri döndürülemez biçimde sosyalizme ve dolayısıyla komünizme kaydığını düşünüyorlardı. Onlar için asıl mesele, ara basamakları atlayıp menfur kızıl tehlikeye karşı bütün güçleriyle muhalefet etmekti.

İnsan "sağcı Liberteryenler"in bu düşünce biçimindeki kimi ciddî sakatlıkları çabucak görebileceğini düşünebilir. Her şeyden önce, gelir vergisine ilişkin yasa değişikliği, ki liberteryenlerin Amerika'da sosyalizmin başlangıcı olarak görüp teessüf ettiği olaydır bu, 1909 yılında Kongreden her iki partinin de ezici çoğunlukla geçirdiği bir değişikliktir. Bu olaya sosyalizme doğru keskin bir sola çark ediş olarak bakmak, Anayasa'da Onaltıncı Tadilat'ı yürürlüğe koymuş olan Başkan William Howard Taft'ı solcu olarak nitelendirmeyi gerektirir ki, açıkçası buna cüret edebilecek çok kişi yoktur.

Esasen, New Deal hiçbir açıdan bir *devrim* değildi; içerdiği kolektivist programın tamamı beklenen bir şeydi: Herbert Hoover depresyon sırasında, bunun da ötesinde, I. Dünya Savaşı sırasında Amerika'yı etkisi altına almış olan savaş kolektivizmi ve merkezden planlama anlayışı New Deal programının her bir unsurunu yakinen ima ediyordu. Merkezî planlama, sanayi ve tarım için zorunlu kartel ağlarının yaratılması, enflasyon ve kredi genişlemesi, mevcut tekelci yapı içinde ücretlerin yapay olarak artırılması ve sendikaların teşvik edilmesi, mülki-

[11] Bu dönemde büyük Amerikan işadamları için gündeme gelen faşist ve sağcı kolektivist fikirler ve planların örnekleri için, bkz. Murray N. Rothbard, *America's Great Depression* (Auburn, Ala.: Mises Institute, 2000). Ayrıca krş. Gaetano Salvemini ve George LaPiana, *What to Do With Italy* (New York: Duell, Sloan, and Pearce, 1943), ss. 65 vd.
Faşist ekonomiyle ilgili olarak, Salvemini isabetle şunu yazmıştır: Esasen, özel şirkete karşı devlet, yani vergi mükellefi sorumlu hâle gelmiştir. Faşist İtalya'da özel şirketlerin zararını ödeyen devlettir. ... Kâr özel ve bireyseldir. Zarar kamusal ve toplumsaldır. Gaetano Salvemini, *Under the Axe of Fascism* (London: Victor Gollancz, 1936), s. 416.

* New Deal: Yeni Düzen; 1929 Bunalımının sözde yaralarını sarmak amacıyla 1930'lu yıllarda ABD'de uygulamaya konan devletçi-müdahaleci uygulamalar bütünü. (ç.n.)

yet hakları konusunda hükümet düzenlemeleri,.. bütün bunlar daha önceki yirmi yıllık dönem boyunca beklenen ve ima edilen şeylerdi.[12] Kolektivist kamburunun üstüne çeşitli alanlardaki büyük işadamlarının menfaatlerini gözeten yanıyla bu program, hiçbir şekilde sosyalizmi ya da solculuğu hatırlatan bir şey değildi; programda egaliteryen (eşitlikçi) ya da proleteryen (emekçi) tadı veren bir şey yoktu. Hayır, filizlenen bu kolektivizmin kesinlikle sosyalizm-komünizmle bir akrabalığı yoktu; ama faşizmle, ya da sağ-sosyalizmle akrabalığı vardı. Bu akrabalık 1920'lerin büyük işadamlarının çoğunun, yarı-*laissez faire* sistemini terk edip kontrol edebilecekleri bir kolektivizme sarılma özlemi çekerken açıkça ifade ettikleri bir akrabalıktı. Muhakkak ki, William Howard Taft, Woodrow Wilson ve Herbert Clark Hoover gibi tipler, gizli-komünist olmaktan çok daha fazla, ön-Faşist tipine yakışan tiplerdir.

New Deal'ın özü, 1930'ların başlarında Leninist hareket tarafından, Muhafazakâr mitolojinin gördüğünden çok daha net bir şekilde görülmüştür. Otuzların ortalarına kadar süren bu dönem, Sovyet dış ilişkilerinin zaruretlerinin dünya komünist çizgisinde New Deal'ın onayladığı "Popüler Cephe"ye doğru keskin bir kaymaya sebep olduğu dönemdir. Bu bağlamda, 1934'te, İngiliz Leninist teorisyen R. Palme Dutt yaptığı kısa ama sarsıcı analizde New Deal'ı "sosyal faşizm"—popülist demagojiyle maskelenmiş faşizm gerçeği—olarak nitelendirmiştir. Hiçbir muhafazakâr muhalif hiçbir zaman bu kadar güçlü ve keskin bir şekilde New Deal'ı yerden yere vurmamıştır. Dutt der ki, "Roosevelt politikası, savaş-tipi bir diktatörlük biçimine doğru atılmış bir adımdır; başlıca politikaları NRA* aracılığıyla tekelci devlet kapitalizmi empoze etmek, şirketleri, bankaları ve tarımı enflasyon yoluyla sübvanse etmek, düşük reel ücretler yoluyla halk kitlelerinin elindekine kısmen elkoyma ve, regülasyonlar, hükümetin sabitlediği ücretler ve zorunlu tahkim gibi yollarla işgücünün sömürülmesidir. New Deal, sosyal-reformist 'ilerici' kamuflajından soyulduğunda geriye kalan şey, yoğunlaşmış bir devlet kapitalizmi ve sınaî köleliğe dayalı yeni bir Faşist sistem gerçeğidir, savaşa doğru ilerleyen gizli tarafı da cabası." Dutt hayli prestijli bir dergi olan *Current History Magazine*'in bir editöründen isabetli bir alıntıyla yazısını şöyle noktalar:

> Yeni Amerika [editör 1933'ün ortalarında yazmıştı] eski anlamıyla kapitalist de olmayacak, sosyalist de. Şayet şu anda eğilim faşizme doğruysa, bu bir Amerikan faşizmi olacaktır, büyük orta sınıf milletinin tecrübesini, gelenek-lerini ve umutlarını bünyesinde taşıyan türden.[13]

Dolayısıyla, New Deal Amerika'nın geçmişinden niteliksel bir kopma değildi; aksine, sadece daha önceden, Hoover yönetiminde, I. Dünya Savaşı'nın savaş kolektivizminde, ve İlerlemeci Dönem'de ["Progressive Era"] benimsenip uy-

[12] Bkz. Rothbard, çeşitli bölümler.

* Sanayi sektörünü gözetip denetlemekle görevli Amerikan hükümet kuruluşu. (ç.n.)

[13] R. Palme Dutt, *Fascism and Social Revolution* (New York: International Publishers, 1934), ss. 247–51.

gulanmış olan, devletin sağladığı imtiyazlar ağının niceliksel açınımından ibaretti. Amerika Birleşik Devletleri'ndeki tekelci devlet kapitalizminin, ya da kendi deyimiyle "siyasal kapitalizm"in kökenlerinin en kapsamlı tasvirine, Dr. Gabriel Kolko'nun çarpıcı eserinde rastlanır. *Muhafazakârlığın Zaferi* [The Triumph of Conservatism] adlı eserinde Kolko siyasal kapitalizmin kökenlerinin izini İlerlemeci Dönem'in "reformları"nda bulur. Ortodoks tarihçiler bu İlerlemeci Dönemi (kabaca 1900–1916 arası dönem) daima serbest piyasa kapitalizminin giderek "tekelcileştiği" bir dönem olarak görürler. Bu bakış açısına göre, söz konusu tekelciliğe ve büyük işadamlarının egemenliğine tepki olarak, diğerkâm entelektüeller ve uzak görüşlü siyasetçiler bu kötülükleri denetlemek ve reforma tâbi tutmak için hükümet müdahalesine yönelmişlerdir. Kolko'nun büyük eseri göstermektedir ki, gerçek, bu mitin hemen hemen tam tersidir. Kolko'nun tespitlerine göre, yüzyılın başlarında görülen birleşme ve kartelleşme dalgasına rağmen, serbest piyasadaki rekabet güçleri, büyük şirketlerin ekonomik gücünü sabitleyip ömrünü uzatmaya yönelik gayretlerin hızla etkisini azaltmış ve bu gayretleri boşa çıkarmıştır. İşte tam da piyasanın rekabetçi fırtınaları karşısında muhtemel gözüken yenilgilerine tepkidir ki, büyük şirketler, 1900'lerden sonra giderek daha fazla olmak üzere, yardım ve korunma talebiyle yüzlerini federal hükümete dönmüşlerdir. Kısaca, federal hükümetin müdahalesi, halkın iyiliği için büyük şirketlerin tekelci gücünü kırmak için değil, büyük şirketlerin (ve de küçük şirketlerin ticarî birliklerinin) serbest piyasanın rekabetçi dalgalarının ortasında kurmayı başaramadıkları tekelleri tesis etmek üzere tasarımlanmıştır. Hem sağ, hem de sol, hükümet müdahalesinin *sadece ve sadece* solcu ve işadamları karşıtı olabileceği şeklindeki yanlış düşüncenin sürekli etkisi altında kalmışlardır. Sağa özgü Kızıl-Yeni-Âdil Düzen ["the New-Fair Deal-as-Red"] mitolojisi buradan kaynaklanmaktadır. Gerek Morgan çıkarlarının öncülüğünde büyük işadamları arasında ve gerekse akademik dünyada neredeyse tek başına Profesör Kolko, tekelci imtiyazların serbest piyasanın işleyişi sonucunda değil, ancak devlet tarafından yaratılabileceğini fark etmiştir.

Kolko göstermektedir ki, işte bu yüzden, Theodore Roosevelt'in Yeni Nasyonalizmi ile başlayıp Wilson'un Yeni Özgürlüğüne dönüşen, bir sektörden diğerine yayılan (örneğin, sigortacılık, bankacılık, et, ihracat, ve genel olarak tüm iş alanları), bugünün sağcılarının "sosyalistçe" olduğunu düşündükleri regülasyonlar büyük işadamlarınca alkışlanmakla kalmamış, aynı zamanda onlar tarafından tasarlanıp gündeme getirilmiştir. Bu, ekonominin sırtına sübvansiyon, fiyat sabitleme ve tekelci imtiyaz sarmaya yönelik bilinçli bir çabadır. Bu konudaki tipik görüşlerden biri Andrew Carnegie'ye aittir. Kendisi çelik endüstrisindeki rekabetten çok endişeliydi, bu endişesini ne ABD Çelik'in kurulması hafifletebilmiştir, ne de Morgan şirketinin sponsorluğunu yaptığı meşhur "Gary Dinners." Carnegie 1908'de "bana daima öyle gelmiştir ki, sorunu uygun şekilde çözebile-

cek olan tek şey, sadece ve sadece devlet kontrolüdür" demiştir. Carneige'ye göre hükümet regülasyonlarında *bizatihi* alarm verici bir şey yoktur, "yargının kontrolü altında olmasına rağmen petrol şirketindeki sermaye tamamen güvendedir; devlet kontrolü altında olduğu zaman bütün sermayenin olacağı da budur."[14]

Kolko'nun gösterdiği üzere, İlerici Parti, esas itibariyle—Morgan işletmelerini kovuşturma konusunda çok istekli davranmış olan—Başkan Taft'ı cezalandırmak için Roosevelt'i yeniden seçmek üzere Morgan şirketinin kurduğu bir partiydi. Solcu sosyal güvenlik memurları sık sık farkında olmadan muhafazakâr-devletçi bir hareket lehinde propaganda malzemesi oluyorlardı. Wilson'ın Federal Ticaret Komisyonu kurulmasıyla sonuçlanan Yeni Özgürlük girişimi, büyük işadamları tarafından tehlikeli biçimde sosyalistçe bir girişim olarak algılanmamış, uzun zamandır peşinde oldukları destek, ayrıcalık ve rekabetle ilgili regülasyon programını yürürlüğe koyduğu için cân-ı gönülden bağırlarına basmışlar, Wilson'ın savaş kolektivizmini daha da coşkuyla karşılamışlardır. Federal Ticaret Komisyonu başkanı ve eski Illinois Imalâtçılar Birliği başkanı olan Edward N. Hurley, 1915 sonlarında gayet mutlu bir şekilde, Federal Ticaret Komisyonu'nun, ICC'nin* demiryolları ve denizyolu taşıyıcıları için hevesle yaptığı, Federal Reserve** bankasının ülkedeki bankacılar için yaptığı, ve de Tarım Bakanlığı'nın çiftçiler için yaptığı şeyleri kendileri için yapmak üzere tasarlanmış olduğunu beyan etmiştir.[15] Avrupa faşizminde daha dramatik biçimde ortaya çıkacağı üzere, her bir ekonomik çıkar grubu kartelleşiyor, tekelleşiyor ve hiyerarşik bir sosyo-ekonomik yapı içinde kendi ayrıcalıklı yerini alıyordu. Tanınmış kurumsal avukatlardan olup ticaret birlikleri kurulmasında uzmanlaşan ve Federal Ticaret Komisyonu'nun temellerinin atılmasına yardım etmiş olan Arthur Jerome Eddy'nin görüşleri bu konuda çok etkili olmuştur. İş dünyasında rekabeti şiddetle eleştirip hükümetin kontrolü ve koruması altında bir sınaî "işbirliği"ni savunduğu *başyapıtında* Eddy,

---

[14] Bkz Gabriel Kolko, *The Triumph of Conservatism: A Reinterpretation of American History, 1900–1916* (Glencoe, Ill.: The Free Press, 1963), ss. 173 ve başka bölümler. Kolko'nunhalihazırda Amerikan historiyografisini nasıl etkilemeye başlamış olduğuna ilişkin bir örnek için, bkz. David T. Gilchrist ve W. David Lewis, eds., *Economic Change in the Civil War Era* (Greenville, Del.: Eleutherian Mills–Hagley Foundation, 1965), s. 115. Kolko'nun demiryolları konusundaki teyit edici ve tamamlayıcı çalışması, *Railroads and Regulation, 1877–1916* (Princeton, N.J.: Princeton University Press, 1965) burada göz önünde bulundurulamayacak kadar geç ortaya çıkmıştır. Demiryolu endüstrisi için ICC'nin tekelleştirici rolünün kısa bir incelemesi, Christopher D. Stone, "ICC: Some Reminiscences on the Future of American Transportation," *New Individualist Review* (Spring, 1963): 3–15'de bulunabilir.

* ICC: Interstate Commerce Commission; ABD'de 1887'de kurulan, mal ve insan taşıyıcıları ve ulaştırmacılarını gözetip denetlemekle görevli federal kuruluş. (ç.n.)

** ABD Merkez Bankası, FED. (ç.n.)

[15] Kolko, *The Triumph of Conservatism*, s. 274.

"Rekabet Savaştır, Savaş ise Cehennem" demektedir."[16]

İlerlemeci dönemin entelektüellerinin "sosyalistçe" olarak gördüğü, bugünün Sağının lanetlediği şey neydi? Bir anlamda sosyalistçe olabilir, ama ***ne tür*** bir "sosyalizm"? Bismarck Almanyası'nın, modern Avrupalı —ve de Amerikan— siyasal yapılarının büyük ölçüde prototipi olan, dahası 19. Yüzyıl sonları Amerikan entelektüellerinin çoğunun, gölgesi altında yüksek öğrenim gördükleri muhafazakâr devlet sosyalizmi. Kolko'nun dediği gibi:

> Günümüz aydınlarının muhafazakârlığı ... Lester Ward, Richard T. Ely, ya da Simon N. Patten tarafından devletin idealize edilmesi. . . aynı zamanda bu dönemdeki Amerikan akademisyenlerinin çoğunun aldığı özel eğitimin sonucuydu. 19. Yüzyıl sonunda Amerikan akademik, sosyal ve ekonomik kuramında en güçlü etki üniversitelerden gelmiştir. Merkezî konumdaki refah fonksiyonlarıyla birlikte devletin Bismarkçı idealizasyonu, ... 1880'ler ve 1890'larda Alman üniversitelerinde okumuş binlerce önemli akademisyen tarafından gayet uygun şekilde gözden geçirilmiştir.[17]

Dahası, "koltuk sosyalistleri" olarak da anılan önde gelen ultra-muhafazakâr Alman Profesörler, kendilerini bilinçli olarak "House of Hohenzollern'in [Devletin] entelektüel fedaileri" olarak görüyorlardı, hiç kuşku yok ki öyleydiler de.

İlerici entelektüellerden biri olan Kolko, Morgan'ın finanse ettiği *Yeni Cumhuriyet* dergisinin editörü Herbert Croly'den isabetle alıntı yapar. Theodore Roosevelt'in Yeni Nasyonalizmini sistematize ederek, Croly bu yeni Hamiltonyenizm'i, kolektivist bir federal kontrol sistemi ve toplumun hiyerarşik bir yapıda bütünleştirilmesi olarak selâmlar. İlerlemeci Dönem'den ileriye doğru bakarak, Gabriel Kolko şu sonuca ulaşır:

> Savaş sırasında iş dünyası ile siyaset arasında federal düzeyde, çeşitli idari ve âcil yardım kuruluşları düzeyinde bir sentez yaratılmış, bu sentez izleyen on yıl boyunca sürmüştü. Esasen, savaş dönemi mümkün olan en empatik anlamıyla iş dünyasının zaferini temsil eder ... büyük şirketler çeşitli düzenleyici kurumlardan ve Yönetimden tam destek almıştır. Savaş sırasında Amerikan ekonomisinin önemli sektörlerinde etkili, işleyen oligopolcü uygulamalar ile fiyat ve pazar anlaşmaları işler hâle gelmiştir. Ekonomide gözlenen hızlı güç yayılması ve görece kolay piyasaya girişler tamamen durmuştur. Önemli yeni yasal düzenlemeler durmuşsa da, iş dünyası ile federal hükümet birlikteliği 1920'ler ve sonrasında da devam etmiş, çeşitli sektörlerde koşulları istikrara kavuşturma ve sağlamlaştırmaya dönük olarak İlerlemeci Dönemde temelleri atılmış uygulamalar sürmüştür. ... İlerlemeci Dönemde modern sanayicilik

[16] Arthur Jerome Eddy, The New Competition: An Examination of the Conditions Underlying the Radical Change that is Taking Place in the Commercialand Industrial World—The Change from a Competitive to a Cooperative Basis (7th ed., Chicago: A.C. McClurg, 1920).

[17] Kolko, *The Triumph of Conservatism*, s. 214.

> bağlamında tesis edilmiş olan, ekonomiyi istikrara kavuşturmak amacıyla federal hükümeti kullanma prensibi, sonraki pek çok dallanıp budaklanmalarında siyasal kapitalizmin temeli olmuştur.
>
> Bu anlamda ilerlemecilik 1920'lerde ölmemiş, Amerikan toplumunun temel dokusunun bir parçası hâline gelmiştir.[18]

İşte New Deal budur. 1930'ların ikinci yarısının ortalarında bir parça sola meylettikten sonra, Roosevelt yönetimi 1940'ta başlamış millî savunma ve savaşa endeksli ekonomi bağlamında büyük şirketlerle olan ittifakını tazelemiştir. O günden beri Amerika'ya hâkim olan ekonomi ve politika budur; sürekli savaş ekonomisini, tekelci devlet kapitalizmini ve neo-merkantilizmini, günümüzün askerî-sınaî aygıtını ["military-industrial complex"] bünyesinde barındırmaktadır. II. Dünya Savaşında tamamen militarize ve politize hâle getirildiği günden bugüne Amerikan toplumunun önemli özellikleri değişmemiştir. Tek değişen, bu eğilimlerin daha da yoğunlaşması olup, günlük yaşamda bile insanların devlete ve onun devasa askerî-endüstriyel yapısına hizmet eden *örgüt insanı* hâline gelmiş olmasıdır. Haklı bir şöhrete sahip *Örgüt Adamı* [*The Organization Man*] adlı kitabında William H. Whyte, Jr., söz konusu gelişmenin, "aydınlanmacı" sosyologlar ve öteki toplum mühendislerinin kolektivist görüşlerinin iş dünyası tarafından benimsenmesi sayesinde mümkün olduğunu net bir şekilde ortaya koymuştur. Şu da açıktır ki, bu görüş uyumu sadece büyük işadamlarının doğasından gelen bir özellik değildir; işçileri ve yöneticileri askerî-sınaî makinenin devasa bürokrasisinin hizmetine sunma ihtiyacından kaynaklamıştır. Dahası, "demokrasi" kılıfı altında eğitim, kitlelerin muazzam bürokratik makinenin çarkında bir dişli hâline getirilmesinin bir aracı hâline gelmiştir.

Bu arada, Cumhuriyetçiler ile Demokratlar, 20. Yüzyıl'ın ilk yirmi yılında olduğu gibi, bu yapıyı şekillendirip destekleme konusunda birlikte hareket etmektedirler. Partilerin birbirleri arasındaki yüzeysel farklılıkların temelinde yatan *statüko*nun desteklenmesi konusunda iki partinin birbirine destek vermesi anlamında "Metooism," 1940'ta başlamış bir şey değildir.

Geri kalan liberteryenlerin esas gövdesi Amerika'daki bu ideolojik yelpaze kaymalarına nasıl tepki vermiştir? 20. Yüzyıl Amerikasının büyük liberteryenlerinden biri olan Albert Jay Nock'un kariyerine bakmak bu bakımdan öğretici olabilir. 1920'lerde, Nock radikal liberteryen felsefesini formüle ettiği zaman, herkes onu aşırı Sola mensup biri olarak görmüştü, o da kendisini aynen öyle kabul etmişti. İdeolojik ve politik hayatta her zaman eğilim, insanın dikkatini zamanın ana düşmanına yöneltmesidir. O günün ana düşmanı ise Coolidge-Hoover yönetiminin muhafazakâr devletçiliğiydi. Bundan dolayıdır ki, Nock, arkadaşı ve liberteryen dostu H.L. Mencken ve öteki radikallerin o gün ortak

[18] Aynı eser, ss. 286–87.

düşmana karşı verdikleri mücadelede yarı-Sosyalistlere katılması gayet doğaldı. Ne var ki, New Deal Hoover'dan sonraya sarkınca, tatlısu sosyalistleri ve hayâl meyal solcu Müdahaleciler New Deal trenine atladılar; Solda sadece Nock ve Mencken gibi liberteryenler ile Leninistler (Popüler Cephe dönemi öncesinde) Roosevelt'in öteki konularda sadece Hoover'ın bir devamı olduğunu fark ettiler. Radikallerin Roosevelt'a karşı—ya Roosevelt'in çok ileri gittiğini düşünen ya da onun gösterişli popülist söyleminden rahatsız olan eski Hoover ve Al Smith muhafazakârları ile birlikte—birleşik bir cephe oluşturması son derece doğaldı. Ancak sorun şuydu: Başlangıçta yeni müttefiklerini küçümseyen Nock ve radikal yoldaşları, çok geçmeden onları kabul etmeye ve neşe içinde bir zamanlar hakir görülen "Muhafazakâr" sıfatıyla anmaya başlamışlardı. Avam düzeyindeki radikaller için, böyle bir kayma oldu: Tarihte birçok ideolojik transformasyonda olduğu gibi, istemeden ve uygun bir ideolojik liderlik olmadan. Ancak Nock ve bir dereceye kadar da Mencken için, problem çok daha derindi.

Nock ve Mencken'in kendilerine has yollarla özenle işleyip yoğurdukları parlak ve ustaca işlenmiş liberteryen doktrinde daima bir büyük kusurları olagelmiştir: Her ikisi de müzmin kötümserlik gibi müthiş bir hataya düşmüşlerdir. Her ikisi de insan ırkının özgürlük sistemini hiçbir zaman benimseyebileceği umudu taşımamış; radikal özgürlük öğretisinin pratikte uygulanabileceğine ihtimâl vermemişlerdir. İkisi de kendi kişisel tarzıyla ideolojik öncülük sorumluluğunu almaktan imtina etmişlerdir; Mencken bunu sevinçle ve haz duyarak, Nock ise mağrurca ve alttan alta yapmıştır. Bundan dolayı, her ikisi de özgürlük davasına büyük katkı yapmış olmasına rağmen, hiç biri de bilinçli olarak bir liberteryen hareketin lideri hâline asla gelmemiştir; zira hiç biri özgürlüğün tarafını hiçbir zaman umudun tarafı, devrimin tarafı, ya da seküler kurtuluşçuluk tarafı olarak görememiştir. Kötümserlik hatası, muhafazakârlığa giden aşağı eğimli yolda ilk adımdır; bundan dolayı da, kötümser radikal Nock için, her ne kadar esas itibariyle bir liberteryen olsa bile, muhafazakâr etiketini kabul etmek hiç de zor olmamış, hatta her tür toplumsal değişime karşı *önsel* bir direnç olduğu şeklindeki eski basmakalıp zanna itibar eder hâle gelmiştir.

Çok ilginçtir ki Albert Jay Nock da bu şekilde ruhani öncüsü Herbert Spencer'in izlediği ideolojik patikayı izlemiştir. Her ikisi de saf radikal liberteryenler olarak yola çıkmış, her ikisi de radikal ya da devrimci taktikleri hızla terk ederek teorilerini kitlesel eylemlerle pratiğe dökme iradesi gösterememiş, zamanla her ikisi de muhafazakâr taktiklerden, içerik olarak en azından kısmen tutuculuğa doğru kaymıştır.

İşte böylece liberteryenler, özellikle de ideolojik yelpazenin neresinde durdukları bağlamında, ya içerik ya da söylem itibariyle kendileri için fazla kolektivist hâle gelmiş Roosevelt yönetimine karşı çıkarken—gerçek liberteryen içerikten yoksun olsa da—liberteryen söylemi benimsemek zorunda kalmış olan

eski muhafazakârlarla kaynaşmışlardır. II. Dünya Savaşı bu ittifakı perçinleyip sağlamlaştırmıştır. Zira, yüzyılın bütün öteki Amerikan savaşlarının aksine, barış yanlısı ve "izolasyonist" güçlerin hepsi de, önce düşmanları daha sonra da bizzat kendileri tarafından, "Sağcı" olarak nitelendirilmiştir. II. Dünya Savaşının sonunda, liberteryenler için kendilerini—hemen sol yanlarında muhafazakârlar olmak üzere—"aşırı sağ" kutupta görmek doğal hâle gelmiş; böylece bugün hâlâ devam eden yelpaze hatası ortaya çıkmıştır. Özellikle, modern liberteryenlerin unuttuğu veya asla farkına varmadığı şey, savaşa ve militarizme karşı çıkmanın daima bir "sol" gelenek olageldiği, liberteryenlerin de bu gelenek içinde yer almış olduklarıdır. Ne zaman ki New Deal ile gelen tarihsel sapma dönemi kapanıp da "sağ kesim" bir kez daha topyekün savaş taraftarı olunca, liberteryenler ne olup bittiğini anlama konusunda hazırlıksız yakalanmışlar ve sözde muhafazakâr "müttefik"lerinin dümen suyuna girmişlerdir. Liberaller eski ideolojik işaret taşlarını ve kılavuzlarını tamamen kaybetmişlerdir.

İdeolojik yelpazedeki yeni yönelim göz önüne alınınca, özgürlüğün önündeki alternatifler ne olabilirdi? Dünyanın sosyalizme ve komünizme doğru gittiğini gördükten sonra, etraftan tamamen izole olduğuna ve birleşik kitlesel eylem için hiç umudu kalmadığına inanan çağdaş liberteryenlerin uzun dönem için kötümserliğe eğilimli olması hiç de şaşırtıcı değildi. Ancak modern uygarlığın vazgeçilmez unsuru olan—Fransız ve Amerikan devrimleri gibi Batı'nın büyük devrimlerinde görüldüğü üzere—Eski Düzen'in devrilmesinin kitlesel liberteryen eylemlerle başarılmış olduğunu fark ettiğimiz, üstelik Sanayi Devriminin parlak zaferlerini, özgürlük, hareketlilik ve bugün üzerinde oturduğumuz yükselen yaşam standartlarındaki gelişmeleri göz önüne aldığımız zaman, sahne âniden parlamaktadır. Devletçiliğe doğru gerici salınımlara rağmen modern dünya, mazinin dünyası üzerinde yükselmektedir. Şu veya bu biçimde despotizm, feodalizm, teokrasi ve militarizmden oluşan Eski Düzen'in 18. Yüzyıl Batı dünyasına kadar her beşerî uygarlığa egemen olduğunu da dikkate aldığımız zaman, insanın şu an sahip oldukları ve gelecekte başarabilecekleri konusundaki iyimserlik daha da zirvelere tırmanmalıdır.

Ancak söz konusu sevimsiz tarihsel despotizm ve durgunluk sicilinin sadece kötümserliği perçinlemesi de mümkündür. Zira bu olgu Eski Düzen'in kalıcılığı ve uzun ömürlülüğünü ve de Yeninin görünüşte kırılganlığını ve yavaş yavaş ortadan kaybolmasını göstermektedir—özellikle de geçtiğimiz yüzyılın geriye doğru gidişi göz önüne alındığında. Fakat bu yüzeysel analiz, Yeni Düzen'in devrimiyle ortaya çıkan büyük değişimi görmezden gelmektedir; açıkça geri döndürülemez bir değişimdir bu. Eski Düzen'in kendi kölelik sistemini yüzyıllarca sürdürebilmesinin tek nedeni, buyruğu altındaki kitlelerin zihninde hiçbir beklenti ve umut uyandırmamış olmasıdır. Bu kitlelerin yaptığı şey paylarına düşenle yetinmek, insanlıkdışı kölelik koşullarıyla idare etmek ve ilâhî olarak tayin edilmiş efendi-

lerine kayıtsız şartsız itaat etmekti. Oysa liberal devrim—sadece Batı'da değil, hâlâ feodal koşulların egemen olduğu gelişmemiş dünyada da—kitlelerin zihnine, yakıcı bir özgürlük aşkını, köylülere toprak, ülkeler arasında barış, ve belki de hepsinden önemlisi, sadece sanayi uygarlığının getirebileceği bir hareketlilik ve yükselen yaşam standartları arzusunu silinmez biçimde kazımıştır. Kitleler Eski Düzen'in, düşünme özelliğinden mahrum köleliğini bir daha asla kabul etmeyecektir. Liberalizm ve Sanayi Devriminin uyandırdığı bu talepler dikkate alındığında da, uzun vadede özgürlüğün zaferi kaçınılmazdır.

Çünkü sadece özgürlük ve serbest piyasa endüstriyel bir sistemi organize edip sürdürebilir; nüfus genişleyip yayıldıkça da bu türden müdahalesiz bir endüstriyel ekonomi daha zorunlu bir hâl alır. Sanayiye dayalı bir sistem geliştikçe *laissez-faire* ve serbest piyasa çok daha açık bir zorunluluk hâline gelir; ondan radikal sapmalar çöküşlere ve ekonomik krizlere sebep olur. Devletçiliğin bu krizi tam bir sosyalist toplumda özellikle çarpıcı ve umutsuz bir hâl alır. Bundan dolayıdır ki, devletçiliğin kaçınılmaz çöküşü ilk önce sosyalist (ya da, komünist) cenahta çarpıcı biçimde görünür hâle gelmiştir. Burada sosyalizm kendi iç çelişkisiyle en katı biçimde yüzleşmektedir. Perişan hâlde, ilân ettiği endüstriyel büyüme, kitleler için daha yüksek hayat standardı, ve zamanla devletten kurtulma amaçlarına ulaşmaya gayret etmekte, ancak elindeki kolektivist araçlarla bunu yapmakta giderek daha fazla zorlanmaktadır. Sosyalizmin kaçınılmaz çöküşü böylece gündeme gelmektedir. Sosyalist plânlamanın giderek çökmesi başlangıçta pek dikkati çekmiyordu. Çünkü, her şeyden önce, Leninistler, Marx'ın tahmin ettiğinin aksine gelişmiş kapitalist bir ülkede değil, feodalizmin baskısı altındaki bir ülkede iktidarı ele geçirmişlerdi. İkincisi, Komünistler iktidara geldikten sonra uzun yıllar ekonomiye sosyalizmi empoze etmeye girişmediler. Sovyet Rusya'da Stalin'in 1930'ların başlarında giriştiği mecburi devletleştirme girişimi, Lenin'in Yeni Ekonomik Politika vizyonunu tersine çevirmiştir. Oysa Lenin'in favori teorisyeni Bukharin, bu vizyonu serbest piyasa yönünde genişletebilirdi. Çin'in sözde fanatik Komünist liderleri bile 1950'lerin sonlarına kadar ülkelerine sosyalist ekonomi empoze etmemişlerdir. Her durumda, büyüyen sanayileşme komünist ülkelere o kadar şiddetli ekonomik krizler dayatmıştır ki, komünist ülkeler, kendi ideolojik prensiplerine aykırı olarak, merkezî planlamadan adım adım geri çekilerek çeşitli derecelerde ve çeşitli şekillerde serbest piyasaya yönelmek zorunda kalmışlardır. Sovyetler Birliği için Liberman Planı epey ses getirmiş; fakat sosyalizmden kaçınılmaz uzaklaşma süreci Polonya, Macaristan, ve Çekoslovakya'da çok daha ileri seviyelere ulaşmıştır. Bu sürecin en ileri gittiği ülke Yugoslavya olup, öteki yoldaşlarından daha erken Stalinist katılıklardan kendini kurtaran bu ülke, on-oniki yılda o kadar hızlı ve kapsamlı bir desosyalizasyon [sosyalizmden uzaklaşma] yaşamıştır ki, ekonomisi bugün Fransa'nınkinden daha sosyalist değildir. Ülkenin hâlâ kendilerine "komünist" diyen insanlarca yönetilmesinin,

temel sosyal ve ekonomik olgular açısından bir önemi yoktur. Yugoslavya'da merkezî planlama tamamen bitmiştir. Özel sektör sadece tarımda hâkim değildir, sanayide daha da fazla hâkimdir, üstelik kamu sektörü de o kadar köklü biçimde merkeziyetçilikten kopmuş, serbest fiyatlandırmayı, kâr-zarar hesabını ve her bir fabrikada çalışanların ortak mülkiyeti sistemini benimsemiştir ki, gerçek sosyalizm artık ortada yoktur. Doğrudan kapitalizme geçiş yolunda atılması gereken son adım, işçilerin birlikte kontrolünün hisseler hâlinde bireysel mülkiyet haklarına dönüştürülmesidir. Komünist Çin ve *Monthly Review* dergisinin muktedir Marksist teorisyenleri durumun açıkça farkına varmış ve Yugoslavya'nın artık bir sosyalist ülke olmadığı uyarısını yapmışlardır.*

Serbest piyasa iktisatçılarının Profesör Ludwig von Mises'in yarım asır önce yaptığı şu dikkate değer öngörünün teyit edilmesinden ve giderek daha geçerli hâle gelmesinden büyük memnuniyet duymaları gerektiğini düşünmek mümkündür: Sosyalist devletler, gerçek bir fiyat sisteminden zorunlu olarak mahrum oldukları için, iktisadî hesap yapamazlar; dolayısıyla da, ekonomilerini başarılı şekilde planlayamazlar. Gerçekten de, Mises'in bir takipçisi, fiilen, bu desosyalizasyon sürecini bir süre önce yazdığı bir romanda tahmin etmiştir. Ne var ki, bu yazar da, öteki serbest piyasa ekonomistleri de, komünist ülkelerdeki bu süreci selâmlamayı bırakın, tanımanın bile en küçük bir işaretini vermemiştir. Belki de bunun nedeni, kendilerinde histeri düzeyinde bulunan komünizm tehlikesi korkusunun, varolduğu sanılan tehlike abidesindeki herhangi bir çözülmeyi teslim etmekten alıkoymuş olmasıdır.[19]

Bu şekilde komünist ülkeler, giderek daha fazla ve kaçınılmaz biçimde sosyalizmden uzaklaşmaya doğru gitmekte olup, eninde sonunda serbest piyasaya ulaşacaklardır. Gelişmemiş ülkelerin durumu da güçlü bir liberteryen iyimserliğe uygundur. Bütün dünyada, gelişmemiş ülkelerin halkları feodal Eski Düzen'lerini devirecek devrime angajedirler. Amerika Birleşik Devletleri'nin bir zamanlar kendisini ve Batı Avrupa'yı Eski Düzen'in prangalarından kurtarmış olan aynı devrimci süreci baskı altına almak için elinden geleni yaptığı doğrudur; fakat giderek daha net bir şekilde görülmektedir ki, devasa silâhlar bile kitlelerin modern

[19] Bunun güzel bir istisnası William D. Grampp'tır, bkz. "New Directions in the Communist Economics," *Business Horizons* (Güz, 1963): 29–36.
Grampp şunu yazmaktadır:

> Hayek merkezî planlamanın köleliğe götüreceğini söylemiştir. Buradan anlaşılan, Devletin iktisadî gücünde bir azalmanın da kölelikten uzaklaştıracağıdır. Komünist ülkeler bunun doğruluğunu gösterebilir. Marksistlerin hesaba katmadığı, Hayek'i destekleyenlerin de beklemediği şekilde devletin kuvvetten düşürülmesi olabilir bu. (s. 35)

Söz konusu roman Henry Hazlitt'in kitabıdır, *The Great Idea* (New York: Appleton-Century-Crofts, 1951).

* Bu değerlendirmenin daha Yugoslavya dağılmadan ve sosyalist sistem çökmeden çok önce, 1970'li yılların başlarında yapılmış olduğunu hatırlatalım. (ç.n.)

dünya ile bütünleşme arzularını bastırıp sindiremeyecektir.

Geriye Birleşik Devletler ile Batı Avrupa ülkeleri kalmaktadır. Burada iyimser olmak için eldeki neden yeterince açık değildir, zira buralardaki yarı-kolektivist sistem sosyalizm kadar kendisiyle çelişik olmaktan kaynaklanan bir sert kriz tehlikesi barındırmamaktadır. Yine burada da, ufukta beliren [şu tür sorunlarla örülü] ekonomik kriz ihtimâli Keynesyen ekonomi yöneticilerinin rahatını kaçırmaktadır: Başını doğrultan enflasyon, bir zamanlar muazzam güçlü olan doların ödemeler dengesinin bozulması; asgarî ücret uygulamasıyla artan işsizlik; ve nihayet sürekli savaş ekonomisinin derinden ve uzun dönemli olarak biriken çarpıklıkları. Dahası, ABD'de potansiyel krizler sadece ekonomik de değildir; Amerikan gençliğinde merkezî bürokrasinin prangalarına karşı, tektipçi kitlesel eğitime karşı ve devletin buyruğu altındakilerin mezalimi ve baskılarına karşı filizlenmekte olan ilham verici bir manevî rahatsızlık söz konusudur.

Dahası, demokratik formların ve üst düzeyde bir ifade hürriyetinin korunması, en azından kısa vadede, bir liberteryen hareketin muhtemel büyümesini kolaylaştırmaktadır. Amerika Birleşik Devletleri, son yarım yüzyılın devletçi tiranlıkları altında yarı yarıya unutulmuş olsa da, büyük bir liberteryen düşünce ve eylem geleneğine sahip olmak bakımından şanslıdır. Bu mirasın büyük bölümünün, her ne kadar pratikte pek bir önem arz etmese de, popüler söylem düzeyinde hâlâ yansıtılıyor olması gerçeği, gelecekte bir özgürlük partisi için muazzam bir ideolojik zemin hazırlamaktadır.

O hâlde özgürlüğün zaferi için Marksistlerin "objektif koşullar" dediği şey dünyanın her yerinde mevcuttur. Bugün bu koşullar geçmiş bütün çağlarda olduğundan daha fazla mevcuttur; çünkü her yerde kitleler daha iyi yaşam standartları ve özgürlük vaadi peşinde koşmakta ama hiç bir yerde devletçilik ve kolektivizm rejimleri bu amaçları gerçekleştirememektedir. O hâlde zafer için ihtiyaç duyulan tek şey, sadece "subjektif koşullar"dır; yani, dünya halklarına yaşadıkları sorunlardan ve krizlerden kendilerini kurtaracak olan şeyin özgürlük ve saf serbest piyasa olduğu mesajını iletecek, büyüyen bir liberteryen aydınlar kitlesidir. İnsanları doğru yola kılavuzlayacak yeter sayıda liberteryen olmadıkça özgürlük tam olarak başarılamaz. Ancak belki de böyle bir hareketin yaratılması önündeki en büyük engel, bugünün dünyasında liberteryenler arasında yaygın olan karamsarlık ve kötümserliktir. Bu kötümserliğin büyük bölümü bunların tarihî yanlış okuması, kendileri hakkındaki yanlış düşünceleri ve kitlelerden iflah olmaz biçimde kopmuş bir avuç akıl hocasının varlığı; bunun sonucu olarak da, [liberteryenlerin] tarihin rüzgârından kopmuş olduklarını sanmalarından kaynaklanmaktadır. Böyle olunca, liberteryenler kendilerini tarihi yapabilecek ve de yapacak potansiyel bir hareketin bir parçası olarak görmek yerine, durmadan tarihsel olayları eleştirmektedirler. Modern liberteryenler 17. ve 18. Yüzyıllar'ın liberallerinin bugünkü liberallerin karşılaştığından çok daha büyük zorluklarla karşılaşmış olduğunu

unutmaktadırlar. Sanayi Devriminden önceki o devirde, liberalizmin zaferi kaçınılmaz olmaktan çok uzaktı. Buna rağmen o günün liberalizmi bir kenara çekilip cılız mahzun bir hizip olarak kalmakla yetinmemiştir; bunun yerine, teori ve eylemi birleştirmiştir. Liberalizm bir ideoloji olarak büyümüş, kitlelere öncülük ve kılavuzluk etmiş, dünyanın kaderini değiştirmiş olan devrime imza atmıştır. 18. Yüzyıl'da gerçekleşen bu devrim yaptığı büyük hamleyle tarihi dönüştürmüş, onu bir durgunluk ve despotizm vakayinamesi olmaktan çıkararak gerçek ve sağlam bir özgürlük, rasyonalite ve bolluk hayâline doğru ilerleyen sürekli bir hareket hâline gelmiştir. Eski Düzen artık ölmüştür veya can çekişir durumdadır; modern bir toplum ve ekonomiyi çeşitli biçimlerde Eski Düzene geri götürmeye gayret eden tepkisel girişimler tam bir başarısızlığa mahkûmdur. Geçmişin liberalleri modern liberteryenlere parlak bir miras bırakmıştır; sadece ideoloji mirası değil, aynı zamanda çok daha tahripkâr alternatiflere karşı, zaferleri de. Geçmişin liberalleri aynı zamanda liberteryenlere takip etmeleri gereken uygun strateji ve taktikleri miras bırakmışlardır; sadece kitlelerden uzak durmak yerine ona öncülük etmek suretiyle değil, aynı zamanda kısa vadeli iyimserliğin tuzağına da düşmeyerek. Kısa dönem iyimserliği, gerçekçi olmadığı için, derhal hayâl kırıklığına, oradan da uzun dönem kötümserliğine götürür; aynen, yaprağın diğer yüzünde, uzun dönem kötümserliğinin de kendi kendini yaralayıcı şekilde çok kısa vadeli belirli meselelere yoğunlaşmaya götürmesi gibi. Kısa vadeli iyimserlik, her şeyden önce, şöyle bir naif ve basit strateji görüşünden kaynaklanmaktadır: Daha çok sayıda entelektüelin eğitilmesiyle, onların da kanaat önderlerini eğitmesiyle, onların da kitleleri ikna etmesiyle, bunun üzerine devletin bir şekilde tasını tarağını toplayıp sessizce aradan çekilmesiyle, özgürlük kazanacaktır. Ama işler o kadar kolay değildir. Zira liberteryenler için mesele yalnızca bir eğitim meselesi değil, aynı zamanda bir güç meselesidir; ve bir tarih yasasıdır ki, hâkim sınıf hiçbir zaman iktidarından gönüllü olarak vazgeçmez.

Ancak güç meselesi, özellikle de Amerika Birleşik Devletleri'nde, uzun vadede düşünülmesi gereken bir meseledir. Liberteryenler için zamanımızın temel meselesi, gereksiz ve takatten düşürücü kötümserliği bir kenara bırakmak, bakışlarını uzun vadedeki zafere çevirmek ve ona erişmek için yola koyulmaktır. Bunun için liberteryenlerin belki de ilk yapması gereken şey, ideolojik yelpazenin neresinde bulunduğu konusundaki yanlış bakış açısını düzeltmek; dostlarının ve doğal müttefiklerinin kimler olduğunu, belki daha da önemlisi, düşmanlarının kimler olduğunu keşfetmektir. Bu bilgiyi kuşanmış olarak, liberteryen düşünce tarihinin büyük şahsiyetlerinden biri olan Randolph Bourne'nin isabetle gençlik ruhu olarak teşhis ettiği radikal uzun dönemli iyimserlik ruhuna doğru ilerlemelidir. Dileyelim Bourne'nin heyecan verici sözleri aynı zamanda özgürlük ruhunun yoldaki işaretleri olsun:

> Gençlik, geleneğin katılığına karşı yumuşak aklın enkarnasyonudur; gençlik

eski ve müesses olan her şeye karşı amansız sorular yöneltir: Neden? Ne işe yarar? Eskiyi ve kurulu olanı savunanların mırıldandığı kaçamaklı cevapları alınca, kendi taze ve temiz akıl ruhunu kurumlara, geleneklere ve fikirlere uygulayıp da saçma, anlamsız ve zehirli bulursa, içgüdüsel olarak bunları devirip yerlerine kendi vizyonuna uygun yeni şeyler inşa etmeye yönelir. ...

Gençlik dünyadaki bütün bu sorgulama ve denemeye dönük tutumların mayalanmasını sağlayan güçtür. Şayet gençliğin safsatalardan ve aldatıcı dış görünüşlerden, nefret eden bu zahmetli faaliyeti olmasaydı, bir şeyleri değiştirmeden aynen koruyan toplum çürüyüp yok olurdu. Eski neslin politikası, dünyaya ayak uydurdukça nahoş şeyleri olabildiğince saklamak, veya sesini çıkarmamak ve sanki onlar yokmuş gibi davranmaktır. Ama bu arada yaralar aynen kanamaya devam eder. Gençlik güçlü bir antiseptiktir. ... İskeletlerin gizli dolaplardan çıkarılıp ille de açıklanmasını ister. Yaşlı kuşağın gençliğe neden güvenmeyip ondan çekindiği bir sır değildir. Gençlik onun patikasında öç alıcı bir Nemesis'tir.* ...

Yaşlılarımız her daim şimdi ile ilgili olarak iyimser, gelecekle ilgili olarak kötümserdir. Gençlik ise şimdi hakkında kötümserken, gelecekten müthiş derecede umutludur. İşte ilerlemenin kaldıracı bu umuttur—ilerlemenin yegâne manivelası budur da denebilir. ...

O hâlde yaşamın sırrı, bu güzel gençlik ruhunun hiç kaybedilmemesidir. Gençliğin sarsıntılarından bu güzel sağanak fışkırmalıdır—cüret eden ve yapan, aklı başında, sağlam, agresif bir ruh. Esnek, büyüyen bir ruh olmalıdır bu, yeni fikirlere açık, tecrübeye susamış. İnsanın reaksiyonlarını sıcak ve isabetli tutmanın yolu, ilelebet genç kalmanın sırrını keşfetmektir; ilelebet gençlik, kurtuluştur.[20]

[20] Randolph Bourne, "Youth," *The Atlantic Monthly* (Nisan, 1912); tıpkıbasım: Lillian Schlissel, ed., *The World of Randolph Bourne* (New York: E.P. Dutton, 1965), ss. 9–11, 15.

* Eski Yunan'da intikam tanrıçası. (ç.n.)

Bölüm 3

Devletin Anatomisi

Devlet Ne Değildir?

Devlet, neredeyse evrensel olarak, topluma hizmet kurumu olarak görülür. Bazı teorisyenler devleti toplumun ideal örneği olarak yüceltmekte, bazıları onu toplumsal amaçları gerçekleştirmenin—çoğu zaman etkin olmasa da—uygun bir organizasyonu olarak görmektedir. Ama bunların hemen hepsi, devlete, insanoğlunun amaçlarını gerçekleştirmenin zorunlu bir aracı, "özel sektör"ün karşısında yer alan ve kaynaklara yönelik rekabetten genellikle galip çıkan bir araç olarak bakar. Demokrasinin yükselişiyle birlikte, devletin toplumla özdeşleştirilmesi ikiye katlanmıştır; o kadar ki, aklın ve sağduyunun hemen her ilkesini ihlâl eden "biz devletiz" gibi duygusal ifadeleri işitmek gayet olağan hâle gelmiştir. Bu çerçevede işe yarayışlı olan "biz" kolektif terimi, siyasî hayatın gerçekliğine ideolojik bir kılıf giydirilmesini mümkün kılmıştır. Eğer "biz devletiz" diyeceksek, devletin bireye yaptığı her şey sadece âdil değil, aynı zamanda o birey bakımından "gönüllü"dür de. Eğer devlet, bir grubun yararına olarak başka bir grubu vergilendirmek yoluyla bedeli ödenmesi kaçınılmaz olan devasa bir kamu borçlanmasına gitmişse, bu külfetin gerçek niteliği "bunu kendimize borçluyuz" demek suretiyle gözlerden saklanır. Eğer devlet bir kişiyi zorla askere alır veya onu muhalif görüşünden dolayı hapse atarsa, o zaman o kişi "onu kendisine yapmakta" olduğundan yanlış hiçbir şey yapılmamış olmaktadır. Bu akıl yürütme tarzına göre, Nazi hükümetinin öldürdüğü hiçbir Yahudi öldürülmüş değildi; onlar aslında "intihar etmiş"lerdi, çünkü onlar demokratik olarak seçilmiş bir hükümet idiler ve dolayısıyla hükümetin onlara yaptığı her şey, kendileri açısından gönüllü idi. Bu noktayı açıkça belirtme gereği duymasa da, insanların çok büyük bir kısmı bu safsatayı az veya çok kabul eder.

Öyleyse, üstüne basa basa belirtmeliyiz ki "biz" "devlet" ***değiliz***; devlet de "biz" ***değildir***. Devlet halkın çoğunluğunu gerçek anlamda "temsil" de etmez.[21]

[21] Burada, "demokrasi"nin birçok problemini ve yanıltıcı yönlerini açıklayamayız. Onun

Ama öyle olsaydı ve halkın %70'i geri kalan %30'u öldürmeye karar verseydi bile, bu yine de boğazlanan azınlığın gönüllü intiharı olmaz, cinâyet olurdu.[22] Hiçbir organizmacı benzetmenin, "hepimiz birbirimizin parçasıyız" gibi hiçbir alâkasız ve nahoş sözün, bu temel gerçeği karartmasına izin verilmemelidir.

Şu hâlde, devlet eğer "biz" değilse, karşılıklı problemleri çözmek için bir araya gelen "insan topluluğu" değilse, bir cemiyet toplantısı veya sosyal klüp değilse, o zaman nedir devlet? Kısaca, devlet toplumun içinde yer alan ve belli bir toprak üzerinde güç ve şiddet kullanımı konusunda tekel iddiasında bulunan bir örgüttür. Devlet özellikle de, gelirini gönüllü katkılardan veya sunduğu hizmetlerin bedelinden değil de, zor kullanarak elde eden yegâne örgüttür. Başka bireyler ve kurumlar kendi gelirlerini mal ve hizmet üretimiyle ve bu mal ve hizmetlerin başkalarına barışçı bir şekilde ve gönüllü satımı yoluyla elde ederken, devlet, kendi gelirini cebir yoluyla, yani hapisane ve silâh kullanarak veya bunlarla tehdit ederek elde eder.[23] Gelirini elde etmek için güç ve şiddete başvuran devlet, genellikle daha da ileri giderek tek tek vatandaşlarının başka eylemlerine ilişkin olarak da emirler verip düzenlemeler yapar. Yeryüzünde gelmiş geçmiş bütün devletler hakkındaki basit bir gözlemin bu iddia için yeterli kanıt olduğu, herkesin kabul edeceği bir şeydir.

Devlet Nedir?

İnsan dünyaya çıplak gelmiştir. Doğanın ona verdiği kaynakları alıp onları kendi isteklerinin tatmini ve kendi hayat standardını iyileştirmek için kullanılabilecek kaynaklar biçimine nasıl (örneğin, "sermaye"ye yatırım yaparak) dönüştüreceği-

---

için, şu kadarını söylemek yeter ki bir bireyin sahici temsilcisi daima onun emirlerine tabidir, her an azledilebilir ve efendisinin çıkarlarının veya arzularının aksine hareket edemez. Açıktır ki, bir demokraside "temsilci" hiçbir zaman bu gibi temsilcilik işlevlerini göremez; oysa bu özgürlükçü bir toplumla uyuşan tek anlayıştır.

[22] Sosyal demokratlar, genellikle, demokrasinin—çoğunluk tercihinin—mantıken çoğunluğun azınlığa belirli özgürlükleri tanıması gerektiğini, çünkü azınlığın bir gün çoğunluk olabileceğini tazammun ettiği şeklinde karşılık verirler. Diğer kusurları bir yana, bu argüman azınlığın çoğunluk *olamayacağı* yerlerde—çoğunluktan farklı olan bir ırkı veya etnik grubun durumunda olduğu gibi—geçerli değildir.

[23] Joseph A. Schumpeter, *Capitalism, Socialism, and Democracy* (New York: Harper and Bros., 1942), s. 198:

> Özel alan ile kamusal alan arasındaki çekişme ve karşıtlığın şiddeti, önce Devletin özel alanda özel amaçlar için üretilen ve siyasî güç tarafından bu amaçlardan saptırılan bir gelire dayanarak yaşamakta olduğu... gerçeğinden dolayı artmaktadır. Vergileri klüp aidatlarına veya sözgelişi bir doktorun suduğu hizmeti satın almaya benzeten teori, sosyal bilimlerin bu bölümünün zihnin bilimsel alışkanlıklarından ne kadar uzaklaştırıldığını göstermekten başka bir şey yapmamaktadır.

Ayrıca bkz. Murray N. Rothbard, "The Fallacy of the 'Public Sector'," *New Individualist Review*, Summer 1961, 3vd. [Bu kitabın 6 makalesi. ç.n.]

ni öğrenmek için aklını kullanmaya ihtiyaç duyar. İnsanın bunu yapabilmesinin yegâne yolu, aklını ve kaynakları dönüştürme ("üretim") ve bu ürünleri başkalarının ürettiği ürünlerle mübadele etme enerjisini kullanmaktır. İnsanoğlu, gönüllü ve karşılıklı mübadele yoluyla üretkenliğin, ve böylelikle mübadeleye katılan herkesin hayat standardının müthiş derecede yükselebileceğini keşfetmiştir. Dolayısıyla, insanın varlığını sürdürebilmesinin ve zenginliğe kavuşmasının yegâne "doğal" yolu, aklını ve üretim-ve-mübadele sürecine girmek üzere, enerjisini kullanmasıdır. İnsan bunu, önce doğal kaynakları bulmak ve sonra (Locke'un söylediği gibi, "kendi emeğini katarak") onları kendi kişisel *mülkü* hâline dönüştürmek ve sonra da bu mülkü başkalarının aynı şekilde elde edilmiş mülküyle mübadele etmek suretiyle yapar. Bundan dolayı, insan doğasının gereklerinin emrettiği toplumsal yol, "mülkiyet hakları"nın ve bu hakların devrine veya mübadelesine dayanan "serbest piyasa"nın yoludur. Bu yol marifetiyle insanlar kıt kaynaklar üzerinde mücadele etmenin "vahşi" yöntemlerinden nasıl kaçınacaklarını öğrenmişlerdir. Böylece, A'nın bu kaynakları ancak B'nin elinden alarak elde etmesinin yerini, onları barışçı ve uyumlu üretim ve mübadelede yoluyla muazzam miktarlarda çoğaltmak almıştır.

Büyük Alman sosyologu Franz Oppenheimer zenginlik elde etmenin birbiriyle bağdaşmayan iki yolunun olduğunu belirtmiştir: Biri yukarıda işaret ettiğimiz üretim ve mübadele yoludur ki, o buna "iktisadî yöntem" demektedir. Öteki yol ise daha basittir: başkasının mal ve hizmetlerine zor ve şiddet yoluyla el koymak. Bu tek taraflı bir müsadere yolu olup, başkalarının mülkünü çalma yöntemidir. Oppenheimer buna zenginlik elde etmenin "siyasî yöntem"i adını vermiştir. Açıktır ki, üretimde aklın ve enerjinin barışçı kullanımı insanoğlu için "doğal" olan yoldur; insanın yeryüzünde varlığını devam ettirmesinin ve refahının yolu budur. Yine aynı derecede açıktır ki, zora dayanan sömürücü yöntem doğal hukuka aykırıdır; bu yol ürretime katkıda bulunmak yerine onu eksilten, asalaklık yoludur. "Siyasî yöntem" üretilenleri asalak ve tahripkâr bir birey veya gruba aktarır; bu aktarım hem üretenlerin sayısını azaltır, hem de üreticinin kendi varlığını sürdürmeye yetecek miktardan fazlasını üretme güdüsünü zayıflatır. Ne var ki, uzun vadede, kendi arz kaynağını azaltmak veya ortadan kaldırmak suretiyle, soyguncu kendi varlığını sürdürmenin temelini de tahrip etmektedir. Sadece bu da değil, yağmacı esasen kısa vadede de bir insan olarak kendi sahici doğasına aykırı hareket etmektedir.

Artık "*Devlet* nedir?" sorusunu daha iyi cevaplayacak bir konuma gelmiş durumdayız. Devlet, Oppenheimer'ın ifadesiyle, "siyasî yöntemin örgütlenmesi;" yani, yağmacı sürecin belli bir ülke üzerinde sistemli hâle getirilmesidir.[24] Suç arada sırada ortaya çıkar, olacağı kesin değildir; asalaklık ise kısa ömürlüdür ve zora dayanan asalaklığın yolu mağdurların direnişiyle her zaman kesilebilir. Devlet ise

[24] Franz Oppenheimer, *The State* (New York: Vangard Press, 1926), ss. 24-27:

özel mülkiyetin yağmalanmasının yasal, düzenli ve sistematik bir kanalını sağlar; o toplumdaki asalak zümreye garantili, güvenli ve nispeten "barışçı" cankurtaran halatı sunar.[25] Üretim her zaman yağmadan önce geldiğinden, serbest piyasa da devletten önce gelir. Devlet asla bir "toplum sözleşmesi" ile yaratılmış değildir; her zaman fetih ve sömürüyle doğmuştur. Klâsik paradigma şudur: Yağmanın süresini uzatmak, onu daha güvenli hâle getirmek ve daha huzurlu bir ortama kavuşmak için, sürekli bir yıllık haraç karşılığında, istilâ ettiği kabilenin yaşamasına ve üretmesine izin vererek, eskiden beri yaptığı başka bir kabileyi yağmalama ve öldürme işine son veren, istilacı bir kabile.[26] Bir devletin doğmasının bir yöntemi şu şekilde örneklenebilir: Güney Ruritanya'nın tepelerindeki bir haydut grubu, ülke üzerinde fizikî kontrolü ele geçirmeyi başarır ve sonunda haydutların reisi kendisini "Güney Ruritanya'nın egemen ve bağımsız yönetiminin Kralı" ilân eder. Şayet reis ve adamları bu yönetimi bir müddet ayakta tutabilecek güce sahipseler, al sana "ülkeler ailesi"ne katılan yeni bir devlet; eski haydut liderleri de böylece ülkenin hukukî/meşru yöneticilerine dönüşmüş olurlar.

... İnsanın kendi arzularını tatmin etmesinin zorunlu araçlarını elde etmesini sağlayan ve devamlılık gerektiren, birbirine büsbütün zıt iki araç vardır. Bunlar çalışma ve soygunculuktur; ... yani, bir yanda birinin kendi emeği, diğer yanda başkalarının emeğine zorla el koyma.... Aşağıdaki tartışmada, birinin kendi emeğine ve başkalarının emeği ile kendi emeğini mübadele etmesine, ihtiyacı tatmin etmenin "iktisadî yöntemi," buna karşılık, başkalarının emeğine karşılıksız el konulmasına ise "siyasî yöntem" diyeceğim.... Devlet siyasî yöntemin bir örgütüdür. Dolayısıyla, ihtiyaçların tatmini için belirli miktarda nesne iktisadî yoldan yaratılmadığı sürece, nesnelere savaş benzeri bir soygunculuk yöntemişyle el koyabilen hiçbir devlet vücut bulamaz.

[25] Albert Jay Nock canlı bir şekilde şöyle yazmıştı:

Devlet suç tekeli iddia eder ve uygular.... O özel cinâyeti yasaklarken kendisi muazzam bir ölçekte cinâyeti organize eder. Özel hırsızlığı yasaklar ama kendisi, ister vatandaşın isterse yabancının mülkiyeti olsun, istediği her şeye vicdansızca el koyar.

Nock, *On Doing the Right Thing, and Other Essays* (New York: Harper and Bros., 1929), s. 143; aktaran Jack Schwartzman, "Albert Jay Nock-A Superflous Man," *Faith and Freedom*, December 1953, s. 11.

[26] Oppenheimer, *The State*, s. 15:

Öyleyse, sosyolojik bir kavram olarak devlet nedir? Devlet, başlangıcı itibariyle..., galipler tarafından mağlûplar üzerinde zorla kurulan ve yegâne amacı bir grup galibin bir grup mağlûp üzerindeki hâkimiyetini tesis etmek ve içeriden gelebilecek isyana ve dışarıdan gelebilecek saldırılara karşı kendisini güvence altına almak olan bir kurumdur. Bu hâkimiyetin, mağlûpların galipler tarafından iktisaden sömürülmesinden başka bir amacı yoktur.

De Jouvenel de şöyle yazmıştı: "Devlet özü itibariyle, küçük, uzak toplumlar üzerine zorla hâkimiyet kuran bir eşkiya takımının elde ettiği başarıların sonucudur." Bertrand de Jouvenal, *On Power* (New York: Viking Presse, 1949), ss. 100-01.

Devlet Kendini Nasıl Devam Ettirir?

Devlet bir kere kurulunca, hâkim grubun veya "sınıf"ın problemi yönetimlerini nasıl sürdürecekleri olur.[27] Onların *modus operandi*'si* güç olurken, temel ve uzun vadeli problemi ideolojiktir. İşbaşında kalabilmek için, —sadece "demokratik" olan değil—*her* devlet, tebasının çoğunluğunun desteğine sahip olmak zorundadır. Belirtilmelidir ki, bu desteğin aktif coşku şeklinde olması gerekmez; kaçınılmaz bir tabiat kanununa boyun eğermişçesine pasif bir teslimiyet şeklinde de pekâlâ olabilir. Fakat bu bir tür onay anlamında, destek olmalıdır; aksi hâlde sonunda azınlıkta olan devlet yöneticilerine halkın çoğunluğunun aktif direnişi daha ağır basabilir. Yağmacılığın üretim fazlasından desteklenmesi zorunlu olduğundan, devleti kuran sınıfın—tam zamanlı bürokrasinin—ülkedeki oldukça küçük bir azınlık olması gerekir. Ancak devlet toplumdaki önemli gruplar arasından elbette müttefikler de satın alabilir. Bundan dolayı, egemenlerin birinci görevi vatandaşların çoğunluğunun aktif veya teslimiyetçi kabulünü garanti etmektir.[28,29]

Kuşkusuz, desteği garantilemenin bir yolu, kazanılmış iktisadî çıkarlar yaratmaktır. Bu nedenle, Kral tek başına hüküm süremez; hükmetmek için gerekli olan, devlet cihazının—tam zamanlı bürokrasi, veya yerleşik asalet gibi—unsurlarına sahip, hatırı sayılır bir taraftar grubunun da var olması zorunludur.[30] Ancak bu sadece, istekli destekçilerden oluşan bir azınlığı temin eder; devlet yardımları ve başka ayrıcalıklar sağlama yoluyla destek satın alınması bile çoğunluğun rızasını elde etmeye yetmez. Çoğunluğun rızasının temini için, kendi devletlerinin iyi, akla uygun — en azından kaçınılmaz — ve elbette düşünülebilecek başka seçe-

---

[27] Devlet tarafından zora dayanarak verilen veya dayatılan ayrıcalıklar veya külfetlere sahip bir grup olarak "kast" ile, Marksist toplumsal "sınıf" kavramı arasındaki can alıcı ayrım hakkında bkz. Ludwig von Mises, *Theory and History* (New Haven, Conn.: Yale University Press, 1957), ss. 112vd.

* Operasyon tarzı, iş yapma şekli. (ç.n.)

[28] Böyle bir kabul, şüphesiz, devlet yönetiminin "gönüllü" olduğu anlamına gelmez; çünkü çoğunluk desteği aktif ve istekli olsa bile, bu destek her bireyin oybirliğine dayanmaz.

[29] Bireyler üzerinde ne kadar "diktatöryel" olursa olsun, her hükümetin/devletin böyle bir desteği sağlamak zorunda olduğu Etienne de la Boetie, David Hume ve Ludwig von Mises gibi çaplı siyaset teorisyenleri tarafından kanıtlanmıştır. Krş David Hume, "Of the First Principles of Government", *Essays, Literary, Moral and Political* (London: Ward, Locke, and Taylor, tarihsiz) içinde, s. 23; Etienne de la Boetie, *Anti-Dictator* (New York: Columbia University Press, 1942), ss. 8-9; Ludwig von Mises, *Human Action* (Auburn, Ala.: Mises Institute, 1998), ss. 188vd. La Boetie'nin devletin tahliline yaptığı katkı hakkında daha fazla bilgi için bkz Oscar Jaszi and John D. Lewis, *Against the Tyrant* (Glencoe, Ill.: The Free Press, 1957), ss. 55–57.

[30] La Boetie, *Anti-Dictator*, ss. 34-44:

> Her ne zaman bir yönetici kendisini diktatör hâline getirse... yakıcı bir ihtirasın veya olağandışı bir tamahın yoldan çıkardığı herkes onun etrafında toplanır ve yağmadan pay alabilmek ve büyük zorbaya bağlı küçük şefler olabilmek için onu destekler.

neklerden daha iyi olduğuna ilişkin ideolojiye çoğunluğun ikna edilmesi gerekir. "Entellektüeller"in hayatî toplumsal görevi, bu ideolojinin insanlar arasında teşvik edilmesidir. Çünkü, insan kitleleri kendi fikirlerini yaratmaz veya bağımsız olarak bu fikirlerle düşünmez; aydınlar topluluğunun kabul edip yaydığı fikirleri pasifçe takip ederler. Dolayısıyla aydınlar, toplumdaki "kanaat oluşturucular"dır. Devletin en çaresizce ihtiyaç duyduğu şey de kanaatleri şekillendirmek olduğundan, devlet ile aydınlar arasındaki kadim ittifakın temeli böylece netleşmektedir.

Devletin aydınlara niçin ihtiyacı olduğu açıktır; ancak açık olmayan, aydınların niçin devlete ihtiyaç duyduklarıdır. Basitçe söylemek gerekirse, aydının geçimi serbest piyasada hiçbir zaman garanti değildir; aydının insan kitlelerinin değer ve tercihlerine bağımlı olması kaçınılmazdır; kitlelerin karakteristik özelliği ise, genellikle entelektüel meselelere ilgi duymamasıdır. Oysa devlet, entelektüellere devlet aygıtı içinde güvenli ve sürekli bir mevki—ve dolayısıyla güvenli bir gelir ve saygın bir statü—sunmaya heveslidir. Zira entelektüeller, artık bir parçası hâline geldikleri devletin yöneticileri için yerine getirdikleri önemli fonksiyon karşılığında, cömertçe ödüllendirileceklerdir.[31]

Devletle entelektüeller arasındaki ittifak, 19. Yüzyıl'da Berlin Üniversitesi'ndeki profesörlerin "Hohenzollern Sarayı entelektüel muhafızlığı" kurma iştiyakında sembolleşmişti. Günümüzde, Profesör Wittfogel'in eski Şark despotizmine ilişkin eleştirel incelemesi hakkında seçkin bir Marksist bilginin ufuk açıcı yorumunu hatırlayalım: "Profesör Wittfogel'in o kadar sert bir şekilde saldırdığı uygarlık, şairleri ve bilginleri memurlara dönüştürebilen bir uygarlıktı."[32] Sayısız örnekler arasından, devletin şiddet kullanan ana kolu olan ordunun hizmetindeki[33] strateji "bilimi"nde son zamanlarda meydana gelen gelişmeleri zikredebilirim. Başka bir saygın kurum da, yönetenlerin kendilerinin ve seleflerinin yapıp ettikleri hak-

[31] Bu kesinlikle bütün entelektüellerin devletle ittifak yaptıkları anlamına gelmez. Entellektüellerle devletin ittifakının bazı yönleri hakkında bkz. Berntrand de Jouvenal, "The Attitude of the Intellectuals to the Market Society", *The Owl* (January, 1951): 19-27; aynı yazar, "The Treatment of Capitalism by Continental Intellectuals," F.A. Hayek, ed., *Capitalism and the Historians* (Chicago: University of Chicago Press, 1954) içinde, ss. 93-123; George B. De Huszar, *The Intellectuals* (Glencoe, Ill.: The Free Press, 1960), ss. 385-99; ve Schumpeter, *Imperialism and Social Classes* (New York: Merideian Books, 1975), ss. 55.

[32] Joseph Needham, "Review of Karl A. Wittfogel, "*Oriental Despotism*," *Science and Society* (1958): 65. Needham ayrıca şunu da belirtir: "Birbirini izleyen (Çin) imparatorları tarih boyunca fevkalâde insaniyetçi ve menfaat gözetmeyen bilim adamlarının dostluğundan istifade etmişlerdir." (s. 61). Wittfogel hâkim sınıfın haşmetinin onun centilmen bürokrat-bilim adamlarına dayandığına, halk kitlesine emir veren profesyonel yöneticilere bağlı olduğuna ilişkin Konfüçyüsçü doktrini hatırlatmaktadır. Karl A. Wittfogel, *Oriental Despotism* (New Haven, Conn.: Yale University Press, 1957), ss. 320-21 ve muhtelif yerler. Needham'ınkine zıt bir tutum için bkz. John Lukacs, "Intellectual Class or Intellectual Profession?", de Huszar, *The Intellectuals* içinde, ss. 521-22.

[33] Jeanne Ribs, "The War Plotters," *Liberation* (August 1961): 13. "Stratejistler kendi

kındaki kendi görüşlerini yansıtmaya adanmış olan, resmî tarihçilik veya "saray" tarihçiliğidir.[34]

Devletin ve aydınlarının, tebaalarını kendi yönetimlerini desteklemeye ikna ve teşvik eden çok çeşitli argümanlar geliştirilmiştir. Bu argümanların başlıcaları şöyle özetlenebilir: (a) Devlet yöneticileri büyük ve hikmetli adamlardır (onlar "İlâhî hakka dayanarak" yönetirler; insanların seçkinleridir; "bilimsel uzmanlar"dır), iyi fakat sıradan tebaadan çok daha büyük ve bilgedirler; ve (b) Büyük bir devlet tarafından yönetilmek kaçınılmazdır, mutlak olarak zorunludur; devletin varlığı, çökmesi hâlinde ortaya çıkacak tarif edilmez kötülüklerden çok daha iyidir. Kilise ile devletin birliği bu ideolojik aygıtların en eski ve en başarılı olanlarından biridir. Hükümdar ya Tanrı tarafından kutsanmıştı ya da—birçok Doğu despotizminin mutlak yönetimi durumunda—Tanrı'nın kendisiydi; bundan dolayı, onun yönetimine her direniş küfür olurdu. Devletlerin dinsel yanı, halkın desteğini, hatta hükümdarlara tapınmayı sağlamanın temel entelektüel işlevini yerine getiriyordu.[35]

Başka bir başarılı araç, alternatif yönetim sistemlerinden veya yönetimin olmamasından kaynaklı korku aşılamaktı. Hâlihazırdaki yöneticilerin, yurttaşların en fazla minnettar olmaları gereken elzem bir hizmetinin, suçlulara ve yağmacılara karşı koruma hizmeti olduğu ileri sürülürdü. Aslında, kendi yağma tekelini korumak için, devlet özel ve sistematik olmayan suçları asgarî düzeyde tutmayı önemli görmüş, kendisini koruma konusunda daima kıskanç olmuştur. *Öteki* devletlerin yöneticilerinden korkmayı aşılamada da devlet son yüzyıllarda özellikle başarılı olmuştur. Dünyanın kara parçaları devletler arasında parsellenmiş olduğundan, devlete ilişkin temel öğretilerden biri, kendisini yönettiği ülkeyle özdeşleştirmekti. İnsanların çoğu kendi yurtlarını sevme eğiliminde olduğu için, bu yurdun ve onun halkının devletle özdeşleştirilmesi, doğal yurtseverliği devle-

---

mesleklerinin 'askerlik mesleğinin akademik karşılığı payesi'ni hak ettiğinde ısrar ederler." Ayrıca bkz. Marcus Raskin, "The Megadeath Intellectuals," *New York Review of Books* (November 14, 1963): 6-7.

[34] Nitekim, tarihçi Conyers Read, başkanlık konuşmasında, tarihî gerçeğin "demokratik" ve ulusal değerlerin hatırına örtbas edilmesini savunmuştur. Read "topyekün savaşın, ister sıcak isterse soğuk olsun, herkesi içine aldığını ve kendi rolünü oynamaya çağırdığını" ilân etmiştir. Read, "The Social Responsibilities of the Historian," *American Historical Review* (1951): 283vd. Read'in ve saray tarihçiliğinin başka yönlerinin eleştirisi için bkz. Howard K. Beale, "The Professional Historian: His Theory and Practice," The Pacific Historical Review (Ağustos 1953): 227-55. Ayrıca krş. Herbert Butterfield, "Official History: Its Pitfalls and Criteria," History and Human Relations (New York: Macmillan, 1952), ss. 224, ve Harry Elmer Barnes, The Court Historians Versus Revisionism (tarihsiz), ss. 2vd.

[35] Krş. Wittfogel, *Oriental Despotism*, ss. 87-100. Kadim Çin'de ve Japonya'da din ile devletin çatışan rolleri hakkında bkz. Norman Jacobs, *The Origin of Modern Capitalism and Eastern Asia* (Hong Kong: Hong Kong University Press, 1958), ss. 161-94.

tin bir avantajına dönüştürmenin araçlarından biri olmuştur. Eğer "Ruritanya" "Waldavya"nın saldırısına uğrasa, devletin ve onun aydınlarının ilk işi, Ruritanya halkını bu saldırının yönetici zümreye değil de gerçekte ***kendilerine*** yapılmış olduğuna ikna etmek olurdu. Böylelikle, ***yönetenler*** arasındaki savaş ***halklar*** arasındaki bir savaşa dönüştürülür ve her bir halk, yönetenlerin kendilerini savunduğu zehabına kapılarak, kendi yöneticilerini savunmaya başlardı. Bu "milliyetçilik" aracı Batı medenîyetinde ancak son yüzyıllarda başarılı olmuştur; halkların, savaşları muhtelif soylu grupları arasında cereyan eden ve kendileriyle ilgisi olmayan çatışmalar olarak gördükleri dönemler fazla uzak değildir.

Devletin yüzyıllar boyunca mahir bir şekilde yararlandığı çok sayıda ideolojik silâh bulunmaktadır. Mükemmel bir silâh, gelenek olmuştur. Bir devlet ne kadar uzun süre ayakta kalmayı başarmışsa, bu silâh da o kadar güçlü olmuştur; çünkü o takdirde X Hanedanı veya Y Devleti bunun arkasındaki yüzyıllara dayanan geleneğin görünür ağırlığına sahip olmaktadır.[36] O hâlde, kişinin atalarına tapınması, devletin kadim yöneticilerine tapınmasının mahir bir aracından başka bir şey olmamaktadır. Devlet için en büyük tehlike, bağımsız entelektüel eleştiridir; bu eleştiriyi bastırmanın en iyi yolu, her bağımsız sesi, her şüpheci çıkışı eleştirenin atalarının hikmetine yaptığı bir saygısızlık olarak yaftalamaktır. Başka bir etkili ideolojik güç ***bireyi*** aşağılamak ve bir bütün olarak toplumu yüceltmektir. Çünkü, belli bir yönetim çoğunluğun örtük onayına sahip olduğundan, ona yönelik herhangi bir ideolojik tehdit ancak bir veya birkaç bağımsız düşünceli bireyden kaynaklanabilir. Yeni fikrin, çok nadiren de yeni ***eleştirel*** düşüncenin, küçük bir azınlık görüşü olarak ortaya çıkması zorunludur; bundan dolayı devlet, kitlenin görüşlerine karşı çıkan her görüşü alaya almak suretiyle, onu daha başlangıçta engellemek zorundadır. "Yalnızca kardeşlerinizi dinleyin" veya "topluma uyun" sloganları böylece bireysel muhalefeti bastırmanın ideolojik silâhları hâline gelir.[37] Bu gibi tedbirler sayesinde, kitleler hiçbir zaman Krallarının çıplak olduğunu öğrenemeyeceklerdir.[38] Devlet için kendi yönetiminin kaçınılmaz görünmesi de önemlidir; o takdirde, onun saltanatından hoşlanılmasa bile, bu pasif bir tutumla karşılanacaktır. Bir yöntem de, bireysel irade özgürlüğüne karşıt olarak, tarihsel determinizmi teşvik etmektir. Eğer bizi X Hanedanı yönetiyorsa, bu Tarih'in

[36] De Jouvenel, *On Power*, s. 22:

> İtaatin temel nedeni, onun türlerin bir alışkanlığı hâline gelmiş olmasıdır.... İktidar bizim için doğanın bir gerçeğidir. Yazılı tarihin en başından beri o her zaman insanların kaderine hâkim olmuştur... eski zamanlarda (toplumları) yöneten otoriteler kendi imtiyazlarını seleflerine miras bırakmadan veya insanların zihinlerinde etkileri birikerek çoğalan izler bırakmadan ortadan kalkmamışlardır. Yüzyıllar geçtikçe aynı toplumu yöneten birbirini izleyen hükümetlere, sürekli olarak yeni ilâvelerle büyüyen tek bir hükümet olarak da bakılabilir.

[37] Çin'de dinin bu gibi kullanımları hakkında bkz. Norman Jacobs, çeşitli yerler.

[38] H.L. Mencken, *A Mencken Chrestomathy* (New York: Knopf, 1949), p. 145:

Amansız Yasaları'nın (veya Ilahî İrade'nin yahut Maddî Üretim Güçleri'nin) böyle emretmiş olmasından ve zavallı bireyler bu kaçınılmaz kaderi değiştirmek için hiçbir şey yapamayacaklarından dolayı böyledir. Aynı şekilde devlet için, tarihle ilgili her türlü komplo teorisinden hiç hazzetmemeyi tebaasına aşılamak da önemlidir; çünkü komplo arayışı tarihsel kötülükler için dürtüler ve sorumluluk isnadı arayışı anlamına gelir. Bununla beraber, devletin veya saldırgan savaşın dayattığı herhangi bir despotluğa şayet devlet yöneticileri *değil* de esrarengiz veya herkesin idrak edemeyeceği "toplumsal güçler," veya dünyanın mükemmellikten uzak oluşu sebep olmuşsa, ya da bir şekilde *herkes* sorumluysa (bir slogan "Hepimiz Katiliz" der), o zaman insanların (halkın) bu gibi kötülüklere öfke duymak veya bunlara karşı çıkmak için hiçbir nedeni olmaz. Ayrıca, "komplo teorileri"ne her saldırı, tebaanın devletin despotik uygulamalara girişmek için her zaman ileri sürdüğü "cumhurun iyiliği" gerekçelerine inanacak kadar saf hâle gelmesini sağlar. Oysa, bir "komplo teorisi" devletin ideolojik propogandasından halkın kuşku duymasına neden olmak suretiyle, sistemi sarsabilir.

Halkı devletin iradesine bağlamanın başka bir güvenli ve samimî yöntemi de, insanlara suçluluk duygusu aşılamaktır. Özel refahtaki her artış "vicdansız açgözlülük," "maddecilik" veya "aşırı servet" olarak; kâr elde etmek "sömürü," veya "tefecilik" olarak; karşılıklı yarar getiren mübadele ise "bencillik" olarak lânetlenebilir; böylelikle özel sektörden "kamu sektörü"ne daha fazla kaynak aktarılması sağlanmış olur. Suçluluk aşılama insanları tam da bunu yapmaya daha hazır hâle getirir. Çünkü, tek tek kişiler "bencil tamah"a teslim olurken, devleti yönetenlerin mübadele yöntemini kullanmamaları *onların* daha yüksek ve asil davalara adandıklarının işareti olarak görülür; başka bir deyişle, asalak yağmacılık, barışçı ve üretken çalışmaya göre ahlâkî ve estetik olarak yüce bir haslet hâline gelir.

Bugünkü daha seküler çağda, devletin ilâhî konumunun yerini yeni bir tanrı almıştır: Bilim. Devlet yönetiminin artık ultrabilimsel olduğu, uzmanların plânlamasına dayandığı ilân edilmektedir. Oysa bugün önceki yüzyıllardan daha fazla atıfta bulunulan "akıl," bireyin sahici aklı ve onun hür iradesini kullanması olmayıp, hâlâ kolektivist ve determinist bir şeydir; hâlâ genel toplamları ve pasif tebaanın yöneticileri tarafından cebri manipülasyonunu ima etmektedir.

Bilimsel jargonun gitgide daha fazla kullanılması, devletin aydınlarının devletin hükümranlığı için gerçeğin üstünü örten gerekçeler uydurmalarına imkân

---

Her hükümet orijinal bir fikrin potansiyel değişme ve dolayısıyla kendisinin imtiyazlarına saldırı demek olduğunu görebilir. Her devlet için en tehlikeli insan, yaygın hurafeler ve tabulardan bağımsız olarak şeyleri kendisi başına düşünüp sonuçlar çıkarabilen insandır. Böyle bir kişi neredeyse kaçınılmaz olarak yönetimi altında bulunduğu devletin dürüst olmadığı, çılgın ve müsamahasız olduğu sonucuna ulaşacak ve böylece o, eğer romantik ise, onu değiştirmeye çalışacaktır. Kişisel olarak romantik olmasa bile, öyle olanlar arasında hoşnutsuzluğu yaymaya çok yatkın olacaktır.

vermiştir ki, bunu daha sade bir çağın insanları ancak istihza ile karşılarlardı. Yaptığı soygunu, harcamalarıyla perakende ticareti canlandırmak suretiyle gerçekten de soygunun kurbanlarına yardım ettiğini söyleyerek haklı gösteren bir soyguncu, pek bir taraftar bulamazdı; ama Keynesyen denklemlerle ve "çoğaltan etkisi"ne yapılan etkileyici atıflarla süslenince bu teori ne yazık ki daha ikna edici hâle gelmektedir. Sağduyuya saldırı işte bu şekilde ilerlemekte ve her dönem bu işi kendi tarzında yapmaktadır.

İdeolojik destek kendisi için hayatî önem tşıdığından, devlet bu şekilde sürekli olarak halkı "meşruluk"la etkilemeye, faaliyetlerini basit haydutlarınkinden ayrıştırmaya çalışacaktır. Devletin kararlı bir şekilde sağduyuya saldırısı tesadüf değildir; Mencken'in çarpıcı bir şekilde ifade ettiği gibi:

> Ortalama insan, başka konulardaki hataları ne olursa olsun, en azından devletin kendisinin ve hemcinslerinin genelinin dışında bir şey olduğunu; onun ayrı, bağımsız ve ancak kısmen kendi kontrolü altında olan düşman bir güç olduğunu ve kendisine büyük zarar verebileceğini açık bir şekilde görür. Devleti yağmalamanın her yerde bir bireyi, hatta bir şirketi yağmalamaktan daha az önemli bir suç olarak görülmesinin hiç önemi yok mudur? ... Bütün bunların arkasında yatan şey, inanıyorum ki, devlet ile onun yönettiği halk arasındaki temel karşıtlığın derinden hissedilmesidir. Devlet, bütün halkın ortak işlerini yürütmek üzere seçilmiş olan bir yurttaşlar komitesi olarak değil de, esas itibariyle halkı kendi üyelerinin yararı için sömürmeye adanmış olan, ayrı ve özerk bir tüzel kişilik olarak anlaşılmaktadır. ... Özel bir vatandaş soyulduğunda, saygıdeğer bir insan kendi çabasının ve tasarruflarının meyvelerinden yoksun kalır; buna karşılık devlet soyulduğu zaman olan şey, en kötü ihtimâlle, birtakım hırsızların ve asalakların elinde, oynamak için önceden olduğundan daha az para kalmasıdır. Onların bu parayı kazanmış oldukları düşüncesi hiç bir zaman kabul görmemiştir; çoğu duyarlı insan için böyle bir iddia gülünçtür.[39]

Devlet Sınırlarını Nasıl Aşar?

Bertrand de Jouvenel'in dirayetle belirttiği gibi, yüzyıllar boyunca insanlar devlet yönetimini frenlemek ve sınırlamak için kavramlar geliştirmişlerdir; ama devlet her defasında entelektüel müttefiklerini kullanarak bu kavramları, kendi karar ve faaliyetlerine eklenen otomatik meşruiyet ve fazilet onaylarına dönüştürmeyi başarmıştır. Başlangıçta, Batı Avrupa'da, ilâhî egemenlik kavramı kralların ancak ilâhî hukuka göre yönetebileceklerini kabul ediyordu; ama onlar bu kavramı, her faaliyetleri için otomatik bir ilâhî onaya dönüştürmüşlerdir. Parlamento egemenliği kavramı, mutlak monarşi yönetimi üstünde bir halk freni olarak başlamış, ama parlamentonun her işleminde mutlak egemen olan devletin aslî unsuru sayılmasıyla sonuçlanmıştır. Jouvenel şu sonuca varmıştır:

[39] Aynı yerde., ss. 146–47.

> Egemenlik teorileriyle ilgili olarak birçok yazar bu kısıtlayıcı araçlardan... biri üstünde çalışmış, ama, sonunda bütün bu teoriler er ya da geç orijinal amacından sapmıştır. Böylece bunlar, iktidara güçlü bir destek—kendisini başarıyla özdeşleştirebileceği görünmez bir egemen—sağlamak suretiyle, onun için sırf birer atlama tahtası olarak işlev görmeye başlamışlardır.[40]

Aynı şey başka doktrinler için de gerçekleşmiştir: John Locke'da ve Haklar Belgesi'nde kabul edilen, bireyin "doğal haklar"ı devletçi bir "iş edinme hakkı" hâline gelmiş; faydacılık da özgürlük lehine bir argüman olmaktan çıkıp, devletin özgürlük ihlâllerine direnmeye karşı bir argümana dönüşmüştür, vs.

Elbette devlete sınırlar getirmek yolundaki en önemli teşebbüs olan Haklar Belgesi ve Amerikan Anayasası'nın başka kısıtlayıcı yönleri olmuştur; ama burada devlete getirilmiş olan yazılı sınırlamalar, devletin diğer kuvvetlerinden bağımsız olduğu varsayılan yargı tarafından yorumlanacak temel hukuk hâline dönüşmüştür. Bütün Amerikalılar Anayasadaki sınırlamaların son yüzyılda kararlılıkla gevşetilmesi sürecine aşinâdırlar. Fakat devletin, bir sınırlama aracı olan yargı denetimini, zamanla devletin faaliyetlerine ideolojik meşruluk kazandırmanın bir aracına dönüştürmüş olduğunu görme konusunda, pek az kişi Profesör Charles Black kadar kavrayışlı olmuştur. Çünkü, yargının "anayasaya aykırılık" kararı devlet iktidarı için güçlü bir fren ise, açık veya örtük bir "anayasaya uygunluk" hükmü de, devlet yetkisinin gitgide büyümesinin halk tarafından kabul edilmesinin teşviki lehinde güçlü bir silâhtır.

Profesör Black tahliline, "meşruluk"un her devletin ayakta kalması için hayatî bir zorunluluk olduğuna, bu meşruluğun, devletin ve onun faaliyetlerinin çoğunluk tarafından kabul edildiğini gösterdiğine işaret ederek başlamaktadır.[41] "Devletin üzerine bina edildiği teoriye maddî sınırlamaların dâhil edildiği" Amerika Birleşik Devletleri gibi bir ülkede, meşruluğun kabulü özellikle problemlidir. Black'a göre, ihtiyaç duyulan, devletin artan yetkilerinin aslında "anayasaya uygun" olduğuna halkı ikna edebileceği bir araçtır. Yargı denetiminin büyük tarihsel işlevi de bu olmuştur.

Black sorunu şöyle ortaya koymaktadır:

> [Devlet için] en büyük tehlike; güçle, ataletle veya çekici ve hemen ulaşılabilir bir alternatifin yokluğuyla uzun süre desteklenmiş olmasına rağmen, devletten hoşnutsuzluğun ve zulüm duygusunun halk arasında yayılması ve bizatihi devletin ahlâkî otoritesini yitirmesi tehlikesidir. Sınırlı yetkileri olan bir devlete bağlı olarak yaşayan hemen hemen herkes, er ya da geç kişisel olarak devletin yetkisinin dışında giriştiği veya devlete pozitif olarak yasaklanmış bir faaliyetine mâruz kalacaktır. Anayasada zorunlu askere alınma konusunda hiçbir şey bulamasa da, kişi zorla askere alınır. ... Devletin, kızına kiminle

[40] De Jouvenel, *On Power*, ss. 27vd.

[41] Charles L. Black. Jr., *The People and the Court* (New York: Macmillan, 1960), ss. 35 vd.

> evlenebileceğini söyleme hakkına sahip olmaması gibi, kendisine ne kadar buğday yetiştirebileceğini söyleme hakkına da sahip olmadığına inanmasına ve bazı saygın hukukçuların da böyle düşündüğünü bilmesine rağmen, bir çiftçiye ne kadar buğday yetiştirebileceği söylenir. Bir adam ne istediğini söylediği için federal hapishaneye gönderilir ve hücresinde ... ezbere "Kongre ifade hürriyetini kısıtlayan hiç bir kanun yapamaz" kuralını mırıldanarak volta atar. ... Bir işadamına, yayık ayrımı için ne isteyebileceği, ne istemesi gerektiği söylenir.
>
> Tehlike, bu insanların her birinin devletin sınırları kavramını fiilî sınırların göze batacak şekilde çiğnendiği gerçeğiyle karşılaştırması ve devletinin meşrulukla ilgili statüsü hakkındaki aşikâr sonucu çıkarması kadar gerçektir.[42]

Devlet bu tehlikeyi, anayasaya uygunluk konusunda nihaî kararı verme yetkisine bir organın sahip olması gerektiğini ve bu organın son tahlilde federal devletin parçası olması gerektiğini ileri sürmek suretiyle bertaraf eder.[43] Federal yargının görünüşteki bağımsızlığı, onun yaptıklarını halkın büyük kısmı için neredeyse Kutsal Kitap hâline getirmede hayatî bir rol oynamış olsa da, yargının devlet aygıtının bir parçası olduğu ve yürütme ve yasama kuvvetleri tarafından atandığı da bir gerçektir. Black bunun, devletin 'kendi davasının hâkimi' olması demek olduğunu ve dolayısıyla âdil kararlara ulaşmanın temel hukukî ilkesinin ihlâl edildiğini kabul etmektedir. O bunun bir alternatifinin de var olmadığını düşünmektedir.[44]

Black şunu da ilâve etmektedir:

> Şu hâlde, problem, devletin kendi davasında hâkim olduğu itirazının gücünü kabul edilebilir asgarî düzeye [inşallah] indirecek karar alma araçları geliştirmektir. Bunu yaptıktan sonra ancak, bu itirazın, *teorik olarak hâlâ sa-*

---

[42] Aynı yerde, ss. 42–43.

[43] Aynı yerde, s. 52:
[Yüksek] Mahkeme'nin birinci ve en zorunlu işlevi geçersiz kılma değil, geçerli kılma olmuştur. Sınırlı yetkilere sahip bir devletin ihtiyaç duyduğu şey, başlangıçta ve sonsuza kadar, kendi yetkilerinin sınırları içinde kalmak için insanî olarak mümkün olan bütün adımları attığına halkı ikna etmenin bir yoludur. Bu onun meşruluk şartıdır; meşruluk ise uzun vadede onun varlığını sürdürmesinin şartıdır. Mahkeme, tarihi boyunca devletin meşrulaştırılmasına hizmet etmiştir.

[44] Black'a göre, bu "çözüm" kendi içinde çelişkili olsa da, iyi ki apaçıktır:
Devletin nihaî gücü... hukukun onu durdurduğu yerde durmak zorundadır. Peki, en güçlü iktidara karşı bu sınırı koyacak ve durdurmayı empoze edecek olan kimdir? Niçin, yargıçları ve yasalarıyla, devletin kendisi olsun ki? Ilımlı olanın denetleyicisi kimdir? Makul olanı kim öğretir? (Aynı yerde, ss. 32-33.)
Yine:
Egemen bir ulusta yönetme iktidarıyla ilgili sorunlar söz konusu olduğunda, devletin dışında bir hakem seçmek mümkün değildir. Her ulusal devlet, devlet olduğu sürece, kendi yetkisi hakkında son sözü söyleyebilir. (Aynı yerde, ss. 48-49)

> *vunulabilir olsa da* [italikler benim], pratik olarak gücünü kaybedeceğini ve karar verici kurumun meşrulaştırıcı işleyişinin halkın onayını alabileceğini umabilirsiniz.[45]

Son tahlilde, Black, devletin kendi davasının ebedi yargıcı olması olgusundan adâletin ve meşruiyetin çıkarılabilmiş olmasını, "bir tür mucize" olarak görmektedir.[46]

Kendi tezini Yüksek Mahkeme ile New Deal arasındaki meşhur çatışmaya uygulayan Profesör Black, New Deal taraftarı meslektaşlarını yargısal engellemeyi kınamalarındaki yakın görüşlülüklerinden* [miyopluklarından] dolayı şiddetle eleştirmektedir:

> New Deal ile [Yüksek] Mahkeme'nin hikâyesinin standart biçimi, kendi tarzında titiz olsa da, yanlış noktayı öne çıkarmaktadır.... Bu yaklaşım zorluklar üstünde odaklaşmakta ve meselenin bir bütün olarak aldığı şekli neredeyse unutmaktadır. Sonuçta, ... söz konusu engellemeden yirmi-dört ay kadar sonra, kanunda veya daha doğrusu üyelerinin kompozisyonunda bir tek değişiklik olmadan, Yüksek Mahkeme *New Deal'a ve genel olarak da Amerika'daki yeni devlet anlayışına meşruluk damgası vurmuştur.*[47]

Böylece, Yüksek Mahkeme New Deal'a karşı güçlü anayasal itirazları olan Amerikalıların büyük kısmını susturabilmiştir:

> Şüphesiz, herkes tatmin olmuş değildir. Anayasanın *laissez-faire*'i emrettiği düşüncesi birkaç hayâlperest gayretkeşi hâlâ heyecanlandırmaktadır. Ne var ki, Kongre'nin ulusal ekonomiyi düzenleme konusunda anayasal yetkiye sahip olduğundan şüphe eden artık çok az kişi vardır....

---

[45] Aynı yerde, s. 49.

[46] Devlete bu şekilde mucizeviliğin atfedilmesi, James Burnham'ın devleti mistisizm ve akıldışılıkla meşrulaştırmasının kalıntısıdır:

> Kadim zamanlarda, bilimle ilgili yanılsamaların geleneksel bilgeliği bozmasından önce, şehirlerin kurucularının tanrılar veya yarı tanrılar oldukları düşünülüyordu.... Devletin ne kaynağı ne de meşruluğu büsbütün akılcı olarak açıklanabilirdi.... Meşruluğun ırsi, demokratik veya başka bir esasını niçin kabul etmem gereksin? Şu insanın benim üzerimdeki hâkimiyetini bir ilke niçin meşru göstersin?... İlkeyi kabul ediyorum, tamam.... çünkü, işte öyle; çünkü bu iş böyledir ve her zaman da böyle olmuştur.

James Burnham, *Congress and the American Tradition* (Chicago: Regnery, 1959), ss. 3–8. Fakat ya birisi bu ilkeyi kabul etmezse ne olacaktır? O zaman yöntem ne olacaktır?

* Türkçe'de yaygın kullanılmamakla birlikte, "short-sightedness" kavramının doğru karşılığı bu olup, uzak görüşlülüğün zıddı, yakına odaklanma; gelecek hakkında uygun veya isabetli yargıda bulunamama anlamına gelmektedir. Türkçe'de daha yaygın olarak "miyopluk" şeklinde ifade edilmektedir. (ç.n.)

[47] Black, *The People and the Court*, s. 64.

> New Deal'a meşruluk verecek Yüksek Mahkeme'den başka hiçbir araca sahip değildik.[48]

Black'in de kabul ettiği üzere, devlete anayasal sınır getirmede nihaî yorum yetkisini Yüksek Mahkeme'ye vermedeki bariz sakatlığı—büyük ölçüde önceden—görmüş olan büyük bir siyasî teorisyen John C. Calhoun idi. Calhoun bu "mucize"den hoşnut değildi, ama o bunun üstünde durmak yerine bu anayasal problemin derin bir analizini yapmayı tercih etti. *Disquisition* [Soruşturma] adlı eserinde Calhoun devletin böyle bir anayasanın sınırlarını ihlâl etme yönünde zatından kaynaklanan bir eğilime sahip olduğunu göstermiştir:

> Yazılı bir anayasanın elbette birçok ve hatırı sayılır avantajı vardır; ama *anayasaya dâhil edilmekle korunması amaçlanan şeylere uyulmasını zorlayacak araçları temin etmeden* [italikler benim], devletin yetkisini kısıtlamak ve sınırlamak üzere anayasaya hükümler koymakla yetinmenin, büyük ve hâkim tarafı yetkilerini kötüye kullanmaktan alıkaymaya yeteceğini varsaymak büyük bir hata olur. Devletin sahipliğini elinde tutanlar, toplumu korumak için devleti gerekli kılan aynı anayasadan dolayı, anayasanın verdiği yetkilerden yana ve onları sınırlama amaçlı kısıtlamalara karşı olacaklardır.... Küçük veya daha zayıf olan taraf ise, tersine, aksi yönde hareket edecek ve kısıtlamaları hâkim taraf karşısında kendilerinin korunması içih hayatî göreceklerdir. ... Fakat büyük tarafı bu kısıtlamalara uymaya zorlayabilecekleri hiçbir araca sahip olmadıkları zaman onlara kalan tek çözüm, anayasanın katı yorumlanması olacaktır.... Buna büyük taraf liberal bir yorumla karşı çıkacaktır.... Bu durumda; biri devletin yetkilerini daraltmak, diğeri ise onları sonuna kadar genişletmek şeklinde birbirine zıt iki yorum tarzı ortaya çıkacaktır. Fakat, bir taraf devletin bütün gücünü elinde bulundururken, diğer tarafın kendi yorumunu uygulamanın bütün araçlarından yoksun olması durumunda, büyük tarafın liberal yorumuna karşı küçük tarafın katı yorumunun fiilen nasıl bir yararı olabilir? Böylesine eşitsiz bir yarışta sonucun ne olacağı bellidir. Kısıtlamalardan yana olan taraf etkisizleştirilecektir. Yarışmanın sonucu, anayasanın yıkılması.... kısıtlamaların en nihayetinde iptal edilmesi ve devletin sınırsız yetkilere sahip bir niteliğe dönüşmesi olabilir.[49]

Calhoun'un Anayasayla ilgili tahlilini takdir eden az sayıda siyaset bilimciden biri Profesör J. Allen Smith olmuştur. Smith kontroller ve dengeler [checks and balances] mekanizmasının Anayasaya devlet gücünü sınırlamak amacıyla konduğuna, ama aynı Anayasanın, nihaî yorumlama yetkisi tekeline sahip bir Yüksek Mahkeme de tesis etmiş olduğuna dikkat çekmiştir. Eğer Federal Devlet, eyaletlerin bireysel özgürlüğü çiğnemelerini frenlemek üzere yaratılmışsa, Federal

---

[48] Aynı yerde, s. 65.

[49] John C. Calhoun, *A Disquisition on Government* (New York: Liberal Arts Press, 1953), ss. 25–27. Krş. Murray N. Rothbard, "Conservatism and Freedom: A Libertarian Comment," *Modern Age* (Spring, 1961): 219.

gücü kim frenleyecekti? Smith Anayasa'nın denge ve fren sisteminde, devletin hiçbir organına nihaî yorumlama yetkisinin verilemeyeceği görüşünün saklı olduğunu ileri sürmüştür: "Halk düşünüyordu ki, yeni devletin kendi otoritesinin sınırlarını belirlemesine izin verilemez, çünkü izin verilmesi hâlinde bu Anayasayı değil, devleti en üstün merci hâle getirirdi."[50]

Calhoun'un öne sürdüğü (ve bu yüzyılda Smith gibi yazarların da desteklediği) çözüm, meşhur "eşzamanlı çoğunluk" [concurrent majority] doktriniydi. Eğer ülkedeki önemli bir azınlık, özellikle de bir eyalet hükümeti, Federal Hükümetin yetkilerini aştığına ve kendi hakkına tecavüz ettiğine inanırsa, bu yetki kullanımını anayasaya aykırı sayıp veto etmek hakkına sahip olacaktı. Eyalet hükümetlerine uygulandığında, bu teori, bir eyaletin yetki alanı içindeki bir Federal kanunun veya kararın "geçersiz sayılması" hakkını tazammun ediyordu.

Teoride, böyle bir anayasal sistem Federal Hükümetin herhangi bir eyaletin birey haklarına tecavüz etmesini engellerken, eyaletlerin de bireyler üzerindeki aşırı Federal gücü frenlemelerini temin edecekti. Ama, sınırlamalar hâlihazırda olduğundan kuşkusuz daha etkili olmakla beraber, yine de Calhoun'un çözümünde bazı sıkıntılar ve sorunlar vardır. Eğer, esasen, tali grubun kendisiyle ilgili meseleler hakkında haklı olarak bir veto hakkına sahip olması gerekiyorsa, o zaman bu niçin eyaletlerle sınırlı kalsın? Veto yetkisi niçin küçük idari birimlere, şehirlere ve bölgelere de tanınmasın? Ayrıca, çıkarlar sadece bölgesel değildir, aynı zamanda meslekîdir, sosyaldir vs. Fırıncılar, taksi şöforleri ve başka meslekler ne olacaktır? *Onlar*a da kendi hayatları üstünde bir veto yetkisi tanınması gerekmez mi? Bu bizi, "geçersiz kılma" teorisinin, öngördüğü frenleri, bizatihi *devlet kurumları*yla sınırlı tuttuğu önemli noktasına getirmektedir. Unutmayalım ki, federal ve eyalet hükümetleri ve onların kolları hâlâ devlettirler, hâlâ özel vatandaşların çıkarlarından çok, kendi devlet çıkarlarıyla yönetilmektedirler. Calhoun'un sistemini aksi yönde işlemekten, federal zulmü eyalet zulmünü *durdurmaya* çalıştığı zaman veto ederken, eyaletleri *kendi* yurttaşlarına zulmetmekten engelleyecek olan nedir? Veya eyaletleri federal zulme muvafakat vermekten alıkoyacak şey nedir?... Federal hükümetle eyalet hükümetlerini yurttaşları birlikte sömürmek üzere iki taraf için de kârlı ittifaklar oluşturmaktan alıkoyacak olan nedir? Ve hatta eğer özel meslek gruplarına devlette bir tür "fonksiyonel" temsil tanınacaksa, onları kendileri lehine sübvansiyonlar ve başka özel ayrıcalıklar elde

---

[50] J. Allen Smith, *The Growth and Decadence of Constitutional Government* (New York: Henry Holt, 1930), s. 88. Smith ilâve ediyor:

> Anayasanın bir hükmünün bir devlet organının yetkilerini sınırlamaya yönelik olduğu yerde, eğer onun yorumu ve uygulanması bizatihi sınırlamak istediği makamlara bırakılmışsa, bu hükmün fiilen geçersizleştirilebileceği aşikârdır. Açıktır ki, sağduyu, devletin hiç bir organının kendi yetkilerini belirleyebilir olmamasını gerektirirdi.

Şüphesiz, sağduyu ve "mucizeler" devlet hakkında çok farklı görüşleri öngörürler (s. 87).

etmek için devleti kullanmaktan veya kendi üyeleri üzerinde zorunlu karteller oluşturmaktan, ne engeleyecektir?

Kısaca, Calhoun "eşzamanlılık" ile ilgili bu çığır açan teorisini yeterince ileri götürmemekte, *birey*in kendisine kadar irca etmemektedir. Her şey bir yana, eğer hakları korunması gereken birey ise, o zaman tutarlı bir muvafakat teorisi birey için veto yetkisini, yani bir tür "oybirliği ilkesi"ni de içermeliydi. "[Devleti] herkesin eşzamanlı rızası olmaksızın faaliyet hâlinde tutmanın imkânsız" olması gerektiğini yazdığı zaman, Calhoun galiba tam da böyle bir sonucu ima ediyordu.[51] Fakat bu türden spekülasyon bizi konumuzdan uzaklaştırmaya başlar, çünkü bu yola girmeleri hâlinde siyasî sistemleri "Devletler" olarak adlandırmak çok zorlaşır.[52] Çünkü, bir bakıma, tıpkı bir eyaletin iptal hakkının mantıksal olarak onun *ayrılma* hakkını ima etmesi gibi, bireyin iptal hakkı da aynı şekilde onun yönetimi altında yaşadığı devletten "ayrılma" hakkını ima ederdi.[53]

Böylece, yetkilerini, onlara getirilebilecek her türlü sınırlamanın ötesine taşıma konusunda devlet dikkat çekici bir maharet göstermiştir. Kaçınılmaz şekilde, özel sermayeye zorla elkoymak yoluyla varlığını sürdürdüğü; genişlemesi de özel bireylere ve özel girişime giderek artan ölçüde tecavüzü zorunlu kıldığı için, devletin tamamen ve doğası gereği *anti*kapitalist olduğunu vurgulamak zorundayız. Bir anlamda, bizim pozisyonumuz, devletin hâlihazırdaki hâkim sınıfın—sözümona kapitalistlerin—"icra komitesi" olduğuna ilişkin Marksist ilkenin tersidir. Aslında Devlet—siyasî yöntemin örgütü—"hâkim sınıf"ı (daha doğrusu, hâkim *kast*ı) oluşturur ve onun kaynağıdır; *hakiki* özel sermayenin daimî düşmanıdır. Bundan dolayı, de Jouvenel'le birlikte şöyle diyebiliriz:

> Ancak kendi zamanlarından başkasını bilmeyenler, binlerce yıldır İktidar'ın davranış tarzı hakkında hiç bilgisi olmayanlar, bu usûlleri [millileştirme, gelir vergisi vb.] belirli bazı öğretilerin eseri olarak görürler. Gerçekte ise bunlar İktidar'ın olağan ifadeleridir ve mahiyetleri bakımından VIII. Henry'nin mânâstırları müsadere etmesinden hiç de farklı değildir. Hep aynı ilke işlemektedir: otorite açlığı, kaynaklara susamışlık. Üstelik bu operasyonların hepsinde, ganimet paylaştırıcılarının yüceltilmesi dâhil, hep aynı özellikler

[51] Calhoun, *A Disquisition on Government*, ss. 20-21.

[52] Son zamanlarda, oybirliği ilkesi, özellikle Profesör James Buchanan'ın yazılarında son derece sulandırılmış bir diriliş yaşamıştır. Ne var ki, oybirliğini hâlihazırdaki duruma enjekte etmek ve onu mevcut kanunlara değil de sadece statükodaki *değişikliklere* uygulamak, ancak bir sınırlama kavramının devlet için başka bir onaylayıcıya dönüşmesiyle sonuçlanabilir. Eğer oybirliği ilkesi sadece kanunlardaki ve kararnamelerdeki *değişikliklere* uygulanacaksa, o zaman başlangıçtaki "menşe meselesi"nin mahiyeti bütünüyle değişikliğe uğrar. Krş. James Buchanan & Gordon Tullock, *The Calculus of Consent* (Ann Arbor: University of Michigan Press, 1962), ve çeşitli yerler.

[53] Krş. Herbert Spencer, "The Right to Ignore the State," *Social Statics* (New York: D. Appleton, 1890) içinde, ss. 229–39.

> vardır. İster sosyalist olsun ister olmasın, İktidar'ın daima kapitalist otoritelerle savaş hâlinde olması ve kapitalistlerin biriktirdikleri zenginliğe elkoyması kaçınılmazdır; böyle yapmakla o, kendi tabiatının kanununa uymaktadır.[54]

Devlet Neden Korkar?

Devlet her şeyden önce kendi iktidarına ve varlığına yönelik temel tehditlerden korkar. Bir devletin ölümü iki şekilde olur: (a) başka bir devletin onu zaptetmesiyle, veya (b) kendi tebasının onu devirmesiyle; kısaca ya savaşla, ya da devrimle. İki büyük tehdit olan savaş ve devrim, kaçınılmaz olarak devlet yöneticilerini halkın arasında azamî propoganda yapmaya teşvik eder. Yukarıda ifade edildiği gibi, aslında kendilerini savundukları inancıyla halkı devletin savunmasına yönlendirmek amacıyla devlet her aracı kullanmak zorundadır. Bu düşüncenin aldatıcılığı, "savunma"yı reddedenlere karşı zorla askere alma yoluna başvurulduğu ve böylece kendileri devletin askerî gücüne zorla katıldıkları zaman aşikâr hâle gelir. Eklemeye gerek yok ki, "kendi" devletlerinin bu işlemine karşı onlara hiçbir "savunma" hakkı tanınmaz.

Savaşta devletin iktidarı en uç noktasına çıkar ve, barış zamanında direnilmesi mümkün olan bir zulmü veya istibdadı, "savunma" ve "olağanüstü durum" sloganları altında halka zorla dayatabilir. Böylece savaş bir devlete birçok yarar sağlar. Esasen her modern savaşın savaşan halklara getirdiği daimî miras, artan devlet külfetleridir. Ayrıca savaş, bir devlete, üzerinde kendi iktidar tekelini yürütebileceği toprakların fethi için cazip fırsatlar sunar. Randolph Bourne "savaş devletin sağlığıdır" diye yazarken elbette haklıydı; ama savaş bir devlete sağlık da getirebilir, ciddî hasar da.[55]

Devletin esas itibariyle vatandaşlarından ziyade ***kendisini*** korumakla ilgilendiği iddiasını şu soruyu sorarak test edebiliriz: Devlet en fazla hangi suç tiplerini takip eder ve cezalandırır, vatandaşlara karşı olanları mı, yoksa ***kendisine*** karşı olanları mı? Devletin lügatindeki en ölümcül suçlar, kişilik veya mülkiyet haklarının ihlâlleri değildir; hemen hemen her zaman bu suçlar "vatana ihanet," bir askerin düşman saflarına katılması, askere gitmemek, yıkıcılık veya yıkıcı komplo, yöneticilere suikast ve devlete karşı ekonomik suçlar (örneğin, kalpazanlık, gelir vergisinden kaçınma) gibi devletin ***kendi*** rahatına yönelik tehlikelerdir. Olmazsa, bir polise saldırıda bulunan bir kişinin takibi için harcanan gayretin derecesini,

---

[54] De Jouvenal, *On Power*, s. 171.

[55] Gördük ki Devlet için asıl olan entelektüellerin desteğidir ve bu onların iki zeki tehdidine karşı desteği içine alır. Nitekim, Amerika'nın I. Dünya Savaşı'na girişinde Amerikan entelektüellerinin rolü hakkında bkz. Randolph Bourne, "The War and the Intellectuals," içinde *The History of a Literary Radical and Other Papers* (New York: S.A. Russell, 1956), ss. 205-22. Bourne'nin ifade ettiği gibi, devlet faaliyetleri için destek kazanmada entelektüellerin kullandığı ortak yöntem, her tartışmayı temel devlet siyasetinin sınırları içine yerleştirmek ve bu temel çerçevenin esaslı veya toptan eleştirisini caydırmaktır.

devletin sıradan bir vatandaşa yönelen saldırıya verdiği önemle karşılaştırınız. Ama ne gariptir ki, devletin halka karşı kendisini savunmaya açıkça verdiği önceliği, devletin öne sürülen *varlık nedeni* ile bağdaşmaz bulan kimse çok azdır.[56]

Devletlerin Birbirleriyle İlişkisi Nasıldır?

Yeryüzünün toprakları farklı devletler arasında bölünmüş olduğundan, devletler arası ilişkilerin bir devletin zaman ve enerjisinin çoğunu alması kaçınılmazdır. Bir devletin doğal eğilimi kendi gücünü genişletmektir; dışa dönük olarak bu genişleme bir coğrafî alanın fethi ile gerçekleşir. Bir toprak parçası devletsiz veya yerleşimsiz olmadığı sürece, böyle bir genişleme farklı devletlerin yöneticileri arasında doğal bir çıkar çatışmasıyla sonuçlanır. Belirli bir anda belirli bir toprak parçası üzerinde sadece tek bir yönetici zümre bir cebir tekeli elde edebilir: X devletinin bir toprak parçası üzerinde tam iktidarı ancak Y devletinin kovulmasıyla sağlanabilir. Savaş, riskli de olsa, devletlerin sonsuza dek değişmeyen bir eğilimi olacaktır; araya barış dönemlerinin girdiği, devletler arasındaki ittifaklar ve koalisyonların değiştiği, değişmez bir eğilimdir bu.

17. Yüzyıl'dan 19 Yüzyıl'a kadar devleti "içsel olarak" sınırlama girişiminin en dikkate değer biçimini anayasacılıkta almış olduğunu gördük. Bunun "dışsal" veya "dış ilişkilerdeki" karşılığı "uluslararası hukuk"un, özellikle de "savaş yasaları"nın ve "tarafsızların hakları"nın gelişmesi idi.[57] Uluslararası hukuk başlangıçta tamamen özeldi ve, tüccarların mallarını her yerde koruma ve uyuşmazlıkları çözme ihtiyacından doğmuştu. Deniz hukuku ve Orta Çağda farklı ülkelerden tacirler arasındaki ticareti kurallara bağlayan tacir hukuku bunun örnekleriydi. Fakat hükümet etmenin kuralları bile herhangi bir uluslararası süper devlet tarafından konmuş olmayıp, gönüllü olarak ortaya çıkmıştı. "Savaş yasaları"nın hedefi, savaşın tahribatını *bizatihi devlet aygıtıyla* sınırlamak suretiyle, masum "sivil" halkı savaş sırasında vuku bulabilecek katliam ve imhadan korumaktı.

---

[56] Mencken'in o emsalsiz tarzıyla ortaya koyduğu gibi:

> Bu çete ("devleti oluşturan sömürücüler") cezalandırılmadan neredeyse tümüyle muaftır. Onun en kötü zorbalıklarında, doğrudan doğruya özel kâr için olanlarında bile, bizim kanunlarımıza tâbi hiç bir ceza taşımazlar. Cumhuriyetin ilk günlerinden beri, onun üyelerinin en fazla birkaç düzinesi görevden uzaklaştırılmış ve sadece birkaç önemsiz mensubu hapse gönderilmiştir. Devletin zorbalıklarına karşı çıkmak için Atlanta'da ve Leavenworth'ta oturan [hapisanedeki, ç.n.] kişilerin sayısı her zaman, kendi kazançları uğruna vergi mükelleflerine baskı yaptığı için mahkûm edilen devlet memurlarının sayısından on kat daha büyük olmuştur. (Mencken, *A Mencken Chrestomathy*, ss. 147-48)

Özgürlüğünün kendi "koruyucular"ı tarafından ihlâline karşı bireyin korunmasızlığının canlı ve eğlenceli bir tasviri için bkz. H.L. Mencken, "The Nature of Liberty," *Prejudices: A Selection* (New York: Vintage Books, 1958), ss. 138-43.

[57] Bunun, "kolektif güvenlik" gibi kavramlar aracılığıyla savaşın kapsamını genişletmek konusuna vurgu yapan modern uluslararası hukuktan ayrı tutulması gerekir.

Tarafsızların haklarının geliştirilmesinin amacı ise özel, gayriresmî uluslar arası ticareti, hatta "düşman" ülkelerle yapılanı bile, savaşan taraflardan birinin gasbetmesinden korumaktı. Şu hâlde temel amaç, herhangi bir savaşın kapsamını daraltmak ve özellikle de tarafsız ülkelerin, hatta savaşan ülkelerin vatandaşları üzerindeki yıkıcı etkisini sınırlamaktı.

Hukukçu F.J.P. Veale bu "medenî savaş"ı, 15. Yüzyıl İtalyası'nda ana hatlarıyla doğmuş olduğu şekliyle çarpıcı bir biçimde tanımlamaktadır:

> Orta Çağ İtalyası'nın zengin şehirlileri ve tüccarları para kazanmak ve askerliğin meşakkat ve tehlikelerini deruhte etmekle çok meşguldüler. Bunun için kendileri için savaşacak olan paralı askerler kiralamak uygulamasını benimsediler ve tutumlu, ciddî kimseler olarak, hizmetlerine artık ihtiyaçları kalmadığında onları hemen işten çıkardılar. Bundan dolayı savaşlar her seferinde yeniden kiralanan ordular tarafından yapıldı. ... İlk defa olarak, askerlik yapmak makul ve nispeten zararsız bir meslek hâlini aldı. Bu dönemin generalleri çok defa tam bir maharetle birbirine karşı tedbirler aldılar, ama birisi üstünlük elde ettiği zaman onun hasmı genellikle ya geri çekilir, veya teslim olurdu. Bir kasabanın veya şehrin ancak direniş gösterdiği zaman yağmalanabileceği kabul edilmiş bir kuraldı; yağmadan muafiyet daima bir fidye veya savaş tazminatı ödemek suretiyle satın alınabilirdi. Bunun doğal bir sonucu olarak, hiçbir şehir sonsuza dek direnmezdi; açıktır ki kendi vatandaşlarını savunmaktan aciz olan bir devlet, vatandaşlarının sadakatini kaybedecekti. Siviller, sadece profesyonel askerlerin ilgilendiği savaşın tehlikelerinden pek korkmak zorunda değildiler.[58]

18. Yüzyıl Avrupası'nda devletin savaşlarından sivillerin neredeyse mutlak olarak ayrı tutulduğuna Nef şöyle dikkat çekmektedir:

> Posta haberleşmelerinin bile savaş sırasında uzun süreli olarak kısıtlanması başarılamamıştır. Mektuplar sansürsüz olarak, 20. Yüzyıl aklını hayrete düşüren bir özgürlükle dolaşmıştır.... Savaşan iki ulusun vatandaşları eğer karşılaşmışlarsa birbirleriyle konuşmuşlar ve karşılaşamadıkları zaman da yazışmışlardır, ama düşmanlar olarak değil, dostlar olarak. Herhangi bir düşman

[58] F.J.P. Veale, *Advance to Barbarism* (Appleton, Wis.: C.C. Nelson, 1953), s. 63. Bunun gibi, Avusturya'ya karşı Fransa, İspanya ve Sardunya arasında İtalya'da cereyan eden Don Carlos Savaşı hakkında Profesör Nef şöyle yazmaktadır:

> Milan'ın müttefikler tarafından kuşatılmasında ve haftalar sonra Parma'da... rakip ordular şehrin dışında şiddetli bir muharebede karşı karşıya geldiler. Şu veya bu tarafça teşvik edilen yöre sakinlerinin hiçbir tarafa sempatileri yoktu. Onların yegane korkusu ordulardan birinin askerlerinin şehrin kapılarından içeri girip yağma yapmaları idi. Korkulan gerçekleşmedi. Parma'da şehir sakinleri uzaktaki açık alanda cereyan eden muharebeyi seyretmek için şehrin duvarlarına koştular. (John U. Nef, *War and Human Progress* [Cambridge, Mass.: Harvard University Press, 1950], s. 158. Ayrıca krş. Hoffman Nickerson, *Can We Limit War?* [New York: Frederick A. Stoke, 1934])

> ülkenin tebaasının kendi yöneticilerinin savaş fiillerinden kısmen sorumlu oldukları şeklindeki modern anlayış o zaman pek yoktu. Savaşan yöneticilerin de düşmanın tebaasıyla haberleşmeyi durdurma yönünde kesin bir eğilimleri olmamıştır. Dinî ibadet ve inançla ilgili eski araştırmacı casusluk uygulaması ortadan kayboluyordu, siyasî veya iktisadî haberleşmelerle bağlantılı buna benzer hiçbir araştırma da düşünülmemişti bile. Pasaportlar başlangıçta savaş zamanında güvenli seyahat için çıkarılırdı. 18. Yüzyıl'ın büyük kısmında, kendi ülkeleri savaşta iken Avrupalılar yabancı bir ülkedeki seyahatlerinden nadiren vazgeçerlerdi.[59]
>
> Ticaretin her iki tarafın da faydasına olduğu giderek daha fazla kabul gördükçe, 18. Yüzyıl'da savaş "düşmanla ticaret"in önemli bir kısmını da telafî etmektedir.[60]

Burada devletlerin 20. Yüzyıl'da medenîleşmiş savaşın kurallarını ne ölçüde aştıklarını incelemeye gerek yoktur. Modern topyekûn savaş döneminde, toptan imha teknolojisiyle birlikte, savaşı devlet aygıtıyla sınırlı tutma fikri, Birleşik Devletler'in orijinal Anayasasından bile daha garip ve modası geçmiş bir şey olmuştur.

Devletler savaşta olmadıkları zaman, sürtüşmeleri asgarîye indirmek için, anlaşmalar çoğu kez zorunluydu. Şaşırtıcı bir şekilde geniş kabul görmüş olan bir görüş de, sözde "antlaşmaların kutsallığı"dır. Bu kavram "sözleşmenin kutsallığı"nın karşılığı gibi görülmektedir. Ne var ki, bir antlaşma ile sahici bir sözleşme arasında hiçbir ortak nokta yoktur. Bir sözleşme özel mülkiyet haklarını kesin bir biçimde transfer eder. Bir devlet ise ülkesinin gerçek anlamda "sahibi" olmadığından, onun yaptığı anlaşmalar mülkiyet hakkı vermezler. Meselâ, Mr. Jones kendi arazisini Mr. Smith'e satar veya verirse, Jones'un varisi Smith'in varisine meşru olarak başvurup o arazi üzerinde hak iddia edemez; mülkiyet hakkı önceden devredilmiştir. Yaşlı Jones'un sözleşmesi genç Jones'u otomatik olarak bağlar, çünkü yaşlı Jones mülkiyetini önceden devretmiştir, bundan dolayı genç Jones mülkiyete ilişkin hiçbir talepte bulunamaz. Genç Jones sadece yaşlı Jones'tan kendisine miras kalan şey üzerinde hak iddia edebilir ve yaşlı Jones da sadece hâlâ kendisine ait olan mülkiyeti miras olarak bırakabilir. Fakat eğer, belirli bir tarihte, diyelim ki Ruritanya Devleti Valdavya Devleti tarafından ülkesinin bir kısmından vazgeçmeye zorlanır, hatta kendisine rüşvet teklif edilirse, iki ülkenin hükümetlerinin veya sakinlerinin yeniden birleşme iddiasını ebediyyen kaybettiklerini iddia etmek saçmadır. İki devletin hiç biri, Kuzeybatı Ruritanya'nın ne halkının ne de ülkesinin sahibidir. Bunun bir sonucu olarak, bir hükümet

[59] Nef, *War and Human Progress*, s. 162.

[60] Aynı yerde, s. 161. Amerikan Devrimi'nin liderlerinin düşmanla ticaret yapmayı savunması hakkında bkz. Joseph Dorfman, *The Economic Mind in American Civilization* (New York: Viking Press, 1946), cilt. 1, ss. 210–11.

daha sonraki bir hükümeti antlaşma yoluyla kesinlikle bağlayamaz. Ruritanya kralını deviren devrimci bir hükümet de, aynı şekilde, kralın fiillerinden veya borçlarından zor sorumlu tutulabilir; çünkü bir hükümet—bir çocuğun, kendi atasının varisi olduğu gibi—selefinin mülkünün hakiki "varis"i değildir.

Devlet Gücüyle Toplumsal Güç Arasındaki Bir Yarış Olarak Tarih

Tıpkı, insanlar arasındaki karşılıklı olarak birbirini dışlayan başlıca iki ilişki türünün barışçı işbirliği veya zora dayalı sömürü, üretim veya yağma olması gibi, insanlık tarihi de—özellikle ekonomik tarih—aynı şekilde bu iki ilke arasındaki bir çekişme olarak görülebilir. Bir yanda yaratıcı üretkenlik, barışçı mübadele ve işbirliği vardır; diğer yanda ise bu sosyal ilişkiler üzerinde cebri dayatma ve yağmacılık. Albert Jay Nock çekişen bu güçleri "toplumsal güç" ve "devlet gücü" olarak adlandırmıştır.[61] Toplumsal güç insanın *tabiat üzerindeki gücü*dür; insanın, iştirak eden bütün bireylerin faydasına olarak doğanın kaynaklarını işbirliği yoluyla dönüştürmesi ve onun kanunlarını keşfetmesidir. Toplumsal güç doğa üzerindeki güçtür; insanların karşılıklı mübadele yoluyla gerçekleştirdikleri hayat satndartlarıdır. Devlet gücü ise, gördüğümüz üzere, cebri olup insanların üretimine asalakça el konmasıdır; toplumun ürünlerinin üretken olmayan (esasen üretim karşıtı olan) yöneticilerin yararına tüketilmesidir. Toplumsal güç tabiat üzerinde bir güç iken, devlet gücü *insan üzerinde bir güç*tür. Tarih boyunca, insanın üretken ve yaratıcı güçleri her defasında doğayı insanın yararına dönüştürmenin yeni yollarını bulmuştur. Bunlar, toplumsal gücün devlet gücünü püskürttüğü, devletin topluma tecavüz derecesinin önemli ölçüde azaltıldığı zamanlarda olmuştur. Fakat devlet, kısa veya uzun zaman aralıklarından sonra, toplumsal gücü yeniden kötürümleştirmek ve müsadere etmek için daima bu yeni alanlara girmiştir.[62] 17. Yüzyıl'la 19. Yüzyıl arası dönem, Batı'nın çoğu ülkesinde, nasıl ki toplumsal gücün hızlandığı bir devre, dolayısıyla da özgürlük, barış ve maddî refahtaki artış zamanları olmuşsa, 20. Yüzyıl da öncelikle devlet gücünün arayı kapatmakta olduğu bir çağ olmuş ve bunun sonucunda kölelik, savaş ve imhaya geri dönülmüştür.[63]

---

[61] Devlet iktidarı ve toplumsal iktidar kavramları hakkında bkz. Albert J. Nock, *Our Enemy the State* (Caldwell, Idaho: Caxton Printers, 1946). Ayrıca bkz. Nock, *Memoirs of a Superfluous Man* (New York: Harpers, 1943), ve Frank Chodorov, *The Rise and Fall of Society* (New York: Devin-Adair, 1959).

[62] Genişleme veya daralma şeklindeki sürekli gidiş-gelişin ortasında, devlet daima ekonominin ve toplumun belirli hayatî "komuta mevkileri"ni ele geçirip muhafaza ettiğinden emin olur. Şiddet tekeli, nihaî yargısal güç tekeli, haberleşme ve ulaştırma kanalları (posta hizmeti, karayolları, hava yolları), Şark despotizmlerinde su kaynakları, ve—müstakbel vatandaşlarının kanaatlerini şekillendirmek için—eğitim de bu komuta mevkilerinin arasındadır. Modern ekonomide para da hayatî bir komuta mevkiidir.

[63] Bu asalakça "ele geçirme" süreci, sosyalizmin, kapitalizmde *önceden biriktirilmiş* ser

Bu yüzyılda, insanoğlu bir kere daha devletin—artık insanın yaratıcı güçlerinin meyveleriyle donanmış olan devletin—ölümcül saltanatıyla karşı karşıyadır. Son birkaç yüzyıl, insanların devlete anayasal ve başka türden sınırlamalar getirmeye çalıştıkları zamanlar olmuş, ama başka teşebbüsler gibi bu sınırların da işe yaramadığı görülmüştür. Yüzyıllarca çok sayıda hükümet şekilleri uygulanmış, fikirler ve kurumlar denenmiş, ama bunların hiç biri devletin kontrol altında tutulmasını başaramamıştır. Devlet problemi, açıktır ki, ebediyyen çözümsüz kalacaktır. Devlet sorununun eğer ulaşılabilir, başarılı bir nihaî çözümü bulunmak isteniyorsa, belki de yeni araştırma yollarının keşfedilmesi gerekecektir.[64]

mayeye el konması suretiyle tesis edilmesinin zorunlu olduğunu itiraf etmiş olan Karl Marx tarafından neredeyse açıkça ilân edilmiştir.

[64] Elbette, böyle bir çözümün kaçınılmaz bir unsuru entelektüelle devletin ittifakının, devlet gücünden bağımsız olacak entelektüel araştırma ve eğitim merkezlerinin kurulması yoluyla çözülmesi olmak zorundadır. Christopher Dawson, Rönesans ve Aydınlanma'nın büyük entelektüel hareketlerinin, yerleşik üniversitelerin dışında ve bazen de onlara karşı çalışmak suretiyle gerçekleştirildiklerini belirtmektedir. Bu yeni fikirlerin akademik ortamı bağımsız hamiler tarafından kurulmuşlardı. Bkz. Christopher Dawson, *The Crisis of Western Education* (New York: Sheed and Ward, 1961).

Bölüm 4

Adâlet ve Mülkiyet Hakları

Faydacılığın Fiyaskosu

Çok yakın zamanlara kadar, serbest piyasa iktisatçıları o kadar hararetle savundukları piyasada gerçekte neyin mübadele edildiğine çok az dikkat sarfetmişlerdir. Ticaret serbestisi, girişimcilik, yatırım ve fiyat sisteminin işleyişi ve avantajlarıyla fazlasıyla meşgul olan iktisatçılar, söz konusu piyasada değiş tokuş edilen şeyleri gözden kaçırmaya eğilimli olmuşlardır. Daha açıkçası, bir makine ile 10,000 $'ın, veya bir hulahup* ile 1 $'ın mübadelesi sırasında gerçekte değişilen şeyin bu mallardan her biri üzerindeki *sahiplik hakkı* olduğu gözden kaçırılmaktadır. Kısaca, 1 $ karşılığında bir hulahup aldığım zaman, aslında fiilen yaptığım şey, benim dolar üzerindeki mülkiyet hakkımı hulahup üzerindeki mülkiyet hakkı ile değişmektir; perakendeci de bunun tam aksini yapıyordur.[65] Ancak bu demektir ki, iktisatçıların *wertfrei*** yönündeki alışılmış girişimleriyle yetinilemez, veya en azından savunuları ticaret ve mübadele süreçleriyle sınırlı tutulamaz. Çünkü şayet ben ve perakendeci gerçekten dolar ile çemberin değişimi konusunda üçüncü tarafların zorlayıcı müdahalesi olmaksızın serbestçe ticaret yapabileceksek, bu ancak ve ancak iktisatçıların başlangıçta benim dolara sahipliğim, perakendecinin de çembere sahipliği konusunda her şeyin âdil ve uygun olduğunu kabul etmeleriyle mümkün olacaktır.

Kısaca, bir iktisatçının X ile Y'nin, üçüncü tarafların müdahalesi olmadan A malını B malı ile serbestçe alıp satabileceğini söyleyebilmesi için, ***aynı zamanda***

* Hulalup (hula hoop): Bele geçirilip çevrilen çember. (ç.n.)

65 İktisatçılar, mübadelede önemli olanın mülkiyet hakkı olduğunu toplumsal düşünür Spencer Heath'in şöylece altını çizdiği ölçüde önemle vurgulama konusunda sınıfta kalmışlardır: "Sadece sahip olunan şeyler, bir mübadele veya hizmet aracı olarak mübadele edilebilir veya kullanılabilir. Bu mübadele taşıma değildir; sahipliğin veya mülkiyetin transferidir. Bu, fiziksel değil, sosyal bir süreçtir." Spencer Heath, *Citadel, Market, and Altar* (Baltimore, Md.: Science of Society Foundation, 1957), s. 48.

** valuefree; serbest değer, serbest ticaret, serbest piyasa. (ç.n.)

şunu da söyleyebilmesi gerekir: X şahsı A malına meşru ve uygun tarzda sahip, Y şahsı da aynı şekilde B malına meşru yollardan sahiptir. O hâlde bu demektir ki serbest piyasa iktisatçısının mülkiyet hakları konusunda bir adâlet kuramına sahip olması gerekir. Elinde söz konusu mülkiyete cevaz verecek bir tür adâlet teorisi olmadan X şahsının A malına uygun tarzda sahip olduğunu pek iddia edemez.

Diyelim ki, meselâ, ben tam çemberi satın almak üzereyken bir haber geldi: Meğer perakendeci söz konusu çemberi aslında Z şahsından çalmış. Açıktır ki bu durumda serbest ticaretçi olduğunu öne süren iktisatçı bile benimle perakendeci arasında cereyan edecek sahiplik değişimine gönül rahatlığıyla onay veremeyecektir. Zira artık biliyoruz ki perakendeci Y'nin sahipliği meşru ve âdil değildir, dolayısıyla da, adamın çemberi asıl sahibi Z'ye geri vermesi sağlanmalıdır. O hâlde iktisatçı, çemberin alım-satımıyla ilgili olarak, benimle Y arasında değil, benimle—kendisinin çemberin meşru sahibi olarak kabul etmek durumunda olduğu—Z arasında bir mübadeleye onay verebilir.

Kısaca, çemberin sahibi olduğunu iddia eden ama aynı anda birlikte sahip olamayacak iki kişi var. Şayet iktisatçı sadece Z'nin çember satışını onaylarsa, o zaman örtük olarak Z'nin sahiplik iddiasının haklı, Y'nin iddiasının haksız olduğunu kabul ediyor demektir. Hatta Y'nin satışını onaylasa bile, o zaman da örtük olarak *başka* bir mülkiyet hakları teorisine dayanıyor demektir: Bu da, hırsızlığın haklı nedenleri olduğudur. Hangisine karar verirse versin, iktisatçı bir yargıdan kaçamaz, mülkün sahipliğine dair bir adâlet teorisinden kaçış yoktur. Dahası, iktisatçının işi gerçekte adâletsizliği veya hırsızlığı kabul edip Z'nin sahipliğini onaylamakla da bitmez. Z'nin çember üzerindeki sahipliğini haklı kılan şey nedir? Sadece onun bir hırsız olmaması mı?

Son zamanlarda, serbest piyasa iktisatçıları Ronald Coase ve Harold Demsetz dengeyi doğrultmaya ve piyasa ekonomisi için mülkiyet hakları konusunda açık ve net bir sınır çizmenin önemi üzerinde durmaya başlamışlardır. Bu sınır çizmenin kaynak tahsisindeki ve bireylerin eylemlerinden doğan arzu edilmeyen "dışsal maliyetler"e katlanmanın önlenmesi veya [zararın] telafî edilmesinde ne kadar önemli olduğunu göstermişlerdir. Ancak Coase ve Demsetz söz konusu mülkiyet hakları konusunda herhangi bir adâlet teorisi geliştirememişlerdir; ya da, daha doğrusu, iki teori ileri sürmüşlerdir: biri, sınırları net olarak belli olduktan sonra mülkiyetin nasıl dağıldığı* "önemli değil"dir; ve, diğeri, maliyetlerin minimize edilmesi bütün toplumun yararına olması gereken bir şey olduğu için, mülkiyetin "toplam sosyal işlem maliyetlerini" minimize edecek şekilde dağıtılması gerekir görüşüdür.

Coase–Demsetz kriterlerinin ayrıntılı bir eleştirisi için burada yerimiz müsait değildir. Ancak şu kadarını söylemek yeterlidir ki, bir çiftlik sahibi ile bir çiftçi arasındaki aynı arazi parçası üzerinde bir mülkiyet anlaşmazlığında, her ne ka-

* Mülkün kime ait olduğu (ç.n.)

dar kaynakların tahsisi açısından sahibin kim olduğu "önemli değil"se bile, (ki bizzat bu noktaya da itiraz edilebilir), çiftlik sahibi ve çiftçi açısından kesinlikle önemlidir. İkincisi, bütün maliyetlerin kişiye özel, subjektif olduğunu, bundan dolayı da kişiler arasında bir karşılaştırma yapılamayacağını tam anlamıyla idrak edersek, "toplam sosyal maliyetler"in ölçülmesinin imkânsızlığı ortaya çıkar.[66] Burada önemli nokta şudur: Coase ve Demsetz, öteki bütün faydacı serbest piyasa iktisatçıları gibi, açıkça veya örtük biçimde, özel mülk sahipliğini tanımlama ve tahsis etme işini devlete bırakmaktadır.

Genel olarak devlet müdahalesinin erdemine o kadar kuşkuyla bakan faydacı iktisatçıların, piyasa sürecinin temel unsurunu—mülkiyet haklarının tanımlanması ve hak sahipliğinin dağıtımını—tümüyle devletin insafına terk etme konusunda nasıl bu kadar rahat olabildikleri merak konusudur. Herhâlde böyle yapmalarının sebebi mülkiyet hakları konusunda ellerinde bir adâlet kuramının olmaması; bundan dolayı da, mülkiyet haklarının tahsisi yükünü devletin omuzlarına yüklemeleridir. Böylece, eğer Smith, Jones, ve Doe'dan her birinin bir mülkü olsa ve bunları mübadele edecek olsalar, faydacılar basitçe diyecekler ki, şayet tapuları *yasal* ise (yani, şayet tapuların üzerinde devletin mührü varsa), o zaman bu mülkiyetler meşrudur. Sadece içlerinden birinin devletin yasallık tanımını ihlâl ettiği zaman (örneğin, hırsız perakendeci Y'nin durumunda) faydacılar bu tür bir eylemin haksız olduğuna dair genel ve kamusal görüşü kabul etmeye razıdırlar. Ama bu demektir ki, elbette, bir kez daha faydacılar, mülkiyet konusunda bir adâlet kuramına sahip olmaktan kaçma arzusunda çuvallamışlardır. Esasen böyle bir kuramları vardır, ve de bu kuram gayet basitçe, *devlet neye yasal diyorsa yasal odur* şeklinde ifadesini bulmaktadır.

Böylece, sosyal felsefenin pek çok başka dalında olduğu üzere, görüyoruz ki faydacıların, kibirli serbest piyasa amacı peşinde koşup, bir adâlet teorisinden "bilimsel" yeminle vazgeçerken, aslında böyle bir teorileri vardır: Bu da, devletin mülkiyet haklarını tahsis etmek için bulduğu yol her neyse, onun üstüne bir 'evet' mührü vurmaktır. Dahası, görüyoruz ki, benzer başka durumlarda da olduğu gibi, faydacılar boş yere serbest piyasa peşinde koşarken, esasen devletin karar verdiği şey neyse onu doğru ve âdil olarak onay verme noktasına gelmişlerdir; bu da *statüko*nun gözü kapalı olarak savunulmasıdır.[67]

Devletin mülkiyet hakları tahsisine faydacıların vurduğu onay mührünü ele alalım. Bu onaylama mührü, acaba, mülkiyet haklarının kesin ve tam olarak tahsisi şeklindeki sınırlı faydacı amacı gerçekleştrebilir mi? Diyelim ki devlet, şu anda Smith, Jones, ve Doe üzerinde bulunan mevcut mülkiyet haklarını tanıyor.

---

[66] Maliyetin öznelliği konusunda taze bir vurgu için, bkz. James M. Buchanan, *Cost and Choice* (Chicago: Markham, 1969).

[67] Burada hiçbir sosyal bilimsel veya ekonomik analizin serbest piyasacı olamayacağını ima ediyor değilim;

Bu arada, diyelim ki, devlet içinde bir hizip, bu tapulara elkonması ve bunların yeniden dağıtılarak Roe, Brown, ve Robinson'a verilmesi çağrısında bulunuyor. Böyle bir yeniden dağıtım programı bir dizi sosyal teoriden de kaynaklanıyor olabilir; Roe, Brown, ve Robinson'un söz konusu mülklerin eski sahiplerine göre daha büyük siyasî güce sahip olmaları zalim gerçeğinden de. Serbest piyasa iktisatçıları ve öteki faydacıların bu teklife vereceği tepkiyi tahmin etmek mümkündür: Onlar bu öneriye, toplumsal olarak çok yararlı, açık ve net mülkiyet haklarının tehlikeye atıldığı gerekçesiyle karşı çıkacaklardır. Ama diyelim ki devlet, bizim faydacıların protestolarına aldırmadan, dediğini yine de yaptı ve söz konusu mülkiyet haklarını yeniden dağıttı. Roe, Brown, ve Robinson *şimdi* artık devlet tarafından uygun ve yasal sahipler olarak tanınmakta, eski sahipler üçlüsü Smith, Jones, ve Doe'nun bu mülkler üzerinde hak iddia etmesi—yıkıcı ve bölücü değilse bile—uygunsuz ve gayrimeşru olarak kabul edilmektedir. Acaba bizim faydacıların reaksiyonu ne olacaktır?

Açık olmalıdır ki, mülkiyet hakları konusundaki adâlet kuramını, devletin 'hukuka uygun' olarak tanımladığı şeye dayandırdıkları için, faydacıların, söz konusu mülklerin asıl sahiplerine geri verilmesini sağlayacak bir zemine sahip olmaları mümkün değildir. Tek yapabilecekleri şey, ister istemez, kendi adlarına bir duygusal gönülsüzlüğe rağmen, basitçe devletin tanımlayıp onaylamış olduğu *yeni* mülkiyet hakları tahsisine onay vermek olacaktır. Faydacılar sadece mülkiyet hakları konusunda *statüko*yu onaylamakla kalmamakta, aynı zamanda bu hakları kaydırma ve yeniden dağıtma konusunda devlet ne hızla karar verirse versin, ortaya nasıl bir *statüko* çıkarsa çıksın, bunu onaylamak durumundadırlar. Dahası, tarihsel tecrübeye bakarak şunu söyleyebiliriz ki, mülkiyet haklarının koruyuculuğunu devlete emanet etmek, tilkiye kümes emanet etmek gibidir.

O hâlde, görüyoruz ki, faydacılar ve serbest piyasa iktisatçıları tarafından serbest piyasa ve mülkiyet hakları konusunda yapılan sözde savunma esasen çok zayıf bir kamış gibidir. Devletin mevcut *ruhsatı*nın ötesine geçen bir adâlet kuramı elde olmadan, faydacıların tek yapacağı şey,—ne kadar keyfî, hızlı, ya da siyasî dürtülerle yapılmış olursa olsun—devletin yaptığı tahsiste meydana gelecek her değişme ve kaymanın arkasından gitmektir. Devletin mülkiyet haklarını yeniden dağıtmasını engelleyecek sağlam barikatlar sağlamadıkları için de, faydacılar, son tahlilde, bizatihi mülkiyet hakları konusunda gerçek bir savunma öneremeyeceklerdir. Devletin yapacağı yeniden tanımlamalar da âni ve keyfî olacağı için, mülkiyet hakları konusunda faydacılar uzun dönemli kesinlik sunamazlar; bundan dolayı da, bizzat kendilerinin peşinde koştukları sosyal ve ekonomik etkinliği bile garanti edemezler.[68] Faydacıların beyanlarında ima edilen şey, topu topu,

sadece analizi siyasî alana uygulamaya yönelik herhangi bir girişimin, ne kadar uzak olursa olsun, bir tür ahlâkî pozisyonu içerip ima etmesi gerektiğini söylüyorum.

[68] Bütün yasama konusu hukukun keyfîliği ve belirsizliği hakkında, bkz. Bruno Leoni, *Freedom and the Law* (Los Angeles: Nash, 1972).

gelecekteki herhangi bir özgür toplumun, mülkiyet haklarının tanımlanması konusunda devlet o anda neyi onaylıyorsa, onunla yetinmesi gerektiğidir.

Özel mülkiyet konusunda faydacı savunmanın başarısızlığıyla ilgili olarak varsayımsal bir örnek üzerinde duralım. Diyelim ki devlet, bir şekilde bir serbest piyasa ve *bırakınız yapsınlar* toplumuna geçit vermenin gerekliliği konusunda ikna oldu. Ancak kendi saltanatına son vermeden önce, diyelim ki mülkiyet haklarını yeniden dağıttı ve bütün bir New York arazisinin mülkiyetini Rockefeller ailesine, Massachusetts arazisinin mülkiyetini Kennedy ailesine, vs. verdi. Ardından da vergilendirme ve öteki bütün ekonomiye devlet müdahalesi biçimlerine son vererek kendini feshetti. Ne var ki, vergilendirme ortadan kalksa da, Rockefeller, Kennedy, vs. aileleri, artık "kendi" arazileri üzerinde oturan herkesten artık "kira" istemeye başladılar.[69] Açıkça anlaşılmaktadır ki bizim faydacıların bu yeni uygulamaya meydan okuyacak entelektüel donanımları yoktur; gerçekten de, Rockefeller, Kennedy, vs. holdinglerini "özel mülk" olarak kabul edip, bunların da daha birkaç ay önce onay verdikleri sıradan mülkiyet hakları ile eşit derecede saygı görmesi gerektiğine hükmedeceklerdir. Bunun tek nedeni faydacıların ellerinde, ortaya çıkacak *statüko* ne olursa olsun onu onaylamanın ötesinde başka bir şeye imkân veren bir adâlet kuramı olmamasıdır.

Daha da öteye giderek, şimdi de, kölelik kurumuna karşı özgürlük taraftarı olan faydacının kendisini konumlandırdığı tuhaf pozisyonu ele alalım. Kölelik kurumu ve vaktiyle kölelerin alımı, satımı ve kiralanması konusunda varolmuş "serbest" piyasayı dikkate alarak, mülkiyetin yasal tanımına dayanmak durumunda olan faydacılar, köle sahiplerinin kölelerini yasal yollardan ve iyi niyetle satın aldıklarına bakıp, köleliği sadece onaylayabilirler. Açıktır ki, köleliğin "serbest" piyasasının herhangi bir şekilde onaylanması, mülkiyet konusundaki faydacı kavramların yetersizliğine ve mülkiyet haklarına zemin hazırlayacak bir adâlet teorisine ve mevcut resmî tapuların eleştirilmesine olan ihtiyaca işaret etmektedir.

Mülkiyet Hakları Konusunda Bir Adâlet Teorisine Doğru

Faydacılık, mülkiyet haklarını, *bundan dolayı* da serbest piyasa ekonomisini savunmanın zemini olarak desteklenemez. Devletin yaptığı mülkiyet hakları tahsisinin ötesine geçecek, bu nedenle de söz konusu tahsisatın eleştirilebilmesi için bir temel teşkil edecek, bir adâlet teorisine ihtiyaç vardır. Açıktır ki, burada ben sadece mülkiyet haklarına ilişkin doğru adâlet teorisi olarak düşündüğüm şeyin ancak taslağını çıkarabilirim. Bu teorinin iki temel öncülü vardır: (1) her bir bireyin kendi şahsı, kendi bedeni üzerindeki mutlak mülkiyet hakkı; buna, *öz-mülkiyet hakkı* [right of self-ownership] denebilir; ve (2) kullanılmayan bir

[69] Burada vurgulanan nokta, elbette ki, *bizatihi* bütün kiraların eleştirilmesi değildir, daha ziyade devletin cebri eylemlerinden derlenen mülkiyet haklarının (burada, arazi mülkiyeti) meşruiyetini sorgulamaktır.

maddeyi ilk bulan, bir şekilde işgal eden, veya kendi kişisel enerjisini kullanarak söz konusu kaynağı dönüştüren kişinin maddî mülk üzerindeki mutlak mülkiyet hakkı. Buna da ***mülkleştirme prensibi*** [homestead principle] denebilir ki, bu durum, John Locke'un deyişiyle, bir kişinin kullanılmayan bir kaynağı "emeğiyle karıştırması" hâlidir. Bu prensiplerin özetini Locke'dan dinleyelim:

> . . . her insanın kendi şahsı üzerinde *sahipliği* vardır. Kendisinden başka hiç kimsenin onun üzerinde herhangi bir hakkı yoktur. Bedeninin *emeği* ile ellerinin *çalışması*, diyebiliriz ki, tam olarak kendisinindir. O hâlde, doğanın getirip ortaya bıraktığı bir şeyi alıp durumunu değiştirirse, emeğiyle yoğurursa, ve de ona kendisinin olan bir şeyi katarsa, bu suretle o şeyi kendi mülkü yapar. Bir şeyi doğal hâlinden çıkarmak, kendi emeğiyle ona bir şeyler ilâve etmektir ki, o şey üzerinde başkalarının hakkını iptal eder.[70]

İlk prensibi, yani öz-mülkiyet hakkını ele alalım. Bu prensip her insanın, insan olmak hasebiyle, kendi bedenine "sahip" olduğunu, yani, o bedeni cebri bir dış müdahale olmaksızın kontrol edebilme konusunda mutlak bir yetkiye sahip olduğunu ileri sürmektedir. İnsanın doğası, her bir bireyin kendisini ve dünyayı tanıyabilmesi, değerlerini seçebilmesi, ve hayatta kalıp kendini geliştirebilmek üzere uygun amaçlar ve araçlar seçebilmesi için aklını kullanmasını gerektirdiğinden, öz-mülkiyet hakkı her bir bireye söz konusu hayatî faaliyetleri engellenmeden ve cebri tacizle sınırlanmadan yerine getirebilme hakkı vermektedir.

O hâlde, bir de bunun alternatiflerine,—her bir insanın kendi şahsına sahip olma hakkından mahrum bırakılmasının sonuçlarına—bakalım. Sadece iki alternatif vardır: ya (1) belirli bir sınıf insan, A sınıfı diyelim, B sınıfının sahibidir; veya (2) herkesin öteki herkes üzerinde belirli bir kotaya dayalı eşit bir payı vardır. İlk alternatifin ima ettiği şey, A sınıfı insan olmanın imkân verdiği haklara sahipken, B sınıfının gerçekte insan-altı bir sınıf olup, bu tür hakları haketmediğidir. Fakat aslında bunlar da insan olduklarından, birinci alternatif belirli bir insan kümesinin doğal insan haklarını inkâr ederek kendisiyle çelişmektedir. Dahası, A sınıfının B sınıfına sahip olmasına imkân tanımak, birincinin ikinciyi sömürmesi ve asalakça onun sırtından geçinmesine izin verilmesi demektir; oysa, iktisadın bize söylediği üzere, bu parazitlik insanın hayatını devam ettirmesinin temel iktisadî gereği olan üretim ve mübadeleyi bizzat ihlâl etmektedir.

İkinci alternatif, ki buna "katılımcı ortaklık" ya da "komünizm" diyebiliriz, her insanın başka herkes üzerinde eşit kotayla belirli bir hakkı olmasını önermektedir. Eğer dünyada üç milyar insan varsa, o zaman her insanın öteki her insan üzerinde 'üç milyarda bir'lik bir hakkı vardır. Her şeyden önce, bu ideal, bir saçmalık üzerinde yükselmekte, daha kendine sahip olma hakkı yokken her insanın öteki herkes

[70] John Locke, "An Essay Concerning the True, Original, Extent and End of Civil Government," içinde E. Barker, ed., *Social Contract* (New York: Oxford University Press, 1948), ss. 17–18.

üzerinde bir hakkı olduğunu iddia etmektedir. İkincisi, böyle bir dünyanın olabilirliğini göz önüne getirelim—öyle bir dünya ki, başkasının ön izni hatta toplumdaki öteki herkesin talimatı olmadan hiçbir insanın hiçbir şey yapamadığı bir dünyadır bu. Açık olmalıdır ki, böylesi "komünist" bir dünyada, hiç kimse hiçbir şey yapamayacaktır, sonuçta insan soyu çok geçmeden yok olacaktır. Öyleyse şayet sıfır öz-mülkiyet ve yüzde yüz başkasına sahiplik insan soyunun sonunu getirecekse, o zaman bu yönde atılacak her bir adım, insan için ve yeryüzünde insan hayatı için en iyisini öngören doğal yasaya aykırı davranmak anlamına gelecektir.

Nihayet, katılımcı-komünist dünyanın uygulanabilir olmadığı belirtilmelidir. Herkesin öteki herkes üzerindeki eşit kotaya dayalı kısmi mülkiyet hakkını kullanmak için sürekli etiketler bulundurması fiziksel olarak imkânsızdır. Öyleyse pratikte evrensel ve eşit bir başkası üzerinde mülkiyet tesis etme girişimi ütopik ve imkânsız olup, başkaları üzerinde mülkiyetin gözetim ve kontrolü zorunlu olarak uzmanlaşmış bir grup insanın üzerine kalacak, onlar da böylece "hâkim sınıf" hâline gelecektir. Dolayısıyla, pratikte komünist topluma yönelik her girişim otomatik olarak sınıf hâkimiyetine dönüşecek, bu suretle reddetmiş olduğumuz birinci alternatife geri dönmüş olacağız. O zaman, mülkiyette adâletin birinci ilkesi olarak mutlak evrensel öz-mülkiyet hakkı öncülüne dayanmak gerektiği sonucuna varıyoruz. Bu ilke, kuşku yok ki, otomatik olarak köleliği reddeder, çünkü temel hakkımızla taban tabana uyumsuzdur.[71]

Şimdi daha karmaşık bir durum olan maddî nesnelerde mülkiyet hakkı meselesine dönelim. Her ne kadar her insan öz-mülkiyet sahibi ise de, insanlar uçan hayâletler değildirler; kendi kendilerine yeten varlıklar da değildirler; ancak kendilerini çevreleyen yeryüzüne kanca atarak hayatta kalıp durumlarını iyileştirebilirler. Örneğin, toprak parçaları üzerinde yaşamak durumundadırlar; aynı zamanda, hayatta kalabilmek için, doğanın kendilerine vermiş olduğu kaynakları "tüketici malları"na, kendi kullanımlarına ve tüketimlerine daha uygun nesnelere dönüştürmek zorundadırlar. Gıda maddeleri yetiştirip yemek gerekir; madenleri topraktan çıkarıp işlemeli ve sermayeye, oradan da faydalı tüketici mallarına dönüştürmelidir, vs. Başka bir deyişle, insan, yalnızca kendi şahsına değil, aynı zamanda kontrol edip kullanabileceği maddî nesnelere de sahip olmak zorundadır. O hâlde, bu nesnelere olan sahiplik hakları nasıl dağıtılmalıdır?

---

[71] Eşit derecede reddedilmesi gereken başka bir acayip öneri de Profesör Kenneth E. Boulding'in, piyasa-yönelimli faydacı bir ekonomistin tipik önerisidir. Hükümetin her anneye belirli bir maksimum bebek yapma izni vermesini, ama sonra bu bebeklerin haklarının alınıp satılacağı bir "serbest piyasa"ya imkân tanımasını önermektedir. Bu plan, elbette ki, her annenin kendi bedeni üzerindeki hakkını inkâr etmektedir. Boulding'in planı şu kaynakta bulunabilir: Kenneth E. Boulding, *The Meaning of the 20th Century* (New York: Harper and Row, 1964). Planın bir tartışması için, bkz. Edwin G. Dolan, *TANSTAAFL: The Economic Strategy for Environmental Crisis* (New York: Holt, Rinehart, and Winston, 1971), s. 64.

İlk örneğimiz olarak, çamur ve başka malzemelerden bir sanat eseri meydana getiren bir heykeltıraşın durumunu göz önüne alalım. Bunların mülkiyetinin meşrulaştırılması sorununu bir an için bir kenara bırakıp, basitçe bu malzemelerin kendisine ait olduğunu varsayalım. Şu sorunu inceleyelim: Heykeltıraşın şekil vermesiyle ortaya çıkacak sanat eseri *kim*e ait olmalıdır? Esasen heykel, heykeltıraşın "yaratımı"dır, *yoktan varetme* anlamında değil, ama doğanın sağladığı maddeyi—çamuru—kendi fikirlerinin yön vermesi ve kendi elleri ve enerjisiyle başka bir şekle sokarak dönüştürme anlamında yaratım. Açıktır ki, böyle bir durumda, heykeltıraşın kendi ürünü üzerinde mülkiyet hakkına sahip *olmadığını* söyleyecek pek bir kimse yoktur. Şayet her insanın kendi vücuduna sahip olma hakkı varsa, hayatta kalabilmek için dünyanın maddî nesnelerine tutunmak durumundaysa, o zaman heykeltıraşın da, kendi şahsiyetinin gerçek bir uzantısı olan kendi enerjisi ve gayretiyle yaptığı ürüne sahip olmaya hakkı vardır. Çamura "kendi emeğini katmak" suretiyle kendi şahsının mührünü hammadde üzerine vurmuştur.

İnsanların bedenlerine sahiplik konusunda olduğu gibi, burada da mantıksal olarak üç alternatifimiz vardır: (1) ya dönüştürücü, "yaratıcı" meydana getirdiği şey üzerinde mülkiyet hakkına sahiptir; veya (2) heykeltıraşın rızası olmaksızın başka bir adam veya bir grup adamın heykeli cebir yoluyla gasp etme hakkı vardır; veya (3) "cemaatçi" (komünal) çözüm—dünyadaki her bireyin heykel üzerinde eşit, kotaya dayalı bir sahiplik payı vardır. Bir kez daha, dobra dobra söylersek, heykeltıraşın malına elkoymanın canavarca adâletsizliğini teslim etmeyecek pek kimse yoktur, ister elkoyan bir kişi, ister çok sayıda kişi, isterse bütün dünya olsun. Bunu hangi hakla yapacaklar? Yaratıcının aklı ve enerjisinin ürününü hangi hakla kendilerine mal edecekler? (Yine, bedenlerin mülkiyeti meselesinde olduğu gibi, sözde bütün dünya adına yapılacak bir elkoyma, pratikte, bir elkoyucular oligarşisine dönüşecektir.)

Buradaki heykeltıraşın durumu "üretim"in bütün alternatif biçimlerinden niteliksel olarak farklı değildir. Çamuru topraktan çıkarıp heykeltıraşa satan adam veya adamlar da birer "üretici"dirler; aynen onlar da, fikirleri ve enerjilerini ve de teknolojik bilgilerini doğa vergisi malzeme ile yoğurmuş ortaya yararlı bir ürün çıkmıştır. Üreticiler olarak, çamuru satanlar da heykeltıraş malzemelerini satanlar da, doğal malzemeleri daha yararlı mal ve hizmetlere dönüştürebilmek için kendi emekleriyle yoğurmuşlardır. Bundan dolayı bütün üreticiler kendi ürünlerinin mülkiyetini hak etmektedirler.

O hâlde, maddî üretim zinciri mantıksal olarak tüketici malları ve sanat eserlerinden başlayıp geriye doğru giderek, kullanmak veya dönüştürmek üzere, tabiatta mevcut olan toprağı ve kaynakları kendi kişisel enerjilerini kullanarak toplamış veya çıkarmış olan ilk üreticilerine kadar indirgenebilir. Toprağın kullanımı da mantıksal olarak, daha önce kimsenin sahip olmadığı, kullanılmayan, bakir, doğa vergisi kaynakların ilk kullanıcılarının meşru mülkiyetine indirgenebilir.

Yine Locke'a müracaat edelim:

> Bir ağaç altından topladığı meşe palamutlarıyla, veya ormanda ağaçlardan topladığı elmalarla beslenen kişi, bunları elbette kendisine mal etmiştir. Yediklerinin kendisine ait olduğunu kimse inkâr edemez. O hâlde soralım, bunlar ne zaman kendisinin olmaya başlamıştır? Hazmettiği zaman mı? Yoksa yediği zaman mı? Suda haşladığı zaman mı? Veya onları eve getirdiği zaman mı? Yoksa topladığı zaman mı? Açıkça söylemek gerekirse, eğer en baştaki toplama bunları kendisinin yapmamışsa, başka hiçbir şey yapamaz. Onlarla öteki ortak meyveler arasındaki farkı ortaya koyan şey, o emektir. İşte bu emektir ki, hepsinin ortak anası olan Tabiatın verdiğine bir şeyler daha ilâve etmiştir, ve böylece onlar kendisinin özel hakkı hâline gelmiştir. Bu adamın bu şekilde kendine mal ettiği o palamutlara veya elmalara hakkı yoktu çünkü onları kendisinin yapmak için bütün insanlığın rızasını almamıştı, diyecek biri var mı? Bu nedenle de herkesin ortak malı olan o şeyleri kendisine mal etmesi bir soygun muydu? Eğer böyle bir rıza alma gerekseydi, Allah'ın kendisine verdiği onca nimete rağmen insan açlıktan ölürdü. ... Bu nedenle, her biri başkalarıyla ortak hakkım olan şeylerden, meselâ atımın kopardığı otlar, hizmetçimin kestiği çimler, ve de madenlerden kazıp çıkardığım cevherler, hiç kimsenin devri veya rızası olmaksızın benim malım hâline gelmiştir. Bana ait olan emek ve onları içinde bulundukları ortak hâlden çıkarmak, onlar üzerinde benim hakkımı tesis etmiştir.[72]

Şayet her insan kendi şahsının ve dolayısıyla da kendi emeğinin sahibiyse, ve de bunun uzantısı olarak, kendi "yarattığı" veya daha önceden kullanılmayan, sahibi olmayan "tabiî hâl"den devşirdiği her maddî mülkün sahibi ise, o zaman şu mantıksal nihaî sorunun cevabı ne olabilir: *Bizzat* toprağın sahibi olma veya onu kontrol etme hakkına kim sahiptir? Kısaca, palamutların ve küçük sulu meyvelerin sahipliği onları toplayanın hakkı ise, veya ekip kaldırdığı buğdayın ve şeftalilerin sahipliği çiftçinin hakkıysa, bu nesnelerin üzerinde yetiştiği toprağın sahipliği kimin hakkıdır? Henry George ve takipçilerinin, şu ana kadar yaptığımız analizde bizimle beraber olabilecekleri hâlde, bizi terk edip, bu faaliyetlerin cereyan ettiği zemin olan arazi üzerinde bireyin sahiplik hakkını inkâr edecekleri nokta, işte bu noktadır. George takipçilerine göre, her insan ürettiği veya ortaya koyduğu malların sahibi olabilmeli ise de, toprağın kendisini Doğa veya Allah yarattığı için, o toprağın sahipliği hiçbir bireyin hakkı değildir. Burada da yine, elimizdeki üç mantıksal alternatifle karşı karşıyayız: Toprağın bizzat kendisi de ya öncüye, ilk kullanıcıya, onu üretime ilk hazır hâle getiren kişiye aittir; veya bir grup başka kişiye aittir; ya da, toprağın mülkiyeti, her bir dönümü üzerinde her bireyin eşit bir kota payı olmak suretiyle, bir bütün olarak dünyaya aittir. George'un sonuncu çözüm seçeneğini tercih etmesi, uğraştığı ahlâkî sorunu pek çözmemektedir: eğer toprağın kendisi Tanrı'ya veya Doğa'ya ait olmalıysa, o za-

[72] Locke, *An Essay Concerning the True, Original, Extent, and End of Civil Government*, s. 18.

man her bir dönümün bütün dünyaya ait olması neden bireysel mülkiyeti kabul etmekten ahlâken daha üstün olsun ki? Pratikte, bir kere daha, dünyadaki her insanın dünya yüzeyinin her bir dönümünün üç-milyarda-biri'nin sahibi olması açıkça imkânsızdır; uygulamada, kontrol ve sahiplenme işini yapacak olan bir bütün olarak tüm dünya değil, küçük bir oligarşidir.

Fakat Georgist pozisyonun bu zorluklarının yanında, arazi mülkiyetinin meşrulaştırılması konusunda bizim önerimiz, bütün öteki mallar için önerdiğimiz meşrulaştırma biçiminin aynısıdır. İşaret etmiş olduğumuz gibi, hiçbir üretici gerçekte madde "yaratıyor" falan değildir; doğa vergisi maddeyi alıp, onu kendi fikirleri ve vizyonuna uygun olarak, kendi kişisel enerjisiyle dönüştürmektedir. Fakat bu tam da, daha önceden kullanılmayan bir araziyi kendi özel mülkü hâline getirirken öncünün—"evcilleştirici"nin—yaptığı şeydir. Aynen demir cevherinden çelik yapan, kendi bilgisi ve enerjisiyle söz konusu cevheri dönüştüren adamın durumunda olduğu gibi; aynen demiri topraktan çıkaran adamın aynı şeyi yapması gibi. Toprağı temizleyip, çitleyip, işleyen veya mamur hâle getiren çiftlik kurucusunun yaptığı da aynı şeydir. Toprak üzerinde hak iddia eden kişi de,* aynen, kendi emeği ve kişiliği ile tabiat vergisi toprağın nitelik ve kullanışlılığını dönüştürmüştür. Arazi evcilleştiricisi de, en az heykeltıraş veya imalâtçı kadar meşru bir şekilde mülkün sahibidir; o da ötekiler kadar "üretici" konumundadır.

Dahası, şayet emeğinin ürünlerini üretici hak etmeyecekse, kim edecektir? Yeni doğan bir Pakistanlı bebeğin, Iowa'da birinin daha yenice işleyip buğday tarlasına dönüştürdüğü bir arazi parçası üzerinde kota paylı mülkiyet iddia etmesinin; veya tersinden, Iowa'lı bir bebeğin bir Pakistan çiftliği üzerinde hak talep etmesinin gerekçesini anlayabilmek zordur. Toprak orijinal hâlinde kullanılmaz ve sahipsiz durumdaydı. Georgistler ve öteki arazi komünalistleri bütün dünya nüfusunun arazinin "gerçekte" sahibi olduğunu iddia edebilirler, ancak eğer henüz kimse kullanmamışsa, gerçek anlamda hiç kimse tarafından sahiplenilmemiş ve kontrol edilmemiş demektir. Bu arazinin öncüsü, evcilleştiricisi, ilk kullanıcı ve dönüştürücüsü, bu basit değersiz şeyi üretim ve kullanım aşamasına ilk geitren kişidir. Arazinin bin kilometre yakınından bile geçmemiş, hatta üzerinde sahiplik iddia etmeleri gerektiği söylenen arazinin varlığından bile haberi olmayan insanlar lehine bu adamı mülkiyet hakkından mahrum etmenin adâlet neresinde, bunu anlamak zordur. Araziyi başlangıçta ortaya çıkaran veya evcilleştiren kişinin malına elkoymak suretiyle dışardan bir grup oligarkın bu mülke sahip olmasının neresinde adâlet var, bunu anlamak daha da zordur.

Nihayet, sadece ayakta duracak yer olarak bile, zemin arazisinin işbirliği olmaksızın hiç kimse hiçbir şey üretemez. Hiç kimse sadece kendi emeğiyle hiçbir şey üretemez de, yaratamaz da; toprağın ve öteki doğal hammaddelerin işbirliği-

* Yazarın kullandığı orijinal kavram "homesteader" olup, ABD Arazi Yasasına göre belirli bir toprak parçası üzerinde hak iddia eden kişi anlamına gelmektedir. (ç.n.)

ne ihtiyacı vardır. İnsan kendi başına dünyaya gelir, etrafında da doğanın kendisine verdiği toprak ve doğal kaynaklardan başka bir şey yoktur. O bu kaynakları alır, emeği, aklı ve enerjisiyle bunları insana daha yararlı mallara dönüştürür. Bundan dolayı, eğer bir birey başlangıçta zemin arazisine sahip olamazsa, kendi emeğinin meyvelerinin hiçbirine de tam anlamıyla sahip olamaz. Şimdi kendi emeği araziyle ayrıştırılamaz bir biçimde yoğrulmuş olduğundan, birinden mahrum bırakılmadan diğerinden de mahrum bırakılamaz.

Hayvanların durumunu ele alırsak buradaki ahlâkî mesele daha net bir şekilde görülecektir. Hayvanlar "ekonomik arazi"dirler, zira onlar orijinal doğa vergisi kaynaklardır. Durum böyleyken, bir atı bulup evcilleştiren bir adamın atın sahibi oluşuna itiraz edecek birisi var mıdır? Bunun, genel olarak toplayıcısına bırakılan palamutlardan ve böğürtlenlerden bir farkı yoktur. Aynen arazinin durumunda da, evcilleştirici daha önceden "vahşi," evcilleşmemiş araziyi alıp, üretken kullanıma sunmak suretiyle "ehlileştirmiştir." Arazi ile emeğini yoğurması kendisine en az hayvanların durumunda olduğu kadar açıkça sahiplik hakkı vermelidir.

İki temel aksiyomumuzdan,—her insanın kendisinin sahibi olması (özmülkiyet) ve daha önce kullanılmayan doğal kaynakları kendine ilk mal eden veya emeğiyle onları dönüştüren her insanın bunlara sahip olma hakkı—bütün bir mülkiyet haklarının meşrulaştırılması sistemi çıkarsanabilir. Çünkü eğer bir kimse meşru yoldan araziye, bulduğu veya meydana getirdiği bir mala sahipse, o takdirde, elbette, başka birinin aynı şekilde kazanmış olduğu meşru mülkü ile mübadele etme hakkı da var demektir. Bu, mülkü serbestçe mübadele etme hakkı ile, birinin malını onu almaya razı olan birine verme hakkını tesis eder. Böylece, X kendi şahsına, emeğine ve temizleyip üzerinde buğday yetiştirdiği araziye sahip olabilir; Y yakaladığı balıkların sahibidir; Z yetiştirdiği lahanaların ve altındaki araziye sahiptir. Ancak o zaman X şahsının buğdaylarının bir kısmını (Y razı olursa) Y şahsının balıklarından bir kısmıyla veya Z'nin lahanalarıyla mübadele etme hakkı vardır. X ile Y buğday ile balığı mübadele etme konusunda gönüllü bir anlaşma yaptıkları zaman da, söz konusu balık X'in istediği gibi kullanabileceği âdil olarak kazanılmış malı hâline gelir, aynı şekilde buğday da Y'nin meşru malı hâline gelir. Dahası, bir adam, elbette, sadece sahip olduğu elle tutulabilir nesneleri değil, aynı zamanda sahibi olduğu kendi emeğini de. Böylece, Z şahsı çiftçi X'in çocuklarına öğretmenlik yapmak üzere, çiftçinin ürünlerinin bir kısmı karşılığında, kendi işgücü hizmetlerini satabilir.

Böylece serbest piyasa sürecinde mülkiyet haklarının meşrulaştırılması meselesini temellendirmiş olduk. Zira serbest piyasa ekonomisi dediğimiz şey, yüzeysel bakıldığında oldukça karmaşık görünse de, aslında, iki kişi veya iki taraf arasında gönüllü ve karşılıklı rıza ile yapılan devasa bir mülkiyet hakları değişimi ağından başka bir şey değildir; aynen örneğimizdeki buğday ile lahana üreticisi çiftçiler, veya çiftçi ile öğretmen arasında cereyan ettiği gibi. Gelişmiş serbest piyasa eko-

nomisinde, çiftçi buğdayını para karşılığında mübadele eder. Buğday değirmeni tarafından satın alınıp işlenir ve una dönüştürülür. Değirmenci ekmeği toptancıya, o perakendeciye, o da en sonunda tüketiciye satar. Heykeltıraşın durumunda, adam elindeki balçık çamuru ve malzemeleri, onları topraktan bizzat çıkarmış veya madencilerden satın almış olan üreticilerden almış; aletlerini de, ilk hammaddesini demircevheri madencilerinden almış olan imalâtçılardan satın almıştır.

"Para"nın denkleme nasıl girdiği karmaşık bir süreçtir, ancak burada şu açık olmalıdır ki, kavramsal olarak, paranın kullanımı aslında, buğday, un vs. ile mübadele edilen herhangi bir yararlı metanın kullanımı ile aynı şeydir. Para yerine, değiş tokuş edilen meta kumaş, demir veya başkaca herhangi bir şey olabilir. Yolun her durağında, mallar, hizmetler veya para üzerindeki mülkiyet haklarının karşılıklı yararlı değişimi üzerinde anlaşılmakta ve işlem yapılmaktadır.

Pekâlâ sermaye-emek ilişkisine ne demeli? Burada da, yine, çiftçiye hizmet satan öğretmenin durumunda olduğu gibi, emek sahibi hizmetini—demir cevherini satın almış olan—imalâtçıya, veya kerestecilerden kütük satın almış olan nakliyeciye satmaktadır. Sermayedarın yaptığı iş, hammaddeyi satın alabilmek için para tasarruf etmek, ve eldeki ürünü nihaî tüketiciye satmadan evvel emek sahiplerine paralarını ödemektir.

Aralarında John Stuart Mill gibi faydacı serbest piyasa savunucularının da bulunduğu çoğu kişi, üreticinin emeğinin meyvelerini kazanıp onların sahibi olma hakkının uygun ve âdil olduğunu kabul etmeye razı olmuşlardır. Ancak bir noktada takılıp kalmaktadırlar: Miras. Şayet Roberto Clemente Joe Smith'den on kat daha iyi ve "verimli" bir top oyuncusu ise, Clemente'nin kazancının ötekinin on katı olmasının âdil olacağını teslim etmektedirler. Ancak, bütün mahareti—bir Rothbard olarak doğan birinden çok daha büyük bir servete konan—bir Rockefeller olarak doğmak olan birinin durumunu nasıl meşrulaştıracağız, diye sormaktadırlar.

Bu soruya verilebilecek birçok cevap bulunmaktadır. Örneğin, her bireyin zorunlu olarak farklı koşullarda, farklı bir zaman veya mekânda ve de farklı anababanın çocuğu olarak dünyaya gelmesi doğal bir olgudur. Doğumda veya yetişme koşullarında eşitlik, bundan dolayı, imkânsız bir hayâldir. Fakat mülkiyet haklarında adâlet teorisi bağlamında sorunun cevabı, alıcı üzerinde—Rockefeller soyadlı çocuk veya Rothbard soyadlı çocuk üzerinde—değil, verici, yani mirası bırakacak kişi üzerinde odaklanmaktır. Zira şayet Smith ve Jones ve Clemente kendi emekleri ve mallarının sahibi iseler ve de mülkleri üzerindeki haklarını başkalarının aynı şekilde kazanılmış mülkleri üzerindeki hakları ile değişebiliyorlarsa, o zaman bunların mülklerini kime isterlerse ona bırakma hakları da vardır. Önemli olan nokta "miras" hakkı değil, vasiyet (miras bırakma) hakkıdır; bizzat mülkün sahipliğinden türeyen bir haktır bu. Eğer Roberto Clemente kendi emeğinin ve bundan kazandığı paranın sahibiyse, o takdirde bu parayı Clemente soyadını taşıyan bebeğe verme hakkı da vardır.

Mülkiyet hakları konusunda bir adâlet teorisiyle donanmış olarak, şimdi de bu teoriyi, sık sık gündeme gelen, mevcut mülk sahipliklerine nasıl yaklaşmak gerektiği şeklindeki can sıkıcı soruna uygulayalım.

Mevcut Mülk Sahipliklerinin Eleştirisine Doğru

Serbest piyasa ve özgür bir toplumun benimsenmesi çağrısı yapanlar arasında, faydacılar, bekleneceği üzere, devlet tarafından tanımlanan şekliyle mevcut bütün mülk sahipliklerinin güncellenmesini arzu ederler. Fakat biz bu pozisyonun, en açık şekilde kölelik durumunda olmak üzere, yetersizliğini gördük. Benzer şekilde bu görüşün ima ettiği—varsayımsal örneğimiz, Kennedy ve Rockefeller ailelerinin bir eyalet üzerindeki "özel" mülkiyeti dâhil—her türden kamusal müsadere ve yeniden dağıtım eyleminde de yetersizliği görülmüştü. Peki bizim mülkiyette adâlet teorimizin benimsenmesi, ya da bu teoriyi pratiğe aktarmaya yönelik herhangi bir girişim, acaba mevcut mülk sahipliklerinde ne kadarlık bir yeniden dağıtım gerektirir? Bazılarının iddia ettiği gibi, mevcut bütün mülk sahipliklerinin, yahut en azından arazi tapularının, devlet tahsisatı veya cebri yeniden dağıtımının birer sonucu olduğu doğru değil midir? Bundan dolayı da, bütün mülk tapularına adâlet adına el konmalı değil midir? Ve de bu tapular kime verilmelidir?

İlk olarak en kolay durumu ele alalım: Mevcut mülkün çalınmış olduğu, bunun da devlet (dolayısıyla da, faydacılar) ve de bizim adâlet teorimiz tarafından tanındığı durum. Kısaca, diyelim ki Smith, Jones'dan bir saat çaldı. Bu durumda, Smith'in saatten vazgeçip onu gerçek sahibi Jones'a geri vermesini talep etmek gerektiği konusunda bir sorun yoktur. Peki daha karmaşık durumlarda—kısaca, daha önce bir başka kurbanın malına elkonmak suretiyle elde edilmiş mevcut mülk sahipliğinin devletçe onaylandığı durum—ne yapılmalıdır? Bu örnek durum paraya da uyarlanabilir, ya da özellikle, arazi tapularına da, zira arazi tapusu dünya yüzeyinin sabit, kolay teşhis edilebilir, değişmez bir kota payıdır.

İlk olarak, meselâ diyelim ki, devlet Jones'dan araziyi veya parayı cebir yoluyla (vergilendirme veya mülkün yeniden tanımlanması konusunda bir dayatma yoluyla) almış ve araziyi Smith'e vermiş veya, bunun alternatifi olarak, Smith'in doğrudan araziye elkoyma eylemini onaylamış olsun. Bu durumda bizim adâlet politikamız ne söyleyebilir? Suçla ilgili genel kanaate paralel olarak diyebiliriz ki, saldırgan ve gayri-meşru sahip olan Smith'in (arazi veya para) mülkiyetinden vazgeçip, gerçek sahibi Jones'a iade etmesi sağlanmalıdır. Dolayısıyla, teşhis edilebilir bir gayri-meşru sahip ile teşhis edilebilir bir kurban veya meşru sahip olması durumunda, hüküm açıktır: Kurbana hakkı olan mülkün iade edilmesi. Elbette ki Smith'e bu iade işleminden dolayı herhangi bir tazminat verilmemelidir, zira tazminat haksız bir şekilde ya bizzat kurbana, ya da genel vergi mükellefleri kitlesine yüklenecektir. Esasen, Smith'e ilâve bir ceza verilmesi gerektiği

konusunda çok daha iyi bir argüman ileri sürülebilir, ancak suç veya tecavüzün cezasının teorisini geliştirmek için burada yerimiz yoktur.

Ardından, ikinci bir duruma, Smith'in bir parça araziyi Jones'dan çaldığı, ama Jones'un ölmüş olduğu, ardında da hâlen hayatta bir mirasçı olarak Jones II'yi bıraktığı durumu ele alalım. Bu durumda, daha önceki gibi yaparız; yine elde teşhis edilebilir mütecaviz, Smith, ve kurbanın teşhis edilebilir mirasçısı Jones II vardır, kendisi mirasçı olarak mülkün gerçek sahibidir. Aynı şekilde, Smith'in araziyi boşaltıp Jones II'ye geri vermesi sağlanmalıdır.

Bu sefer üçüncü ve daha zor bir durumu ele alalım. Smith hâlâ hırsız, fakat Jones ve bütün aile efradı ve mirasçıları yok olmuşlardır; ister bizzat Smith tarafından ortadan kaldırılmış olsun, isterse doğal yollardan. Jones da vasiyet bırakmamışsa; bu durumda mülke hangi muamele yapılmalıdır? İlk ilke, hırsız Smith'in tecavüzünün yanına kâr kalmamasıdır; bu durumda, söz konusu mülk sahipsiz kalacak ve aynen öteki herhangi bir sahipsiz mülk parçası gibi kapışmaya açık hâle gelecektir. [Bu takdirde] "mülkleştirme ilkesi" uygulanabilir hâle gelmektedir: Yeni ilân edilmiş sahipsiz mülkün ilk kulanıcısı veya işgal edicisi, meşru ve uygun sahibi olur. Tek şart, hırsız olan Smith'in bizzat kendisinin muhtemel mülkleştiriciler arasında yer alamamasıdır.[73]

Şimdi de dördüncü bir duruma, genel olarak modern dünyada arazi mülkiyeti sorunlarını daha çok ilgilendiren bir duruma bakalım. Smith bir hırsız değil, araziyi doğrudan devletin izniyle de sahiplenmiş değil, tapuyu atasından devralmıştır. O ise mülkün tapusunu gayri-meşru bir yolla ele geçirmiş; atası, diyelim Smith I, mülkün gerçek sahibi Jones I'den mülkü çalmış olsun. Bu durumda bu mülkü şimdi kime vermek lazım? Cevap, bizim kanaatimize göre, tamamen Jones'un mirasçılarının, teşhis edilebilen kurbanların temsilcisi olarak, hâlâ hayatta olup olmadıklarına bağlıdır. Meselâ diyelim ki, Smith VI yasal olarak arazinin "sahibi," fakat Jones VI günümüzde yaşıyor ve teşhis edilebilir durumda. O zaman şunu söylemek durumundayız: Her ne kadar Smith VI bizzat kendisi bir hırsız değilse, dolayısıyla, bundan dolayı kendisine bir ceza verilmese bile, ta Smith I'den beri miras yoluyla kendisine intikal etmiş olan arazi üzerindeki sahipliği kendisine haklı bir mülkiyet temin etmemektedir; dolayısıyla, bu araziyi boşaltıp—tazminata gerek olmaksızın—Jones VI'ya devretmek durumundadır.

Ancak, Smith II–VI arasında gelip geçen sahiplerin yaptığı iyileştirmeler ve ilâveler ne olacak, diyerek itiraz edlebilir. Acaba Smith VI, Jones I'den alınan ilk tarlaya yapılan meşru ilâvelerden dolayı bir tazminatı hak etmiyor mu-

[73] Devlet de ehil değildir. Burada devletin hiçbir zaman mülkün meşru sahibi olamayacağına dair görüşümü açımlamaya yerimiz müsait değildir. Burada şu kadarını söylemek yeterlidir ki, devlet, gelirlerini üretim üzerine salınan vergilerden elde eder, bizzat üretimden değil; bundan dolayı da meşru mülk kavramı devletin durumuna hiçbir zaman uyarlanabilir değildir.

dur? Cevap, bu iyileştirmelerin taşınabilir veya ayrıştırılabilir olmasına bağlıdır. Meselâ diyelim ki, Smith Jones'dan bir araba çalıp Robinson'a satar. Arabaya el konduğu zaman, Robinson, her ne kadar arabayı Smith'den iyi niyetle satın almış olsa bile, sahipliği Smith'inkinden daha sağlam değildir; Smith'in sahipliği ise düşmüştür; öyleyse, bir tazminat olmaksızın arabayı Jones'a iade etmelidir. (Smith'in üçkâğıtçı muamelesine mâruz kalmıştır, öyleyse tazminatı Smith'den almaya çalışmalıdır, olayın kurbanı Jones'dan değil.) Ama diyelim ki Robinson, bu arada, arabanın durumunda iyileştirmeler yaptıysa ne olacak? Cevap söz konusu iyileştirmelerin bizzat arabadan ayrılabilir olup olmamasına bağlıdır. Şayet, örneğin, Robinson daha önce yok iken yeni bir radyo taktırmışsa, o takdirde arabayı Jones'a geri vermeden önce radyoyu söküp alma hakkına tabii ki sahip olmalıdır. Benzer şekilde, arazinin durumunda, Smith VI sadece bizzat tarlayı işlemiş ve elindeki kaynakları ayrıştırılamaz bir şekilde yoğurmuşsa, yapabileceği bir şey yoktur; ama eğer, örneğin, Smith VI veya ataları arazi üzerinde yeni binalar inşa etmişlerse, araziyi Jones VI'ya iade etmeden önce bu binaları yıkma veya söküp taşıma hakkına sahip olmalıdır.

Peki, Smith I gerçekten de araziyi Jones I'den çalmış, ama Jones'un soyundan gelen herkes veya mirasçıları çok önceden ortadan kaybolmuşsa ve bulunamıyorsa ne olacaktır? Bu takdirde arazinin statüsü ne olmalıdır? Bu durumda, Smith VI'nın kendisi bir hırsız olmadığı için, evcilleştirme ilkesi gereğince arazinin meşru sahibi hâline gelir. Çünkü şayet arazi "sahipsiz" ise ve kapmaya açıksa, o zaman bizzat Smith VI'nın kendisi bir süredir araziyi işgal etmekte ve kullanmakta olduğundan, evcilleştirme temelinde arazinin meşru ve doğru sahibi hâline gelecektir. Dahası, kendisinden sonra gelecek nesiller, kendisinin mirasçısı olarak açıkça ve uygun şekilde hak sahibidirler.

O hâlde açıktır ki, mevcut arazi tapularının çoğunun kökeninde cebir ve hırsızlık olduğunu göstermek mümkünse bile, hâlihazırdaki sahipleri yine de âdil ve meşru sahiplerdir, eğer (a) bizzat kendileri tecavüze bulaşmamışlarsa, ve (b) en baştaki kurbanların teşhis edilebilir mirasçıları bulunamazsa. Mevcut arazi tapularının çoğunda durum muhtemelen budur. *Dahası*, elbette, orijinal arazi tapularının cebir yoluyla elde edilmiş olup olmadığını bilemiyorsak, o zaman evcilleştirme ilkesi mevcut mülk sahiplerine kendileri lehine düşünme imkânı vermekte ve bunları âdil ve uygun sahipler olarak tanımaktadır. Böylece, mülkiyet hakları bağlamında adâlet teorimizin tesis edilmesi genel olarak arazi mülklerinde topyekün bir altüst oluşa yol açmayacaktır.

Amerika Birleşik Devletleri'nde, arazi tapularında süregiden bir tecavüz sürecinden büyük ölçüde kaçmayı başardığımız için şanslıyız. Başlangıçta İngiliz Kraliyeti'nin arazi tapularını tanıdık kişilere adâletsiz şekilde dağıttıkları (örneğin, aşağı yukarı New York Eyaleti büyüklüğünde bir alanın York Dükü'ne mülk olarak verildiği) doğrudur, fakat şans eseri kendilerine bu şekilde mülk garanti

edilenler araziyi bölüp hâlihazırda üzerinde yaşayanlara satma ve bu suretle çabucak getiri elde etmeye heveslenmişlerdir. Üzerinde yaşayanlar araziyi satın alır almaz tapuları meşru hâle gelmiş olup, bunları satın almış veya miras olarak devralmış olanların tapuları da böyledir. Daha sonra, Birleşik Devletler hükümeti ne yazık ki bakir alanların tümünü "kamu malı" ilân etmiş ardından da bunları haksız şekilde, mülkleştirme belgesi elde etmemiş arazi spekülatörlerine satmıştır. Fakat eninde sonunda bu spekülatörler araziyi üzerinde yaşayanlara satmışlardır, o andan itibaren de arazinin tapusu uygun ve meşru hâle gelmiştir.[74]

Güney Amerika'da ve azgelişmiş dünyanın büyük bölümünde, ne var ki, durum oldukça farklıdır. Çünkü burada, birçok bölgede, işgalci bir devlet köylülerin topraklarını fethetmiş, sonra da bu arazileri parsellere ayırıp "özel" tımarları olan yerel mütegallibelere dağıtmışlardır, ondan sonra da talihsiz köylüden "kira" almışlardır. Fatihlerin geriden gelen nesilleri hâlâ arazi üzerinde hak iddia etmekte, oysa bu toprağı, arazi üzerinde açıkça meşru bir sahiplik iddiasında bulunma hakkı olan orijinal köylülerin torunları işlemektedir. Bu durumda adâletin gereği, söz konusu (bizim hayâlî örneğimizde Rockefeller'ler ve Kennedy'lerin durumunda olan) "feodal" ya da "cebri" arazi sahiplerinin elinden tapuların alınması ve, bu tapuların tazminat alınmaksızın kendi arazilerinin "gerçek" sahipleri olan köylülere geri verilmesidir.

Azgelişmiş dünyada köylülere yönelik "toprak reformu" girişimlerinin çoğunun ardında tam da içgüdüsel olarak bizim adâlet teorimizin uygulamasına yönelik böyle bir dürtü yatmaktadır: Köylülere nesiller boyunca işledikleri arazinin aslında "kendi" arazileri olduğu, toprak ağalarının hak iddasının ise cebri ve haksız olduğunu ilân etmek. İroniktir ki, böyle birçok durumda, faydacı serbest piyasa avukatlarının verdiği yegâne tepki, haksızlıklarına aldırmadan mevcut arazi tapularını savunmak ve köylülere seslerini kesip "özel mülkiyete saygı göstermelerini" söylemektir. Köylülerin ise, mülkün kendilerine ait olduğuna inandıklarından, bundan hiç etkilenmişe benzememeleri şaşırtıcı değildir. Ancak mülkiyet haklarının ve serbest piyasa kapitalizminin hararetli savunucusu olması gerekenlerin kendilerinin amansız düşmanları olduğunu görünce, genellikle yüzlerini, en azından söylem itibariyle, haklarını savunan ve tapularının gerektiği şekilde düzeltilmesi için çalışmaya istekli yegâne organize gruplar olan, sosyalistlere ve komünistlere çevirmeye mecbur kalmaktadırlar. Kısaca, faydacı bir açıdan doğurduğu sonuçlara bakılınca, faydacı serbest piyasacılar azgelişmiş dünyada çok fena bir iş yapmışlardır; ne kadar isabetsiz olursa olsun, kendilerinden başkasının adâletin gerçekleşmesine tutkuyla bağlı olduğu gerçeğini ihmâl

[74] Bu meşruiyet, elbette, Batıda hâlâ federal hükümetin elinde bulunan ama onun mülkleştirmeye açmayı reddettiği büyük miktarda arazinin durumuna uymamaktadır. Bu duruma bizim tepkimiz, hükümetin gecikmeksizin kamu mülkiyetinde olan bütün araziyi mülkleştirme için serbest bırakmasıdır.

etmelerinin sonucudur bu. Elbette, sosyalistler ve komünistler iktidara geldikten sonra, köylünün toprağını kamulaştırmak için ellerinden geleni yaparlar; nitekim Sosyalist toplumun en başta gelen kavgalarından biri, devlet ile köylü arasındaki kavgadır. Fakat arazi konusunda sosyalistlerin ikiyüzlülüğünü bilen köylüler bile hâlâ sosyalistlere ve komünistlere karşı en azından mücadele etme şansı olduğuna inanabilirler. Hatta bazen, açıktır ki, köylüler mücadeleden galip çıkmayı başarmışlar ve komünist rejimleri yeni kazandıkları özel mülklerinin üzerinden ellerini çekmeye zorlamışlardır: Özellikle Polonya ve Yugoslavya'da durum budur.

O hâlde *statüko*nun faydacı savunusu en az yaşayabilir olanı, ve dolayısıyla da, en az faydalı olanıdır; *statüko*nun bariz şekilde haksız olduğu durumlarda [faydacı savunu çok faydasızdır]. Faydacıların itiraf etmeye yanaşacağından çok daha sık cereyan ettiği üzere, adâlet ve hakiki fayda burada birbiriyle el eledir.

Toparlamak gerekirse, mevcut bütün mülk tapuları evcilleştirme prensibi altında âdil kabul edilebilir, *şu şartla*: (a) insanların mülk edinilmesi asla söz konusu olamaz; (b) mevcut mülk sahibi mülkü bizzat çalmamış olmalıdır; ve en önemlisi de, (c) ortada teşhis edilebilen bir gerçek sahip (hırsızlığın orijinal kurbanı veya mirasçıları) olduğu zaman mülk kendisine iade edilmelidir.

Bölüm 5

Savaş, Barış ve Devlet

Liberteryen hareket William F. Buckley Jr. tarafından, günümüzün büyük sorunları ile yüzleşirken "stratejik zekâsını" kullanamamakla eleştirilmektedir. Gerçekten de bizler, (Buckley'in küçümser bir eda ile yazdığı gibi) çoğu zaman "küçük meşgul seminerlerimizde çöp toplayıcılığını özelleştirip özelleştirmemeyi tartışma" eğiliminde olmuş, liberteryen teoriyi zamanımızın en hayatî sorunu olan savaş ve barışa uygulamakta ihmâlkâr davranıp başarısız kalmışızdır. Liberteryenlerin düşünüş biçiminde stratejik olmaktan çok ütopyacı olduklarına dair bir algı vardır; tasavvur ettiğimiz ideal sistemi, yaşadığımız dünyanın gerçeklerinden ayırma eğiliminin eşlik ettiği bir düşünüş. Kısacası, pek çoğumuz teoriyi uygulamadan ayırıp, saf liberteryen toplumu uzak bir geleceğe ait soyut bir ideal olarak görmeye razıyken, günümüzün somut dünyasında düşüncesiz bir şekilde ortodoks "muhafazakâr" çizgiyi takip ediyoruz. Özgürlüğü yaşayabilmek için, günümüzün tatmin edici olmayan dünyasını ideallerimiz doğrultusunda değiştirmenin zorlu ama önemli stratejik mücadelesine başlayabilmek için, liberteryen teorinin dünyanın bütün hayatî sorunlarının üstesinden gelmek için ileri sürülebilir olduğunu farketmeli ve bunu bütün dünyaya göstermeliyiz. Bu sorunlarla yüzleşmek suretiyle, liberteryenizmin sadece Dokuzuncu Bulut üzerinde bir yerlerde* güzel bir ideal değil, aynı zamanda pozisyon almamızı ve günümüzün bir yığın sorunu ile başa çıkmamızı mümkün kılan, sağlam düşünceli hakikatler bütünü olduğunu gösterebiliriz.

Öyleyse şimdi, bütün gücümüzle stratejik zekâmızı kullanalım. Her ne kadar, sonucu gördüğünde Bay Buckley'in bizim için "keşke çöplerin toplanması alanında kalsalardı" dileğinde bulunmasına neden olabilirse de, gelin bir liberteryen savaş ve barış teorisi kuralım.

* Mutlu, aşırı coşkulu ve çakır keyif vaziyette, sarhoş veya uyuşturucu etkisi altında anlamına gelen bir deyim. Burada liberteryenizmin hayâl dünyasında gezinmediğini vurgulamak için kullanılıyor. (ç.n.)

Liberteryen teorinin temel düsturuna göre, hiç kimse başka birisinin kişiliğine veya mülküne karşı tehdit veya şiddet ("saldırı") kullanamaz. Şiddete ancak, bu türden bir şiddete başvuran kişiye karşı başvurulabilir; yani, sadece başkasının *saldırgan* şiddet kullanımına karşı savunma olarak.[1] Kısaca, saldırgan olmayan birisine karşı hiçbir şiddet kullanılamaz. Liberteryen teorinin bütün ***külliyatının*** kendisinden çıkarsanabileceği temel kural, işte budur.[2]

Bir süreliğine, çok daha karmaşık devlet sorununu bir kenara bırakalım ve sadece "özel" bireyler arasındaki ilişkiler üzerinde düşünelim. [Diyelim ki] Jones, şahsının ya da mülkiyetinin, Smith tarafından işgal edildiğini, saldırıya uğradığını görüyor. Daha önce gördüğümüz gibi, Jones'un kendisinin savunma amaçlı şiddet kullanmak suretiyle bu saldırıyı defetmesi meşrudur. Ancak şimdi, daha karmaşık bir sorunla karşılaşıyoruz: Jones'un, Smith'e karşı meşru müdafasının sonucu olarak, masum üçüncü taraflara karşı şiddet kullanmaya hakkı var mıdır? Liberteryenler için cevap, açıkça 'hayır' olmalıdır. Hatırlamalıdır ki, masum insanların kişiliklerine veya mülkiyetine karşı tecavüzü yasaklayan kural mutlaktır: saldırı için [öne sürülecek] subjektif saikler ne olursa olsun, kural geçerlidir. Başka birisinin kişiliğine veya mülkiyetine tecavüz yanlıştır ve cezayı gerektirir; saldırgan ister Robin Hood olsun, ister açlıktan ölen birisi olsun, veya bu fiilî akrabalarını korumak için işlesin, veya kendisini üçüncü bir kişinin saldırısına karşı savunmak için yapsın, farketmez. Bu tür vak'alar ve aşırı durumların çoğundaki saikleri anlayabilir ve onlara sempati duyabiliriz. Daha sonradan eğer suçlu ceza için mahkemeye çıkarılırsa suçun sorumluluğunu belki hafifletebiliriz. Fakat yine de bu saldırının, mağdurun mecbur kalırsa cebir kullanarak defetme hakkına sahip olduğu bir suç fiilî olduğu yargısından kaçınamayız. Kısacası, A şahsı B şahsına saldırır, çünkü C şahsı A'ya karşı tehdit veya saldırıda bulunmaktadır. C'nin bütün bu gidişattaki "daha yüksek seviyedeki" ortak sorumluluğunu anlayabiliriz; ancak yine de, bu saldırıyı B'nin cebir kullanarak defetme hakkına sahip olduğu bir suç eylemi olarak nitelendirmeliyiz.

Daha somut söylemek gerekirse, şayet Jones mülkünün Smith tarafından çalınıyor olduğunu gördüğü takdirde, onu defetme ve yakalamaya çalışma hakkına

[1] Daha ileri giden ve hiçkimsenin, kendisini tecavüze karşı savunurken bile, cebir kullanmaması gerektiğini söyleyen bazı liberteryenler de vardır. Bununla birlikte, bu tür Tolstoycular veya "mutlak pasifistler" bile savunan tarafın savunmacı zor kullanma hakkını kabul ederler ve sadece onu bu hakkını kullanmamaya teşvik ederler. Bu nedenle, bunlar bizim önermemizle ihtilâfa düşmezler. Aynı şekilde, bir Liberteryen içkiden kaçınma taraftarı, bir insanın alkol alma hakkına karşı çıkmaz, sadece bu hakkı kullanmasının hikmetine karşı çıkar.

[2] Burada bu düsturu haklı çıkarmaya teşebbüs etmeyeceğiz. Çoğu Liberteryen ve hatta muhafazakâr bu kurala aşinâdır ve hatta onu savunur; sorun kural üzerinde mutabık kalmaktan ziyade, korkusuzca ve tutarlı biçimde, onun çok sayıdaki ve sıklıkla hayret verici imalarının peşine düşmektir.

sahiptir; ama bunu yaparken bir binayı bombalayıp masum insanları öldürmeye ya da makineli tüfekle masum bir kalabalığın üzerine ateş açmaya hakkı *yoktur*. Eğer bunu yaparsa, o da en az Smith kadar (veya daha fazla) suç işleyen bir saldırgan olur.

[Liberteryen teorinin] savaş ve barış sorunlarına uygulanması şimdiden tebarüz etmektedir. Dar anlamıyla savaş, devletler arasında bir çatışma ise de, geniş anlamda savaşı insanlar ya da insan grupları arasında açık bir şiddetin patlak vermesi olarak tanımlayabiliriz. Eğer Smith ve bir grup yandaşı Jones'a saldırır da, Jones ve fedaileri Smith çetesini mağaralarına kadar takip ederse, Jones'un bu çabasını alkışlayabiliriz; biz ve saldırının defedilmesini isteyen toplumdaki diğer kişiler Jones'un davasına şahsen veya finansal olarak katkıda bulunabiliriz. Fakat, Jones'un, "haklı savaşı" esnasında başka herhangi birine karşı saldırı hakkı *yoktur*, aynen Smith'in de olmadığı gibi. Takibini finanse etmek için başkalarının mülkünü çalamaz, cebir kullanarak diğer insanları kendi takımına alamaz, veya Smith'in kuvvetlerini yakalama mücadelesi sırasında başkalarını öldüremez. Eğer Jones bunlardan herhangi birini yaparsa, o da en az Smith kadar tam bir suçlu olur, o da, suçluluğa karşı her ne cezaî yaptırım öngörülmüşse, ona tâbi olur. Esasen, eğer Smith'in suçu hırsızlık iken, Jones onu yakalamak için zorla adam toplarsa veya takibi esnasında başkalarını öldürürse, bu tür adam kaldırma ve cinâyet gibi başkalarına karşı işlenen suçlar hırsızlıktan kesinlikle daha kötü olduğu için, Jones, Smith'ten daha fazla suçlu olur. (Hırsızlığın başka birisinin kişiliğinin uzantısına zarar vermesine karşın, köleleştirmenin, bu kişiliğin bizzat kendisine zarar vermesi, cinâyetin ise onu yok etmesi nedeniyle.)

Varsayalım ki, Jones, Smith'in tahribatına karşı "haklı savaş"ı sırasında, birkaç masum insanı öldürsün; ve diyelim ki, bu katlin savunmasında, yalnızca "Bana ya özgürlüğümü verin, ya da öldürün gitsin" şiarına göre hareket ediyor olduğunu dile getirsin. Bu "savunma"nın saçmalığı gayet aşikâr olmalıdır; çünkü sorun, Jones'un Smith'e karşı savunma mücadelesinde ölümü şahsen göze alıp almaması değildir. Sorun, onun meşru amacının peşinde koşarken diğer insanları öldürmeye niyet edip etmediğidir. Jones, gerçekten de, tamamen savunulamaz bir şiara göre hareket etmiştir: "Bana özgürlük verin, ya da öldürün *onları*" kesinlikle daha az asil bir savaş nidasıdır.[3]

O hâlde, liberteryenlerin savaşa yönelik temel tavrı şu olmalıdır: bir insanın, kişilik ve mülkiyet haklarını savunurken suçlulara karşı cebir kullanması meşrudur; başka masum insanların haklarını ihlâl etmeye ise kesinlikle müsaade edilemez. O hâlde savaş ancak, cebir kullanımı sadece ve sadece şuçlu bireylerle sı-

[3] Veya, bir başka ünlü antipasifist sloganın diliyle söylersek, sorun, "kızkardeşimize tecavüzü engellemek için güç kullanmaya" niyetli olup olmadığımız değildir; sorun, bu tecavüzü engellemek için, masum insanları, hatta belki de kızkardeşimizin kendisini bile, öldürmeye niyetli olup olmadığımızdır.

nırlandırıldığı zaman uygundur. Tarihteki kaç savaşın veya çatışmanın bu kritere uyduğunu artık kendimiz değerlendirebiliriz.

Özellikle muhafazakârlar tarafından olmak üzere, dehşet verici modern kitle imha silâhlarının (nükleer silâhlar, roketler, biyolojik savaş, vb.) gelişiminin eski devirlerin basit silâhlarından ***niteliksel*** bakımdan bir farkı olmayıp, sadece bir derece farklılığı taşıdığı sık sık öne sürülmektedir. Elbette ki bu iddiaya verilebilecek bir cevap, derece [ölen] insan sayısı olunca bu farkın çok büyük bir fark olduğudur.[4] Ancak, liberteryenlerin bilhassa kullanabileceği başka bir cevap, eğer irade gösterilirse, ok ve yayın hatta tüfeğin, sadece gerçek şuçluları tam hedefe koyarak kullanılabilirken, modern nükleer silâhların bu şekilde yönlendirilemeyişidir. Niteliksel açıdan can alıcı fark işte burada yatar. Elbette ki, ok ve yay saldırgan maksatlar için de kullanılabilir; fakat bu silâhların, sadece saldırganlara karşı nokta hedefe doğrultarak kullanımı da mümkündür. Oysa nükleer silâhlar, hatta "konvansiyonel" hava bombaları bile, bu şekilde yönlendirilemez. Bu silâhlar *ipso facto** gelişigüzel kitle imha makineleridirler. (Bunun tek istisnası, tamamiyle suçlulardan oluşan bir insan kümesinin geniş bir coğrafî alanda toplandığı, son derece nadir görülebilecek bir durumdur.) Bu nedenle, nükleer ve benzeri silâhların kullanımının, veya kullanım tehdidinin, hiçbir makul mazereti olamayacak bir günah ve insanlığa karşı bir suç olduğu sonucuna varmalıyız.

İşte bu nedenle, savaş ve barış sorunlarının değerlendirilmesinde önemli olan şeyin silâhlar değil, onları kullanma iradesi olduğu şeklindeki eski klişe artık geçerli değildir. Hedeflerini seçecek bir şekilde kullanılamamaları modern silâhların ayırıcı özelliğidir; bu nedenle de liberteryen bir tarzda kullanılamazlar. Dolayısıyla, bu silâhların bizzat kendilerinin var olması kınanmalıdır; bu yüzden nükleer silâhsızlanma, bizzat kendi hatırı için takip edilmesi gereken bir iyidir. Şayet, gerçekten stratejik zekâmızı kullanırsak, böylesi bir silâhsızlanmanın sadece iyi değil, ayrıca modern dünyada peşinden gidebileceğimiz en yüksek iyi olduğunu görürüz. Nitekim, başka bir insana karşı işlenebilecek, hırsızlıktan daha tiksindirici bir suç cinâyetse şayet,—gerçekten de, bütün bir beşerî medenîyeti ve insan hayatının devamını tehdit edecek kadar geniş çaplı bir cinâyet olan—kitlesel cinâyet, herhangi bir insanın işleyebileceği kesinlikle en kötü suçtur. Günümüzde ise bu suç, her an işlenebilme tehlikesi olan bir suçtur. Esasen, muazzam bir imhanın önüne geçmek, (ne kadar değerli olursa olsun) çöp toplama hizmetinin

[4] William Buckley ve öteki muhafazakârlar, milyonları öldürmenin bir insanı öldürmekten daha kötü olmadığı şeklindeki tuhaf ahlâkî doktrini ileri sürmüşlerdir. Bu ikisinden herhangi birini yapan kişi, şüphe yok ki bir katildir; ancak, katilin ne kadar çok kişiyi öldürdüğünün muazzam bir fark yarattığına da şüphe yoktur. Bunu, sorunu şu şekilde ifade ederek görebiliriz: şu ana kadar bir kişiyi öldürmüş olan bir insanın, öldürmeye son vermesi ya da saldırıya devam ederek düzinelerce insanı daha öldürmesi *herhangi bir fark yaratır* mı? Besbelli ki, yaratır.

* Sırf bu nedenle. (ç.n.)

özelleştirilmesinden çok daha önemlidir. Yoksa liberteryenler, fiyat kontrolü ya da gelir vergisi hakkında gereği gibi kızgınlık gösterirken, en büyük kitle katliamı suçuna omuz silkip geçecekler; hatta olmadı bu suçun bir de savunuculuğunu mu yapacaklardır?

Eğer nükleer savaş, kendilerini ceza gerektiren saldırıya karşı koruyan bireyler için bile tamamen gayrimeşru ise, devletler arasındaki nükleer veya "konvansiyonel" savaş ne kadar daha fazlasıyla gayrimeşrudur!

Artık, devleti tartışmamıza dâhil etmenin zamanıdır. Devlet, belirli bir alan dâhilinde cebir kullanma tekelini ele geçirmeyi başarmış bir grup insandır. Daha özelde devlet, hücuma dönük cebir kullanma tekelini ele geçirmiştir; çünkü devletler genellikle bireylerin meşru müdafa durumunda cebir kullanma hakkını (elbette, devletlere karşı olmamak kaydıyla) kabul etmektedir.[5]

Devlet, daha sonra, bu bölgede yerleşik kişiler üzerinde güç kullanmak ve bu gücün maddî semerelerinin keyfini çıkarmak için, bu tekelden faydalanır. Şu hâlde, devlet, gelirlerini devamlı ve alenî olarak saldırgan cebir ile elde eden, toplumdaki yegâne organizasyondur. Bütün öteki bireyler ve örgütler (bu tür bir cebir kullanımına devlet tarafından yetkilendirilmiş olanlar dışında) serveti ancak barışçıl üretim ve her biri birbirinden farklı ürünlerinin gönüllü mübadelesi ile elde edebilirler. Gelirlerini toplamak amacıyla yapılan bu ("vergilendirme" olarak adlandırılan) cebir kullanımı devlet iktidarının temeltaşıdır. Bu temel üstüne devlet, sınırları üzerinde yaşayan bireylerin üzerine daha ileri bir iktidar yapısı inşa eder: bireyleri nizama sokmak, muhalifleri cezalandırmak, yandaşlarını sübvanse etmek, vs. gibi. Devlet, aynı zamanda, toplumun ihtiyaç duyduğu çeşitli kritik hizmetlerin zorunlu tekelini kendisine mal etmeye dikkat eder; bu suretle, insanları temel hizmetler için kendisine bağımlı kılar, toplumdaki önemli yönetim görevlerinin kontrolünü sürdürür, ve ayrıca, insanlar arasında bu mal ve hizmetleri sadece devletin arz edebileceği mitini besler. Bu suretle devlet, polis ve adâlet hizmetlerini, yol ve caddelerin mülkiyetini, para arzını ve posta hizmetini tekelleştirmeye; ayrıca eğitimi, kamu hizmet kuruluşlarını, ulaşımı, radyo ve televizyonu etkin bir şekilde tekelleştirmeye veya kontrol etmeye özen gösterir.

Şimdi, devlet bir bölge üzerinde cebir kullanımı tekelini kendisine mal ettiğinden, devletin tahribat ve zorbalıkları direnişle karşılaşmadığı müddetçe, bu bölgede sözüm ona "barışın" var olduğu söylenir; çünkü yukarıdan aşağı devlet tarafından kumanda edilen yegâne cebir kullanımı, insanlara doğru tek yönlüdür. Bölge içindeki açık bir çatışma ancak, insanların devlet gücünün kendilerine karşı

[5] Prof. Robet L. Cunnigham devleti "açık fiziksel cebir kullanımına yetkili bir tekel" olarak tanımlamaktadır. Veya, Albert Jay Nock'un benzer ve daha iğneleyici bir şekilde ifade ettiği gibi "Devlet cebir tekeline sahip çıkar ve onu uygular....özel cinâyeti yasaklar, ama kendisi çok büyük ölçekte cinâyet örgütler. Özel hırsızlığı yasaklar, ama kendisi istediği herhangi bir şeye insafsızca el koyar."

kullanılmasına direniş gösterdikleri "devrim" durumunda patlak verir. Hem devletin cebir kullanımının direnişsiz kaldığı sükûnet durumu, hem de açık devrim durumu "dikey cebir" olarak adlandırılabilir; biri devletin halkına karşı zorbalığı, diğeri bunun tam tersidir.

Modern dünyada, her toprak parçasına bir devlet örgütü tarafından hükmedilir; herbiri kendi bölgesi üzerinde cebir tekeline sahip, yeryüzüne dağılmış çok sayıda devlet vardır. Bütün dünya üzerinde cebir tekeline sahip hiçbir süper devlet yoktur. Bundan dolayıdır ki, farklı devletler arasında bir "anarşi" durumu mevcuttur. (Sırası gelmişken, belirli bir bölge üzerinde cebir tekelini ortadan kaldırmaya yönelik, böylece özel bireyleri efendisiz bırakan herhangi bir öneriyi çılgınlık olarak gören muhafazakârların nasıl olup da, aynı zamanda, *devletleri* kendi aralarındaki ihtilâfları hâlletmek için efendisiz bırakmakta ısrar edici oldukları, bu satırların yazarı için hep bir merak kaynağı olmuştur. Birinci durum daima "kafadan çatlak anarşizm" olarak itham edilir; ikinci durum ise bağımsızlığı ve "ulusal egemenliği" bir "dünya devleti"nden koruma olarak selâmlanır.) Dolayısıyla, ancak nadiren gerçekleşen devrimler dışında, dünyadaki açık cebir ve çift taraflı çatışma iki veya daha fazla devlet arasında vuku bulur, bu ise "uluslararası savaş" (veya "yatay cebir") şeklinde adlandırılan şeydir.

O hâlde, bir yandan devletlerarası savaş, diğer yandan devlete karşı devrimler ya da özel bireyler arası çatışmalar arasında çok önemli ve hayatî farklılıklar vardır. Çok önemli bir farklılık coğrafyadaki değişikliktir. Bir devrimde, çatışma aynı coğrafî alan içinde vuku bulur: hem devlet görevlileri ve hem de devrimciler aynı bölgede ikamet ederler. Diğer yandan, devletlerarası savaş her biri kendi coğrafî alanı üzerinde bir tekel sahibi olan iki grup arasında vuku bulur; yani çatışma farklı bölgelerin sakinleri arasındadır. Bu farklılıktan birkaç önemli sonuç çıkar: (1) devletler arası savaşta modern kitle imha silâhlarının kullanım alanı çok daha büyüktür. Zirâ, eğer silâhların tahrip gücü biraz fazla "yükselir" ise, her iki taraf diğerine karşı doğrultulmuş silâhlarla kendisini de havaya uçuracaktır. Örneğin, ne devrimci bir grup, ne de devrime karşı mücadele eden devlet, diğerine karşı nükleer silâhları kullanabilir. Öte yandan, savaşan taraflar farklı bölgelerin sınırları içinde ikamet ettikleri zaman, modern silâhların kullanım alanı muazzam bir büyüklüğe ulaşır ve *bütün* kitle imha cephaneliği işin içine dâhil olabilir. İkinci bir sonuç, (2) devrimcilerin hedeflerini tam yerleri itibariyle saptayabilmeleri ve düşman devlet hedefleri hâlinde sınırlandırabilmeleri ve böylece masum insanlara karşı saldırıdan kaçınabilmeleri mümkün iken, devletlerarası bir savaşta kesin hedef belirleyebilme imkânı çok daha azdır.[6] Bu, daha eski tip silâhlar için bile doğrudur, modern silâhlarla ise hiçbir şekilde nokta hedeflemesi yapılamaz. Buna ilâveten, (3) her devlet kendi bölgesindeki herkesi ve bütün kaynakları seferber edebildiğinden, diğer devlet, karşı ülkenin bütün vatandaşlarını, en azın-

[6] Devrimciler tarafından yapılan nokta hedeflemesinin göze çarpan bir örneği, İrlanda

dan geçici olarak, düşman addetmeye başlar ve onları da savaşa dâhil edecek şekilde hareket eder. Böylece, bölgeler arası savaşın bütün sonuçları, devletler arası savaşın, her bir savaşan tarafın diğerinin—özel bireylerine—masum sivillerine karşı saldırısını hemen hemen kaçınılmaz hâle getirir. Bu kaçınılmazlık modern kitle imha silâhları ile birlikte mutlaklaşır.

Eğer devletlerarası savaşın aşikâr bir niteliği bölgeler-arasılık ise, diğer bir benzersiz niteliği, her bir devletin kendi uyruklarını vergilendirerek yaşaması gerçeğinden doğar. Bu nedenle, başka bir devlete karşı herhangi bir savaş, kendi halkı üzerindeki vergilemenin-saldırının artışını ve yaygınlaşmasını içerir.[7] Özel bireyler arası çatışmalar, ilgili taraflarca gönüllü olarak sürdürülür ve finanse edilebilirler ki, genellikle de böyledirler. Devrimler halkın gönüllü katkıları ile finanse edilebilir ve sürdürülebilirler ki, çoğunlukla da böyledirler. Ancak devlet savaşları sadece vergi mükellefine karşı saldırı vasıtasıyla devam ettirilebilirler.

Bu nedenle, bütün devlet savaşları, devletin kendi vergi mükelleflerine karşı artırılmış saldırıyı gerektirir, hemen hemen bütün devlet savaşları (bütün, modern savaşlarda) düşman devletin yönetimi altında olan masum sivillere karşı maksimum saldırıyı (cinâyeti) icap ettirir. Diğer yandan, devrimler genellikle gönüllü olarak finanse edilirler ve cebir kullanımlarını devlet egemenleri ile sınırlayabilirler; özel çatışmalar ise, cebir kullanımlarını fiilî suçlular ile sınırlandırabilirler. İşte bundan dolayıdır ki liberteryenler, bazı devrimler ve bazı özel çatışmalar meşru olabilir iken, devlet savaşları *daima* kınanmalıdır sonucuna varmalıdır.

Birçok liberteryen şu şekilde itiraz edebilir: "Biz de, savaşın finansmanı ve devletin savunma hizmeti tekeli için vergilemenin kullanımını esef verici buluyoruz; ama kabul etmek zorundayız ki, [zor kullanmayı gerektiren] koşullar mevcut olup, bu durumda, devleti haklı savunma savaşlarında desteklememiz gerekir." Buna şöyle bir cevap verilebilir "Evet, söylediğiniz gibi, ne yazık ki, her biri *kendi* toprakları üzerinde zor kullanma tekeline sahip devletler mevcuttur." Peki o zaman, liberteryenlerin bu devletler arasındaki çatışmalara yönelik tutumu ne olmalıdır? Liberteryenler, gerçekte, devlete demelidir ki, "Pekâlâ, mevcutsun, o zaman var olduğun sürece en azından faaliyetlerini, tekelleştirdiğin alanlar ile sınırla." Kısacası, liberteryenler bütün özel bireylere karşı devletin saldırı alanının mümkün olduğunca küçültülmesini isterler. Uluslararası ilişkilerde bunu yapma-

---

Cumhuriyet Ordusu'nun, geç dönemlerinde, sadece Britanya birliklerine ve Britanya hükümeti mülküne saldırıldığından ve hiçbir masum İrlandalı sivile zarar verilmediğinden emin olması idi. Halkın büyük kısmı tarafından desteklenmeyen bir gerilla devriminin, sivillere karşı saldırıda bulunma olasılığı elbette çok daha yüksektir.

[7] Eğer buna karşı, bir savaşın teorik olarak, devletin savaş dışı harcamalarını azaltarak finanse *edilebileceği* şeklinde itiraz edilirse, vergilemenin şimdiki seviyesinin savaşın etkisi olmasaydı *olabileceği* seviyeden çok daha yüksek olacağı cevabı yine geçerliliğini korurdu. Kaldı ki, bu makalenin iddiası, liberteryenlerin savaş veya savaş dışı, *hangi alanda olursa olsun*, bütün devlet harcamalarına karşı çıkması gerektiğidir.

nın tek yolu, her ülke halkının, kendi devletlerini, faaliyetlerini tekelleştirdikleri alanlarla sınırlamaları ve başka bir devlet-tekelcisine saldırmamaları için baskı altına almalarıdır. Sözün kısası, liberteryenlerin amacı, var olan her bir devleti mümkün olduğu kadar küçük bir kişilik ve mülkiyet istilası düzeyi ile sınırlandırmaktır. Bu ise savaştan bütünüyle kaçınılması anlamına gelir. Her bir devletin yönetimi altındaki halk, "kendi" devletlerini, bir diğerine saldırmamak ve eğer bir çatışma patlak verirse, mümkün olduğu kadar hızla barış müzakeresi veya ateşkes ilân etmek için baskı altına almalıdır.

Nadiren karşılaşabileceğimiz bir durumu ele alalım ve, devletin, gerçekten de vatandaşlarından birisinin mülkiyetini korumaya çalıştığı açık ve net bir örneğe sahip olduğumuzu varsayalım. A ülkesinin bir vatandaşı B ülkesinde seyahat eder veya yatırım yapar; sonra bir gün B devleti bu kişinin şahsına saldırır veya mülküne elkoyar. Açıkçası, liberteryen eleştirmenimiz bu durumun, A devletinin kendi vatandaşının mülkiyetini korumak için B devletine karşı tehdit veya savaş yolunu kullanması gereken açık ve net bir durum olduğunu iddia edebilir. Argüman şöyle devam eder: devlet vatandaşlarının savunma hizmeti tekelini üstlenmiş olduğu için, herhangi bir vatandaşının adına savaşa girme yükümlülüğü vardır ve liberteryenler bu savaşı haklı bir savaş olarak desteklemekle yükümlüdürler.

Ancak bir kez daha, asıl mesele, her devletin bir cebir tekeline sahip olduğu, bu nedenle de, sadece kendi toprakları üzerinde savunma tekeline sahip olduğudur. Devletin başka herhangi bir coğrafî bölge üzerinde bu türden bir tekeli; daha doğrusu hiçbir gücü yoktur. Bundan dolayı, eğer bir A ülkesi sakini B ülkesine taşınır veya yatırım yaparsa, liberteryen şunu ileri sürmelidir: taşınan vatandaş bu yolla B ülkesinin devlet tekeline muhatap olmayı tercih etmiştir; A devletinin, bir seyyahın veya yatırımcının mülkiyet hakkını savunmak amacıyla A ülkesindeki insanları vergilendirmesi ve B ülkesindeki çok sayıda masum insanı öldürmesi ahlâkdışıdır ve cezaî yaptırım gerektirir.[8]

Ayrıca, nükleer silâhlara karşı hiçbir savunmanın olmadığına (şu anki yegâne "savunma" karşılıklı imha tehdididir) ve, bu yüzden devletin, bu silâhlar var olduğu sürece, herhangi bir savunma işlevini ifa *edemeyeceğine* de işaret edilmelidir.

O hâlde, liberteryen amaç, herhangi bir çatışmanın kendine özgü nedenlerine bakılmaksızın, devletleri diğer devletlere karşı savaş açmamak yönünde baskı altına almak, ve eğer bir savaş patlak verirse, mümkün olduğu kadar hızla, devletleri barış ve ateşkes ile barış müzakeresi talebiyle baskı altına almaktır. Bu arada, sırası gelmişken belirtelim, bu amaç 18. ve 19. Yüzyıllar'ın uluslararası

[8] Daha çok, bir devletin toprakları içindeki, "dâhili" savunmaya gönderme yapan başka bir mülâhaza da vardır. Devlet kendi bölgesinin sakinlerini suçluların saldırısına karşı daha az başarılı bir şekilde savundukça, bu sakinler *gittikçe daha fazla* devlet operasyonlarının etkisizliğini öğrenmeye ve devlet dışı savunma usüllerine yönelmeye başlarlar. Bu nedenle, devletin savunma başarısızlığı halk için öğretici bir değer taşır.

hukukunda kutsanmış; yani, hiçbir devletin diğerinin topraklarına karşı saldıramayacağı ideali—kısaca, devletlerin "barış içinde birarada yaşaması" ilkesi—benimsenmiştir.[9]

Bununla birlikte, liberteryen muhalefete rağmen, savaşın başladığını ve savaşan devletlerin barış müzakeresi yapmadığını varsayalım. Bu durumda, liberteryen pozisyon ne olmalıdır? Açıktır ki, masum sivillere saldırı kapsamını mümkün olduğunca daraltmak. Eski tarz uluslararası hukuk bu amaçla, "savaş yasaları" ve "tarafsızlık yasaları" veya "tarafsızların hakları" olmak üzere iki mükemmel önleme sahipti. Tarafsızlık yasaları, patlak veren savaşı savaşan devletlerin kendileriyle sınırlı tutmak, diğer ulusların devletlerine veya özellikle bireylerine karşı saldırmamalarını temin için tasarlanmıştır. "Denizlerin serbestliği" veya düşman ülkeyle tarafsız ticareti engellememek için, savaşan devletlerin hakları üzerine katı sınırlandırmalar türünden, kadim ama artık unutulmuş Amerikan ilkelerinin önemi buradan kaynaklanır. Kısacası, bir liberteryen tarafsız devletleri herhangi bir devletlerarası çatışmada *tarafsız kalmak* ve savaşan devletleri tarafsız vatandaşların haklarına bütünüyle riayet etmeleri için ikna etmeye çalışır. "Savaş yasaları" her bir savaşan ülkenin sivillerinin haklarına, savaşan devletlerce yapılan saldırının mümkün olduğunca sınırlandırılması için tasarlanmışlardır. Britanyalı hukukçu F. J. P. Veale'nin ifade ettiği gibi:

Bu kanunun temel ilkesi, medenî insanlar arasındaki husumetlerin bilfiil savaşmak için işe alınmış silâhlı kuvvetler ile sınırlandırılması gerektiği idi....Bu kanun savaşçıların yegâne görevinin birbirleriyle savaşmak olduğunu ve dolayısıyla sivil halkın askerî operasyonların kapsamı dışında tutulması gerektiğini va'zederek savaşçılar ile sivil halk arasında ayrım yapıyordu.[10]

Cephe hattının gerisindeki bütün şehirlerin bombardımanını yasaklayan tadil edilmiş şekliyle, bu kural, Britanya II. Dünya Savaşı'nda sivillerin stratejik bombardımanını başlatıncaya kadar, geçtiğimiz yüzyıllardaki Batı Avrupa savaşlarında sabit kalmaya devam etti. Şimdi ise, tabiî ki, sivillerin yok edilmesine dayanan nükleer savaşın feci doğası nedeniyle, bütün bu tasarım nadiren hatırlanmaktadır.

Sebebine bakılmaksızın bütün savaşları kınarken, liberteryenler bilir ki, her bir savaş bağlamında, devletlerin suç dereceleri farklılık gösterebilir. Ancak, liberteryenler için öncelikli mesele, herhangi bir devletin savaşa iştirakinin kınanmasıdır. Bu yüzden, izledikleri politika, savaş başlatmamak, başlamış olan savaşı

[9] Bu çalışmada bahsedilen uluslararası hukuk, önceki yüzyıllarda tarafların gönül rızası ile ortaya çıkan ve modern devletçi "kolektif güvenliğin" gelişmesi ile alâkası olmayan eski moda liberteryen hukuktur. Kolektif güvenlik, her yerel savaşı, dünya çapında bir savaşa dönüştürecek şekilde maksimum seviyede kızışmaya zorlar; bu, herhangi bir savaşın kapsamını mümkün olduğunca daraltmaya yönelik liberteryen amacın bütünüyle tersine çevrilmesi demektir.

[10] F. J. P. Veale, *Advance to Barbarism* (Appleton, Wis.: C. C. Nelson, 1953), s.58.

sonlandırmak ve taraf veya tarafsız sivillere zarar veren sürmekte olan savaşın kapsamını daraltmak yönünde, bütün devletler üzerinde baskı kurmaktır.

Devletlerin barış içinde birarada yaşamasına dair liberteryen politikanın ihmâl edilen sonucu, herhangi bir dış yardımdan şiddetle kaçınma; yani, devletler arasına girmeme [= "Tecrit" (izolasyonculuk) = "Tarafsızlık"] politikasıdır. A devleti tarafından B devletine verilen herhangi bir yardım (1) A ülkesindeki insanlara karşı vergi saldırısını artırır, (2) B devletinin kendi halkına uyguladığı baskıyı şiddetlendirir. Eğer B ülkesinde herhangi bir devrimci grup varsa, o zaman dış yardım bu baskıyı çok daha şiddetlendirir. Hatta B ülkesindeki devrimci bir gruba yapılan dış yardım bile—ki bu, daha savunulabilirdir, çünkü insanlara zulmeden bir devlettense, bir devlete direnen gönüllü bir gruba yönlendirilmiştir—(en azından) A ülkesindeki vergi saldırısını şiddetlendirdiğinden dolayı, kınanmalıdır.

Şimdi, A Devletinin B Devletinin insanlarına saldırısı olarak tanımlanabilecek, emperyalizm ve hariçten gelen bu hâkimiyetin daha sonra muhafazası sorununa, liberteryen teorinin nasıl uygulanacağına bakalım. Yine, devrimci saldırının sadece egemenlere karşı yönlendirilmesi şartıyla, B ülkesinin insanlarının A'nın emperyal hâkimiyetine karşı devrimi kesinlikle meşrudur. Gelişmemiş ülkeler üzerindeki Batı emperyalizminin, müteakip bir yerel hükümetin yapabileceğinden daha dikkatli bir şekilde mülkiyet haklarının korunmasını sağladığından, desteklenmesi gerektiği—liberteryenler tarafından bile—sık sık ileri sürülmektedir. [Buna karşı verilebilecek] ilk cevap, *statükoyu* neyin takip edebileceği konusundaki akıl yürütmenin tamamiyle spekülatif, oysa mevcut emperyalist hâkimiyetin tamamen reel ve suçlu olduğudur. Kaldı ki, liberteryenler burada yanlış tarafa—emperyalizmin yerlilere sözde faydasına—odaklanmaya başlamaktadır. Oysa tam tersine, öncelikle, fetih savaşları ve sonrasında emperyal bürokrasinin muhafazasının gerektirdiği masraflar için dolandırılan ve üzerine vergi yüklenen Batılı vergi mükellefine yoğunlaşmalıdır. Yalnızca bu sebeple dahi, bir liberteryen emperyalizmi kınamalıdır.[11]

[11] Batı emperyalizmi hakkında diğer iki nokta: öncelikle bunun, birçok liberteryenin inanma eğiliminde olduğu kadar, hiç de liberal ya da merhametli değildir. İtibar gören yegâne mülkiyet hakları Avrupalıların haklarıdır; *yerliler*, en iyi topraklarının emperyalistlerce çalındığını ve bu hırsızlık aracılığıyla iktisap edilen geniş arazili gayrimenkullerde çalışmaya cebir kullanımı ile zorlandıklarını görürler.
İkincisi, diğer bir mit, yüzyılın sonundaki "gözdağı siyasetinin" geri kalmış ülkelerdeki Batılı yatırımcıların mülkiyet haklarının savunması için kahramanca bir önlem olduğunu kabul eder. Herhangi bir devletin tekelleştirilmiş bölgesinin dışına taşmasına karşı yukarıda bahsettiğimiz eleştirilerden başka, gözdağı tedbirlerinin büyük kısmının, özel yatırımların *değil*, ama Batılı devlet tahvili sahiplerinin savunması olduğu da gözden kaçırılmaktadır. Batılı güçler daha küçük hükümetleri, yabancı devlet tahvili sahiplerinin ödemeleri için, kendi halkları üzerine vergi saldırısını artırmaya zorlamışlardır. Bu, hiçbir hayâlgücü abartısına göre, özel mülkiyet adına yapılan bir tedbir olamaz; aksine, bunun tam tersi doğrudur.

Acaba bütün savaşlara muhalefet, liberteryenlerin asla değişimi desteklemeyeceği; dolayısıyla, dünyayı adâletsiz rejimlerin daimî donukluğuna teslim ettiği anlamına mı gelir? Kesinlikle hayır. Örneğin, "Waldavya" devletinin "Ruritanya" devletine saldırdığını ve ülkenin batı kısmını ilhak ettiğini varsayalım. Batı Ruritanyalılar bu durumda Ruritanyalı kardeşleriyle yeniden birleşmeyi arzularlar. Bu nasıl başarılabilir? Elbette, bu iki güç arasında barışçıl bir müzakere yolu vardır, ama Waldavyalı emperyalistlerin müzakereye yanaşmayacak kadar katı olduklarını varsayalım. Veya liberteryen Waldavyalılar hükümetlerine, adâlet namına bu fetihten vazgeçmeleri için baskı yapabilirler. Ancak bunun da işe yaramayacağını farzedelim. O hâlde, ne olacaktır? Yine de, Ruritanya'nın Waldavya'ya karşı girişeceği savaşın gayri-meşruluğunu savunmalıyız. Meşru yollar şunlardır: (1) Baskı altındaki Batı Ruritanyalıların yaptığı devrimci ayaklanmalar ve (2) Özel Ruritanyalı gruplarca (veya, bu bağlamda, Ruritanya davasının diğer ülkelerdeki dostları *tarafından*) ister techizat, ister gönüllü personel şeklinde olsun,[12] Batılı âsilere yapılacak yardım.

Tartışmamız boyunca, modern kitle imha yöntemlerinin tasfiye edilmesinin, günümüze ait bir liberteryen barış programındaki can alıcı önemini gördük. Kendilerine karşı hiçbir savunmanın söz konusu olmadığı bu silâhlar, herhangi bir çatışmada sivillere karşı, medenîyetin hatta insan ırkının kendisinin açık tahribi ihtimâli de dâhil, maksimum saldırıyı temin eder. Bu nedenle, liberteryen gündemdeki en önemli öncelik, özellikle nükleer silâhlar üzerinde durarak, bütün devletleri, polis gücü seviyesine kadar genel ve kapsamlı bir silâhsızlanmaya razı etmek için baskı altına almaktır. Kısacası, eğer stratejik zekâmızı kullanacaksak, insan ırkının hayatının ve özgürlüğünün şimdiye kadar karşılaştığı en büyük tehdidin tasfiye edilmesi, gerçekten de, çöp toplama hizmetlerinin özelleştirilmesinden çok daha önemlidir.

Konuyu, savaşın kaçınılmaz sonucu olan iç istibdat hakkında en azından birkaç şey söylemeden kapatamayız. Tanınmış şahsiyet Randolph Bourne "savaşın, devletin sağlığı" olduğunu fark etmişti.[13] Savaş ile, devlet gerçekten kendisini gerçekleştirir: kudret, saygı, onur, ve, ekonomi ve toplum üzerinde mutlak hâkimiyetinin pekişmesi. Toplum, sözde düşmanlarını öldürmeyi isteyerek, resmî savaş mücadelesine muhaliflerin kökünü kazıyarak ve onları sindirerek, sözde kamu çıkarı için gönül rahatlığıyla doğruya ihanet ederek, bir sürü hâline gelir.

---

[12] Liberteryen akımın Tolstoycu kanadı Batı Ruritanyalıları *şiddete başvurmadan yapılan* devrime girişmeye teşvik edebilir, örneğin; vergi grevleri, boykotlar, hükümet emirlerine kitle hâlinde itaatsizlik ya da—özellikle silâh fabrikalarında olmak üzere—genel bir grev. Krş. Devrimci Tolstoycu Bartelemy De Ligt'in çalışması, *The Conquest of Violence: An Essay on War and Revolution* (New York: Dutton, 1938)

[13] Bkz. Randolph Bourne, "Unfinished Fragment on the State," içinde *Untimely Papers* (New York: B. W. Huebsch, 1919).

Toplum, Albert Joy Nock'un bir defasında söylediği gibi, "resmîgeçit yapan bir ordunun" değerleri ve manevîyatıyla birlikte, silâhlı bir kamp hâline gelir.

Devletin savaş yoluna girmesini sağlayan ana mit, savaşın devlet tarafından kendi tebaasının savunması olduğu yalanıdır. Oysa, gerçek bunun tam tersidir. Çünkü eğer, savaş devletin sağlığı ise, o, aynı zamanda, devletin en büyük tehlikesidir. Bir devlet ancak bir savaşta veya devrim ile yenilgiye uğratılarak "ölebilir." Bu nedenle, devlet savaş esnasında, kendisinin onlar için savaştığı mazeretiyle, insanları ***kendisi*** için başka bir devlete karşı savaşmak amacıyla, çileden çıkmış bir şekilde seferber eder. Bütün bunların gerçekleşmesi bir sürpriz değildir; bunu hayatın diğer alanlarında da görürüz. Devlet hangi tür suçlar için ölesiye takip ve cezalandırmada bulunur? Özel vatandaşlara karşı olanlar için mi, yoksa kendisine karşı işlenen suçlar için mi? Devletin lügatındaki en affedilmez suçlar şahsa ve mülkiyete saldırılar değil, ama devletin kendi rahatına yönelik tehlikelerdir: örneğin, ihanet, bir askerin düşmana teslim olması, mecburi askerlik yükümlülüğünden kaçmak, hükümeti devirmek için komplo gibi. Kurban bir *polis* ya da *Allah* korusun suikasta uğrayan bir Devlet Başkanı olmadıkça, cinâyet suçu gelişigüzel bir şekilde kovuşturulur; özel bir borcu ödeme başarısızlığı, eğer bir önemi varsa, âdeta özendirilir, ama gelir vergisini ödememek azamî sertlikle cezalandırılır; devlet parasının sahte basımı özel çek kalpazanlığından çok daha merhametsizce kovuşturulur, vs. Bu kanıtların hepsi, devletin özel vatandaşların haklarını savunmaktan daha çok, kendi iktidarının korunmasıyla ilgilendiğini gösterir.

Zorunlu askerlik hakkında son söz: bu, belki de, bütün o savaşın devleti büyütme yolları arasında en göze batan ve despotik olanıdır. Fakat, zorunlu askerlik hakkında en çok dikkati çeken hakikat, onu savunmak adına ileri sürülen argümanların saçmalığıdır. Bir insan, kendisinin (veya başka birisinin?) özgürlüğünü, sınırların dışındaki kötü bir devlete karşı savunmak için askere alınmalıdır. Kendi özgürlüğünü savunmak mı? Ama nasıl? Mutlak ***varlık nedeni*** özgürlüğün silinmesi olan bir orduya girmeye zorlanarak, insanın bütün hürriyetlerini hiçe sayarak, bir askerin kasıtlı ve gaddarca insanlıktan uzaklaştırılması ve "komutanının" kaprisi altında verimli bir cinâyet makinesine dönüşmesiyle mi?[14] Herhangi makul bir yabancı devlet, ona "kendi" ordusunun, şu an onun sözde çıkarı için, yaptıklarından daha kötüsünü yapabilir mi? Biri var mı, Ey Tanrım, onu kendi "savunucularına" karşı savunacak?

[14] Barış taraftarına (pasifist) yöneltilen şöyle eski bir militarist tuzak vardır: "Kızkardeşine tecavüz edilmesini engellemek için güç kullanır mısın?" Münasip bir karşılık şudur: "Komutanın tarafından emredildi diye kızkardeşine tecavüz eder misin?"

Bölüm 6

Kamu Sektörü Fiyaskosu

Son yıllarda "kamu sektörü" adına çok şey işittik; "özel sektör"e göre kamu sektörünün genişletilmesinin gerekip gerekmediği konusu üzerinden de ciddî tartışmalara şahit olduk. Saf bilim kokan terminolojinin bizzat kendisi, esasen, bilimsel olması beklenen ama oldukça kurtlanmış "ulusal gelir istatistikleri" dünyasından yükselmektedir. Ancak kavram pek piyasacı bir kavram olmadığı gibi, aslında, ciddî ve tartışmalı implikasyonlarla yüklüdür.

En başta, şunu sorabiliriz: ***neyin*** "kamu sektörü"? "Millî hâsıla" denen şeyin. Fakat gizli varsayımlara dikkat edelim: millî hâsıla denen şey sanki pasta gibi bir şey, birçok "sektör"den oluşuyor ve bu sektörler, kamu olsun özel olsun farketmez, ekonominin bir bütün olarak hâsılasını meydana getirmek üzere, üst üste ilâve ediliyor. Bu suretle, çaktırmadan analize sokulan varsayım şudur: kamu ve özel sektör eşit derecede üretkendir, eşit oranda önemlidir, ve her bakımdan aynı şartları taşır. Böyle olunca da kamu ile özel sektörün büyüklüğüne ilişkin olarak "bizim" vereceğimiz karar, neredeyse herhangi bir kişinin pasta mı yoksa dondurma mı yemeye karar vermesi kadar zararsız, tehlikesiz bir şey olmaktadır. Devlet sevimli bir hizmet birimi olarak kabul edilmektedir, köşebaşındaki mânâv gibi bir şey; hatta içinde biraraya gelip "hükümetimizin" bizim için (veya bize) ne kadarlık bir şeyler yapması gerektiğine karar verdiğimiz komşu kapısı gibi bir şey yani. Serbest piyasayı ve özgür toplumu savunma eğiliminde olan neoklâsik iktisatçılar bile çoğunlukla devleti genel olarak etkin olmayan, ama yine de, mekanik biçimde "bizim" değerlerimizi ve kararlarımızı kayda geçiren hoş bir sosyal hizmet organı olarak kabul ederler.

Bilim adamları için olsun sokaktaki adam için olsun, devletin Rotaryenler veya Elk'ler* gibi bir şey olmadığını kavramak zor olmasa gerektir: Devlet toplumdaki bütün öteki organlar ve kurumlardan son derece farklı, gelirlerini gönül-

* Elk Avrupa'da ve Asya'da yaşayan en iri geyik cinsi olup, burada sözü edilen Elkler grubu ("the Elks") Rotaryenlere benzer, "Benevolent and Protective Order of Elks" [Hayırsever ve Koruyucu Geyikler Tarikatı] adlı tarikattır. (ç.n.)

lü ödemeler yoluyla değil cebir yoluyla elde eden ve onunla yaşayan bir organdır. Merhum Joseph Schumpeter şunları yazarken son derece cin fikirlidir:

> Vergileri klüp aidatlarına veya, meselâ bir doktorun sunduğu hizmetin karşılığına benzeterek izah eden teori, olsa olsa, sosyal bilimlerin bu kısmının zihnin bilimsel tarafından ne kadar da uzakta durduğunu kanıtlayabilir.[15]

Kamu sektöründen ayrı olarak, ekonominin "özel sektörü"nün verimliliğini oluşturan şey nedir? Özel sektörün verimliliği, insanların o yana bu yana koşarak ellerindeki kaynaklarla bir şeyler, artık her ne olursa, yapmakta oluşundan kaynaklanmaz; insanların bu kaynakları tüketicilerin ihtiyaç ve arzularını tatmin için kullanmaları gerçeğinden kaynaklanır.

Serbest piyasada, işadamları ve öteki üreticiler enerjilerini tüketiciler tarafından en fazla ödüllendirilecek ürünlere yönlendirirler; bundan dolayı da, bu ürünlerin ne kadar satıldığı, tüketicilerin bu ürünlere ne kadar önem atfendiğine dair yaklaşık bir "ölçü" verir. Milyonlarca insan enerjisini at arabaları üretmeye harcamaya kalksa bile, bugünkü devirde bunları satamayacak, bu nedenle de çıktılarının verimi koskoca bir sıfır olacaktır. Öte yandan, belirli bir yılda X ürününe birkaç milyon dolar harcansa, o takdirde istatistikçiler söz konusu milyon dolarların ekonominin "özel sektörü"nün X kısmının verimli çıktısını oluşturduğuna hükmedebilirler.

Iktisadî kaynaklarımızın en önemli özelliklerinden biri de bunların kıt oluşudur; toprak, emek, ve sermaye faktörlerinin hepsi de kıttır, bunların her biri de muhtemel farklı kullanım alanlarına tahsis edilebilirler. Serbest piyasa bunları "verimli bir şekilde" kullanır çünkü üreticiler, piyasada, tüketicilerin en çok ihtiyaç duydukları şeyi—örneğin, at arabası yerine, otomobili—üretmeye yönlendirilirler. Bundan dolayı, özel sektörün toplam çıktısına ilişkin istatistikler her ne kadar sadece rakamların toplanması veya, çıktı birimlerinin sayılması gibi görünse de, çıktının ölçüsü aslında, tüketicilerin satın almaya istekli oldukları şeyi "ürün" olarak değerlendirme şeklindeki önemli nitelkisel kararı içermektedir. Piyasada satılan bir milyon otomobil verimlidir, zira tüketiciler öyle değerlendirmektedirler; satılmadan kalan bir milyon at arabası ise "ürün" olmazdı, çünkü tüketiciler bunlara yüzlerini bile dönüp bakmazdı.

Şimdi de diyelim ki, serbest mübadelenin bu güllük gülistanlık dünyasına devletin uzun kolu uzandı. Devlet, kendi bildiği bazı nedenlerle, otomobilleri toptan yasaklamaya (belki de çok sayıda kuyruk yüzgeci yöneticilerin estetik

[15] Bir önceki cümlede Schumpeter şunu yazar:

> Özel ve kamusal alanlar arasındaki hasımlığı ya da sürtüşmeyi alevlendiren olgu her şeyden önce ... devletin, özel sektör tarafından ve özel amaçlara dönük olarak üretildiği hâlde, siyasî cebirle bu amaçlardan saptırılmış olan bir gelir ile yaşamakta oluşudur.

Aynen öyle. Joseph A. Schumpeter, *Capitalism, Socialism, and Democracy* (New York: Harper and Bros., 1942), s. 198.

hassasiyetlerine dokunmuştur da ondandır, kimbilir) ve oto şirketlerini bunların yerine at arabası üretmeye zorlamaya karar versin. Böylesi katı bir rejim altında tüketiciler, bir anlamda, at arabası almak zorunda kalacaklardır zira otomobile izin verilmemektedir. Ancak, bu durumda, istatistikçi kalkıp da kaygısızca ve basitçe at arabalarını aynen önceki otomobiller gibi "verimli" olarak kayda geçirirse, bu mankafalıktan başka bir şey olmaz. Bunlara eşit oranda verimli demek alay etmek olur; esasen, belirli koşullar altında, "millî hâsıla" toplamı gerçekte müthiş düştüğü hâlde, istatistiksel bir düşüş göstermeyebilir de.

Üstelik bir hayli simsarlığı yapılan o "kamu sektörü," varsayımsal örneğimizdeki at arabalarından daha kötü, sıkıntılı bir durumdur. Hükümetin kursağına indirdiği kaynakların çoğunu tüketiciler, kullanmayı geçtik, görmezler bile; oysa aynı tüketiciler hiç olmazsa at arabalarına binebilirlerdi. Özel sektörde bir firmanın verimliliği, ürettiği ürüne tüketicilerin gönüllü olarak ne kadar para harcadığıyla ölçülür. Oysa kamu sektöründe, hükümetin "verimliliği" ne kadar harcadığı ile ölçülür, ***ne ölçü ama***! Başlangıçta millî hâsıla istatistiklerini inşa ederken, istatistikçiler, bireyler ve firmalarla kıyaslandığında başka bir örneği olmadığı için, hükümetin faaliyetlerinin kamuoyunun gönüllü ödemeleriyle ölçülemeyeceği gerçeğiyle karşılaştılar, çünkü bu türden gönüllü ödemeler ya hiç yoktu, ya da çok azdı. Hiçbir kanıt olmaksızın, hükümetin de öteki herkes kadar verimli olması gerektiğini varsayarak, yaptığı harcamaları verimliliğin ölçüsü olarak kabul etmede karar kıldılar. Bu yolla, sadece hükümet harcamaları en az özel harcamalar kadar yararlı olmadı, bu durumda hükümetin "verimliliği"ni artırmak için tek yapması gereken, sahip olduğu bürokrasiye iri bir halka daha ilâve etmekti. Daha çok bürokrat istihdam et, kamu sektörünün verimliliği artsın! Burada, gerçekten de, şaşkın vatandaşlarımız için toplumsal sihirbazlığın kolay ve okkalı bir şekliyle karşı karşıyayız.

Hakikat yaygın varsayımların tam da zıddıdır. Özel sektöre cidden bir şeyler ilâve etmekten çok uzak olan kamu sektörü özel sektörü sadece kemirebilir; kendisi zorunlu olarak özel ekonominin sırtından geçinerek yaşar. Oysa bu, toplumun üretken kaynaklarının—tüketicilerin isteklerini tatmin etmeyi bırakın—artık bu isteklerden ve ihtiyaçlardan başka taraflara zorla yönlendirilmesi anlamına gelmektedir. Tüketiciler bilinçli olarak engellenmekte, ekonominin kaynakları kendilerinden uzaklaştırılıp asalak bürokrasi ve siyasetçilerin arzu ettiği faaliyetlere yönlendirilmektedir. Çoğu durumda, özel tüketicilerin eline, zararına kendilerinin katlanacağı propagandadan başka bir şey geçmemektedir. Öteki durumlarda ise, at arabaları örneğimizde olduğu gibi, tüketicilerin eline geçen şeyler kendilerinin öncelik listesinde çok aşağılarda bir yerlerde olan şeylerdir. Her hâlükârda, açıktır ki "kamu sektörü" aslında anti-üretkendir; yani, ekonominin özel sektörüne bir şeyler eklemekten çok ondan bir şeyler çıkarmaktadır. Çünkü kamu sektörü verimliliği ölçmek için kullanılan kriterin tam da kendisine, yani tüketicilerin gönüllü alımlarına, sürekli saldırarak yaşamaktadır.

Devletin özel sektör üzerindeki mâlî etkisini ölçmek için millî hâsıladan hükümet harcamalarını çıkarabiliriz. Zira devletin kendi bürokratlarına yaptığı hükümet harcamaları pek üretime ilâve sayılmaz; üstelik hükümetin ekonomik kaynakları emmesi onları üretken alandan çekip almaktadır. Bu ölçü, elbette ki, sadece mâlî etkiyi verir; çeşitli hükümet regülasyonlarının üretkenlik karşıtı etkisini ölçmeye başlamamıştır bile; bu regülasyonlar da üretim ve mübadeleyi, kaynakları emmenin dışında başka yollarla sakatlamaktadır. Yine bu ölçü millî hâsıla istatistiklerinin birçok başka safsatasını ortaya koymamaktadır. Ama, en azından, II. Dünya Savaşı sırasında Amerikan ekonomisinin üretken çıktısının arttığı iddiası gibi yaygın bazı mitleri ortadan kaldırmaktadır. Kamu açığını [millî hâsılaya] ilâve etmek yerine çıkaralım, göreceğiz ki, bir savaş sırasında rasyonel olarak bekleyebileceğimiz gibi, ekonominin gerçek verimliliği düşmüştür.

Cin fikirli yorumlarından bir diğerinde, Joseph Schumpeter antikapitalist entelektüellerle ilgili olarak şunu yazmıştır:

> . . . yargılandığı davada kapitalizm, ceplerinde kapitalizmin ölüm fermanı olan yargıçların önünde durmaktadır. İşitecekleri savunma ne olursa olsun, adamlar verdikleri kararı geçireceklerdir; başarılı bir savunmanın yapabileceği tek şey, iddianamede bir değişikliktir.[16]

İthamlar kuşkusuz değişmektedir. 1930'larda, kapitalizm kitlesel çapta yoksulluk getirdiği için devletin büyümesi gerektiğini işitirdik. Şimdilerde ise, John Kenneth Galbraith'ın yaylım ateşi altında, kapitalizmin kitleleri gereğinden fazla zengin etmekten suçlu olduğunu iştiyoruz. Bir zamanlar "bir ulusun üçte biri"nin yoksulluktan muzdarip olduğu yerde, şimdi de kamu sektörünün "açlıktan gebermesine" hayıflanmamız gerekiyormuş.

Dr. Galbraith acaba neye dayanarak, özel sektörün fazla semirmiş kamu sektörünün ise fazla kansız kalmış olduğu, dolayısıyla, devletin kendi yetersiz beslenme durumunu telafi etmek için daha fazla cebir kullanması gerektiği sonucuna varmaktadır? Dayanağının tarihî tecrübe olmadığı kesindir. 1902 yılında, örneğin, Birleşik Devletleri'n safi millî hâsılası $22.1 milyardı; hükümet harcamaları ise (Federal, eyalet, yerel, hepsi birden) toplam $1.66 milyara varıyor, yahut toplam hâsılanın yüzde 7.1'ini oluşturuyordu. Buna karşılık 1957'de, safi millî hâsıla $402.6 milyar iken, hükümet harcamaları toplam $125.5 milyara, yahut toplam hâsılanın yüzde 31.2'sine karşılık geliyordu. Dolayısıyla, içinde bulunduğumuz yüzyılda hükümetin özel sektör üzerindeki mâlî soygunculuğu, dört-beş katına çıkmıştır. Bu, kamu sektörü için pek de "açlıktan ölme" durumu olmasa gerektir. Buna rağmen Galbraith kamu sektörünün, pek zengin olmayan 19. Yüzyıl'daki durumuna kıyasla, giderek daha fazla açlık çektiğine hükmetmektedir!

Peki o zaman, Galbraith kamu sektörünün ne zaman nihayet optimum vazi-

[16] Schumpeter, *Capitalism, Socialism, and Democracy*, s. 144.

yete geleceği konusunda bize bir öneri sunmakta mıdır? Cevabı kişisel bir vehimden başka bir şey değildir:

> Dengeyi sağlayan noktanın ne olduğu sorusu sorulacaktır: acaba hangi noktada özel ve kamusal ihtiyaçların tatmin edilmesinde dengenin sağlanmış olduğu sonucuna varabiliriz? Cevap, böyle bir testin uygulanamayacağıdır, çünkü böyle bir test yoktur. . .. Mevcut dengesizlik aşikârdır. ... Durum böyle olunca, işleri düzene sokmak için ne yöne doğru gitmemiz gerektiği de son derece açıktır.[17]

Galbraith'a göre, bugünkü dengesizlik "aşikâr"dır. Aşikâr mı, nasıl yani? Çünkü etrafına bakmakta ve hükümetin faaliyet gösterdiği her alanda içler açısı durumlar görmektedir. Okullar aşırı kalabalıktır, kent merkezlerinde trafik sıkışıktır, caddeler ve nehirler kirletilmiş durumdadır; üstüne şu da ilâve edilebilir ki, suç oranları giderek aşırı boyutlara yükselmekte, mahkemeler tıkanmaktadır. Bütün bunlar hükümetin faaliyet alanı ve onun tekelinde olan alanlardır. Bu iyice göze batan kusurlar için önerilen sözde çözüm, hükümetin kasasına daha fazla para aktarmak olmuştur.

Fakat nasıl oluyor da, daha fazla para için gürültü koparıp, sonra da vatandaşları daha fazla vermeye ayak sürümekle suçlayan sadece hükümet kurumları olmaktadır? Neden (devletin yollarında olup duran) trafik sıkışıklıkları, kötü yönetilen okullar, su kesintileri vb. gibi sorunların özel sektör dengine hiçbir zaman rastlamıyoruz? Bunun nedeni, özel firmaların hak ettikleri parayı iki kaynaktan elde etmeleridir: ürettikleri hizmetlere karşılık tüketicilerin gönüllü ödemeleri, ve, tüketici talebiyle ilgili beklentilere uygun olarak yatırımcıların gönüllü yatırımları. Özel mülkiyet altındaki bir mala olan talep artarsa, tüketiciler o ürün için daha fazla öder, yatırımcılar da arzına daha çok yatırım yaparlar; böylece herkesi tatmin edecek biçimde "piyasa temizlenir." Kamusal mülkiyet altındaki bir mala (su, sokaklar, metro, vs.) olan talep arttığı zaman ise, bütün işittiğimiz şey kıymetli kaynakları israf ettiği için tüketiciye duyulan kızgınlık ile, buna ilâveten, daha fazla vergi yükünden imtina ettiğinden dolayı vergi mükellefine duyulan kızgınlıktır. Özel girişimci tüketiciye yaranmaya çalışır ve onun en âcil taleplerini karşılamayı iş edinirken; kamu kurumları tüketiciyi kaynakları kötü kullandığı için kınar. Örneğin, sadece devlet, kalabalık caddeler sorununa çözüm olarak özel arabaların trafiğe çıkmasının yasaklanmasına sıcak bakabilir. Dahası, devletin birçok "bedava" hizmeti, arzı aşacak şekilde daimî bir aşırı talep yaratmakta, dolayısıyla da, ürünün daimî "kıtlığı"na yol açmaktadır. Kısaca, gelirini gönüllü yatırım ve tüketimden ziyade cebri müsadereden devşiren devlet, herhangi bir işi idare eder gibi idare edilmez, edilemez de. Doğasında varolan fahiş etkinsizlikler ve piyasayı temizlemesinin imkânsızlığının, iktisadî hayatta onu bir başağrısı yu-

[17] John Kenneth Galbraith, *The Affluent Society* (Boston: Houghton Mifflin, 1958), ss. 320–21.

mağı hâline getireceğine hiç şüphe yoktur.[18]

Eski zamanlarda, devletin zatına yapışık kötü yönetim meselesi genel olarak onun elinden mümkün olduğu kadar çok şeyi almak için iyi bir gerekçe olarak kabul edilirdi. Ne de olsa, kişi kaybetmeye mahkûm bir girişime yatırım yapınca, tekrar sağa sola para saçmaktan imtina ederdi. Gelin görün ki, Dr. Galbraith bizim vergi mükellefnin zar zor kazandığı parayı "kamu sektörü"nün kara deliğine dökme kararlılığımızı iki katına çıkarmak istiyor; kullandığı başlıca gerekçe de, hükümet faaliyetlerinin kusurları!

Dr. Galbraith'ın sadağında iki destekleyici oku var. İlki, diyor kendisi, insanların yaşam standartları yükseldikçe, yeni ilâve olan malların onların gözünde eskileri kadar değerli olmaması. Bu, standart bilgi; ancak Galbraith bir şekilde bu azalmadan insanların özel isteklerinin kendileri için hiçbir değer taşımadığı sonucunu çıkarıyor. Oysa, eğer durum buysa, o zaman neden çok daha hızlı bir şekilde artmış olan *kamu* "hizmetleri," kendileri için, kamu sektörüne daha da fazla kaynak aktarılmasını gerektirecek kadar değerli olsun? Son argümanı ise, özel isteklerin tümünün, işdünyasının yaptığı—sözde tatmin etmesi gereken istekleri otomatik olarak "yaratan"—reklâmlarla yapay olarak uyarıldığı. Kısaca, insanlar, Galbraith'a göre, hâli vakti yerinde olmayan, zar zor geçinen bir durumda olmaktan memnun olsalardı bile; *reklâm* kırsal kesimin bu ilkel mutluluk rüyasını bozacak bir sorun kaynağıdır.

B'nin bizzat kendi onayı olmaksızın A'nın nasıl olup da B'nin istekleri ve arzularını "yaratabileceği" felsefî sorununun yanısıra, burada tuhaf bir ekonomi görüşüyle karşı karşıyayız. Geçimlik düzeyin üzerinde olan her şey "yapay" mıdır? Hangi ölçüye göre? Dahası, tüketicinin mevcut, "yaratılmamış" isteklerine hizmet ederek kâr etmek varken, bir işletme neden ekstra bir yükün ve masrafın altına girip de tüketicinin isteklerinde bir değişiklik uyarma yoluna gitsin ki? İşdünyasının şu anda içinden geçtiği "pazarlama devrimi"nin ta kendisi, "pazar araştırması" üzerinde artan çılgınca yoğunlaşma, Galbraith'ın görüşünün tersini göstermektedir. Zira şayet reklâm yoluyla işdünyası ürettiğine otomatik olarak tüketici talebi yaratabilmiş olsa, piyasa araştırmasına kesinlikle gerek kalmaz, iflâs korkusu da olmazdı. Esasen, varlıklı bir toplumda tüketicinin işletmelerin "kölesi" olmasını bir yana bırakın, gerçek aslında bunun tam aksidir: çünkü yaşam standartları geçimlik düzeyin üzerine yükseldikçe, tüketici satın aldığı şeyler konusunda daha hassas ve seçici hâle gelir. İşadamı tüketiciye eskiden olduğundan daha fazla kur yapmak zorundadır; tüketicilerin ne satın almak istediğine yönelik çılgınca piyasa araştırması girişimlerinin nedeni budur.

Ancak bizim toplumda öyle bir alan var ki, Galbraith'ın reklâm konusunda

[18] Devlet faaliyetlerinin doğasından kaynaklanan sorunlar konusunda daha fazla bilgi için bkz. Murray N. Rothbard, "Government in Business," içinde *Essays on Liberty* (Irvington- on-Hudson, N.Y.: Foundation for Economic Education, 1958), c. 4, ss. 183–87.

söylediklerinin hemen hemen tamamen geçerli olduğu söylenebilir—ama tuhaf bir şekilde kendisinin hiç zikretmediği bir alandır bu: ***devletin*** yaptığı muazzam boyutlardaki reklâm ve propaganda.

Bu, vatandaşa, işdünyasının yaptığı reklâmın aksine, vatandaşın asla sınama şansının olmadığı bir ürünün erdemlerini anlatır durur. Eğer mısır gevreği üreten bir X firması sevimli bir kıza, "Mısır gevreği X çok lezzetli" dedirten bir resim basmış olsa, tüketicinin, buna inanacak kadar saf olsa bile, bu iddianın doğru olup olmadığını kişisel olarak test etme şansı vardır. Ürünü satın alıp almama kararını belirleyecek olan kendisinin damak zevkidir. Ancak, bir kamu kurumu kitle iletişim araçları üzerinden kendi erdemlerinin reklâmını yaparsa, vatandaşın iddiaların doğruluğunu doğrudan doğruya test edip kabul veya reddetme imkânı yoktur. Eğer yapay bir istekler kümesi varsa o da bunlardır, hükümet propagandasının ürettikleridir. Dahası, işdünyasının reklâmları, en azından, yatırımcılar tarafından finanse edilmekte, başarısı da ürünün tüketiciler tarafından gönüllü kabulüne bağlı bulunmaktadır. Devlet reklâmı vatandaşlardan alınan vergilerle finanse edilmekte olup, hiçbir kontrol olmadan yıllarca devam edebilir. Talihsiz vatandaş, kendisini yapılan propagandayı cebren finanse etmeye zorlayan insanların erdemlerini alkışlamak için dolduruşa getirilmektedir. Bu, esasen yaranın üzerine bir de hakaret tuzu basmaktır. Peki, Dr. Galbraith ve takipçileri kamu sektörü konusunda sağlıksız kılavuzlarsa şayet, onlarınki yerine bizim analizimiz nasıl bir standart önerebilir? Bu sorunun cevabı, eski Jeffersonyen bir cevaptır: "en iyi hükümet, en az hükümet edendir." Kamu sektöründe her bir küçülme, faaliyetlerde özel sektörden kamu sektörüne her bir kayma, net bir ahlâkî ve iktisadî kazanımdır.

Birçok iktisatçının, kamu sektörü konusunda burada ancak çok kısaca değinebileceğimiz iki temel argümanı vardır. Biri "dışsal yararlar" sorunudur. Derler ki, A ile B çoğu kez bundan fayda sağlar, şayet C'yi bir şey yapmaya zorlayabilirlerse. Bu öğretinin eleştirisi bağlamında çok şey söylenebilir; ancak burada şu kadarını söylemek yeterlidir: dörtlü bir orkestra kurmak için yanıp tutuşan, diyelim üç komşunun, dördüncü bir komşunun silâh zoruyla viyola öğrenip çalmaya mecbur edilmesinin doğruluğu ve iyiliğini savunan bir argümanın ciddîye alınabilir bir yanı yoktur. İkinci argüman daha sağlamdır; teknik jargondan sıyırarak söylersek, bu argüman bazı temel hizmetlerin özel sektör tarafından sağlanamayacağı için bu hizmetleri kamunun sağlamasının zorunlu olduğunu belirtir. Ne var ki, şimdiye kadar kamu tarafından sağlanmış hizmetlerin istisnasız hepsi de geçmişte özel girişimciler tarafından başarıyla sağlanmıştır. Özel vatandaşların bu malları sağlamasının kesinlikle ***mümkün olmadığını*** burnunun dikine ileri sürmek, bu iktisatçıların çalışmalarında, hiçbir kanıtla desteklenmiş değildir. Nasıl oluyor da, örneğin, pragmatik ve faydacı çözümlere çoğunlukla yatkın olan iktisatçılar, bu yönde toplumsal "deneyler" yapma çağrısında bulunmamaktadırlar?

Siyasî deneyler neden her zaman devletin daha da büyütülmesi yönünde olmak zorundadır? Neden serbest piyasanın emrine bir yerel bölge, ya da bir veya iki eyalet verip de, onun neleri başarabileceğine bakmıyoruz?

Bölüm 7

Çocuk Özgürlüğü

Bazen hakiki, çoğu zaman da sahte olmak üzere, son yıllarda bir hayli çığırtkanlığı yapılan çok sayıda "özgürlükler" arasında sahneye çıkmayı bekleyenlerden birinin de "çocuk özgürlüğü" ["kid lib"] olduğu anlaşılmaktadır. Esasen, bir liberteryen yayın organı "çocuk hürriyeti"nin geleceğin dalgası olduğunu ileri sürmektedir. "Çocuk özgürlüğü"nün ne menem bir şey olduğu açık değildir. Benim tahminim, bunun, her yetişkini inciklerinden tekmeleme, ve de çilekeş ebeveynler ile onlardan daha da çilekeş vergi mükelleflerinin garanti ettiği belirli bir yıllık gelirin tadını çıkarma "hakkı"ndan daha öte bir şey olmadığıdır. Ama yine de çocuk özgürlüğü meselesi, zor ve can sıkıcı çocuk hakları sorununa dikkati çekmektedir. Sahi, nedir şu çocuk hakları ve ana-baba hakları denen şey?

Çocuklar meselesi liberteryenler arasında pek fazla düşünülmüş bir konu değildir. Bunun nedeni açıktır, çünkü liberteryenlerin yetişkinlerin sorunlarını hâlletme konusunda donanımları iyidir; her bir yetişkin açıkça öz-mülkiyet hakkına sahiptir. Buraya kadar sorun yoktur. Peki yeni doğan bir bebeğin durumu ne olacaktır? Bebeğin *de facto* olarak öz-mülkiyet hakkına sahip çıkma gücü olmadığı bellidir; ayrıca yetişkin hakları doğal hukukta yetişkinlerin gücünden ve yeteneklerinden türediği için, bebeğin sahibi kimdir? Dahası, şayet bebek, bir veya daha çok sayıda yetişkin tarafından bir anlamda "sahiplenilmek" durumundaysa, yönlendirilmeli ve kontrol edilmeliyse, bunun sınırlarını kim çizecek, nereye çizecektir? Bir çocuk, haklarını, öz-mülkiyet hakkını tam anlamıyla hangi noktada veya hangi bölgede elde edecektir? Âniden mi? Aşama aşama mı? 21 yaşında mı, başka bir yaşta mı? Liberteryenlerin bu sorulara verdiği cevaplar, "özgürlük" adına çocuklara herkesin üstüne atlama hakkı vermeye hevesli ilericilerden tutun da, çocukların onları vareden ebeveynlerinin mutlak mülkü olduklarını, bundan dolayı da eğer isterlerse çocuklarını öldürme hakkına bile sahip olduklarını düşünen bir kısım anarşistlere varıncaya kadar, geniş bir yelpazeye yayılmıştır.

Örneğin "ifade hürriyeti" meselesinde veya kalabalık bir sinemada "Yangın var!" diye bağırma konusunda olduğu gibi, hakların sınırlarının çizilmesi bağla-

mında öteki birçok alanda da olduğu üzere, haklar konusundaki kafa karıştırıcı soruların cevabı da, kaçınılmaz şekilde mülkiyet hakları üzerinde odaklanmakla bulunabilir. Mülkiyet hakları nerede yer alır? Her şeyden önce, ebeveyn-çocuk ilişkilerinin en önemli gerçeği, çocuğun ebeveyninin mülkünde yaşadığıdır. Çocuk, ya ana-babasının sahibi olduğu bir evde, ya da onların kiraladığı bir dairede yaşamaktadır. Bundan dolayı, başkasının mülkünde yaşayan öteki herhangi bir "misafir"in durumunda olduğu gibi, söz konusu mülk üzerinde yaşayabilmek için mülk sahiplerinin koyduğu kurallara uymak durumundadır. Kısaca, ana-babaların çocukları için kural koymaya her türlü yasal ve ahlâkî hakları vardır, aynen evlerinde uzun süreli misafir olan Ezra Amca için kural koyma hakları olduğu gibi. Bu tür kurallar koymanın ahlâken bir sakıncası yoktur; aksine, her mülk sahibi mülkünün kulanımıyla ilgili olarak kural koymak durumundadır.

İlericilerin çocuklar için—çocukların evde çılgınca koşmalarına, gürültü yapmalarına, yetişkinlerin inciklerine tekme atmalarına, ve de genellikle uygunsuz bir tarzda hareket etmelerine izin verilmelidir, diyen—mutlak "özgürlük" çağrısını yerle bir etmek için yeterince şey söyledik. Bir hane de dâhil olmak üzere, iyi yönetilen hiçbir mülk bu şekilde akıllıca idare edilemez. Dolayısıyla, ana-babalar için, mülkleri üzerinde yaşayan insanlar için koydukları kurallar bağlamında gürültü yapmayı, saldırgan davranışları vs. yasaklamak yasal olarak da, ahlâkî olarak da gayet meşrudur. Çocuk büyüyünce, ana-babalar için sokağa çıkma yasağı üzerinde ısrar etmek, mülk üzerinde gürültüyü, çılgın partileri, cinsel tuhaflıkları yasaklamak da aynı derecede meşrudur. Ahlâk ve hukuk teorisinde, mülk sahibinin özgürlüğü dışında özgürlük yoktur; böyle olunca da, mülkün kullanımıyla ilgili bu tür kurallar çocuk haklarını ihlâl değildir.

Ludwig von Mises, devlet müdahalesi lehinde ileri sürülen yaygın bir argüman olan "trafik kuralları" argümanını çürütürken de benzer bir gerekçe ortaya koymuştur. Trafik kuralları olmak zorundadır, o hâlde ekonomiye başka devlet müdahaleleri neden olmasın, sorusunu Mises şöyle cevaplandırmıştır: her mülk sahibi o mülkün kullanımıyla ilgili kurallar koyacaktır, koymalıdır da; dolayısıyla, şayet yollar devletinse, trafik kurallarını da o koyacaktır. Ama eğer caddeler ve yollar özel şahısların olsaydı, bu kuralları da *onlar* koyardı, bu nedenle burada özel işlere devletin müdahale etmesini meşrulaştıran bir durum söz konusu değildir. Aynı şekilde, evin veya dairenin sahibi de onun nasıl kullanılacağına ilişkin kuralları koyacaktır.

Mülkiyet hakları üzerinde odaklanmak, aynı zamanda çocuğun ne zaman kendisine sahip olup, kendi kendini yönetebileceği şeklindeki belâlı soruna çözüm bulmamızı da sağlar. Cevap şudur: ana-babasının evini terk ettiği zaman. Çocuk ana-babasının mülkünden ayrıldığı zaman, kendisini ana-babasının mülkiyet hakkı iddia edebileceği alanın dışına atmaktadır. Fakat bu demektir ki, çocuk her zaman, yaşı kaç olursa olsun, kaçıp uzaklaşma ve kontrolden çıkma mutlak öz-

gürlüğüne sahip olmalıdır. Ana-babanın esasen çocuğun bedeni ve fiziksel mülkünün de sahibi olabileceğini düşünmek gülünçtür; yaşı kaç olursa olsun başkaları üzerinde bu tür bir mülkiyete izin verilmesi öz-mülkiyet hakkı gibi temel bir hakkın inkârı ve köleliğin savunulması demektir. Bundan dolayı, çocuk her zaman kaçmakta serbest olmalıdır; bu suretle, kendisi kaçma özgürlüğü hakkını kullanmayı seçtiği zaman, kendi kendisinin sahibi hâline gelir.

Bu demektir ki, ana-babanın çocuk üzerinde sergilediği temel tiranlık, yatma zamanını dayatmak, veya ıspanak yedirmek, ya da arka odada birisiyle beraber yaşamasına engel olmak değildir. Temel tiranlık ana-babanın evden kaçmış bir çocuğu yakalayıp cebren eve geri getirmeye zorlamak şeklindeki mevcut yasal iktidarıdır. Ana-baba elbette ki, çocuğu geri dönmeye ikna etme veya tatlı sözlerle kandırmaya çalışma hakkına sahip olmalıdır. Fakat bunu ona zorla yaptırma hakkına asla sahip olmamalıdır, çünkü bu, adam kaçırmaktır ve her insanın kendi bedeni üzerindeki mutlak hakkını ihlâl eden ağır bir suçtur.

Her çocuğun kaçma özgürlüğü hakkından bahsetmek, elbette ki liberteryenlerin kaçmayı savunduğunu ima etmez; bu tamamen ana-baba ile çocuk arasında bireysel bir sorundur. Ancak şunu teslim etmek durumundayız ki, en iyi ebeveyn-çocuk ilişkisinde bile içkin ciddî bir "sınıf kavgası" vardır; çocuğun bizzat kendisinin değil, ebeveyninin yarattığı bir çevrede gözlerini dünyaya açtığı varoluşsal zorunlu gerçeğinden kaynaklanan bir mücadeledir bu. Ve en iyi koşullar altında bile, zevkler, değerler, ilgiler, tutumlar kişiden kişiye, dolayısıyla da her ana-babadan her çocuğa değişir. Olayların doğal gelişim sürecinde, o hâlde, çoğu çocuk, büyüdükten sonra, ana-babasının kafesinden uçarak kendi ortamını yaratmanın yollarını arayacaktır. Hayvan krallığından insana, doğanın yolu budur.

O hâlde kaçma hakkı mutlaktır; fakat bu demektir ki, doğal olarak, çocuk [kaçması hâlinde de] kendisine ana-babasının ekonomik desteğinin sürmesi gerektiğine dair bir yasal veya ahlâkî hak iddia edemez. Esasen, ebeveynin bu şartlar altında çocuğa destek vermeye devam etmesi saçma olacaktır; bağımlılığın yerini alan bağımsızlık değerli ve soylu bir amaçtır, ama bu zorunlu olarak iktisaden bağımsız olmayı da içermelidir. Çocuk, gerçekten de, kendisini destekleme veya gönüllü olarak kendisini destekleyecek başka yetişkinler bulma hakkına sahiptir. Kısaca, ebeveynin çatısını terk ettikten sonra, gönüllü olarak kendisine bakacak, kendi ayakları üzerinde duruncaya kadar kendisini ellerine teslim edeceği bakıcı ebeveyn bulma hakkına sahiptir.

[Evden] kaçma hakkı, liberteryenler için ebeveyn-çocuk sorunlarının çoğunu çözecektir, ama geriye iki soru daha kalmaktadır: (1) ebeveynin evinde kaldığı sürece ebeveyn-mülk sahibinin ahlâkî rolü nedir; ve (2) alt bir soru olarak, çocuğun ebeveyninin evini terk etmesinin fiziksel olarak mümkün olmadığı ilk yıllar boyunca ana-babanın ahlâkî ve yasal rolü nedir? Kısaca, evde çocuğu yönetme hakkı dikkate alındığında, bir ebeveyn olarak kendisinin ahlâkî görevi nedir, ve, kendisinin yasal yönetme hakkının kapsamı nereye kadardır?

Bebekliğin erken dönemlerinde, çocuğun yardıma muhtaç olduğu ve dolayısıyla, öz-mülkiyetinin pek söz konusu olmadığı zaman, bebek kendisini vareden ana-babasının gerçekten de bir tür mülkü durumundadır. Her bir bebekle ilgilenecek bir yetişkinin olması gerekir, ve bu konuda iki alternatif olabilir: kendisini dünyaya getiren ana-babası veya ana-babasının elinden zorla çocuğu alacak başka birileri. Açıktır ki, bu ikincisi tamamen gayrimeşrudur, ister bunu devlet yapsın isterse başka birileri. Dünyaya getirme eyleminin bebek üzerinde söz söyleme hakkını ebeveyne verdiğini, başka yetişkinlere vermediğini söyleyebiliriz. Ancak yine de, bu sahiplik mutlak olamaz, ebeveynin çocuğu sakatlama, kötürüm bırakma, ya da çocuğu öldürme hakkını içeremez, çünkü böyle bir şey çocuğun bedenine karşı ceza gerektiren bir tecavüz olur. Oysa bağımsız bir beşerî varlık olarak o hiç kimsenin mutlak hâkimiyeti altına giremez. O hâlde ana-babanın rolü, çocuğun mutlak sahibi olmak değil, çocuğu yönetme hakkı olan ama şahsiyetine tecavüz (meselâ onu kaçmaktan zorla alıkoymak) hakkı olmayan, emanetçi-sahip veya koruyucusu olmaktır.

Şayet, o takdirde, başka yetişkinler çocuğun ana-babasının çocuklarına saldırdığını veya onu sakatladığını görürse, müdahale etme ve bu saldırıyı durdurma hakları vardır, aynen saldırıya şahit olan herkesin bunu durdurma hakkı olduğu gibi. Çocuğu bu saldırıdan kurtarma ve suçlu ana-babanın hâkimiyet alanından uzaklaştırma hakkına da sahiptirler.

Ebeveynlerin çocuklarına karşı ahlâkî ödevi ya da sorumluluğu ise kendi istekleriyle yaratım eylemlerinden, yardıma muhtaç bebekleri dünyaya getirme sorumluluğundan kaynaklanmaktadır. Ahlâkî sorumlulukları, bu çocukları yetiştirmek, onları bulundukları doğal bağımlı bebeklik durumundan alıp, rasyonel, kendine sahip, bağımsız yetişkinler hâline getirmektir. Manevî sorumlulukları çocukları bağımsızlık statüsüne kavuşturmaktır. O hâlde bu, neyi ima etmektedir? Ebeveynin elinden geldiği kadar çocuğa bakmasını, gıda, barınak, eğitim, vs. temin etmesini. Bu bir şeyi daha ima etmektedir: ana-babaların çocuklarını, tam olgun bir yetişkin hâline gelmek için gereken değerler, öz-disiplin ve teknikler konusunda eğitmesi şeklindeki ahlâkî görevini, görevi olduğu kadar, hakkını.

Böylece ilerlemeciliğin, ebeveynin küçük çocuklarına istedikleri her şeyi yapmak üzere sınırsız özgürlük verme ve onlara eğitim, öğretim ve değerler gibi şeyler "dayatmaması" gerektiği görüşündeki temel sakatlığı görmüş oluyoruz. Çünkü bilgiden, değerlerden, öz-disiplinden ve rasyonaliteden henüz mahrum olan küçük çocuk, ne yapması veya ne istemesi gerektiğine karar verebilecek bir konumda değildir. Rasyonel "otoriteler" olarak işlev görme veya ellerinden geldiğince söz konusu eğitim ve değerleri kendilerine kazandırma konusunda yetersiz kalmak, —sadece yiyecek ve barınak teminiyle sınırlı olmayıp, bunun yanında zihinsel ve ahlâkî eğitimi de içeren—temel ana-baba sorumluluğundan trajik biçimde kaçmak demektir. Ana-babaların çocuklarının saf ve gelişmemiş

vehimlerinin köleleri hâline geldikleri günümüzün "çocuk merkezli kültürü"nün doğurduğu trajedilerin esas sebebi, işte bu ahlâkî sorumluluktan feragattir. Çocuk yana yakıla ebeveyninin yönlendirmesi ve rehberliğinin hasretini çekerken, ana-babasının kendisinin bütün kör kaprislerine boyun eğdiğini görmektedir. Ana-babalık otoritesinden feragat bir süre sonra çocuğu kendisi kadar hastalıklı emsal gruplarının kör tiranlığının kölesi hâline getirmektedir. Birey giderek önce kendi "halkası"nın veya "çetesi"nin, daha sonra da bütün toplumun tiranlığının tesiri altına girmektedir.

İlerlemeci eğitime karşı en aklı başında ve en parlak eleştrilerden biri büyük liberteryen kuramcı Isabel Paterson tarafından yazılmıştır. Paterson, yazar Lafcadio Hearn'e atıfla eski tarz Batılı eğitim ile Japon eğitim sistemi arasındaki zıtlığa dikkati çekmektedir. Batılı eğitimde çocuk önce ebeveyn otoritesi altında eğitilir, bağımsızlık çağına gelince de, her şeye yeniden başlayan, kendisinin sahibi bir birey olurdu; oysa Japon (ilerlemeci, diye okuyun) sisteminde, çocuklara başlangıçta sınırsız özgürlük verilir, bu disipline edilmemiş çocuklar büyüyüp yetişkin hâle geldikçe giderek sıkılaşan bir kontrole tâbi tutulurdu. Bayan Paterson Hearn'e atıfla, Batıda eğitimin erken çocukluk çağında başladığını söylemektedir:

> Ahlâkî eğitimin baskıcı tarafına gelince. ... Davranış kurallarını, "yapılması" gereken ve "yapılmaması" gerekenleri bir an önce öğretip kafasına sokmak önemlidir. Daha sonraları, daha fazla özgürlüğe izin verilir. Yetişmiş bir erkek çocuğun, kendi geleceğinin kişisel çabası ve kapasitesine bağlı olduğunu anlaması sağlanır; bundan dolayı da, büyük ölçüde kendi kendisiyle baş başa bırakılır, zaman zaman ihtiyaç duyuldukça kibarca tembihte bulunulup, ihtar edilir. ... Bütün o zihinsel ve ahlâkî eğitim boyunca rekabet sadece beklenmez, aynı zamanda istenir de. ... Amaç, bağımsız ve güçlü bir varlığın ortaya çıkarılması, bireysel yetenek ve kişisel karakterin geliştirilmesidir.

Bunun zıddına:

> Japon eğitimi daima tersine bir plân dairesinde olmuştur. Amacı hiçbir zaman bireyi bağımsız eyleme hazırlamak olmamış, işbirliği eylemine hazırlamak olmuştur. ... Bizde kısıt çocuklukta başlar, sonra giderek gevşer; Uzak Doğu eğitiminde kısıt sonradan başlar, ve giderek daha da sıkılaşır; ... kısıtı belirleyen, kendi ait olduğu sınıfın ortak kanaatidir; yetenekli bir öğretmen bu görüşü yönlendirebilir. ... Egemen güç her zaman sınıf hassasiyetidir. ... Her zaman birçoğun tek üzerinde egemenliği söz konusudur; ve bu gücün aşılması çok zordur.

Japonya'da ortaya çıkan sonuç, "bireyin tamamen topluma kurban edilmesidir." Bayan Paterson ardından ilerlemeci eğitimin söz konusu Japon sisteminin bir uygulaması olduğuna işaret eder.

> Sınıf etkinlikleri, grup ilgileri, sosyal etkiler baskın hâle gelmiştir. Öğrencilere aşılanan hâkim felsefe de, evrensel ya da kalıcı ahlâkî değerler veya standartların olamayacağını savunan "instrumentalizm"[1] felsefesidir.

Bayan Paterson buna ilâve olarak der ki, bütün bunların içinde en çarpıcı olan sonuç, Hearn'ün Japonya'da "ahlâkî özgürlüğün uğursuz yokluğu"na—kişinin kendi adâlet düşüncesi doğrultusunda hareket etme hakkının bulunmamasına—dair gözlemidir: "Düşünmeleri istendiğinde," çocuklar bunu yapamaz, "çünkü onlar sınıfı, grubu ya da 'toplumsal eğilim'i yegâne otorite olarak kabul etmek üzere eğitilmişlerdir."[1]

Ebeveynlerin, o hâlde, çocuklarını yetişkinliğe hazırlamak, onların şahsiyetleri ve kişilikleriyle ilgilenmek, onları korumak ve eğitmek konusunda yalnızca ahlâkî hakları değil, ahlâkî görev ve sorumluluğu da vardır. Diyelim ki bazı ebeveynler bu tür ahlâkî görevleri yerine getirmezlerse ne olur? Acaba hukukun—yasaları uygulamakla yükümlü kurumların—araya girip ana-babaları çocuklarını uygun tarzda yetiştirmeye zorlama hakkı var mıdır? Bu sorunun cevabı, 'hayır' olmalıdır. Liberteryenler için, hukuk yalnızca negatif olabilir, sadece bir kişinin başka bir kişiye yönelttiği saldırgan ve cezai eylemleri yasaklayabilir. *Pozitif* eylemlere zorlayamaz; bu tür eylemler ne kadar övgüye değer, hatta gerekli olursa olsun. O hâlde bir ana-baba çocuğuna adam gibi bakmayan, ahlâken canavarın teki olabilir, fakat kanun kendisini başka türlü davranmaya zorlayamaz. Gayet anlamlı biçimde hukukun yetki alanı dışında kalan bir yığın haklar ve görevler olduğu gerçeği, ne kadar kuvvetle vurgulansa azdır.

Tam anlamıyla liberteryen bir toplumda, küçük çocuk ilk bakışta görünebileceği kadar mahrum değildir. Çünkü böyle bir toplumda, her ebeveynin hamilik haklarını başkalarına satma hakları vardır. Kısaca, bebekler ve öteki çocuklar için bir serbest piyasa vardır. Nee? Bebeklerin serbest piyasası mı? Bu kölelikle, bebeklere bir eşya muamelesi yapmakla eşdeğer değil midir? Hayır; bunun anlamı, çocuklarını şu anda ihmâl eden veya onları pek sevmeyen ebeveynlerin, onları arzu eden ve onlara uygun biçimde bakabilecek ebeveynlere satabilme imkânının olmasıdır. Bu tür bir piyasanın işlemesinden, oraya işi düşen her taraf kazançlı çıkabilir: çocuk, zalim veya ihmâlkâr ana-babadan kendisini isteyen ve bakabilecek olanlara aktarılır; ihmâlkâr ana-baba istenmeyen bebek yerine, arzu ettiği paraya kavuşabilir; ve nihayet bakımı üstlenen ana-baba da, en azından çocuğu

---

* İnstrumentalizm (instrumentalism): araçsalcılık; bir düşüncenin doğruluğunun, söz konusu düşüncenin sorunları çözmede ne kadar başarılı olduğuyla ölçüleceğini savunan felsefî görüş. (ç.n.)

[1] Isabel Paterson, "Our Japanized Educational System," içinde *The God of the Machine* (New York: G.P. Putman's Sons, 1943), ss. 251–54. Ebeveynin otoritesini savunmanın bir liberteryen için çelişki olacağını düşünecek liberteryenler, otorite ile cebir, ya da iktidarı birbirine karıştırmak şeklindeki fahiş modern kafakarışıklığına düçâr olmuşlardır. Dolayısıyla, liberteryenler sağlam değerlerin, uygarlığın ve özellikle aklın otoritesini kabul ederler; asıl dış zorlama ve şiddete yönelenler bu tür otoriteyi kabul etmeyenlerdir. Otorite ile iktidarın birbiriyle karıştırılması konusunda, Robert A. Nisbet'in şu parlak makalesine bakılabilir: "The Nemesis of Authority," *The Intercollegiate Review* (Winter–Spring, 1972): 3–13.

evlat edinme imkânına kavuşur. William Rickenbacker, *National Review*'daki köşesinde, esasen yakınlarda böyle bir serbest bebek pazarını savunmuştur.

Aslına bakılırsa, şu anda zaten bir bebek piyasamız vardır, ama tek farkı bunun devletçe yönetiliyor olmasıdır; bir bebeğin maksimum fiyatının sıfır olmasını dayatan bir devlet. Bir ebeveynin çocuğunu satmasına izin yoktur; sadece bedava olarak verebilir, o kadar. Bütün tavan fiyat kontrollerinde olduğu üzere, fiyatın sıfıra sabitlenmesi bebek piyasasında muazzam bir değerli bebek kıtlığı yaratmak demektir. Bunun sonucunda, evlatlık arayıp kapılarında feryadü figan eden ana-babalara aradıkları bebekleri bulup taksim etme tekelci ayrıcalığı devletin yetkilendirdiği evlat edindirme kurumlarına verilmektedir. Çoğu zaman, evlat edinmek isteyen ana-babaların evlat edindirme kurumundaki memurların önünde kendilerini alçaltırcasına yaltaklanmaları, kendilerinin "uygun ana-baba" olduklarını kanıtlamaları, kuruma bir ücret ödemeleri vs. gerekmektedir. Sonuçta istenmeyen bebekler kötü ana-babalarla kalmaya devam etmekte, evlâtlık arayan iyi ana-babalar ise çocuk bakma ve büyütme hakkından mahrum bırakılmaktadır. Doğal olarak, serbest bebek piyasasında bebek üzerinde mutlak mülkiyet hakkı olmayıp, mübadeleye konu olan şey yalnızca hamilik haklarıdır.

Bebek piyasası üzerinde tipik devlet baskısı ve bunun sonuçlarına ilişkin olarak bundan birkaç yıl önce New York'ta bir olay yaşanmıştır. New York basını uyanık hükümet yetkililerince menfur, [bebekleri] köleleştiren bir "bebek şebekesi"nin çökertildiğini haber vermiştir. Buna göre uyanık girişimcilerce Yunanistan'dan kaçırılan bebekler New York'ta görece hâli vakti yerinde olan ebeveynlere satılıyormuş (dehşet!). Bu bebek şebekesinin çökertilmesi, sanıyorum, ajanlarda ve yasa uygulayıcılarında görevini büyük başarıyla yerine getirdikleri duygusu yaratmış olmalı. İyi ama bunların başardığı şey, tam olarak nedir acaba? Engelledikleri şey, bebeklerin Yunanistan'da yoksul perişan duruma düşmüş ana-babalarının yanında açlık sınırında yaşamaktan kurtarılıp, New York'ta rahat, sevgi ve bakımlı bir hayata satılmalarıdır. Her iki taraftaki ebeveynler de, bebeklerin kendileri de, bu akitten fayda sağlıyordu; ama gelin görün ki, herkesin işine burnunu sokan işgüzar Büyük Birader araya girip, karşılıklı yarar getiren gönüllü işlemleri yasadışı ilân etmekte gecikmedi.

O hâlde, ebeveynlerin, muhafızları olarak, emanetçi-"sahipleri" olarak çocuklarını yetiştirip terbiye etmek gibi yasal hakları ve ahlâkî görevleri vardır; hiçbir yasa veya yasa uygulayıcısı kurumun çocukları onları meydana getirenlerden alma veya yönetme hakkı yoktur, sadece ana-babalarının saldırısına uğrayan çocuklar hariç. Her şeyin ötesinde, her çocuğun her zaman özgürlüğe kaçma hakkı, ebeveyn çatısı altından çıkma hakkı olmalıdır, aksi takdirde gerçekten köleleştirme var demektir.

Günümüz toplumunda, elbette ki, ebeveynlere karşı da çocuklara karşı da pek çok saldırı devletten gelmektedir. Zorunlu okula devam yasaları aracılığıy-

la, eyalet hükümetleri çocukları ya devlet okullarına, ya da eyalet yetkililerince meşruluğu onaylanmış özel okullara gitmeye zorlamaktadırlar. Çocuğun veya ebeveynlerinin öyle istese bile çocuğun işgücüne katılmasını önleyen çocuk işgücü yasaları çocuğu cendereye sokmaktadır. Çocukları zorla işgücünün dışında tutmak suretiyle, devlet işsizlik oranını düşürmekte (oran öyle tanımlanmış), kısıtlayıcı sendikal ücret hadlerini düşürebilecek rekabete izin vermemektedir. Bütün bunlar, tabii ki, sözde çocuğun "menfaati" için yapılmaktadır; sözü edilen çocuğun okula devam etme yetisi veya isteği ister olsun, ister olmasın. Bu, her çocuğun yüksek öğrenim görmesi gerektiği fikri tamamen modern bir fikirdir; bütün o eski çağlarda okumaya durumu müsait olmayan çocuğun işgücüne katılmasına izin verilmesinin çok daha iyi olacağı kabul edilirdi. Son zamanlarda, bu sözde "gerici" görüşe Paul Goodman ve Ivan Filich gibi "Yeni Sol"un eğitim kuramcıları yeniden popülerlik kazandırmışlardır. Zorunlu okula devam yasalarının lağvedilmesi çocukları da, ebeveynleri de rahata kavuşturabilirdi, kamu okul sisteminin lağvedilmesi de ebeveynlerin (ve de ebeveyn olmayanların!) omuzlarından büyük bir vergi yükünü kaldırır ve özellikle kendi istedikleri kadar ve istedikleri biçimde eğitim hizmeti satın alma imkânı sağlayabilirdi. Her şeyin üstünde esas ihtiyaç duyulan şey, gerek çocuğun ve gerekse ebeveynin devlet aygıtının tahakkümünden kurtarılmasıdır.

Bölüm 8

Büyük Kadının Kurtuluşu Davası: İşin Doğrusu

"Kadının Kurtuluşu" konusunda birilerinin düdüğü çalma zamanı geldi de geçiyor bile. Aynen çevre meselesi gibi, kadın özgürlüğü de âniden ve velveleli biçimde her yerde karşımıza çıkıyor. Gece gündüz durmadan etrafa yayılan bu saçma sapan kadın hareketi gürültüsünün saldırısından kaçınmak imkânsız hâle geldi. Dergilerin özel sayıları, TV haber programları, ve gazeteler yeni keşfedilmiş söz konusu "Problem"e odaklanmış durumda; belli başlı yayınevleri de bu yıl yayın programlarına neredeyse iki düzine kadın özgürlüğü kiTâbi almış durumdalar. Bütün bu laf kalabalığı hengâmesinin ortasında, muhalefet pozisyonunu savunmaya cesaret eden tek bir kitap ve tek bir program yok. Bu tek yanlı dalganın adâletsizliği açık olmalı. Hatta açık olmakla da kalmıyor, muhalif görüşlere dair yayınların eksikliği, kadın özgürlüğü savunucularının önemli ithamlarından birini de çürütüyor: İddiaya bakılırsa, toplum ve ekonomi tektipçi bir "seksist" [cinsiyet ayrımcısı] erkek tiranlığı altında inliyor. Peki, şayet bu şovun sahibi erkeklerse, nasıl oluyor da, karşı taraftan hiç kimsenin görüşünü sunmayı veya basmayı dahi akıl edemiyorlar? "Zalimler"in bu şekildeki tuhaf sessizliği, insanı, aşağıda açımlayacağımız üzere, "zulmün" belki de diğer taraftan geldiği şüphesine götürüyor.

Bu arada, erkek "zalimler" de her tarafta aynen liberaller gibi hareket ediyorlar; yılmış, veya suçluluk duygusu içindeki tavşanlar gibi. Kadın özgürlüğü hareketinin şirret sözcüleri *Ladies' Home Journal* adlı derginin merkezini bastıklarında bundan rahatsız olan baş editör John Mack Carter, yapması gerekeni yapıp bu saldırganları kulaklarından tutup dışarı atmış mıdır? Acaba, en azından, o günlük ofisi terk edip evine gitmiş midir? Hayır, bunun yerine onbir saat boyunca sabırla oturup bu cadolozların kendisi, cinsiyeti ve dergisi hakkında üstüne boca ettikleri küfürleri dinlemiş, sonra da mülayim bir şekilde *Dergi*nin özel bir

köşesini kendilerine tahsis etmeyi, üstüne bir de $10,000 fidye vermeyi kabul etmiştir. Bu yolla, omurgasız erkek liberalizmi, uysal bir şekilde saldırganların iştahını besleyip, bir sonraki utanmaz "talepler" kümesinin yollarını döşemektedir. El altından dağıtılan bir boyalı basın dergisi olan *Rat* dergisi, daha çarpıcı bir teslimiyetle çökmüş ve "kadın özgürlüğü grubu"nun kendisini daimî olarak ele geçirmesine göz yummuştur.

Kadın özgürlüğü meselesinin bu âni sıçrayışının nedeni acaba nedir? Kadın hareketinin en fanatik 'erkek-Satı'ları bile kabul edecektir ki, bu yeni hareket, Amerikan kadınlarının ortak duyarlılıkları üzerine erkek mengenesinin âniden kapanmasına verilen bir tepki değildir. Onun yerine, bu yeni dalga, Yeni Sol'un mevcut dejenere olmuşluğunun bir parçasıdır. O Yeni Sol ki, bir zamanlar kısmen liberteryen olan siyaseti, ideolojisi ve organizasyonu çöktükçe, Maoizmden hava tahminciliğine, çılgın bombalamalardan kadın özgürlüğüne tuhaf ve ateşli formlara bürünüp paramparça hâle gelmektedir. Her kaçık grup için nice bir zamandır, havada bazen makul ama çoğu zaman da akılsızca, bir "kurtuluş" efsunu dolaşmaktadır, şimdi de Yeni Sol çizginin kadınları eyleme geçmişlerdir. Chicago Üniversitesinden tanınmış sosyolog Profesör Edward A. Shils'in geçenlerde yaptığı yoruma bakıp, artık bir "köpek kurtuluş cephesi" beklemek durumunda değiliz belki; ama, yorumun ima ettiği rahatsızlığa hak vermemek de zor. Bütün bu "kurtuluş" ezberinin karşısına oturttuğu esas hedef, zararsız, çalışkan, yetişkin WASP* Amerikan erkeği, William Graham Sumner'ın *Forgotten Man*'i [Unutulmuş Adam] olup, şimdi bu talihsiz Dagwood Bumstead** figürü bir kez daha hırpalanmaktadır. İyi niyeti suistimal edilen bu çilekeş vasat Amerikalının sonunda sabrının taşıp, gazaba gelerek kendi adına biraz etkili gürültü koparması için acaba daha ne kadar zamanın geçmesi gerekecektir?

Şimdiki kadın hareketi iki kısma ayrılabilir. Daha eski ve daha az irrasyonel olan kanat 1963 yılında Betty Friedan'ın *The Feminine Mystique* adlı eseri ve NOW [the National Organization for Women: Ulusal Kadın Örgütü] ile başlamıştır. NOW kadınlara karşı yapıldığı ileri sürülen ekonomik ayrımcılık üzerinde yoğunlaşmaktadır. Örneğin, 1968 yılında bütün işlerden erkeklere ödenen yıllık ortanca ücret hemen hemen $7,700 iken, kadınlara sadece $4,500 (erkeklere ödenen ücretin yüzde 58'i) ödenmesi. Diğer bir önemli nokta, kota argümanıdır: Birçok mesleğe, bunların üst yönetim pozisyonlarına vs. bir göz atılacak olursa, kadınların payının toplam nüfus içinde hak etmiş oldukları ileri sürülen yüzde 51'in çok altında kalması. Kota argümanı hemen bertaraf edilebilir; çünkü iki ucu keskin bir kılıçtır. Şayet kadınların cerrahlık, hukuk, işletme vs. alanlardaki düşük yüzdeleri erkeklerin atılıp yerlerine ivedilikle kadınların alınması

* WASP: White Anglo-Sakson Protestant, Kuzey Amerika'nın esas insan unsurunu oluşturduğu kabul edilen Beyaz, Anglo-Sakson; Protestanlar. (ç.n.)

** Bir Amerikan çizgi film karakteri. (ç.n.)

gerektiğinin bir kanıtı ise, o zaman, tıp, akademya vs. alanlarda kendilerine ayrılan kotanın çok üzerinde bir paya sahip olan, meselâ Yahudilere ne yapmamız gerekir? Adamları tasfiye mi etmek lazım?

Kadınların düşük ortalama geliri, hiçbiri de irrasyonel "seksist" ayrımcılıkla ilgisi olmayan birçok gerekçe ile izah edilebilir. Bir tanesi, kadınların ezici bir çoğunluğunun birkaç yıl çalıştıktan sonra, çocuğunu büyütmek üzere, üretken yıllarından uzunca bir süre için işten ayrılması, ardından da yeniden işe dönüp dönmeyeceğinin belli olmaması gerçeğidir. Bunun sonucu olarak, kadınlar daha çok kariyer yapmak üzere uzun vadeli bir taahhüt gerektirmeyen sektörlerde veya iş türlerinde iş bulma eğilimindedirler. Buna ilâveten, kadınlar yeni girenleri eğitmenin veya eskilerin işten ayrılmasının maliyetinin görece düşük olduğu mesleklerde iş bulmaya meyyaldirler. Bu meslekler ise uzun dönemli taahhüt gerektiren, ya da eğitim maliyetlerinin veya eleman sirkülasyonunun yüksek olduğu mesleklere oranla ücreti daha düşük mesleklerdir. Çocuk yetiştirmek amacıyla işten ayrılma yönündeki genel eğilim, aynı zamanda kadınların üst kademelere, dolayısıyla yüksek ücretli pozisyonlara getirilmemesini, sonuçta da bu alanlarda kadın "kota"sının düşük olmasını büyük ölçüde izah etmektedir. İşinin yaşam boyu olması niyeti taşımayan sekreterleri işe alması kolaydır; böyle bir niyeti olmayan birinin akademik veya kurumsal merdivenin üst basamaklarına yükseltilmesi kolay değildir. Anne olmak için işini terk eden biri, nasıl olur da bir genel müdür veya profesör olabilir?

Her ne kadar bu mülâhazalar kadınlar için düşük ücret ve düşük seviyeli işler konusunu büyük ölçüde izah etse de, sorunu tamamen açıklıyor değildir. Kapitalist piyasa ekonomisinde, kadınların tam fırsat eşitliği vardır; istihdam konusunda irrasyonel ayrımcılık serbest piyasada minimal düzeye inme eğilimindedir. Bunun gayet basit nedeni de, bu tür ayrımcı muameleden bizzat işverenin de zarar görmesidir. Serbest piyasada, her işçi kendi ürettiğinin değerini, "marjinal verimini" kazanma eğilimindedir. Benzer şekilde, herkes en iyi yapabileceği işe girme, elinden geldiğince verimli çalışma eğilimindedir. Çalışana marjinal ürününün altında ödeme yapmakta ısrar eden işverenler en iyi işçilerini kaybetmek ve dolayısıyla kârlarını eritmek suretiyle, kendilerine zarar vereceklerdir. Eğer kadınlar, annelik izni için işten ayrılmaktan kaynaklanan düşük ücret dikkate alındıktan sonra bile hâlâ daimî surette düşük ücret ve düşük işlerle muhatapsa, o zaman bunun basit nedeni, kadınların marjinal verimlerinin erkeklerden daha düşük olma eğiliminde olması olmalıdır.

Vurgulanmalıdır ki, yüzyıllardır süregelen ayrımcılık için kapitalizmi ve erkek tiranları suçlama eğiliminde olan kadın özgürlüğü kuvvetlerinin görüşünün aksine, kadını erkek zulmünden kurtaran ve her kadına kendi hak ettiğine kavuşma imkânı veren şey, tam da kapitalizm ve 18. ve 19. Yüzyıllar'ın "kapitalist devrimi"dir. Erkek zulmünün damgasını vurduğu toplum, feodal ve pre-kapitalist, piyasa öncesi

toplumdur; kadınların kendilerine ait mülk edinemedikleri, babalarının ve kocalarının taşınır malı oldukları toplum, işte o toplumdur.[1] Kapitalizm kadınlara kendi seviyelerini bulma olanağı vermiştir, bugünkü durum bunun sonucudur. Kadın özgürlükçüleri kadınların çıktı ve verimlilik açısından erkeklerle tam olarak eşit potansiyele sahip olduklarını, ama yüzyıllar süren erkek zulmü tarafından yıldırıldıklarını söyleyerek mukabele edebilirler. Oysa en yüksek pozisyonlara tırmanma konusundaki çarpıcı fark, kapitalizm altında da devam etmektedir. Örneğin, çok az sayıda kadın doktor vardır. Tıp fakülteleri bugünlerde bırakın kadınlara karşı ayrımcılık yapmayı, onları kabul etmek için geriye doğru kıvrılmakta (yani, onlar lehine ayrımcılık yapmaktadır); buna rağmen kadın doktor oranı hâlâ gözle görülür oranda yüksek değildir.

Bu noktada dişi militanlar başka bir argümana sarılmaktadırlar: Erkek egemen kültür tarafından yüzyıllarca süren "beyin yıkama"nın sonucunda kadınların çoğu pasif, sözde aşağı konumdaki rolünü kabullenmiş, hatta ev işleri yapıp çocuk yetiştiren başlıca rollerini sever ve bundan haz duyar hâle gelmiştir. Velveleci dişiler için gerçek sorun, elbette ki, kadınların ezici bir çoğunluğunun "dişiliğin esrarlı havasını" benimsemesi, kendilerinin yegâne kariyerinin evkadınlığı ve annelik olduğunu düşünmesidir. Çoğu kadındaki bu açık ve güçlü arzuyu "beyin yıkama" diye nitelemek çok ileri gitmektir; zira bu durumda, herhangi bir insanın değerlerini, ne kadar derinden sahiplenilirse sahiplenilsin, basitçe "beyin yıkama"nın sonucu olarak görüp ihmâl etmek mümkündür. "Beyin yıkama" iddiası, düşünürlerin deyişiyle, "operasyonel olarak anlamsız" hâle gelmektedir, çünkü bu, dişi militanların tezlerinin yanlış olduğunu kanıtlayabilecek her türlü mantıksal ve gözleme dayalı kanıtı reddetmeleri anlamına gelmektedir. Onlara ev işlerinden hoşlanan bir kadın gösterin, "beyin yıkama" deyip geçerler; bir militan gösterin, bunun kadınların "kurtuluş" hasreti çektiklerini gösterdiğini iddia ederler. Kısacası, bu militanlar kendi uyduruk tezlerinin herhangi bir kanıta ihtiyaç duymadığını kabul ederler, ancak bu bilimsel hakikati yansıtan bir argüman olmaktan ziyade, mistiklerin temelsiz yöntemidir.

---

[1] Ludwig von Mises, *Socialism: An Economic and Sociological Analysis* (New Haven, Conn.: Yale University Press, 1951), ss. 95–96'da şunu yazar:

> Evlilik Yasasına sözleşme fikri girince, erkeğin egemenliğini kırarak kadını eşit haklara sahip bir ortak hâline getirir. Böylece evlilik güce dayalı bir tek yanlı ilişki olmaktan çıkar, bir karşılıklı anlaşma hâlini alır. ... Bugünlerde kadınların durumu erkeklerden sadece geçimini temin yollarının farklılaşması ölçüsünde farklılaşır. ... Şiddet kullanma ilkesi geriye itildikçe kadının evlilikteki konumu iyileşmiş, Mülkiyet Yasasının öteki alanlarında sözleşme fikri geliştikçe, evli çiftlerin arasındaki ilişkileri de zorunlu olarak dönüşüme uğratmıştır. Evlenirken getirdiği servet ile evlilik sırasında kazandığı servet üzerinde ilk defa söz hakkı kazandıkça, kadın kocasının sultasından kurtulmuştur. ... Evliliğin bir kadın ile bir erkeği birleştirmesi, evliliğin ancak her iki tarafın da özgür iradesiyle gerçekleşmesi, ... kocanın hakları ile karının haklarının esas itibariyle aynı olması—bu prensipler sözleşmeye dayalı tutumdan evlilik hayatı sorununa doğru gelişir.

Bundan dolayı da kadın kurtuluşçularının ileri sürdükleri saflarına katılmalar konusundaki yüksek oran da bir şey ifade etmemektedir; bu, dişi militanların "beyin yıkaması"nın sonucu olamaz mı? Ne de olsa, şayet kızılsaçlı iseniz, ve Kızılsaçlılar Kurtuluş Ligi âniden karşınıza çıkar da, sizin alçak kızılsaçlı olmayanlarca ezelden beri baskı altına alınmış olduğunuzu yüzünüze haykırırsa, bazılarınızın kavgaya katılması gayet mümkündür; oysa bu, kızılsaçlıların *gerçekten* baskı altında olup olmadığıyla ilgili hiçbir şeyi kanıtlamaz.

Aşırı erkek "cinsiyetçiler" kadar ileri gidip, kadınların kendilerini evlerine ve çocuklarına vakfetmeleri *gerektiğini* ve bunun dışındaki bütün alternatif kariyer arayışlarının gayri tabiî olduğunu ileri sürmüyorum.

Öte yandan, evkadınlığını seçmiş kadınların *kendi* doğalarını ihlâl ettikleri şeklindeki zıt görüşü destekleyecek de pek bir neden göremiyorum. Öteki her konuda olduğu gibi, bu konuda da bir işbölümü vardır ve bir serbest piyasa toplumunda her birey, kendisine en cazip gelen alanlara ve işlere girecektir. Çalışan kadın oranı yirmi yıl öncesine göre bile çok daha yüksektir, gayet iyi; ama bu oran hâlâ kadınların toplam nüfusu içinde küçük bir azınlıktır, buna da bir diyeceğimiz yok. Siz veya ben kim oluyoruz ki, kadın olsun erkek olsun, birilerine hangi mesleğe girmesi gerektiğini söylüyoruz?

Dahası, kadının kurtuluşçuları yüzyıllardır erkek beyin yıkaması konusundaki ithamlarında mantıksal bir tuzağa düşmüşlerdir. Zira eğer bu itham doğruysa, o zaman *niçin* asırlardır kültüre hükmeden erkekler olmuştur? Kesinlikle, bu bir tesadüf olamaz. Bu, erkek üstünlüğünün kanıtı değil midir peki?

Gelir ve konum eşitliği talebiyle bağırıp çağıran Friedancılar, ne var ki, son aylarda kendilerinden daha militan kadının kurtuluşçularının—eski hareket ile birlikte çalışan, ama onları muhafazakâr "Tom Hala"lar* olarak gören "yeni feministler"dir bunlar—gerisinde kalmışlardır. Kamuoyunda çok daha yakından tanınan bu yeni militanlar, sürekli olarak bu konudaki sözde baskıyı siyahlar üzerindeki baskıya benzetmekte ve, siyah hareketi gibi, toplumda radikal bir değişim için eşitlik ve entegrasyonu reddetmektedirler. Sözde erkek hegemonyasının ve onun doğal sonucu olduğu ileri sürülen ailenin lağvedilmesini sağlayacak bir devrim peşindedirler. *Bizatihi* erkeklere yönelik, pek de gizleme gereği duymadıkları derin bir nefret besleyen bu kadınlar, sırf kadınlardan oluşan topluluklar, devletin baktığı çocuklar, tüp bebekler, hatta gayet pervasızca, militan kadın özgürlüğü hareketinin gerçek kurucusu Valerie Solanis'in SCUM (Society for Cutting Up Men: Erkekleri Parçalama Derneği) Manifestosunda dediği gibi, "erkekleri parçalamak" peşindedirler. 1968 yılında ressam ve film yapımcısı Andy Warhol'u vurup da neredeyse ölümün eşiğine getirdiği zaman Solanis Yeni Feminizm'in

* "Tom Amca" Amerikan edebiyatında meşhur, köleliği gönüllü kabul edip efendisinin iyiliği için çalışan zenci karakteridir; buna nazireyle "Tom Hâlâ" erkek egemenliğini peşinen kabullenen kadınlara yakıştırılan sıfattır. (ç.n.)

kahraman-kültü hâline gelmiştir. Rasyonel herhangi bir insanın yapacağı üzere, kafadan kontağın teki olarak kendisini bertaraf etmek yerine, kurtuluşçu kadınlar Solanis'i, "plastik erkek" Warhol'dan kurtulmaya çalışan "tatlı suikastçi" olarak öven yazılar yazmışlardır. Bunların sancılarının ne olduğunu daha o noktada anlamış olmalıydık.

İnanıyorum ki modern Amerikan evliliklerinin büyük çoğunluğu eşitlik temelinde gerçekleşmektedir. Aynı zamanda şuna da inanıyorum ki, Yeni Feministlerin tezinin tam zıddı gerçeğe çok daha yakındır: Yani, bizim toplumumuzda baskı altında olma ihtimâli daha yüksek olan sınıf veya cinsiyet kadınlar değil, *erkekler*dir; erkeklerin "siyahlar," yani köleler, kadınların ise efendiler olması çok daha yüksek olasılıktır. Her şeyden önce, dişi militanlar evliliğin, kocaların karılarını köleleştirip onları çocuk yetiştirmeye ve ev işleri yapmaya zorladıkları şeytani bir kurum olduğunu iddia etmektedirler. Ancak şuna bakalım: Evlilik vakıalarının büyük çoğunluğunda, evlilik konusunda ısrar eden *kim*dir, erkek mi, yoksa kadın mı? Herkes bunun cevabını bilir. Şayet evliliğe yönelik büyük arzu erkek beyin yıkamasının sonucu ise, ki kadın kurtuluşçuları bunu iddia ediyorlar, o zaman nasıl oluyor da bu kadar çok erkek evliliğe direniyor, bir ömür boyu sürecek bu ev içi "sultanlığın" tahtında oturma imkânına karşı çıkıyorlar?

Gerçekten de, kapitalizm gelişen teknoloji yoluyla ev işini büyük oranda hafifleştirdikçe, birçok evkadını giderek evde alıkonmuş aylak bir sınıf hâline gelmiştir. Benim yaşadığım orta sınıf mahallesinde görürüm onları; bu "mazlum" ve sert bakışlı cadolozlar, vizon şalları içinde caddeden aşağı doğru, bir sonraki briç ya da konken partisi istikametinde kibirle salını salını yürürken, kocaları tekstil atölyesinde canyoldaşlarının geçimini temin etmek için, kendilerini erken kalp yetmezliğinden götürecek derecede ölümüne çalışmaktadırlar.

O hâlde böylesi durumlarda, "zenciler" kimdir: Karılar mı, yoksa kocalar mı? Kadının kurtuluşçularının iddiasına göre efendiler erkeklerdir; çünkü dünya işlerinin çoğunu onlar yapmaktadırlar. Ancak, geçmişteki köleci Güney toplumuna bakacak olursak, gerçekte işi kimler yapıyordu? İşi yapan daima köleler olmuştur, efendiler ise onların emeğinin ürünleri sayesinde görece aylak yaşamışlardır. Hanımları evde alıkonmuş konumda olmanın tadını çıkarırken kocalar çalışıp aileyi geçindiriyorsa, burada efendiler kimdir acaba?

Bu argümanda yeni bir şey yoktur, ancak mevcut taşkınlık nöbetinin ortasında unutulmuş bir noktadır bu. Yıllardır dikkati çeken—özellikle de Avrupalılar ve Asyalıların farkettiği—bir gerçektir ki, Amerikan erkeklerinin büyük çoğunluğu—önce anneye bağlılık, ardından bayan öğretmenler, daha sonra da hanımlarının baskın olduğu—anaerkil bir ortamda yaşamaktadır. Blondie ve Dagwood* sosyologlar için uzun zaman gayet açık Amerikan anaerkil düzenini

* Amerikan çizgi kahramanları. (ç.n.)

sembolize etmiştir; Birleşik Devletler'dekine kıyasla daha aylak olmalarına rağmen evi idare etmeyen Avrupalı kadınların zıddına bir anaerkilliktir bu. Kılıbık Amerikan erkeği uzun zamandır alaycı mizah konusu olmuştur. Ve nihayet, genellikle olduğu gibi koca eşinden önce ölünce de, ailenin bütün varlıkları kadına miras kalmakta, bunun sonucu olarak Amerika'nın *servet*inin yarıdan fazlasına kadınlar sahip olmaktadır. *Gelir*—sıkı ve verimli çalışmanın göstergesi—burada nihaî servet sahipliğinden daha az önemlidir. Yine dişi militanların kaba saba bir şekilde görmezden geldikleri bir başka can sıkıcı gerçek de budur. Ve nihayet, şayet koca boşanmaya kalkacak olsa, kendisiyle artık beraber olmadığı bir kadını beslemek üzere bir sürü para ödemeye zorlayan nafaka yasalarına toslar; ödeyemezse de barbarca bir ceza ile hapsi boylar. Yasalarımızdaki, "borcun" ödenmemesi hâlinde cezasının hapis olmasını gerektiren tek durum budur. Üstelik bu, adamın asla gönüllü olarak altına girdiği bir "borç" da değildir. O hâlde, köle olanlar kimdir?

Erkeklerin kadınları hamile kalıp çocuk yetiştirmeye zorlamasıyla ilgili olarak, bir kere daha soralım, çocuk sahibi olma konusunda en istekli olan taraf, ezici çoğunlukla, evliliğin *hangi tarafı*dır? Yine, herkes bunun cevabını bilir.

Zaman zaman yaptıkları üzere, dişi militanlar Amerikan kadınlarının anaerkil hegemonyasını kabul ettiklerinde de, savunmaları, genellikle, operasyonel olarak anlamsızdır: Kadının *görünürdeki* egemenliği sadece onun tam pasifliği ve bağımlılığının bir yansımasıdır; bu yüzden kadınlar iktidara... giden yolda çeşitli kahpelik ve manipülasyon yolları denerler. O hâlde görünürdeki iktidarlarının altında, bu kadınlar psikolojik olarak mutsuzdurlar. Belki, ama o zaman da, gayri tabiî dominant rolünden dolayı Eski Güneydeki köle efendilerinin de psikolojik olarak rahatsız olduğu ileri sürülebilir. Yine de siyasî-ekonomik egemenlikleri bir olguydu, önemli olan nokta da budur.

Modern evlilikte kadınların köleleştirilip köleleştirilmediği konusunda nihaî test "doğal hukuk" testidir: Kadının kurtuluşçuları faraza amaçlarına ulaşmış olsa ve artık evlilik olmasa o zaman durumun ne olacağına bakmak. Bu durumda ve bunun sonucunda, herkesin önüne gelenle yatıp kalktığı bir dünyada, çocukların hâli ne olurdu? Cevap, görülebilir ve gösterilebilir tek ebeveynin anne olduğudur. Çocuğu sadece kadın doğurabilir; dolayısıyla, çocuğun yanına çakılıp kalacak olan da *sadece annedir*. Kısaca, çocukları büyütme görevinin omuzlarına kaldığından şikâyet eden kadın militanlar şu gerçeği görmek zorundadırlar ki, evliliğin olmadığı bir dünyada, çocuklarına bakmak için gereken bütün parayı kazanma görevi yine kendilerinin omzuna kalacaktır. Evlilik ve ailenin lağvedilmesi konusunda gürültü koparmaya devam etmeden önce kendilerine bu muhtemel durum üzerinde enine boyuna derin derin düşünmelerini öneririm.

Dişi militanların daha düşünceli olanları kritik sorunlarının çocukların yetiştirilmesi sorununa bir çare bulmak olduğunu idrak etmişlerdir. Bunu kim yapa-

caktır? Ilımlıların cevabı, hükümetin günlük bakım merkezleri hizmeti sunması, bu sayede de kadınların işgücüne katılma imkânı bulmasıdır. Sosyalizm veya devletçiliğin genel sorununun yanısıra, burada sorun şudur: Kitlesel talebi olan öteki mal veya hizmetlerde olduğu gibi, neden günlük bakım merkezî hizmetini de gayet ucuza serbest piyasa sunmamıştır? Hiç kimse örneğin motel hizmetlerinin devlet tarafından sağlanması için gürültü koparmak zorunda kalmamaktadır; zira onlardan etrafta bir sürü vardır. İktisatçı şu soruya cevap vermek durumundadır: ya işe gidecek annelere olan talep Yeni Feministlerin bizi inandırmak istedikleri kadar yüksek değildir, ya da devletin bazı kontrolleri—belki de kayıtlı hemşire olmak için aranan şartlar, veya lisans yasaları falan—arzı yapay olarak sınırlandırmaktadır. O hâlde, neden ne olursa olsun, *daha fazla devlet*in sorunun çözümü olmadığı açıktır.

Daha radikal feministler, günlük çocuk bakım merkezleri gibi önemsiz bir çözümle yetinmemektedir, (üstelik bu merkezlerde çalışacak olanlar yine ***kadınlar***, ama bu defa başka kadınlar olmayacak mıdır?). İstedikleri şey, Susan Brownmiller'in *New York Sunday Times Magazine*'deki (15 Mart 1970) makalesinde işaret ettiği gibi, bütün işlerde tam bir karı-koca eşitliğidir; bu da eşit oranda paylaşılan kariyer, eşit oranda paylaşılan ev işi, ve eşit oranda paylaşılan çocuk bakımı demektir. Brownmiller bunun şu anlama gelmek durumunda olduğunun farkındadır: *ya* altı ay koca, ardından bir altı ay da karı çalışacak, çocuk bakımını da böylece altı ay sırayla yapacaklar, veya her biri her günün yarısında çalışıp kalan yarısında çocuk bakımıyla uğraşacaktır. Hangi yol seçilirse seçilsin, kesinlikle açık olan bir şey vardır: Tam eşitlik ancak, her iki taraf da sürekli olarak hippiler gibi, geçimlik sınırında, part-time çalışma düzeyinde yaşamaya razı olursa gerçekleşebilir. Önemi ve kalitesi ne olursa olsun, gelişigüzel bir tarzda kovalanabilecek, bu tür bir gelip geçici herhangi bir kariyer var mıdır? Hippi düzeyinin üzerine çıkıldığında ise, önerilen bu sözde "çözüm" tek kelimeyle saçmadır.

Eğer analizimiz doğruysa ve zaten anaerkil bir ortamda yaşıyorsak, o zaman Yeni Feminizmin gerçek sorunu, onlar ille de öyle diye gürültü koparsa da, kadınların erkeklerin baskısından "kurtarılması" ***değildir***. Elde tutulan aylaklık ve ince tahakkümle yetinmeyen bu kadınların şiddetli bir arzuyla tam iktidara yürüdüklerini söylesek yeri değil midir? Geçim ve güvenliklerinin sağlanmasıyla yetinmeyip, şimdi üstüne bir de pasif ve çilekeş kocalarını ev işleri ve çocuk bakımının büyük bölümünü üstlenmeye zorlama gayretindeler. Kişisel olarak tanıdığım birçok çift var ki, karı militan bir kurtuluşçu, kocası ise eşi tarafından beyni yıkanmış, Tom Amcalığa razı ve kendi cinsine hıyanet eder durumdadır. Bütün bu durumlarda, ailesinin geçimini temin için ofiste veya okulda geçen uzun zor bir günün ardından koca evde oturup çocuklarla ilgilenirken, karısı kadın kurtuluşçularının toplantılarında, iktidarı tamamen ele geçirmenin ve kocalarını cinsiyetçi zalimler olarak damgalamanın entrikalarıyla meşguldür. Yeni Ka-

dın geleneksel mah-jongg* setiyle yetinmeyip, hadım edici nihaî darbeyi vurmak peşindedir; sanırım bu da, erkek-liberal eşleri tarafından uysal bir minnettarlıkla karşılanmak olsa gerektir.

Kadın kurtuluşçularının daha da aşırı bir çözümü vardır: seksten vazgeçmek, veya heteroseksüelliği** hepten terk etmek. Bunun en azından çocuk büyütme sorununu çözebileceğine kuşku yoktur. Lezbiyenlik suçlaması, eskiden kurtuluşçu kadınlara karşı nefret dolu bir erkek-şovenist leke sürme girişimi olarak algılanırdı. Fakat Yeni Feministlerin çığ gibi büyüyen yazılarında dişi homoseksüelliği yönünde açık ve artan bir çağrı göze çarpmaktadır. Örneğin, *Rat*'in ilk "kurtulmuş" sayısında Rita Mae Brown'un şu yazısına dikkati çekelim (6 Şubat 1970):

> Bir kadının heteroseksüelliğini sesli olarak dile getirmesi demek, erkeklerle cinsel ilişkisinde "iyi olduğunu" vurgulaması demektir. O eski cinsiyetçi beyin yıkama en ateşli feministlerin bile çoğunun bilincinde o kadar derinlere işlemiştir ki, kadın size hemen erkeklerle yatmaktan hoşlandığını söyleyecektir. Esasen, bizim toplumumuzda bir kadına yakıştırılabilecek en kötü sıfat, lezbiyendir. Kadınlar o kadar erkek tanımlıdırlar ki, bu üç heceli sözcüğün zikredilmesiyle birlikte sarsıntı geçirirler. Lezbiyen demek, doğal olarak, erkeklere ihtiyacı olmayan kadın demektir. Hele bir düşünelim, iki kadının birbirini sevmesinin neresi kötüdür? Kendisini güvende hissetmeyen erkek için, bu çok büyük bir saldırı, kutsal testis torbasına karşı girişilmiş en ahlâksız küfürdür.
>
> Neticede, hepimiz sarmaş dolaş olsak ne olacağını bir düşünelim. Bizim için iyi olur, oysa bu her erkeğin kendi kişisel "köle"sini kaybedeceği anlamına gelebilir ... şayet erkek iseniz bu sizin için gerçek ve büyük bir kayıptır. ...
>
> Başka bir kadını sevmek, seksi teslim almak demektir ki erkek kültürünün (sömürü olarak seks) ciddî bir ihlâlidir, ve dolayısıyla, ciddî cezayı gerektirir. ... Kadınlar olarak bedenlerimizin gerek spor ve kendini savunma faaliyetlerinde fiziksel olarak, gerekse cinsel olarak bedenimizin gücünden feragat etmek üzere eğitildik. Başka bir kadınla yatmak kendi bedeninin güzelliği ve gücü kadar onunki ile de yüzyüze gelmek demektir. Böylece cinsel özbilginin deneyimiyle karşı karşıya kalırsınız. Aynı zamanda koruyucu aygıt rolü olmayan bir insanla yüzyüze gelirsiniz. Bu çoğu kadın için fazlasıyla acı verici olabilir, çünkü pek çoğu heteroseksüel rol oynarken o kadar gaddarca muamele görmüştür ki, bu gerçek gücü idrak etmeye başlayamaz bile. Bu çok kuvvetli bir deneyimdir. Ona yüksek bir özgürlük derken aslında onu basitleştiriyorum. Lezbiyenizme karşı bu kadar direniş olması boşuna değildir.

Olmazsa, aynı sayıdaki, "Bir Havakadını"*** tarafından kaleme alınan şu yazıya bakalım:

---

* Dört kişi ve 144 taşla oynanan bir Çinli oyunu. Bizde "konken partisi" anlam olarak gayet iyi karşılar. (ç.n.)

** Karşı cinsten birine karşı cinsel arzu duyma; eşcinselliğin zıddına olarak, karşı cinsle seks. (ç.n.)

*** Weatherwoman: hava tahmin spikeri kadın, meteoroloji uzmanı. (ç.n.)

> Kıskançlık olmadığı zaman seks tamamen farklıdır. Daha önce bu işi kadınlarla hiç yapmamış kadınlar birbirlerini cinsel olarak deşelemeye başlarlar. ... Hava tahmincisi erkeğin yaptığı, erkekler ve kadınlarla ilgili yeni standartlar ortaya koymaktır. Seksi sömürücü olmaktan çıkarmaya çalışıyoruz. ... Yeni bir şey yapıyoruz, ortak paydamız devrim olmak üzere.

Veya, nihayet, yine aynı sayıda, Robin Morgan'ın yazısına bakalım:

> Bırakalım herkes kafasına göre takılsın. Fahişe yaratılışlı olsun, sinsi, lezbiyen, engellenmiş, çılgın, Ağulugillerden, lezzetli, soğuk, gülünç, buruk, utandırıcı, erkek-nefretçisi, iftiracı. . .. Cinsiyetçilik kadınların suçu değildir; babanızı öldürün, annenizi değil.

İşte böylece, Kadının Kurtuluşu Hareketi'nin en derinlerde temelinde yatan şey, keskin, psikotik değilse bile son derece nevrotik, erkek-nefretçisi bir lezbiyenizmdir. Yeni Feminizmin özü böylece ortaya konmuş olmaktadır.

Acaba bu ruh hâli birkaç aşırılıkçıya özgü bir şey midir? Bütün bir hareketi Azgın Lezbiyenler olarak nitelendirmek acaba haksızlık olur mu? Korkarım ki, hayır. Örneğin, şu anda bütün harekete yayılmış bir dürtü, kadınlara "seks nesnesi" muamelesi yapan erkeklere karşı keskin bir muhalefettir. Bu sözümona alçaltıcı, şerefini lekeleyici, ve suistimal edici muamele pornografiden güzellik yarışmalarına, çekici modellerin yaptığı ürün reklamlarına, mini etekli kızlara hayran bakışlardan arkalarından ıslık çalmaya kadar uzanmaktadır. Ancak açıkçası kadınlara "seks objesi" diye saldırmak, basitçe sekse bir hücumdur, o kadar, hatta daha ziyade hetero-sekse. Dişi cinsin bu yeni canavarları o hoş asırlık geleneği—bütün dünyada normal kadınların zevkle yaptığı şeyi; yani erkekleri kendilerine çekmek için güzel giyinme ve bu hoş amaca ulaşmayı—ortadan kaldırmaya niyetli. Bu şirret cadalozların bize dayatmaya çalıştığı dünya ne kadar da sönük ve kasvetli bir dünya! Bütün kızların derbeder güreşçiler misali hırpani göründüğü, güzellik ve çekiciliğin yerini çirkinlik ve "tekcins"e [unisex] bıraktığı, leziz dişiliğin lağvedilip yerine velveleli, saldırgan ve erkeksi bir feminizmin konduğu bir dünya.

Hoş ve çekici kızları kıskanmak, esasen, bu çirkin hareketin ta kalbinde yer etmiştir. Örneğin, kadınlara karşı sözde iktisadî ayrımcılık konusunda bir noktaya, çarpıcı biçimde güzel görünüşlü kızların önündeki inanılmaz yukarı doğru hareketlilik ve aynı zamanda yüksek gelir imkânına dikkat çekmek lâzımdır. Kadının Kurtuluşçuları modellerin sömürüldüğünü iddia edebilirler, ama eğer modellerin elde ettiği muazzam gelir—romantik göz alıcı hayat şartları da cabası—ve bunu garsonluk veya daktilografllık gibi başka mesleklerde bıraktıklarının fırsat maliyetiyle karşılaştırırsak, sömürü iddiası gerçekten de gülünçtür. Gelirleri ve fırsatları bayan modellerinkinden çok daha düşük düzeyde kalan erkek modeller, ayrıcalıklı dişi modellerin konumunu pekâlâ kıskanabilirler! Dahası, alt sınıflardan çekici kızların yukarı doğru tırmanma potansiyeli muazzam, hele alt sınıf erkeklerinden sonsuz derecede daha yüksektir: Bobo Rockefeller ve Gregg Sherwood

Dodge'un (Dodge ailesinin multimilyoner bir ferdiyle evlenen eski bir model) durumunu dikkat çekici örnekler olarak anabiliriz. Ancak kendilerine karşı bir argüman olmaktan uzak bu örnekler, dişi kurtuluşçuların öfkesini daha da kabartmaktadır; çünkü bunların asıl şikâyetlerinden biri de, erkekler için aralarında cerayan eden kaçınılmaz rekabette çekiciliklerinden dolayı daha başarılı olan bu güzel kızlardır. [Erkekleri elde etmeye yönelik] böyle bir rekabet ise (tabii heteroseksüel kalmak şartıyla) her devlet veya toplumda varolmak durumunda olan bir rekabettir.

"Seks objesi" olan kadınlar mı dediniz? Elbette seks objesidirler ve, Tanrıya şükür, her zaman da öyle olacaklardır. (Aynen, elbette ki erkeklerin de kadınlar için seks objesi olmaları gibi.) Islık çalmalara gelince, sokakta veya reklâmlara bakarak herhangi bir anlamlı ilişki kurmak mümkün değildir, dolayısıyla, bu durumlarda kadınlar sadece seks objesi olmak durumundadırlar. Erkeklerle kadınlar arasında daha derin ilişkiler kuruldukça da bunlar birbirleri için seks objesi olmaktan *daha fazla* bir anlam ifade etmeye başlarlar; umulur ki her biri diğeri için aşk objesi de olur. Bunu söylemek bile bayağı görünebilir, ancak bugünün giderek daha fazla yozlaşan entelektüel ikliminde artık çantada keklik basit hakikatler yoktur.

Velveleci kadın kurtuluşçularının aksine, *New York Sunday Times*'da (29 Mart 1970) Susan L. Peck'in, Brownmiller makalesi üzerine yorum yapan hoş bir mektubu vardı. Kendisinin her şeyden önce, erkeklerin takdir edilmesini hoş karşıladığını belirttikten sonra, Bayan Peck diyor ki: "Bazılarına katı görünebilir, ancak ben zaten yeterince çok çalışan sorumlu kocamı evde ütü yaparken görmek gibi kaçık ve kinci bir arzu beslemiyorum." "Kurtuluş hareketi"nin sergilediği dişi uyumsuzluğunu kötüledikten sonra, Bayan Peck sözlerini şöyle noktalıyor: "Ben, her şeyden önce, erkekleri çok seviyorum ve onlardan biri olmaktansa, onlardan biriyle beraber olmayı tercih ederim!" Hay yaşa be; umulur ki Bayan Peck Amerikan kadınlarının sessiz çoğunluğunun duygularına tercüman oluyordur.

Kadın kurtuluşçularına gelince, belki de sürekli tekrarladıkları siyah hareketiyle benzerlik kurmalarını ciddîye almaya başlamalıyız. Siyahlar, gerçekten de, entegrasyondan siyah iktidara yürüdüler, fakat siyah iktidarının mantığı açık ve basitçe siyah milliyetçiliğidir: bağımsız bir siyah millet meydana getirmek. Şayet Yeni Feministlerimiz erkek–dişi "bütünleşmesi"ni kurtuluş hatırına bir kenara bırakmak isterlerse, o zaman bu mantıksal olarak Dişi İktidarı ima eder, yani kısaca, Dişi Milliyetçilik. Bu cadolozlara meselâ Black Hills gibi, belki Arizona gibi bakir bir alanı verelim gitsin mi? Evet, bırakalım karate vuruşlu Amazonlu Kadınlar Demokratik Halk Cumhuriyeti'ni kursunlar, oraya dolduralım gitsinler. Hasta tutumlarının ve ideolojilerinin bu sayede toplumun bütününe yayılması önlenip kurutulabilir. Geride kalan bizler, o güzel eski moda heteroseksüellik tutkunları da, işte o zaman rahatsız edilmeden işimize bakabiliriz. William Butler Yeats'in çınlayan sesine kulak vermenin zamanıdır:

Vur vur inlesin;

Fanatikler soytarılar dinlesin,

Ve meşhur fıkradaki ihtiyar Fransızın sevinç çığlığına ortak olabiliriz:

Fransa'da bir kadın militan kadının kurtuluşuyla ilgili toplanmış bir kalabalığa hitap ederken, demiş ki, "Erkeklerle kadınlar arasında sadece çok küçük bir fark vardır." Bunu duyan yaşlı Fransız erkek ayağa fırlayıp bağırmış "*Vive la petite difference!*" (Yaşasın küçük fark!)[2]

[2] Profesör Leonard P. Liggio bu dönemde kadının kurtuluşu ajitasyonunun neden Yeni Sol içinden çıktığını izah etme konusunda çok önemli iki noktayı dikkatime sundu. Birincisi, Yeni Sol kadınlar hareketin içindeki erkeklerle rastgele cinsel ilişkide bulunuyorlar, ve kendilerini şok edip dehşete düşürecek biçimde, kendilerine sadece birer "seks objesi" olarak bakıldığını görüyorlardı. Kısaca, kendilerini seks objesi olmanın ötesinde görme konusunda bizzat kendilerinde bir özgüven eksikliği olunca, bu Yeni Solcu kadınlar, erkeklerin de kendilerine tam da kendilerini gördükleri gibi muamele yapmasından dehşete düşmüşlerdi! Sorunun kaynağının, tam da kendilerindeki önüne gelenle yatma davranışı olduğunu fark etmek yerine, bu kadınlar şiddetli bir şekilde erkekleri suçlama yoluna gittiler; işte böylece Kadının Kurtuluşu doğdu. İkinci nokta, neredeyse bütün bu ajitasyonun çalışan sınıftan değil de, daha ziyade, eve bağlı kalıp ev işlerinin ve çocukların talepleri yüzünden dışarıda çalışma olanağı bulamayan orta sınıfa mensup evli kadınlardan gelmesidir. Prof. Liggio bu durumun göç konusundaki kısıtlamaları lağvetmek suretiyle—ki bu sayede orta sınıf evli kadınların güç yetirebileceği düzeyde ucuz ve kaliteli hizmet verecek hizmetçi ve mürebbiyeler bulunabilecektir—kolayca üstesinden gelinebileceğine dikkat çekmektedir. Bu, elbette, aynı zamanda liberteryen bir çözümdür de.

Bölüm 9

Serbest Piyasada Çevre Koruma Meselesi

Entellektüellerin de kadınların etek boyları kadar modanın kaprislerine tam anlamıyla tâbi olduğu artık herkesin bildiği bir gerçek olmalı. Görünen o ki, entelektüeller bir sürü zihniyetinin kurbanları olma eğilimindeler. Bundan dolayı, John Kenneth Galbraith'ın en çok satan kiTâbi *The Affluent Society* [Varlıklı Toplum] 1958'de yayımlandığı zaman, her entelektüel ve yoldaşı Amerika'yı uygunsuz ve aşırı varlıklı olmakla suçluyordu; ama, sadece iki veya üç yıl sonra, moda âniden değişti, *aynı* entelektüeller bu defa da Amerika'nın yoksulluk içinde olduğundan şikâyet etmeye başladılar. Bütün bu ideolojik cümbüşün hemen hepsinde, o anda odaklanılan hastalık ne idiyse bunun sebebi olarak kapitalizm suçlanıyordu: 1958'de hepimizi sözde aşırı derecede maddî mallara boğmaktan sorumlu olan kapitalizm, 1961'de bu kez ülkeyi aşırı yoksulluğa düçar etmekten eşit derecede suçluydu.

Başka bir çarpıcı örnek de, 1930'ların sonları ve 1940'ların başlarında birçok iktisatçı tarafından öne sürülen "durgunluk tezi" idi. Durgunluk tezine göre, artık daha fazla teknolojik icat, ve dolayısıyla, sermaye yatırımına yer kalmadığı için, kapitalizm yolun sonuna gelmişti. Bu nedenle de kapitalizm sürekli ve artan bir işsizliğe mahkûmdu. Bu görüş zayıflayıp solduktan sonra, 1960'ların başları ve ortalarında bu defa kapitalist sistemi tam tersi bir gerekçeyle suçlamaya başladılar. Durgunluk tezinin sahipleri de dâhil olmak üzere birçok entelektüel şimdi de yakında vuku bulmasından korkulan otomasyon ve bilgisayarlaşmanın pratik olarak herkes için kalıcı ve büyüyen bir kitlesel işsizliğe yol açacağını, çünkü insanlara yapacak iş kalmayacağını öne sürdüler. Allahtan, otomasyon histerisi son yılların entelektüel modalarına uyup gözden kayboldu. Ancak bu olguların çoğunda, sınır tanımaz çelişkilerin arasında, çok önemli bir çizgiyi görmek mümkündür: problem ne olursa olsun, piyasa ekonomisi suçlu ilân edilmektedir.[1]

[1] Büyük iktisatçı Joseph Schumpeter modern entelektüelleri tartışırken durumu gayet parlak bir şekilde ortaya koymaktadır:

En son ortaya çıkan entelektüel çılgınlık da, kısa zamanda âdeta bir sel felâketi boyutlarına ulaşmış, Çevre, diğer adıyla Ekoloji ya da Yaşam Kalitesi denen şeydir. Son iki ayda, Mahvolmuş Çevre Sorununun bombardımanına uğramamış bir tek gazete veya dergi bulmak imkânsız hâle gelmiştir. Sorunun boyutları ne olursa olsun, bir ya da iki ay gibi kısa bir zamanda ihmâl edilebilir büyüklükten bütün yöreyi etkisi altına alır hâle gelmiş olmasına inanmak zordur. Ne var ki, durum aynen budur.

Solda, kendilerini yıllardır rahatsız eden Vietnam ve mecburi askere almalar gibi son derece önemli sorunlar âniden ve sihirli bir şekilde gözden kaybolmuşlardır; solcular ve protestocu öğrenciler artık çevre ve temiz hava adına nöbet tutup gösteri yapmaktadırlar. Muhafazakârlar aksi görüşte olanların dişlerini sökmek üzere sevinçle meselenin üzerine atlamışlardır; dünyada kim—sol, sağ, veya merkez olsun—çirkin görüntü, çöp veya hava kirliliği lehine açıkça pozisyon alabilirdi ki? Kurulu düzen organları sevinçle Çevre meselesinin 1970'lerin en esaslı siyasî "mesele"si olacağını ilân etmektedirler. Başkan Nixon iştahla sinyal değiştirip, Ulusa Sesleniş Konuşması'nın* esas teması olarak "yaşam kalitesi" üzerinde durmuş, şöyle demiştir:

> Yetmişlerin büyük sorunu şudur: Çevremize teslim mi olacağız, yoksa doğa ile barışıp havamıza, toprağımıza ve suyumuza verdiğimiz zararı telafî edecek adımlar atmaya mı başlayacağız? Doğayı doğal hâline döndürecek adımlar atmak her türlü hizipleşmeyi... aşan bir davadır. Bu mesele bu ülkede yaşayan herkesin ortak davası hâline gelmiştir. ... Kongreye sunacağım program Amerika'nın tarihinde bu alandaki en kapsamlı ve maliyetli program olacaktır. ... Her birimiz şu noktada buluşmalıyız: her gün herkes evini, mülkünü veya şehrin kamuya ait yerlerini biraz daha temiz, biraz daha iyi bir durumda bırakmalıdır. ... Bu sorunlar çözülemez hâle gelmeden ülkemizin ulusal bir büyüme politikası geliştirmesi gerektiğini düşünüyorum. ... Amerika'da yaşam kalitesiyle ilgili kaygımızı kırdan banliyölere, köylerden şehirlere kadar her tarafa ileteceğiz.

O hâlde bu Çevre Sorunu ile ilgili olarak ne yapmamız gerekir? İlk yapmamız gereken şey, gündeme getirilen farklı sorunları birbirinden ayırt etmektir.

"Kapitalizm, idam fermanı cebinde duran yargıçların önünde dikilmektedir. Savunma ne olursa olsun verilecek ceza bellidir; muzafferane savunmanın kazanabileceği tek başarı, sadece iddianamede bir değişikliktir." Joseph A. Schumpeter, *Capitalism, Socialism, and Democracy* (New York: Harper and Bros., 1942), s. 144. Hoş bir nokta, aynı adamın, Machinery and Allied Products Institute'ta ekonomist olan George Terborgh'un, her iki safsatayı da çürütücü yazılar yazmış olmasıdır; önce 1945'de *The Bogey of Economic Maturity* [Iktisadî Olgunluk Öcüsü], ardından yirmi yıl sonra *The Automation Hysteria*'yı [Otomasyon Histerisi] yazmıştır.

* Amerikan başkanlarının yılda bir kez "State of the Union Address" adıyla yaptıkları ulusa sesleniş konuşması. (ç.n.)

Her şeyden önemlisi, çevre histerisine tutulmuş çılgınların tamamen birbiriyle alâkasız bir yığın sorunu tek bir kocaman çöp poşetine doldurma yönündeki teşviklerine direnmeliyiz. Kısaca bizler, Fortune dergisinin çevre konulu özel sayısında (Şubat 1970) yapmamızı istediği şeyin tam tersini yapmalıyız:

> Teker teker bakıldığında, mevcut yağmacılıkların çoğunu düzeltmek görece kolaydır. Ancak korkunç şeyleri yan yana dizdiğimiz zaman—pasaklı ve hantal şehirler, bilbordlar, pisliğe gömülü göller, gürültü, zehirli hava ve su, tıkanmış otoyollar, dağlar gibi birikmiş kötü kokan çöp yığınları—bütün bunların birikimli etkileri, bizi temelde tek bir derin sakatlık olduğu sonucuna doğru götürmektedir. ...

Sol, elbette, kendi açısından derinlerde yatan bu sakatlığı bulmuştur: —sürpriz—kapitalizm. Buna göre kaynaklarımızı yağmalayıp mahveden şey, "kapitalist açgözlülük"tür, vs. Sorunun kapitalizm olmadığı, Sovyetler Birliği'nin çok daha fazla "yağmalanmış" bir çevreye yol açtığı gerçeğinden açıkça belli olmalıdır, tabii Amerika Birleşik Devletleri'ne kıyasla endüstriyel faaliyetinin çapı hesaba katıldığında. Sovyetler'in Baykal Gölü'nün meşhur kirliliği bu konuda çok çarpıcı bir örnektir.

O hâlde gelin, birbirinden çok farklı problemleri ayırt edelim. İlk sırada, estetik sorun var. Çok sayıda "çevreci" Amerika Birleşik Devletleri'nde hayatın "çirkinliği"nden, "çirkin" şehirlerden, "berbat" binalardan, vs. fena hâlde şikâyet etmektedir. Her şeyden önce, estetik bizi, farklı bireysel değerler ve zevkler denizinde dümensiz bir akıntıya sürüklemektedir. Birinin "çirkinliği" öbürünün "güzelliği" demektir, veya bunun tam tersi. Benim kendi gözlemim, şehirlerimizin çirkinliği konusunda dırdır edenlerin ve iştahla bozulmamış vahşi doğa şarkıları terennüm edenlerin çoğunun, inatla aynı şehirlerde yaşamaya devam ettikleridir. Neden terk etmiyorlar? Bugün hâlâ, onların yaşayıp tadını çıkarabilecekleri çok sayıda kırsal, hatta vahşi doğa alanları bulunmaktadır. Neden kendileri oralara gidip şehirlerden memnun olan bizleri de kendi hâlimize bırakmıyorlar? Üstelik, kendilerinin gitmesi, başka bir şikâyet konusu olan "fazla kalabalık" kentsel alanlar sorununun hafiflemesine de faydası olabilir. İkincisi, binaların ve arazinin—çoğu estetik tanımına göre—çirkinliğinin büyük bölümü, kentsel evlerin, dükkânların ve mahallelerin düşüncesizce yerle bir edilmesini ve iktidar sahiplerinin müsadere gücü ve sübvansiyonlarla baraka tipi yerler yapılmasını öngören kentsel yenilenme amaçlı hükümet programlarının sebep olduğu şeylerdir. Dahası, bu ülkedeki hangi bina, Pentagon'dan mahallenizdeki posta ofisine kadar devlet organlarına ev sahipliği yapan binalardan daha çirkindir ki?[2] Yahut, anayolların ve otoyolların yaygınlaştırılması gibi hükümet programları kadar, araziyi yağmalayıp yol boyundaki mahalleleri yerle bir eden başka bir şey olmuş mudur?

[2] Mahallelerin tahribi konusunda, bkz. Jane Jacobs, *The Death and Life of Great American Cities* (New York: Vintage Books, 1963).

Şehirlere yöneltilen bir başka eleştiri, berbat derecede "aşırı kalabalık" olduklarıdır. Burada da bir kez daha, eleştirmenlerin ileri sürdüğü desteksiz bir değer yargısıyla karşı karşıyayız. Ne kadar kalabalık "aşırı kalabalık" oluyor acaba? Jane Jacobs'un da işaret ettiği gibi, dekar* başına yüksek konut yoğunluğu ve arazinin üzerindeki şeyler, şehirlerin en beğenilen en iyi yerlerinin çeşitlenmesi, büyümesi ve hayatiyeti için çok önemlidir. Jacobs'un dediğine göre yoğunluğu az olan banliyölerde mağazalar ve işyerleri sadece çoğunluğun ekonomik ihtiyaçlarını temine yönelmekte, bu da hayatın ve semtin dümdüz bir aynılığa mahkûm olmasına yol açmaktadır. Kapsamlı bir azınlık damak zevkleri grubuna hitap edecek geniş bir mağazalar ve hizmetler yelpazesini kârlı yapan, yüksek yoğunluklu alanlardır. Kaldı ki, bir kere daha söyleyelim, kalabalıklardan yakınanların ipi kırıp vahşi doğaya kaçmalarını önleyen hiçbir şey yoktur.

Çevreci eleştirmenler aynı zamanda acınacak derecede tarih bilgisinden yoksun durumdadırlar. Bir yüzyıl veya yüzyıllar öncesinde şehirlerin, kimin estetik standartlarına göre bakarsanız bakın, bugünkünden çok daha kalabalık ve nahoş vaziyette olduğunu görememektedirler. O eski günlerde, sokaklar çok daha dardı, kaldırım taşları döşemeleri çok daha gürültülü, modern lağım boşaltma sistemi mevcut olmadığı için de pis kokular ve salgın hastalıklar yaygındı, köpekler ve bazen de çiftlik hayvanları sokaklarda serseri mayın gibi dolaşırlardı, bunaltıcı sıcaklardan klimaya sığınma imkânı yoktu, vs.. Çevrecilerimiz en büyük ithamlarını da modern teknolojiye yöneltmektedirler; oysa bugünün çok daha kalabalık şehirlerinde her bir sakin için çok daha büyük sağlık, kolaylık ve rahatlık sunmaya imkân veren şey, tam da modern teknolojidir.

Eleştirmenler bu arada nüfus artışını kontrol altına alma aracı olarak zorunlu doğum kontrolüne doğru yol almaktadırlar. Nüfus sorunu konusunda da yapılmadık şey kalmamıştır. Güney Amerika ve Afrika, bütün yoğunluk kriterlerine göre, nüfus yoğunluğu bir hayli düşük olan yerlerdir, ama buna rağmen büyük oranda yoksulluk çekmekte, geçimlik sınırında zar zor yaşamaktadırlar. Aynı mekanik kriterlere göre, Japonya, aynen Hindistan gibi, hayli "aşırı nüfuslu" bir yerdir, ama buna rağmen Japonya, Hindistan'ın aksine, büyük bir maharet ve girişimcilikle bugün dünyada en yüksek endüstriyel büyüme hızına sahiptir.

Çevreci hareketin en rahatsız edici özelliklerinden biri de modern teknolojiye karşı duydukları açık nefret ve romantik "doğaya dönüş" felsefesidir. Derler ki

---

Ayrıca serbest piyasa şehirlerinin büyük önemi konusundaki yakın tarihli parlak tartışması için bkz., *The Economy of Cities* (New York: Random House, 1969), bunun yapıcı bir eleştirisi için de bkz. Richard Sennett, "The Anarchism of Jane Jacobs," *New York Review of Books* (1 Ocak 1970).

* Orijinal metinde geçen kavram "acre" olup, Türkçe'de tam karşılığı olmayan, 0.404 hektarlık ya da 4047 metre karelik araziye karşılık gelen İngiliz dönümüdür. Amerikalılar bazı ölçü ve ağırlık birimlerinde hâlâ İngilizleri takip etmektedirler. (ç.n.)

kalabalık, kirlilik ve kaynakların yağmalanmasının sorumlusu, teknoloji ve uygarlıktır; öyleyse bırakın bozulmamış doğaya, Walden Pond'a* dönelim, uzak ormanların ortasında derin düşünceye dalalım. Modern kültür ve uygarlığı eleştirenlerin hiçbiri de, doğaya dönüş yolunun yalnızca medenîyetin faydalarından vazgeçmek değil, aynı zamanda—modern endüstriyel piyasa ekonomisinin sermaye ve işbölümüne bağımlı yaşayan—insanlığın büyük bölümü için açlık ve ölüm anlamına geldiğinin farkında değilmiş gibi görünmektedir. Yoksa bizim modern Romantikler, hayata değil de, tersine ölüme odaklı bir öncülden mi hareket etmektedirler? Büyük ölçüde durum onu gösteriyor.

Alalım ele, meselâ, modern ekonominin doğal kaynakları "tahrip ettiği"ne dair standart çevre korumacı şikâyetleri. Eğer Amerika kıtasına hiç gidilip yerleşilmemiş olsaydı milyonlarca kilometre karelik ormanın bakir kalacağı doğrudur. Ee, ne olmuş yani? Hangisi daha önemli, insanlar mı ağaçlar mı? Şayet 1600 yılında filizlenen bir korumacı lobi mevcut vahşi doğaya dokunulmaması üzerinde ısrar etmiş olsaydı, Amerika kıtasında bir avuç kürkçü dışında hiç kimseye yer olmazdı. Eğer insanoğlunun bu ormanları kullanmasına izin verilmemiş olsa, işte o zaman bu kaynaklar *gerçekten israf edilirdi*, çünkü kullanılamazdı. Amaçlarını gerçekleştirmek için insanın onları kullanması yasaklanırsa, kaynaklar ne işe yarar ki?[3]

Dahası, büyüyen teknolojnin kullanılabilir doğal kaynakları sadece tüketmediği, aynı zamanda onlara bir şeyler *ilâve ettiği* de pek fark edilmemektedir. Otomobil ve modern makinelerin geliştirilmesinden önce, yeraltındaki geniş petrol rezervleri insan için tamamen değersiz bir şeydi; kullanışsız, siyah bir sıvıdan ibaret. Oysa modern teknoloji ve endüstrinin gelişmesiyle, bunlar birden kullanışlı kaynaklar hâline gelmişlerdir.

Bir yaygın argüman da, ne zaman bir doğal kaynak kullanılsa, ne zaman bir ağaç kesilse, gelecek nesilleri bu kaynakları kullanmaktan mahrum bıraktığımız argümanıdır. Bu argüman da fazla ileri giden argümanlardandır. Çünkü şayet gelecek bir neslin öyle yapmasına engel olacağımız için bugün bizim ağaç kesmemiz yasaklanacaksa, o zaman söz konusu gelecek nesil de, "şimdiki" nesil hâline geldiği zaman, kendi gelecek nesillerinin korkusuyla ağaca dokunamayacaktır; bu böyle devam eder gider, sonuçta o kaynak insanlar tarafından hiçbir zaman kullanılamaz demektir. Açıktır ki bu son derece "insan karşıtı" bir tezdir, çünkü insan, genel olarak hiçbir zaman kullanamayacağı bir kaynağa boyun eğdirilmektedir. Üstelik, gelecekte kaynakların kullanılmasına izin verilse bile, yaşam

---

* Walden Pond: ABD'de Massachusetts eyaleti sınırları içerisinde, Henry David Thoreau'nun yaşayıp "Walden, ya da Ormanda Yaşam" kitabına adını veren bir küçük göl. (ç.n.)

[3] Ormansızlaşmanın büyük sellere yol açtığına dair geniş kabul gören çevre korumacı mit konusunda, bkz. Gordon B. Dodds, "The Stream-Flow Controversy: A Conservation Turning Point," *Journal of American History* (Haziran 1969): 59–69.

standartlarının genellikle bir nesilden diğerine yükseldiği göz önünde bulundurulursa, bu demektir ki, bizden daha zengin olacak bir geleceğin hatırına biz kendimize köstek olmalıyız. Oysa açıktır ki, görece yoksul olanın daha zengin olan hatırına kendisini feda etmesi gerektiği fikri, kimin etik standardı açısından bakılırsa bakılsın, nev'i şahsına münhasır bir etiktir.

Şayet, o zaman, her şimdiki nesil kaynakları rahatlıkla kullanabilirse, bütün bu çevre koruma sorununu çok daha ağırbaşlı ve daha az histerik bir boyuta indirgeyebiliriz demektir. Her bir nesil için, acaba herhangi bir kaynağın ne kadarı kullanılmalı, ne kadarı geleceğe saklanmalıdır? Çevreciler ve korumacılar, serbest piyasa ekonomisinin kendi içinde uygun koruma düzeyine karar veren otomatik bir prensip barındırdığını fark etme konusunda büsbütün çuvallamaktadırlar.

Örneğin tipik bir bakır madenini ele alalım. Bakır madencilerinin, cevheri bulup bir damar açar açmaz bütün bakırı birden çıkarmak için acele etmedikleri bilinir; bunun yerine, bakır madeni korunup yıldan yıla aşamalı olarak çıkarılmaktadır. Acaba neden? Çünkü maden sahipleri fark etmektedirler ki, örneğin, bu yılın bakır üretimini üçe katlarlarsa, bu yılın cirosunu gerçekten de üçe katlarlar, *ancak* aynı zamanda madeni de tüketip bir bütün olarak madenin parasal değerini düşüreceklerdir. Madenin parasal değeri bakır üretiminden gelecekte elde edilmesi beklenen gelire göre hesaplanmaktadır. Eğer maden zamansız bir şekilde tüketilecek olursa, madenin değeri, madenin hisse sentlerinin satış fiyatı, düşecektir. O zaman, her maden sahibi, bakır üretiminden kısa vadede elde edilecek gelirin avantajları ile madenin bir bütün olarak sermaye değerindeki eksilmeyi göz önünde bulundurmak durumundadırlar. Kararları, ürünlerine olan talep ve bundan elde edilmesi beklenen gelir, mevcut ve beklenen faiz oranları vs. tarafından belirlenecektir. Eğer, örneğin, bakırın birkaç yıl içinde ortaya çıkacak yeni bir sentetik metal yüzünden işe yaramaz hâle geleceği tahmin ediliyorsa, şimdi daha değerli iken daha çok bakır üretecekler, bakırın düşük değerli olacağı gelecek zamanlar için çok az tasarruf edeceklerdir; böylece tüketicilere ve bir bütün olarak ekonomiye fayda sağlayacaklardır. Öte yandan, eğer, dünyadaki pek çok bakır damarının yakında biteceği ve dolayısıyla da, gelecekte bakırın değerinin yükseleceği tahmin ediliyorsa, şimdi daha az üretilecek, geleceğe daha fazlası saklanacaktır—yine aynı şekilde tüketicilere ve genel ekonomiye fayda sağlayan bir gelişme. Böylece, görüyoruz ki piyasa ekonomisi kendi bünyesinde harika bir mekanizma taşımakta, bu sayede kaynak sahiplerinin şimdiki ve gelecekteki üretim miktarına ilişkin kararı yalnızca kendi gelir ve servetlerinin değil, aynı zamanda tüketici kitlelerinin ve ulusal ve dünya ekonomisinin de yararına olmaktadır.

Esasen, görüyoruz ki, hiç kimse kapitalizmin bakır ve demir kaynaklarını "yağmaladığından" şikâyet etmemektedir. Peki o hâlde ormanların durumunda sorun nedir? Madenler değil de, neden ormanlar ve balıkçılık alanları "yağmalanmaktadır"? Sorun şudur: aşırı üretimin mevcut olduğu alanlar tam da piyasa

mekanizmasının işlemesine devlet zoruyla ***engel olunan*** alanlardır. Daha açık söylersek bunlar, ***kaynağın bizzat kendisinde*** özel mülkiyete izin verilmeyip, sadece günlük veya yıllık kullanımlarına izin verilen alanlardır.

Diyelim ki, meselâ, demir ve bakır madenciliği daha başlarken devlet bir kararname çıkarıp, madenlerin bizzat kendilerinde özel mülkiyetin olamayacağına, madenlerin mülkiyetinin devlete ya da "kamu"ya ait olduğuna, ama özel işletmelerin madenleri aydan aya kiralayıp kullanabileceğine karar verdi. Açıktır ki bu, özel işletmelerin, madenlerin sermaye değerine sahip olmayacakları için, söz konusu madenleri mümkün olduğunca hızlı bir şekilde çıkarıp bitirmeye çalışmaları anlamına gelmektedir, çünkü bu insanlar gelecekteki geliri değil, sadece şimdiki geliri elde edebileceklerdir. [Bu durumda] özel maden işleticileri madenleri çabucak bitirmeye çalışacaklardır, zira bunu yapmazlarsa, gelecekteki bakır cevherinin faydasını başka madenciler elde edecektir. Özel bakır madencileri derhal ellerinden geldiği kadar çok bakır üretmeye koştukça, solcular "açgözlü" kapitalizmin değerli bakır kaynaklarımızı insafsız bir şekilde yağmaladığını söylemeye başlayacaklardır. Ama bunun suçu piyasa ekonomisinde değil, tam da, piyasanın ve özel mülkiyet haklarının bakır kaynakları üzerinde bir bütün olarak işlemesinin devlet tarafından engellenmesi gerçeğinde yatmaktadır.

Ormanlar, balıkçılık alanları ve petrol gibi gerçekten de aşırı üretim ve kaynak israfının meydana geldiği alanlarda şimdiye kadar olan şey tam da budur:[4] Amerika Birleşik Devletleri'nde ormanların büyük çoğunluğu federal hükümetin mülkiyetine verilmiştir; özel firmalar sadece cari dönemde kullanım hakkını kiralayabilirler. Tabii ki bu, özel şirketlerin ormanları mümkün olduğu kadar çabucak kullanmak ve gelecekte kullanıma hiçbir şey bırakmamak için her türlü müşevvike sahip oldukları anlamına gelmektedir. Dahası, şayet ormanlar bir bütün olarak tam anlamıyla özel şirketlerin mülkü olabilseydi, bu firmaların, kaynağı ve uzun vadeli verimliliğini ***artıracak*** teknikler geliştirmek üzere—şu anda hiçbiri olmayan—her türlü ekonomik özendiriciye sahip olması mümkündü. Bu takdirde de, gerek cari yıllık üretim *ve* gerekse bir bütün olarak kaynağın miktarı aynı anda artırılabilirdi. Şu anda işlerin idare şeklinde, kaynak artırıcı ve sürdürülebilirliği sağlayıcı teknoloji geliştirmek için böyle bir müşevvik yoktur.

Aynı durum, hatta daha da kötüleşmiş hâliyle, okyanuslardaki balıkçılık alanlarında söz konusudur. Devletler okyanusların bir kısmında özel mülkiyet haklarına asla izin vermemişlerdir; özel kişilerin ve firmaların yalnızca balık tutmak veya yakalamak üzere balık kaynağını ***kullanmasına*** izin vermiş, ama balık kaynağına, yani bizzat sulara sahip olmasına asla izin vermemişlerdir. [Bu durumda] balıkçılık alanlarının büyük bir tükenip yok olma tehlikesi altında olmasında şaşılacak bir şey var mıdır?

[4] Bütün bunlar için, bkz. Anthony Scott, *Natural Resources: The Economics of Conservation* (Toronto: University of Toronto Press, 1955).

Bu defa da toprakta mülkiyet ve kullanım hakkını karşılaştıralım. İlkel zamanlarda, insanoğlu toprağın kendisini dönüştürmüş değildir; ilkel avcılık ve toplayıcılık ekonomisinde, sadece doğal toprak ve arazinin meyvelerini kullanmıştır: gıda olarak vahşi hayvanları avlamak, ve yabani meyveleri veya tohumları toplamak gibi. Söz konusu avcılık ve toplayıcılık aşamasında, kaynaklara göre nüfus da az olunca, toprak kıt değildi. Dolayısıyla toprakta özel mülkiyet diye bir şey gündeme gelmemişti. Ancak insan toprağı dönüştürmeye başladıktan (tarım) sonradır ki toprakta özel mülkiyet kavramı ve kurumu ortaya çıkmıştır. Fakat şimdi insanoğlunun balığı kullanımı bu kaynağı kıt hâle getirmeye başlamış olup, okyanusun ilgili kısımlarında özel mülkiyete izin verilmediği sürece, söz konusu kaynak giderek daha da kıt hâle gelecektir. Okyanusun hiç bir parçasına kimse sahip olamadığı için, onu korumak için kimsenin bir müşevviki de yok demektir. Dahası, henüz yararlanılmamış büyük ***akuakültür**** kaynağını geliştirmek için artık bir ekonomik müşevvik de bulunmamaktadır. Şayet okyanusta özel mülkiyet hakları varolmuş olsaydı, akuakültürün harika bir biçimde gelişip serpilmesi söz konusu olur, bu gelişme sadece okyanusun yararlanılmamış kaynaklarını kullanmakla kalmaz, aynı zamanda gübreleme, okyanusun belirli kısımlarını "çit"le çevirme vb. gibi teknikler yoluyla kaynakları muazzam ölçüde artırabilirdi. Bu suretle, basit gübreleme teknikleriyle balık arzı müthiş ölçüde artırılabilirdi (aynen gübrelemenin tarımsal gıda üretiminin inanılmaz ölçüde artmasını sağladığı gibi). Ancak, yatırımının meyveleri kendinden önceki insanın mülkiyet haklarına saygı duymak zorunda olmayan bir başka rakip balıkçı tarafından toplanabilecekse şayet, hiçbir kişi veya firma okyanusun belirli bir kısmında gübreleme yapmayacaktır. Şimdi bile, akuakültür tekniğinin şimdiki ilkel durumunda yani, okyanusun bir kısmının elektronik çitleme yoluyla, büyük balıkların küçük balıkları yemesini önleyeceği için, balıkları büyüklüklerine göre ayırmak balık arzını büyük ölçüde artırabilir. Bir de okyanusta özel mülkiyete izin verildi mi, bugünden öngörülmesi bile mümkün olmayan çeşitli yollarla denizin gerek kısa gerekse uzun vadeli verimliliğini artıracak bir gelişmiş akuakültür teknolojisi çok geçmeden ortaya çıkabilir.

Bu nedenle, balık ve denizlerdeki kaynaklar sorununda yapılması gereken şey kâr dürtüsü, teknoloji, ve ekonomik büyüme üzerine yeni prangalar vurmak değildir. Aksine, doğru yol bunun tam tersidir: özel mülkiyet haklarını karadan denize doğru uzatmak suretiyle, okyanusun dokunulmamış muazzam kaynaklarını kullanmak, artırmak ve geliştirmek üzere insanın enerjilerini serbest bırakmak.[5]

Bu bizi, çevrecilerin gerçekten de en sağlam gerekçelere dayandıkları, ama aslında hakiki mânâda anlamadıkları bir alana, o geniş ***kirlilik*** alanına getirmektedir: hava, su, gıda (böcek ilâçları), ve gürültü kirliliği. Elbette ki, hava ve

* Su ürünleri yetiştiriciliği. (ç.n.)

[5] Bkz. Gordon Tullock'un tasavvuri risalesi, "The Fisheries: Some Radical Proposals"

su kaynaklarımızın kirlenmesine yol açan büyük bir kirlilik sorunumuz vardır. Ancak sorunun kökeninde kapitalist açgözlülük, modern teknoloji, veya özel mülkiyet ya da serbest piyasa yatmamaktadır; aksine, sorunun kökeninde yatan şey, yine, devletin özel mülkiyet haklarını korumaması veya uygulamaması gerçeğidir. Nehirler, özü itibariyle, kimseye ait değildir; böyle olunca da, doğal olarak, endüstri, çiftçiler ve hükümet birbirine benzer biçimde nehirlere zehir boca edip durmaktadır. Temiz su ve temiz hava kıt kaynaklar hâline gelmiştir; ama buna rağmen, balıkçılık alanlarında olduğu gibi, hâlâ özel kişiler tarafından sahiplenilememektedirler. Örneğin, nehirler üzerinde tam olarak özel mülkiyet hakları olsaydı, sahipleri bunların kirlenmesine izin vermezlerdi.[6] Görünürde bir çözümü olmayan hava kirliliği sorununa gelince, şunun farkında olmak gerekir ki, havaya zehirli atık bırakan fabrikalar, otomobiller ve yakma fırınlar her birimizin özel mülküne zarar vermektedir. Sadece çiftçilerin meyve bahçelerine ve gayrimenkul sahiplerinin binalarına değil, herkesin ciğerlerine ve bedenlerine de zarar vermektedir. Açıktır ki her insanın kendi bedeni üzerindeki mülkiyet hakkı kendisinin en kıymetli kaynağıdır; kirleticilerin söz konusu özel mülke zarar vermesi gerçeği, bu kirletmenin önlenmesi yönünde mahkemeden yasaklama emri alabilmemiz için yeterli olmalıdır.

O hâlde sorulması gereken soru, mülkiyet haklarının örfî hukuktaki savunmasının, maddî mülke ve hepimizin şahsına zararı dokunan hava kirliliğine neden uygulanmadığıdır. Nedeni şudur: mahkemeler, modern hava kirliliğinin başından itibaren, örneğin, çiftçilerin meyve bahçelerini, yakındaki fabrikalardan veya lokomotiflerden çıkan dumanlara karşı bilinçli bir korumama kararı almıştır. Fiilen çiftçilere şunu demişlerdir: evet, sizin özel mülkünüz bu dumanın işgaline uğramaktadır, ancak biz "kamu politikası"nın özel mülkten daha önemli olduğunu kabul ediyoruz, ve de kamu politikası fabrikaların ve lokomotiflerin iyi şeyler olduğunu kabul etmektedir. Bu malların mülkiyet haklarını savunmaktan daha öncelikli olmasına izin verilmesi kirlilik faciasıyla sonuçlanmıştır. Çare hem "radikal" hem de çok nettir; çözümün de, gerçek sorunla karşı karşıya bile gelmeyen vergi mükelleflerinin sırtından çıkarılacak milyarlarca dolarlık palyatif programlarla ilgisi yoktur. Çare gayet basitçe, havaya kirleticileri enjekte etmek suretiyle başkalarının kişilik ve mülkiyet haklarını ihlâl etmekten herkesi men etmektir, o kadar. Böyle bir yasaklama fermanının sanayi üretiminin maliyetini artıracağı argümanı en az, İç Savaş öncesinde dile getirilen, köleliğin kaldırılmasının pamuk yetiştirme maliyetlerini artıracağı, bundan dolayı da buna izin verilmemesi gerektiği argümanı kadar lanetlenesi bir argümandır. Zira bunun anlamı, kirleti-

(Columbia: University of South Carolina Bureau of Business and Economic Research, 1962).

[6] Nehirlerde muhtemel özel mülkiyet hakları konusunda, ötekiler yanında, bkz., Jack Hirshleifer, James C. DeNaven, ve Jerome W. Milliman, *Water Supply: Economics, Technology, and Policy* (Chicago: University of Chicago Press, 1960), böl. 9.

cilerin, mülkiyet haklarının ihlâl edilmesine izin verilen kimseler üzerine yüksek bir kirlilik maliyetini cezadan muaf biçimde empoze edebilmeleridir.

Dahası, maliyet argümanı şu hayatî gerçeği görmezden gelmektedir: eğer havayı kirletmenin cezadan muaf biçimde yoluna devam etmesine izin verilirse, hava kirliliğini azaltacak veya önleyecek bir teknoloji geliştirmek için hiçbir ekonomik müşevvik olmayacaktır. Oysa, sanayi ve devletin işgalci kirleticiliği engellenirse, çok geçmeden üretimin havayı kirletmeden yoluna devam edebilmesini sağlayacak teknikler geliştirilebilecektir. Anti-kirlilik teknolojisi açısından mecburen ilkel bir aşamada olduğumuz bugün bile, havanın kirlenmesini önleyecek biçimde atıkları geridönüşüme sokan teknikler mevcuttur. Bu yolla, sülfür dioksit, ki başlıca kirleticilerdendir, iktisaden değerli sülfürik asidin üretilebilmesi için toplanıp geri dönüşüme sokulabilmektedir.[7] Bir hayli kirletici olan kıvılcım ateşlemeli otomobil motoru bir dizel, gaz türbünü veya buhar makinesi ya da elektrikli araba ile değiştirilebilmektedir, özellikle de mevcut motoru değiştirme teknolojileri geliştirmek için ekonomik müşevvikler elverişli olduğunda.

Gürültü de, özel mülkün işgalidir; çünkü gürültü denen şey, başkalarının şahsını ve mülkünü işgal edip bombardımana tâbi tutacak ses dalgalarının yaratılmasıdır. Burada da, yine aşırı gürültüyü yasaklayan kararlar, egzost susturucuları, akustik malzemeler, hatta gürültü yaratan makinelere takılacak, karşı ses dalgası yaratıp mevcut dalganın etkisini kıracak aletler gibi gürültü önleyici cihazların geliştirilmesini ve takılmasını teşvik edecektir.

O hâlde, çevrecilerin aşırı coşkularını, kafa karışıklıklarını, ve de ayakları sağlam basmayan felsefelerini sıyırıp attığımız zaman, mevcut sisteme karşı önemli bir sağlam temel buluyoruz. Ancak ortaya çıkan dava kapitalizme, özel mülkiyete, veya modern teknolojiye karşı bir dava değil, devletin işgale karşı özel mülkiyet haklarına izin verip koruması konusunda başarısız kalmasına karşı bir davadır. Kaynakların kirletilip aşırı kullanılması doğrudan doğruya devletin özel mülkiyeti savunmayı beceremememesinden kaynaklanmaktadır. Şayet mülkiyet hakları yeterince savunulabilmiş olsaydı, aynen ekonominin ve toplumun öteki alanlarında olduğu gibi, burada da, özel girişim ve modern teknolojinin insanlığın başına belâ değil, kurtuluşuna vesile olduğunu görürdük.

[7] Bkz. Jacobs, *The Economy of Cities*, ss. 109 vd.; ve Jerome Tuccille, "This Desecrated Earth: A Libertarian Analysis of the Air Pollution Problem" (yayımlanmamış notlar).

Bölüm 10

Devrimin Anlamı

Bu mesele ile ilgili son derece önemli makalesinde[8] Karl Hess, isabetli bir şekilde, hakiki liberteryen harekete "devrimci" bir hareket olarak gönderme yapar. Bu, "devrim" sözcüğünün gerçek anlamını çok az Amerikalının anladığına işaret eden bir gelişmedir.

"Devrim" kelimesini duyunca, çoğu insanın aklına hemen ve sadece devletle fiziksel olarak çatışmaya girme eylemleri gelir: caddelerde barikatları yükseltmek, polisle çatışmak, Bastille sarayına veya diğer hükümet binalarına saldırmak gibi. Oysa bu, devrim olayının sadece küçük bir parçasıdır. Devrim muazzam, karmaşık, uzun vadeli bir süreçtir; pek çok hayatî parçası ve fonksiyonu olan komplike bir harekettir. İş yaparken broşür yazandır, gazetecidir, siyasî klüptür, provokatördür, organizatördür, kampüs aktivistidir, teorisyendir, hayırseverdir. Devrim bütün bunlardır, hatta çok daha fazlasıdır. Böylesi karmaşık büyük bir hareket içinde her kişinin ve grubun bir rolü vardır.

Günümüz liberteryenleri için, başlıca model olarak, meselâ onyedinci, onsekizinci ve 19. Yüzyıllar'ın büyük klâsik-liberal, hatta daha güzeli, "klâsik radikal" devrimci hareketini ele alalım. Söz konusu atalarımız, sadece Birleşik Devletler'de değil bütün Batı dünyasında yüzyıllarca süren böylesine devasa, yaygın ve parlak bir devrimci hareket yaratmışlardır. Tarihi radikal biçimde değiştirmekten büyük ölçüde sorumlu olan bu hareket, insanın daha önce bildiği tarihi neredeyse ortadan kaldırmıştı. Sözü edilen yüzyıllardan önce insanın tarihi, bir veya iki parlayıp sönen istisna dışında, karanlık ve kanlı tiranlık ve despotizm kayıtlarıyla doluydu: geçimlik düzey sınırında kısa ve insanlıktan uzak bir hayat yaşayan, umudu ve tutunacak dalı olmayan, çoğunluğu köylü tebaalarını ezip sömüren çeşitli mutlakıyetçi devletler ve monarşilerden ibaret bir tarih. İnsan kitlelerine o umudu ve dayanağı veren, potansiyelini iyi kullanmaktan doğan büyük memnuniyet sürecini

[8] Bkz. Karl Hess, "What the Movement Needs," *The Libertarian Forum* (July 1, 1969).

başlatan şey, klâsik liberalizm ve radikalizmdi. Bugün insanoğlunun ilerlemede, umutta, yaşam standartlarında başarmış olduğu her şeyi söz konusu devrimci harekete, o "devrim"e atfedebiliriz. O büyük devrim atalarımızındı; henüz tamamına ermemiş vaadi tamamlamak ise şimdi bizim görevimizdir.

Sözünü ettiğimiz klâsik devrimci hareket birçok kısımdan meydana gelmiştir. Liberteryen kuramcı ve ideologlar, liberteryen kuram ve ilkeleri ilmik ilmik örüp dokuyan insanlardır bunlar: 17. Yüzyıl İngilteresi'nde La Boety'ler, Leveller'lar,* 18. Yüzyıl radikalleri, filozoflar, fizyokratlar, İngiliz radikalleri, Patrick Henry'ler, ve Amerikan Devrimi'nin Tom Paine'leri; 19. Yüzyıl İngilteresi'nde James Mill'ler ve Cobden'ler, Amerika'da Jacksonyenler,** abolistyonistler*** ve de Thoreau'cular,**** Fransa'da Bastiat'lar ve Molinari'ler.***** Örneğin Caroline Robbins ve Bernard Bailyn'in hayatî önemdeki bilimsel çalışmaları, 17. Yüzyıl İngiliz devrimcilerinden başlayıp bir buçuk yüzyıl sonrasında gerçekleşen Amerikan Devrimi'ne kadar klâsik liberal fikirler ve hareketlerin devamlılığını göstermiştir.

Teoriler aktivist hareketleri, bireysel özgürlük, serbest piyasa ekonomisi, feodalizmin ve merkantilist devletçiliğin devrilmesi, teokrasi ve savaşa son vererek özgürlük ve uluslararası barışı bunların yerine ikame etme çağrısı yapan yükselen hareketleri birbiriyle mezcetmiştir. Zaman zaman bu hareketler, özgürlük istikametinde dev adımları beraberinde getiren İngiliz İç Savaşı, Amerikan Devrimi, ve Fransız Devrimi gibi şiddetli "devrimler"e dönüşmüştür.[9] Sonuç, bunları takip eden Sanayi Devriminin serbest bıraktığı, özgürlük ve refah yönünde atılan muazzam adımlar olmuştur. Barikatlar, ne kadar önemli olsalar da, bu büyük sürecin sadece küçük bir parçasıydı.

Sosyalizm ne gerçek anlamda radikal idi, ne de hakikaten devrimci. Sosyalizm reaksiyoner bir eskiye dönüş idi; özgürlük, ilerleme, devletin susturulması veya lağvedilmesi gibi klâsik radikal amaçları, kolektivizm ve devlet kontrolü gibi eski moda devletçi ve muhafazakâr araçlarla başarmaya yönelik, kendi kendisiyle çelişen bir girişimdi. Sosyalizm, Doğu Avrupa'daki Komünist ülkelerde merkezî planlamanın çökmesinin de göstermiş olduğu üzere, denendiği her yerde hızla başarısızlığa mahkûm bir Yeni Tutuculuktur [Toryism]. Sadece liberteryenizm gerçek anlamda

---

* 17. Yüzyıl'da İngiltere'de İngiliz İç Savaşı sırasında ortaya çıkmış olan ve herkes için eşit din özgürlüğü ve siyasî haklar talep eden bir dinî ve siyasî grup. (ç.n.)

** Amerikan Başkanı Andrew Jackson ve onun popüler demokrasi fikrini destekleyenler. (ç.n.)

*** Abolisyonistler (abolitionists): köleliğin kaldırılması taraftarları. (ç.n.)

**** Naturalist ve aşkıncı (transcendentalist) Amerikan düşünürü, meşhur "Sivil İtaatsizlik" kitabının yazarı Henry David Thoreau'nun (1817-1862) takipçileri. (ç.n.)

***** Fransa'da serbest ticaret ve özgürlük yanlıları. (ç.n.)

140 Barrington Moore, Jr., söz konusu şiddete dayalı devrimler ile Batı dünyasının Devletten almayı başardığı özgürlükler arasındaki doğrudan bağlantıyı göstermiştir.

radikaldir. Büyük atalarımızın yarım kalmış devrimini yalnızca biz tamamlayabilir, dünyayı despotizmin kucağından özgürlüğün egemenliğine taşıyabiliriz. Eşyanın idaresini insanların yönetişimiyle ikame edecek olan, yalnızca bizleriz.

Bölüm 11

Ulusal Kurtuluş

Kuzey İrlanda'daki ayaklanma ve fiilî iç savaş, gerek liberteryenler ve gerekse tüm dünya için, baskı altındaki bütün halklar için ulusal kurtuluş amacı için çalışma ve onu elde etmenin hayatî önemine işaret etmektedir. Adâletin gerçekleşmesi için bir gerek şart olmasının yanısıra, ulusal kurtuluş dünyanın önemli sorunlarından olan bölgesel ihtilâflar ve baskıcı ulusal yönetimler sorununa yegâne çözüm budur. Bununla birlikte, pek çok anarşist ve liberteryen yanlış yere ulusal kurtuluş ve bağımsızlık düşüncesini basitçe ulus-devlet sayısını artırmak olarak görüp küçümsemektedirler. Trajik biçimde fark etmedikleri gerçek şudur ki, bu duruşu benimsemekle bu insanlar, bugünün kibirli emperyalist ulus-devletlerinin somut, nesnel destekçisi durumuna düşmektedirler.

Bazen bu, yanlış trajik sonuçlar doğurmaktadır. Bu bağlamda, Paul Avrich'in büyüleyici ve kusursuz kitabında açıkça görülmektedir ki,[1] Rusya'daki anarşistlerin, Bolşevikleri değil ama Ekim Devrimi'nin kontrolünü ele geçirmek için hiç değilse bir kavga etme şansı olmuş, ama iki önemli sebeple bu mücadeleyi kaybetmişlerdir: (1) Kendi hareketleri içinde her türden katı bir organizasyonun anarşist ilkeleri ihlâl edeceğine dair bağnaz düşünceleri; ve (2) Yeni devletler ortaya çıkarmaktan başka işe yaramaz düşüncesiyle Ukrayna ve Beyaz Rusya'nın ulusal bağımsızlık hareketlerine muhalefet etmeleri. Bu yolla kendileri, Büyük Rus emperyalizminin objektif savunucuları hâline gelmişler, bu da onları Lenin'in 1918'deki devlet adamına yakışır Brest-Litovsk "teskin edici barış" projesine karşı çıkmak gibi felâketli bir noktaya sürüklemiştir. Bu projeye göre Lenin, Almanya ile savaşı sona erdirmenin hatırına, Büyük Rus imparatorluğunun Ukrayna ve Beyaz Rusya bölgesini teslim edecekti. Felâketli bir şekilde, gerek kendi prensipleri ve gerekse savaş yorgunu Rus halkı nezdindeki duruşları hatırına, Rus anar-

[1] Paul Avrich, *The Russian Anarchists* (Princeton, N.J.: Princeton University Press, 1967).

şistleri "Alman emperyalizmi"ne karşı savaşa devam çağrısı yapmışlar, bu suretle anarşiyi Rus emperyalizminin asırlık toprak gasplarıyla özdeşleştirmişlerdir.

Gelin bütün bu ulusal kurtuluş meselesini liberteryen prensipler açısından ele almayı deneyelim. Varsayalım ki iki hayâlî ülke var, adları da "Ruritanya" ve "Valdavya" olsun. Ruritanya Valdavya'yı işgal edip ülkenin kuzey tarafını ele geçirmiş; bu durum da onlarca hatta yüzlerce yıldır devam ediyor olsun. Ama temeldeki mesele aynen sürmektedir: Ruritanya Devleti, [Valdavya'nın bir bölümünü] işgal etmiştir, işgal ve sömürüsüne devam etmekte, çoğu defa da kendisine tâbi Kuzey Valdavya halkının dil ve kültürünü ortadan kaldırmaya çalışmaktadır. Şimdi de gerek kuzey ve gerekse güney Valdavya'da bir "Kuzey Valdavya Kurtuluş Hareketi" ortaya çıkıyor. Bu konuda bizim safımız neresi olmalıdır?

Bana göre son derece açıktır ki, liberteryenler söz konusu kurtuluş hareketine ellerinden gelen desteği vermek durumundadırlar. Amaçları, her ne kadar nihaî bir devletsiz toplum yaratmak olmasa da, baskı altındaki Kuzey Valdavyalıları Ruritanya Devleti'nin idarecilerinden kurtarmaktır. Valdavyalı isyancılarla bütün felsefî ve siyasî konularda hemfikir olmayabileceğimiz gerçeğinin hiçbir önemi yoktur. Onların—başlarındaki emperyal zalimlerden Kuzey Valdavyalıları kurtarmak şeklindeki—temel varlık nedeni, bütün kalbimizle destek vermeyi hak etmektedir.

Böylelikle liberteryenler ve anarşistlerin bütün bu "milliyetçilik" meselesine karşı nasıl bir tepki vermesi gerektiği konusundaki açmaz çözülmüş olmaktadır. Milliyetçilik tektip, yekpare bir olgu değildir. Eğer saldırgansa, karşı çıkmalıyız; eğer kurtarıcıysa, taraftar olmalıyız. Öyle olunca, Ruritanya–Valdavya ihtilâfında, "Büyük Ruritanya," veya "Ruritanya'nın ulusal onuru," ya da her ne adına olursa olsun, saldırıyı veya işgali savunan Ruritanyalılar saldırgan milliyetçiler veya "emperyalistler" durumundadırlar. Her iki ülkede bulunan, Kuzey Valdavya'nın emperyal Ruritanya'nın boyunduruğundan kurtuluşuna taraftar olanlar kurtarıcılardır, dolayısıyla da, desteğimizi hak etmektedirler.

1920'lerin ve sonraki dönemlerin "enternasyonalist" müdahalecilerinin ağzından yayılan "saldırıya karşı kolektif güvenlik" fikrinin ardındaki büyük dolandırıcılıklardan biri, çoğu defa kendisi en başta bir saldırı tarafından dayatılmış olan bütün o ulusal sınırları kutsal saymamızı gerektirmesidir. Böyle bir düşünce bizim daha önceki emperyal saldırıların ortaya çıkardığı ülkeler ve bölgeler üzerine mührümüzü basıp onay vermemizi gerektirmektedir.

Gelin şimdi yaptığımız analizi Kuzey İrlanda sorununa uyarlayalım. Kuzey İrlanda yöneticileri olan Protestanlar, mevcut sınırlar ve kurumlar üzerinde ısrar etmektedirler; Güney İrlandalılar, ya da Katolikler, İrlanda'da yekpare bir devlet istemektedirler. Bu ikisinden, Güney İrlandalılar daha haklı bir durumdadırlar, çünkü bütün Protestanlar, yüzyıllar önce İngiliz emperyalizmi tarafından, Ka-

tolik İrlandalıları öldürüp topraklarına elkoymak pahasına İrlanda topraklarına "ekilmiş" kişilerdir. Ancak arazi ve mülkleri kurbanların varislerine iade etmeye imkân verecek doküman tasyon ortada olmadıkça—olması da bir hayli şüpheli zaten—uygun liberteryen çözüm taraflardan hiçbiri tarafından da, görebildiğimiz kadarıyla basından kimse tarafından da gündeme getirilmemiştir.

Mevcut bölünme çizgisi, pek çok kişinin sandığının aksine, Katolik Güney ile Protestan Kuzeyi birbirinden ayıran bir çizgi ***değildir***. I. Dünya Savaşı sonrasında İngiltere tarafından dayatılan ve ödlek İrlandalı isyancı liderlerce kabul edilen sınır, Katolik bölgesinin önemli bir bölümünü keyfî biçimde Kuzey'e bırakmaktadır. Özellikle, Kuzey İrlanda bölgesinin yarıdan fazlasında çoğunluk Katolik olup, bu bölge derhal Güney'e geri verilmelidir: bu bölge Batı Derry (Derry Şehri dâhil), Tyrone ve Fermanagh'ın tamamı, güney Armagh ve güney Down'ı içine almaktadır. Esas itibariyle, bu paylaşım Kuzey İrlanda'ya sadece Belfast kenti ile hemen kuzeyindeki kırsal alanları bırakacaktır.

Her ne kadar bu çözüm Belfast Katoliklerini o korkunç Protestan ayrımcılığı ve sömürüsünün insafına terk etse de, en azından Kuzey İrlanda'daki büyük Katolik azınlık sorununu—ki bunlar yukarıda sayılan alanlarda ***çoğunluk*** durumundadırlar—çözecek; böylelikle o büyük Kuzey İrlanda sorununu tolere edilebilir boyutlara indirgeyecektir. Bu yolla, liberteryen çözüm—ulusal kendi kaderini tayin hakkının tanınıp emperyal baskının kaldırılması—aynı zamanda adâlet getirip, âcil olarak önümüzde duran faydacı sorunu da çözecektir.

Bolüm 12

Anarko Komünizm

Yeni Sol artık eski gevşek, esnek, ideolojik olmayan duruşunu terk ettiği için, Yeni Solcular teorik pozisyon alışlarında kılavuz olarak iki ideolojiyi benimsemişlerdir: Marksizm–Stalinizm ve anarko-komünizm. Marksizm-Stalinizm ne yazık ki SDS'yi* fethetmiş durumdadır; ancak anarko-komünizm, Stalinist çizgiye damgasını vurmuş olan bürokratik ve devletçi tiranlıktan çıkış için yol arayan birçok solcuyu cezbetmiştir. Ayrıca, bu tür eylemlerle ittifak ve eylem yolları arayan birçok liberteryen de, görünürde gönüllülüğü yücelten ve cebir kullanan devletin lağvedilmesini isteyen bir anarşist itikadın cazibesine kapılmıştır. Ancak, belirli taktiksel eylemler yapmak üzere müttefik ararken yönünü kaybedip kendi ilkelerinden vazgeçmek, ölümcül bir hatadır. Anarko-komünizm, gerek orijinal Bakunin–Kropotkin versiyonu ve gerekse şimdiki irrasyonalist ve "kıtlık-sonrası" çeşidiyle, hakiki liberteryen ilkeden uzağa düşmektedir.

Meselâ anarko-komünizmin devletten bile *daha çok* nefret edip sövdüğü bir şey varsa, o da özel mülkiyet hakkıdır. Aslına bakılırsa, anarko-komünistlerin devlete karşı çıkmalarının temel nedeni, yanlış bir şekilde özel mülkiyetin yaratıcısı ve koruyucusunun devlet olduğuna; dolayısıyla mülkiyetin ortadan kaldırılmasının tek yolunun ancak devlet aygıtının yıkılması olduğuna inanmalarıdır. Devletin daima özel mülkiyet haklarının düşmanı ve işgalcisi olduğunu görme konusunda tam bir yanılgıya düşmektedirler. Buna ilâveten, serbest piyasayı, kâr-zarar ekonomisini, özel mülkiyeti, ve maddî zenginliği—ki bunların hepsi birbirinin uzantısıdır—hakir görüp ondan nefret ederek anarko-komünistler, anarşizmi yanlış biçimde ortak yaşamla, kabileci paylaşımla, ve de yükselen uyuşturucu müptelası "gençlik kültürü"nün diğer özellikleriyle özdeşleştirmektedirler.

* SDS: Students for a Democratic Society (Demokratik Toplumcu Öğrenciler); 1960 yılında kurulmuş, devlet işlerine katılımı teşvik eden bir radikal Amerikan öğrenci derneği. Vietnam Savaşı'nın başlamasıyla grubun ilgisi savaşı aktif biçimde protesto etmeye doğru kaymıştır. (ç.n.)

Anarko-komünizmle ilgili olarak söylenebilecek tek güzel şey, Stalinizmin aksine, komünizmin bu biçiminin, iddiaya bakılırsa, gönüllü olmasıdır. Sözde, kimse komünlere katılmaya zorlanmayacak, bireysel yaşamaya devam etmek ve piyasa faaliyetleriyle iştigal etmek isteyenlere bir zarar verilmeyecektir. Yoksa, öyle değil midir? Anarko-komünistler önerdikleri o geleceğin anarşist toplumunun ayırt edici özellikleri konusunda daima son derece muğlâk ve bulanık olmuşlardır. Pek çoğu, oldukça anti-liberteryen bir öğreti olan, anarko-komünist devrimin bütün özel mülklere el koyup mülkiyeti lağvetmek zorunda kalacağını, bu sayede herkesi sahip oldukları mülklere olan psikolojik bağımlılıktan vazgeçireceğini savunagelmiştir. Dahası, İspanyol anarşistlerinin (Bakunin-Kropotkin tipi anarko-komünistler) 1930'lardaki İç Savaş sırasında, İspanya'nın büyük bölümünü ele geçirdikten sonra kontrol ettikleri bölgelerdeki bütün paraya elkoyup tahrip ettikleri ve para kullananları hemen ölüm cezasına çarptırdıkları gerçeğini unutmak zordur. Bunların hiç biri de anarko-komünizmin iyi, rızaya dayalı niyetleri konusunda güven vermemektedir.

Bütün öteki zeminlerde, anarko-komünizm 'zarar verici' ile 'saçma' arasında gidip gelmektedir. Felsefî olarak, bu görüş kişilik ve akla tam bir saldırıdır. Bireyin özel mülk edinme arzusu, kendi durumunu iyileştirme, gelir ve kâr biriktirmek için uzmanlaşma dürtüsü, bütün bunlar komünizmin bütün dallarında hakir görülmektedir. Bunlar yerine, herkesin komünler hâlinde yaşaması, sahip olduklarını yoldaşlarıyla kıt kanaat paylaşması ve nihayet her birinin komünal kardeşlerinin ötesine geçmemeye dikkat etmesi öngörülmektedir. Zora dayalı olsun gönüllülük esasına dayalı olsun, komünizmin bütün biçimlerinin temelinde, bireysel mükemmeliyete duyulan müthiş bir nefret, bazı insanların ötekiler üzerinde doğal veya entelektüel üstünlüğünü inkâr, ve her bireyi komünal bir karıncalar kümesi seviyesine indirme arzusu yatmaktadır. Sahte bir "hümanizm" adına, irrasyonel ve son derece insanlıkdışı bir eşitlikçilik, her insanı kendine ait o değerli insanlığından soymaktır.

Dahası, anarko-komünizm aklı ve aklın uzun vadeli amaç, öngörü, çok çalışmak, ve bireysel başarı gibi uzantılarını hor görür; bunun yerine, irrasyonel duyguları, vehimleri ve kaprisleri yüceltir; bütün bunları da "özgürlük" adına yapar. Anarko-komünistin "özgürlüğü"nün, şahsî işlere müdahale edilmemesi ve rahatsız edilmemek anlamına gelen gerçek liberteryen özgürlükle bir ilgisi yoktur. Bunun yerine, söz konusu olan özgürlük, mantıksızlığa, eleştiri dışı vehime ve çocukça kaprise kölelik anlamına gelen bir "özgürlük"tür. Toplumsal ve felsefî açıdan, anarko-komünizm bir talihsizliktir.

Ekonomik olarak, anarko-komünizm bir saçmalıktır. Anarko-komünistler parayı, fiyatları ve istihdamı lağvetmek ister; sadece "ihtiyaçlar"ın bir merkezî veri bankasında kaydını tutmak suretiyle de bir modern ekonominin idare edilebileceğini öne sürerler. İktisadın i'sinden anlayan hiç kimsenin bu teoriyi bir sani-

yeliğine bile ciddîye alması mümkün değildir. Ludwig von Mises bundan elli yıl önce planlı ve paranın olmadığı bir ekonominin en ilkel düzeyin üstünde işletilebilmesinin imkânsızlığını ortaya koymuş, bütün o—emek, sermaye ve topraktan oluşan—kıt kaynaklarımızın, tüketicilerin en çok istedikleri, en etkin şekilde işletilebilecekleri alanlara rasyonel tahsisi için, parasal fiyatların vazgeçilmez olduğunu göstermiştir. Sosyalistler Mises'in bu meydan okumasındaki haklılığı teslim etmişler ve –beyhude şekilde– bir sosyalist planlı ekonomi çerçevesinde rasyonel bir piyasa fiyat sistemine sahip olmanın yolunu aramışlardır.

Ruslar, Bolşevik Devriminden kısa süre sonra "Savaş Komünizmi" altında komünist parasız bir ekonomi yaklaşımını denedikten sonra, Rus ekonomisinin felâkete doğru sürüklendiğini görüp dehşet içinde bundan vazgeçmişlerdir. Stalin bile tekrar bu durumu ihya etmeyi asla denememiştir. II. Dünya Savaşından beri, Doğu Avrupa ülkelerinde söz konusu komünist idealden de tamamen vazgeçilmiş; buralarda serbest piyasalara, serbest fiyat sistemine, kâr-zarar denemelerine ve tüketici refahının öne çıkarılmasına doğru hızla ilerlemeye şahit olunmuştur. Komünist ülkelerde komünizmden, sosyalizmden ve merkezî planlamadan hızla uzaklaşıp serbest piyasalara doğru ilerlemeye öncülük edenlerin *iktisatçılar* olması bir tesadüf değildir. İktisat bilmemek suç değildir; ne de olsa iktisat, bazılarının "kasvetli bilim" olarak gördüğü, uzmanlaşmış bir disiplindir. Ancak bu bilgisizlik düzeyinde olup da, iktisadî konularda yüksek sesle ahkâm kesmek tamamen sorumsuzca bir davranıştır. Ne var ki, bu türden bir saldırgan cehalet anarko-komünizmin amentüsünde içkindir.

Pek çok Yeni Solcu ile bütün anarko-komünistlerin paylaştığı, ekonomi veya üretimle ilgili olarak artık kaygılanmamıza gerek olmadığı, çünkü sözde bir "kıtlık sonrası" dünyada yaşadığımız için böyle sorunların bir daha ortaya çıkmayacağı şeklindeki yaygın inanç hakkında da aynı yorum yapılabilir. Ancak her ne kadar kıtlık durumumuz mağara adamının durumundan açıkça çok daha iyice olsa da, hâlâ yaygın bir iktisadî kıtlık dünyasında yaşıyoruz. Dünyanın "kıtlık sonrası"na geçmeyi başarmış olduğunu nasıl bileceğiz? Basitçe, arzu edebileceğimiz malların ve hizmetlerin fiyatları sıfıra düşecek kadar bollaşmasıyla, kısaca, bütün malları ve hizmetleri Aden Cenneti'ndeki gibi—zahmetsizce, çalışmadan, hiç kıt kaynak kullanmadan—elde edebildiğimiz gün, bunun gerçekleşmiş olduğunu bilebiliriz.

Anarko-komünizmin akla aykırı ruhu, yeni "karşı kültür"ün mürşitlerinden Norman O. Brown tarafından şöyle dile getirilmiştir:

> Büyük iktisatçı Ludwig von Mises, mübadeleyi lağvetmekle sosyalizmin iktisadî hesaplama yapmayı, dolayısıyla da, iktisadî akla uygunluğu imkânsız kıldığını göstermek suretiyle sosyalizmi çürütmeye çalışmıştır. ... Fakat şayet Mises haklıysa, keşfettiği şey sosyalizmin çürütülmesi değil, psiko-analitik bir haklılaştırmasıdır. ... Çağdaş entelektüel hayatın üzücü ironilerinden biri

> şudur ki, Mises'in argümanlarına karşı sosyalist iktisatçıların cevabı, sosyalizmin "rasyonel ekonomik hesaplama" ile bağdaştırılamaz olmadığını—yani, insanlık dışı idareli sarf etme ilkesini elinde tutabileceğini—göstermeye çalışmak olmuştur.[1]

"Özgürlük" ve vehim adına rasyonalite ve iktisattan vazgeçmenin, modern üretim düzeni ve medenîyetini lağvedip bizi barbarizme geri döndüreceği gerçeği, bizim anarko-komünistleri ve yeni "karşı kültür"ün öteki uzantılarını hiç telaşa düşürmemektedir. Ancak anlaşılan farkında olmadıkları şey, ilkelliğe bu geri dönüşün sonucunun insanlığın büyük bölümü için açlık ve ölüm, geri kalanı için de kıt kanaat geçimlik sınırında yaşamak olduğudur. Şayet dedikleri şey olsa, açlıktan ölürken sevinçli ve "ezilmemiş" durumda olmanın gerçekten de çok zor olduğunu anlayacaklardır.

Bütün bunlar bizi büyük İspanyol düşünür Ortega y Gasset'in hikmetli sözüne getirmektedir:

> Gıda kıtlığının neden olduğu kargaşada, kalabalık ekmek aramaya çıkar, genel olarak kullandığı araç da fırınları harabeye çevirmektir. Bu izdihamın tutumu, kendilerini besleyen uygarlığa karşı bugünkü kalabalıkların benimsediği tutumun, daha büyük ve daha karmaşık bir ölçekte sembolü olabilir. ... Uygarlık "köşe başında" bekliyor değildir, kendi kendini beslemez. Elle yapılmıştır. ... Şayet uygarlığın avantajlarından yararlanmak isterseniz, ama ona destek vermek de umurunuzda değilse, işiniz bitmiştir. Ânında kendinizi uygarlıktan mahrum kalmış bulursunuz. Bir ayak sürçmesi, bir bakmışsınız her şey duman olmuş. İlkel orman doğal hâlinde görünür, sanki saf Doğayı perdeleyen perdeler yeniden çekilmiş gibi. Balta girmemiş orman her zaman ilkeldir, veya bunun tam tersi, ilkel olan her şey, tam bir balta girmemiş ormandır.[2]

[1] Norman O. Brown, *Life Against Death* (New York: Random House, 1959), ss. 238–39.

[2] José Ortega y Gasset, *The Revolt of the Masses* (New York: W.W. Norton, 1932), s. 97.

Bölüm 13

Bir İktisatçı Gözüyle Spooner-Tucker Öğretisi

İlk olarak, Lysander Spooner ve Benjamin R. Tucker'ın emsalsiz siyasî düşünürler oldukları ve bunların siyasî felsefe alanında bıraktıkları büyük ölçüde unutulmaya yüz tutmuş mirasın yeniden diriltilmesi ve geliştirilmesine bugün her zamankinden daha çok ihtiyaç olduğu kanaatimi vurgulayarak söze girmeliyim. 19. Yüzyıl'ın ortaları itibariyle, liberteryen bireyci doktrin, en üst düzey düşünürlerinin (Thoreau, Hodgskin, erken Fichte, erken Spencer) her biri değişik yollarla, Devletin özgürlük veya erdem ile bağdaşmayacağının farkına varmaya başladıkları noktaya erişmişti. Ancak bunlar kimsesiz bireyin devletin iktidar ağı ve vergi soygunundan çekilme hakkını savunmakla yetinmişlerdi. Bu, henüz tamamlanmamış biçimiyle, savundukları öğreti devlet aygıtına gerçekten bir tehdit teşkil etmiyordu; çünkü devletin egemenliği altında yaşamaktan çekilmek için toplumsal yaşamın sayısız nimetinden vazgeçmeyi çok az birey göze alabilirdi.

Serbest ve gönüllü mübadeleler ve karşılıklı ilişkilere dayalı bir toplumda bütün bireylerin, kendilerinin muazzam yararına olacak biçimde, devleti terk edip aralarında işbirliği yapmanın yolunun taslağını çıkarmak Spooner ve Tucker'a kalmıştı. Bunu yapmak suretiyle, Spooner ve Tucker liberteryen bireyciliği mevcut kötülüklere karşı bir protesto olmanın ötesine taşıyıp, kendisine doğru ilerleyebileceğimiz ideal bir topluma giden yola işaret eder konuma yükseltmişlerdi. Bunun da ötesinde, gayet isabetlehalihazırda kısmen mevcut olup geniş ekonomik ve sosyal faydalar sağlayan serbest piyasada o ideali teşhis etmişlerdi. Böylece Spooner, Tucker ve öncüsü oldukları hareket, kendisine doğru ilerlenmesi gereken bir hedef göstermekle kalmamış, aynı zamanda bu idealin cebre dayalı veya dönüştürülmüş insanlık gibi imkânsız bir vizyondan ziyade,halihazırda mevcut kurumlar içinde yerini belirleme noktasında önceki "ütopyacılar"a karşı büyük üstünlük sağlamışlardı. Başardıkları şey gerçekten dikkate değerdi; bizler henüz onların içgörü seviyesine yükselebilmiş değiliz.

Benim kendi ideolojik gelişmemde de büyük etkisi olan, Spooner'ın *No Treason No. VI* [Hainlik Yok No. VI]'dan çok muhteşem bir pasajı alıntılamadan, Spooner ve Tucker'ın siyasî felsefesine olan sitayişimi noktalayamam:

> Anayasamızın teorisinin şunu öngördüğü doğrudur: bütün vergiler gönüllü ödenir; devletimiz insanların birbirleriyle gönüllü ilişkiye girdikleri bir karşılıklı sigorta şirketidir. ...
>
> Ancak bizim devletimize ilişkin bu teori, şimdiki pratikten tamamen farklıdır. Şimdiki gerçek şudur: Devlet, aynen bir eşkıya gibi, bir adama der ki: "Ya paran, ya hayatın." Vergilerin, hepsi değilse bile çoğu, bu tehdidin zorlaması altında ödenmektedir.
>
> Devlet, gerçekte, ıssız bir yerde pusuya yatıp adamın yolunu kesmez, yolun kenarından âniden fırlayıp, kafasına tabancayı dayayıp ceplerini boşaltmaz. Ama ne olursa olsun soygun soygundur; bu seferki çok daha namert ve utanç vericidir.
>
> Yol soyguncusu kendi eylemine ait tehlike ve suçun sorumluluğunu tamamen kendisi üstlenmektedir. Sizin paranız üzerinde herhangi bir hakkı varmış, veya bu parayı sizin kendi menfaatiniz için kullanmaya niyetli imiş gibi yapmaz. Bir soyguncudan başka bir şeymiş görüntüsü vermez. Yalnızca bir "koruyucu" olduğunu; kendi rızaları olmadan insanların parasını almasının tek nedeninin, kendilerini gayet iyi koruyabileceklerini düşünen, veya kendisinin koruma sisteminden memnun olmayan aklı çelinmiş yolcuları "korumak" olduğunu ileri sürecek kadar yüzsüzleşmemiştir. Bu tür iddialarda bulunamayacak kadar duyarlı bir adamıdır. Dahası, paranızı aldıktan sonra, sizi bırakır, siz de zaten bunu istersiniz. Sizin gerçek hükümdarınız olduğunu varsayarak, önerdiği "koruma"yı sağlamak üzere, sizin rızanız hilafına, yol boyunca sizi takip etme ısrarında bulunmaz. Önünde eğilip kendisine hizmet etmenizi emrederek; şunu yapmanızı isteyerek, bunu yapmanızı yasaklayarak; çıkarı veya zevki ne zaman öyle gerektirse daha çok paranızı soyarak; otoritesini tartışmaya kalksanız veya taleplerine direnseniz hemen size isyankâr, vatan haini, ülkesinin düşmanı damgasını vurup, acımasızca kurşun sıkarak sizi "korumaya" devam etmez. Bu kadar sahtekârlığın, hakaretin, ve alçaklığın suçlusu olamayacak kadar centilmen bir insandır. Kısaca, soyguncu, sizi soymasına ilâve olarak bir de kuklası veya kölesi yapmaya gayret etmez.
>
> Kendilerine "devlet" diyen o soyguncu ve katillerin yaptığı muameleler, tek başına olan yol soyguncusununkilerin tam zıddıdır.[1]

Bu muhteşem pasajı okuduktan sonra, kim, artık bir daha devletin kuklası olabilir ki?

Bundan dolayı, ben, kendimi hararetle "bireyci anarşist" olarak niteleme eğilimindeyim; şu farkla ki, Spooner ve Tucker bir anlamda kendi doktrinlerine bu adı

[1] Lysander Spooner, No Treason: The Constitution of No Authority, No. VI (Boston, 1870), pp. 12–13.

vermek için herkesten önce davranmıştır. Benim o doktrinden ayrıldığım belirli noktalar vardır. Siyasî açıdan, bu farklar önemsizdir, bundan dolayı da, benim savunduğum sistem onlarınkine çok yakındır; oysa iktisadî açıdan aradaki farklar muazzamdır; bunun anlamı, aşağı yukarı aynı olan sistemimizin pratiğe dökülmesinin sonuçlarına ilişkin görüşümün onlarınkinden çok farklı olduğudur.

Politik açıdan, Spooner–Tucker bireyci anarşizminden benim ayrıldığım iki nokta vardır. İlk olarak, bireyci anarşist toplumda hukukun ve jüri sisteminin rolü söz konusudur. Spooner–Tucker her bireyin, serbest piyasa mahkemesinin, daha özelde de her bir serbest piyasa jürisinin yargısal kararlarında tamamen kendi başına hareket etmesine izin verilmesinin gereğine inanıyordu. Her jürinin, her bir davayı, deliller ve yasa konusunda tamamen *ad hoc* [kendine özgü] olarak ele alıp karar vermeye yetkisi olduğu için, jürilerin hiçbir şekilde—ahlâken bile—danışmak durumunda oldukları hiçbir rasyonel veya objektif hukuk külliyatı, hatta hiçbir hukukî içtihat bulunmamaktadır. Takip edilmesi gereken kılavuzlar veya standartlar olmayınca, en iyi niyetli jürilerin bile âdil ve hatta liberteryen kararlara varması beklenemez.

Benim görüşüme göre, hukuk, devlet tarafından üretilme zorunluluğu posta ya da savunma hizmetinden daha fazla olmayan bir değerli maldır; devlet, aynen hayatın dinî ve iktisadî alanlarından ayrılabildiği gibi, yasa yapma işinden de ayrılabilir. Daha açarsak, liberteryen avukatlar ve jüriler için, şahsın ve mülkün savunulması—ve dolayısıyla, şahıs ve mülke tecavüzde bulunduğu kanıtlanıp mahkûm edilmiş olmayan hiç kimseye karşı cebir kullanılamayacağı—aksiyomuna dayanan rasyonel ve objektif bir liberteryen hukuk ilkeleri ve prosedürleri kodu ortaya koymak, çok zor bir görev olmayacaktır. Daha sonra ise, hepsi de söz konusu koda uyacaklarına yemin etmiş, hizmetlerinin kalitesinin, ürünlerini tüketenleri tatmin etme derecesiyle orantılı olarak piyasada istihdam edilecek özel, rekabetçi, serbest piyasa mahkemeleri ve yargıçları tarafından takip edilip özel durumlara uyarlanabilir. Bugünkü toplumda jüriler, özel vatandaşın devlete karşı savunulması işinin sırdaşı olmak gibi ölçülebilir olmayan bir erdeme sahiptirler. Bunlar devletin mahkemelerinde rahatsız sanığın korunması için kullanılabilecek devlet aygıtı dışından vazgeçilmez çekirdek insan grubudurlar. Ancak liberteryen toplumda, bu özel erdem ortadan kalkacaktır.[2]

Ne var ki, adâlet sorunuyla ilgili olarak bir uzlaşma mümkündür: Tucker, ne de olsa, bir yerde der ki, "Anarşizmin tam olarak anlamı, doğal özgürlük ya-

[2] Pavia Üniversitesinden Profesör Bruno Leoni, anarşist biri olmasa da, geçenlerde kamu yasama organlarının keyfî ve değişken kararnamelerine kıyasla özel ve rekabetçi yargıçların yasal düzenleme yapmalarının üstünlüğüne dair kamçılayıcı bir savunma yazmıştır. Ne var ki, kendisi de, standardı sağlamak üzere rasyonel ve liberteryen bir hukuk kodunun gerekliliğini fark edememektedir. Bkz. Bruno Leoni, *Freedom and the Law* (Princeton, N.J.: D. Van Nostrand, 1961) ve Murray N. Rothbard, "On Freedom and the Law," *New Individualist Review* (Kış, 1962): 37–40.

sasının tanınması ve uygulanmasıdır." Benim çağrıda bulunduğum şey de tam olarak budur işte.[3]

Spooner–Tucker'dan ayrıldığım ikinci nokta, toprak meselesiyle, yani araziler üzerindeki mülkiyet haklarıya ilgilidir. Ancak bu konuda da Tucker'ın pozisyonu, inanıyorum ki, toprak mülkiyeti konusunda—ya bir pozisyon almayan, ya da devletin biri "özel mülk" ilân ettiği için bütün arazi mülkiyetlerinin korunması gerektiğini kaygısızca varsayan—mevcut ***laissez-faire*** iktisatçılarınkinden de üstündür; toprak meselesinin varlığını tanıyıp da arazide hiçbir özel mülkiyeti âdil kabul etmeyen Henry Georgistlerin pozisyonundan da. Bireyci anarşistlerin, Joshua K. Ingalls tarafından geliştirilmiş tezleri, toprakta özel mülkiyetin ancak toprağın belirli bir kısmını bizzat kendileri kullananlar için tanınması gerektiğidir. Böylesi bir mülkiyet teorisi, toprağın sahibi olarak sadece toprağı bizzat kullanan kişiyi tanıdığından dolayı, toprak için yapılacak her türden kira ödemelerini otomatik olarak lağvetmektedir.

Her ne kadar bu doktrine hiç katılmasam da, kendi adamlarına keyfî biçimde arazi tahsis eden devletin arazi tekeli meselesini gözden geçirmeyi reddeden, bundan dolayı da bugün azgelişmiş ülkelerdeki muhtemelen en önemli sorunun ne olduğunu hiç anlamayan liberteryenler ve ***laissez-faire*** ekonomistlerine yararlı bir düzeltici işlevi görmektedir. Sadece "özel mülkiyet hakları"nı savunmak yetmez; elde mülkiyet haklarında adâleti gözetecek yeterli bir teori de olmak durumundadır. Aksi takdirde, bir devletin bir tarihte "özel" damgası vurduğu her mülkün şimdi liberteryenler tarafından savunulması gerekir, mülkün elde edilme yolu ne kadar gayri âdil, sonuçları ne kadar zarar verici olursa olsun.

Kanımca, arazi üzerindeki mülke ait uygun adâlet teorisi John Locke'da bulunabilir: bir şey ilk önce kullanım kriterine göre mülk hâline gelebilir. Bu kural, devletin kullanılmamış ve sahipsiz "kamu alanları"nı, daha kullanılmadan önce, geçerli bir tapusu varmış gibi arazi spekülâtörlerine satmasının önüne geçer. Bu noktaya kadar Ingalls ve anarşistlerle beraberim. Ancak bir kullanım ve yerleşimin uygun tapu taşıması şartı gerçekleşince, bana öyle geliyor ki, bu meşru sahibin toprağını başkasına satmasına engel olmak Spooner–Tucker'ın "eşit özgürlük yasası"nın tam bir ihlâlidir. Kısaca, bir arazi parçası bir kere âdil bir biçimde Bay A'nın mülkiyetine geçtikten sonra, tapusunu Bay B'ye aktaramadıkça ya da satamadıkça o araziye gerçekten sahip olduğu söylenemez. Yine Bay B'yi, sırf kendisi kullanmak yerine gönüllü olarak Bay C'ye kiralamayı tercih ettiği için o mülke sahip olmaktan men etmek, B'nin sözleşme özgürlüğünün ve âdil biçimde kazandığı mülkü üzerindeki sahiplik hakkının bir ihlâlidir. Aksine, hiç kimsenin âdil şekilde kazanılmış mülkünü devredemeyeceği veya kiraya veremeyeceği ilkesini haklı çıkaracak hiçbir mantıklı zemin göremiyorum. Tucker'ın serbest piyasa ve özel mülkiyet konusundaki genelde cesur ve akıllıca savunusu, ne yazık ki

[3] Benjamin R. Tucker, ***Instead of a Book*** (New York, 1893), s. 37.

burada eksik kalmaktadır. Üstelik, arazilerin veya arazi mülkiyetinin optimum kullanımının ve işlenme imkânlarının daraltılması ve arazinin böyle keyfî bir şekilde yanlış tahsisatı bütün topluma da zarar verecektir.

Fakat benim Spooner–Tucker doktriniyle olan temel ihtilâfım siyasî değil, iktisadîdir, ideal sistemimizin şekliyle değil, bu tür bir sistemin benimsenmesinin doğuracağı sonuçlarla ilgilidir. Bu bağlamda, münakaşa manevî veya etik değil, bilimseldir. İktisatçılarının çoğunun, gururla, kendi bilim dallarının etik ve politik kararlara açık bir susam olduğunu düşündüklerini ilk ikrar eden kişi benimdir; fakat iktisadî meseleler tartışılırken, iktisat biliminin bulgularını hesaba katma sorumluluğumuz vardır.

Esasen, kolektivist anarşistlerin ve çeşitli türlerde çok sayıda öteki radikallerin aksine, Spooner ve Tucker, iktisadı fazlasıyla rasyonel bularak küçümsemek yerine, onu kullanmaya çalışmışlardır. Yanılgılarının bazıları (örneğin, "maliyet yasası," emek değer teorisi) klâsik iktisadın çoğu yerine gömülüdür. Rant, faiz ve kârın sömürü yoluyla işçinin elinden alındığına kendilerini ikna eden şey, emek değer teorisini benimsemiş olmalarıdır. Ancak Marksistlerin aksine, Spooner ve Tucker, serbest piyasanın birçok erdemini anlamış olarak, söz konusu değerli kurumu lağvetmek istememişlerdir. Onun yerine, tam özgürlüğün, iktisadî yasaların işleyişi sonunda, söz konusu üç gelir kategorisinin barışçı yollardan ortadan kalkmasına yol açacağına inanmışlardır. Spooner ve Tucker bu barışçıl ortadan kaldırma mekanizmasını—burada ne yazık ki klâsik iktisadın öğretilerini bir kenara bırakıp, kendi safsatalarını ikame ettiler—paranın alanında görmüşlerdir.

Spooner teorisinin (ve iktisatçılarca pek de kibar olmayan biçimde "para düşkünü" olarak nitelendirilmiş bütün okulların yazarlarına ait teorilerin) iki temel yanılgısı, paranın doğası ile faizin doğasını anlama konusundaki yetersizliğidir.[4] Para düşkünlüğü şunları varsayar (1) Piyasada daima daha fazla, her zamankinden fazla paraya ihtiyaç vardır; (2) Faiz oranı ne kadar düşük olursa o kadar iyidir; ve (3) Faiz oranı paranın miktarı tarafından belirlenir, ikisi arasında ters yönlü bir ilişki vardır. Bu tamamıyla temelsiz varsayımlar kümesi veri alındığında, ortaya şöyle bir reçete çıkmaktadır: para miktarını artırmaya, faiz oranını (veya kârı) düşürmeye devam.

Bu noktada para düşkünlüğü iki okula ayrılır: 1) "Ortodoks" olarak nitelendirebileceğimiz, devletin yeterince kâğıt para basarak bu işi hâlletmesini isteyenler

[4] Basitlik olsun diye, burada biz de klâsik iktisatçıların pratiğini izleyerek "faiz" ile "kârlar"ı aynı öbekte toplayacağız. Esasen piyasada kâr oranı uzun dönemde faiz oranına eşitlenme eğilimindedir. Spooner'ın dediği olsa ve faiz oranı (ve uzun dönem kârı) sıfıra düşse bile, kısa dönemde piyasada yine de kâr (ve zarar) olmaya devam ederdi. Faiz ile kâr arasındaki farkın gerçek niteliği Frank H. Knight'ın, *Risk, Uncertainty, and Profit* [Risk, Belirsizlik ve Kâr] (Boston, Mass.: Houghton Mifflin, 1921) adlı eseri yayımlanıncaya kadar keşfedilememiştir.

(örneğin, Ezra Pound, Sosyal Kredi Hareketi); 2) Özel kişiler veya bankaların bu işi hâlletmesini isteyen, anarşist veya Mutualistler (örneğin, Proudhon, Spooner, Greene, Meulen). Esasen, bu dar sınırlar içinde, devletçiler anarşistlerden çok daha iyi iktisatçılardır; çünkü enflasyonu büyük ölçüde tırmandırmak ve geçici olarak faiz oranını düşürmekle devlet büyük tahribata uğrardı; oysa anarşist toplum, anarşist fikirlerin aksine, bugün sahip olduğumuzdan çok daha "sağlam" paraya kapı aralardı.

İlk safsatada, şu sonuca varmak lazımdır ki, para-düşkünleri basitçe, klâsikler öncesinde ve şimdiki Keynesyen yazarlarca yaygın kabul gören bir yanlış düşünceyi mantıksal sonuçlarına doğru itmektedirler. Hayatî önem taşıyan nokta, para arzında bir artışın topluma hiçbir fayda getirmemesidir. Aksine bu, toplumun büyük bölümünün devlet, devletim manipüle ettiği bankalar ve yandaşları tarafından sömürülmesinin bir aracıdır. Bunun nedeni şudur: patateslerin ve çeliğin artması daha fazla malın tüketilebileceği ve daha çok insanın istifade edebileceği anlamına gelirken, bunun aksine, paranın, bütün sosyal hizmetini, piyasadaki miktarından bağımsız olarak yapmasıdır. Daha fazla para sadece, her bir doların alım gücünü, mübadele değerini sulandıracaktır; daha az para ise her bir doların değerine değer ilâve edecektir.

Tüm zamanların en büyük iktisatçılarından biri olan David Hume, bir sabah uyanınca herkesin cebindeki para mucizevi bir şekilde ikiye, üçe veya her kaçaysa, katlanıverse durum ne olurdu, sorusunu sormak suretiyle bu meselenin merkezine seyahat etmiştir. Şurası açık olınalıdır ki, yeni dolarlar malların ve hizmetlerin fiyatlarını ikiye üçe katlanıncaya kadar yukarı çektikçe, herkesin subjektif zenginlik hissi hızla söner; toplum daha önce olduğundan daha zengin olmaz. Kişinin parasal varlıkları âniden yarıya düşse de aynı şey geçerli olurdu. Veya, âniden "sent"in adını değiştirip "dolar" yapmış, bütün paraları ona göre oransal olarak artırmış olduğumuzu varsayalım. Şimdi herkes yüz kat daha zengin olur muydu? Hayır; esasen enflasyonun asırlardır süregelen popülaritesi, herkesin cebindeki para miktarının aynı anda ikiye veya dörde katlanmaması gerçeğinden kaynaklanmaktadır. Söz konusu popülaritenin kaynağı, para arzının şişirilmesinin her defasında bir adım şeklinde gerçekleşmesi ve yeni parayı ilk ele geçiren öncü nemalanıcıların, kuyruğun sonunda yer alan talihsizler pahasına kazanmaları olgusudur.

Birkaç yıl önce, gerek bütün bir enflasyonist süreç ve gerekse onu haklılaştırmak için kullanılagelmiş olan soygun ve sömürünün üst düzey mantığa büründürme gayretlerine bodoslama dalan harika bir *New Yorker* karikatürü vardı: bir grup kalpazan, mutlu bir şekilde bastıkları paraları seyrederken, içlerinden biri diyor ki: "Bu civardaki perakende satışlar, ihtiyaç duyduğu aşıyı kolundan almak üzere." Evet, yeni piyasaya sürülen paraları (ister yasal ister illegal yollardan basılmış olsun) ilk ele geçirenler ilk kazançlı çıkanlardır (yani, parayı basanlar ve

parayı ilk harcadıkları kişiler, veya, bankaların durumunda, parayı borç verdikleri kişiler). Ancak onlar bunu, parayı en son elde edenler ve yeni piyasaya giren para kendilerine gelmeden önce satın alacakları şeylerin fiyatlarının arttığına şahit olanlar pahasına yaparlar. Piyasaya yeni para sürülmesinin bir "çarpan" etkisi vardır, ancak bu bazılarına kazandırırken bazılarını sömüren bir etkidir; sömürü olduğu için de, serbest piyasadaki gerçek üretim üzerinde bir yük ve ayak bağıdır.

Faiz oranına gelince, mesele sadece paranın fiyatı değildir, bundan dolayı da, paranın miktarıyla ters orantılı değildir. David Hume'a göre, meselâ, para miktarında dört katlık bir artış çeşitli fiyatlarda, varlıklarda vb. dört katlık bir artışa neden olacaktır, ancak bu artışın faiz oranını etkilemesi için bir sebep yoktur. Şayet $1,000 daha önce yılda $50'lik faiz getirirken, şimdi $4,000 yılda $200 getirecektir; faiz miktarı da, aynen öteki her şey gibi, dört katına yükselecektir, ama oranın değişmesi için bir sebep yoktur. Lysander Spooner, şayet para arzı yeterince artırılırsa (tam bir serbest piyasada öyle olması gerekirdi), faiz oranının sıfıra düşebileceğine inanıyordu; oysa, oranın değişmesi için hiçbir neden yoktur.

Enflasyon sürecinde, reel dünyada yapıldığı üzere, genel olarak yeni para ilk olarak kredi piyasasına girer; bu olurken, faiz oranı kredi piyasasında düşer; ancak bu düşüş tamamen geçicidir, piyasa çok geçmeden oranı düzeltip uygun seviyesine getirir. Esasen, enflasyonun sonraki aşamalarında, faiz oranı keskin bir şekilde yükselir. Enflasyonun faiz oranını yıpratması ve sonrasında serbest piyasanın bunu tamir etmesi şeklindeki bu süreç, aslında, banka kredisi enflasyonunun yükselmesinden bu yana kapitalizmin başına belâ olan o tanıdık "iş çevrimi" [business cycle: konjonktür dalgası] olgusunun gerçek anlamıdır.[5]

Faiz oranına gelince, bu oran, paranın miktarının bir fonksiyonu değildir. "Zaman tercihi"nin bir fonksiyonudur, insanların şimdiki tatminlerini gelecekteki aynı tatminlere hangi oranda tercih ettiklerine bağlıdır. Kısaca söylersek, her insan, şimdi sahip olacağı 100 doları on yıl sonra sahip olacağı 100 dolara tercih eder (paranın bu arada değerindeki muhtemel değişmeleri veya parayı o gün elde edememe riskini bir kenara bırakalım), çünkü parayı hemen harcayabilmekle, veya sadece elinde tutmakla durumu daha iyi [daha hâli vakti yerinde] olur.

Şurası açık olmalıdır ki bu zaman tercihi olgusu insan doğası ve beşerî psikolojinin derinlerine kök salmış olan bir şeydir; en azından sadece parasal bir olgu değildir, takas dünyasında da aynen geçerlidir. Dahası serbest piyasada faiz sadece bir borç verme olayı değildir, ("uzun dönem" kârı hâlinde) kimsenin borç alıp vermediği ama herkesin kendi parasını yatırıma yönlendirdiği bir dünyada da aynen söz konusu olabilir. Kısaca, kapitalistler işçilere ve toprak sahiplerine

[5] 1929 Büyük Bunalımının sorumlusu olarak bütün dünyada serbest piyasa kapitalizmi suçlanmıştır. Söz konusu depresyonun yukarıda sözü edilen banka kredilerinde genişleme teorisine dayanarak izahı konusunda bkz. Murray N. Rothbard, *America's Great Depression* (Auburn, Ala.: Mises Institute, 2000).

100 dolar ödeyebilir, gelecek yıl da ürünü satıp, diyelim ki, 110 dolar alabilirler, sömürü yüzünden değil, bütün tarafların bu yıl elde edilecek herhangi bir miktar parayı gelecek yılkine tercih etmesi sebebiyle. Bundan dolayı, ücretler ve kiraları peşinen ödeyip satışı bekleyecek olan kapitalistler, bunu ancak bir "faiz" (kâr) getirisi ile telafî edebileceklerse yapacaklardır. Bu arada, aynı nedenle, işçiler ile toprak sahipleri de ürünleri tüketiciye satılıncaya kadar beklemek zorunda kalmak yerine, paralarını hemen alabilmek için ürünün değeri üzerinden yüzde 10'luk bir iskontoyu kabule razı olmaktadırlar.

Radikaller şunu unutmamalıdırlar ki, eğer isterlerse, bütün işçilerin ücret karşılığı çalışmayı reddedip, bunun yerine kendi üretici kooperatiflerini kurup kendilerine yapılacak ödeme için ürünler tüketicilere satılıncaya kadar yıllarca beklemeleri mümkündür. Böyle yapmıyor olmaları gerçeği, sermaye yatırımının muazzam avantajını, ücret ödeme sisteminin işçilere ürettikleri ürünün satışını beklemeden çok daha önce para kazanma şansı veren bir araç olduğunu gösterir. İşçilerin sömürülmesiyle bir alâkası olmayan sermaye yatırımı ve faiz-kâr sistemi, işçiler için de toplum için de muazzam bir nimettir.

O hâlde serbest piyasada faiz oranı veya kâr oranı denen şey, insanların zaman tercihlerinin bir yansımasıdır, o da bir sonraki adımda insanların varlıklarını gönüllü olarak tasarruf ile yatırım arasında dağıtma derecesini belirlemektedir. Serbest piyasada düşük bir faiz oranı iyi bir işarettir çünkü düşük bir zaman tercihi oranını, dolayısıyla da, artan tasarrufları ve sermaye yatırımını yansıtır. Ancak, faiz oranını bu tür gönüllü tasarruf oranını yansıtacak olandan daha düşük olmaya zorlayacak herhangi bir girişim hesapsız hasara yol açar ve iş çevriminde bunalımlara sebebiyet verir. Faiz oranını düşürmeye çalışarak iyi sonuçlar beklemek aynen, termometreyi zorlayarak bir odadaki ısıyı yükseltmeye benzer.

Son olarak, Spooner–Tucker sisteminin yürürlüğe konmasının gerçek ekonomik sonuçlarını göstermek önem taşımaktadır. Devletin sürekli enflasyon için gereken koşulları ve zorlamaları yaratması olmadan, serbest piyasada enflasyon ve kredi genişlemesine yönelik girişimler başarılı olamaz. Diyelim ki meselâ, "iki Rothbard," "on Rothbard," vb. gibi kâğıt biletler basmaya karar verdim, sonra da bu biletleri para olarak kullanmayı denedim. Liberteryen toplumda gayet rahatlıkla bunu yapma hakkım ve özgürlüğüm var. Ama sorun şu: biletleri "para" olarak kim almak ister? Para genel kabule bağlıdır, ve bir mübadele aracının genel kabulü, ancak altın ve gümüş gibi metalar ile başlayabilir. "Dolar," "frank," ve diğer para birimleri kendi başlarına birer isim olarak değil, serbest piyasada belirli bir miktar altın ve gümüş ağırlık birimlerinin ismi olarak ortaya çıkmışlardır.

Eğer serbest piyasaya bir fırsat verilecek olsa, olacak olan tam da budur. Genelde altın ve gümüş para olarak kullanılır, yeni para birimleri yaratmaya yönelik hercai girişimlere itibar eden olmazdı. Sahtekârlık yaparak "dolar" denen, bundan dolayı da altın ve gümüşe eşit olduğunu ve bu kıymetli madenlerce destek-

lendiğini ima eden kâğıt etiketler basan herhangi bir banka, belki azıcık fazla yaşayabilirdi. Fakat bunlar bile, devlet ve onun yasal ödeme aracı yasaları, merkez bankaları ve "mevduat sigortası" gibi destekleyici araçları olmadan, "banka iflâsları" sonucu ortadan kalkar veya iyice dar sınırlara çekilirdi. Çünkü şayet bir banka yeni kâğıt etiketler basıp müşterilerine ödünç vermiş olsa, bunlar bankanın müşterisi olmayanlardan mal ve hizmet satın almayı dener denemez, geri çevrilirlerdi, zira müşteri olmayanların A Bankası'nın kâğıtlarını veya mevduatını para olarak kabul etme olasılığı, herhangi bir vatandaşın benim "on Rothbard" yazılı kâğıtlarımı kabul etme olasılığından daha yüksek olmazdı.[6]

Dolayısıyla, Spooner ve Tucker tarafından öngörülen bir serbest bankacılık sistemi, para arzında sonsuz bir artışa ve faiz oranının sıfırlanmasına yol açmayı bırakın, çok daha "sıkı" ve daha kısıtlı para arzına geçit verirdi. Üstelik devletin manipüle ettiği kredi genişlemesi olmayacağı için de, faiz oranı daha yüksek olurdu. 19. Yüzyıl Fransız iktisatçısı, Henri Cemuschi, bir keresinde bunu çok iyi dile getirmiştir:

> İnanıyorum ki serbest bankacılık denen şey Fransa'da banknotların (ve de banka mevduatının) tam bir baskı altına alınmasıyla sonuçlanırdı. Herkese banknot çıkarma yetkisi vermek istiyorum ki, kimse kimseden bir daha banknot kabul etmek durumunda kalmasın.[7]

Liberteryen ve yarı-liberteryen grupların oldukça talihsiz bir özelliğinin, zaman ve enerjilerinin çoğunu en safsatacı ve gayri liberteryen noktaların vurgulanmasına harcamaları olduğu anlaşılmaktadır. Dolayısıyla, çoğu Georgistler sadece toprak konusundaki Georgist görüşlerini terk edebilse, gayet iyi liberteryen olurlardı. Ama gelin görün ki toprak sorunu onların açık ara en üzerinde yoğunlaştıkları konudur. Benzer şekilde, Spooner ve Tucker'ın coşkulu bir hayranı olarak çok üzücü bulduğum bir şey, bunların takipçilerinin, tamamen safsatadan ibaret olan parasal görüşlerini, öteki her konuyu bir kenara bırakıp bu görüşleri bütün iktisadî ve toplumsal hastalıkların çaresi olarak görecek kadar vurgulamaları ve sadece bu konu üzerinde yoğunlaşmalarıdır.

"Avusturya iktisadı" olarak bilinen düşünce okulu serbest piyasanın nasıl işlediğinin (ve o piyasaya devletin müdahalesinin sonuçlarının) bilimsel bir izahı olup, bireyci anarşistler kendi siyasî ve toplumsal *dünya görüşleri* içine rahatlıkla dâhil edebilirler. Ama bunu yapmak için, para-düşkünlüğü konusundaki gereksiz kamburu sırtlarından atıp, faiz, kâr ve rant gibi iktisadî kategorilerin doğası ve gerekçesini yeniden gözden geçirmelidirler.

---

[6] Serbest piyasada ve devlet müdahalesi altında para ve bankacılık prensiplerinin daha detaylı bir betimlemesi için, bkz. Murray N. Rothbard, *What Has Government Done to Our Money?* (Auburn, Ala.: Mises Institute, 1990).

[7] Henri Cernuschi, *Conte Le Billet de Banque* (Paris, 1866), s. 55. Zikreden Ludwig von Mises, *Human Action* (Auburn, Ala.: Mises Institute, 1998), s. 443.

Amerika Birleşik Devletleri'nde anarşizmin heyheyli günlerinde en azından iki defa, bireyci anarşistler iktisadî yanılgılarından dolayı eleştiriye tâbi tutuldular; ama, ne yazık ki, Tucker'ın cevaplarının zayıflığına rağmen, bundan ders alınmadı. Tucker'ın *Radical Review* dergisinin Ağustos 1877 sayısında Spooner "The Law of Prices: A Demonstration of the Necessity for an Indefinite Increase of Money" [Fiyatlar Yasası: Hesapsız Para Artışının Gereğinin İspatı] adlı makalesini yazmıştı. Kasım 1877 sayısında, iktisatçı Edward Stanwood buna, "Mr. Spooner's Island Community" [Bay Spooner'ın Ada Topluluğu] adlı mükemmel bir eleştiriyle cevap verdi. Ayrıca, Tucker'ın *Instead of a Book* [Bir Kitap Yerine] adlı eserinde, yarı-anarşist Auberon Herbert'in İngiliz takipçisi J. Greevz Fisher'in Tucker'ın parasal öğretilerini sağlam iktisat açısından eleştirdiği bir dizi atışma vardır.

Bölüm 14

Ludwig von Mises ve Çağımızın Paradigması

Geçen on yıllık dönemde bilim tarihi yazımı konusunda geliştirilen en önemli ve en meydan okuyucu teori, hiç kuşkusuz, Thomas S. Kuhn'un teorisidir. Tartışmaya açık subjektivist ve rölativist felsefesini savunmaksızın denebilir ki, Kuhn'un katkısı bilimsel kuramların değişme ve gelişmesinin yolları konusunda parlak bir *sosyolojik* içgörü sağlamaktadır.[1] Esas itibariyle, Kuhn'un teorisi "bilim tarihinin Whig* teorisi" denebilecek şeye karşı kritik bir meydan okumadır. Bu alanda Kuhn'a kadar meydan okunamayan ortodoksiyi temsil eden "Whig" teorisi, bilimin ilerlemesini aşamalı, sürekli, ve daima yukarı doğru ilerleyen bir süreç olarak görür. Buna göre bilimsel bilgi birikimi yıldan yıla, onyıldan onyıla, yüzyıldan yüzyıla, hipotezlerin belirlenmesi, bunların empirik olarak test edilmesi, geçersiz olan teorilerin atılıp geçerli olanların korunması yoluyla tedricen ve eklenerek büyümektedir. Her çağ kendisinden bir önceki çağın omuzlarında yükselmekte ve ondan daha uzağı, daha net görebilmektedir. Dolayısıyla, Whig yaklaşımına göre, örneğin 19. Yüzyıl fizikçilerini veya 17. Yüzyıl astronomlarını okumakla kazanılacak *sağlam* bir bilgi yoktur. Priestley veya Newton ya da Maxwell'i, yaratıcı zihinlerin nasıl çalıştığını veya problem çözdüğünü görmek, ya da dönemin tarihine ilişkin içgörü kazanabilmek için okuyabiliriz; ama hiçbir zaman bilim hakkında şu anda bilmediğimiz bir şeyi öğrenmek için okumayız. Ne de olsa, bu insanların katkıları, neredeyse tanım gereği, kendi disiplinlerindeki ders kitaplarına veya bilimsel incelemelere eklemlenmiştir.

---

[1] Pelsefi olarak, Kuhn objektif gerçekliğin varlığını inkâr etme eğiliminde olup, bundan dolayı da, hakiki bilimsel ilerleme ihtimâlini inkâr ertmektedir. Thomas S. Kuhn, *The Structure of Scientific Revolution* (2nd ed., Chicago: University of Chicago Press, 1970).

* Whig: Liberal parti üyesi, Amerikan bağımsızlık savaşı taraftarı. ABD'de 1829-1856 arasında varlık göstermiş, Demokrat Parti'ye muhalif, Başkan'ın yetkilerinin kısılması, Anayasa'nın gevşek yorumlanması ve yüksek tarifeleri savunan bir siyasî parti. İngiletere'de Kraliyete karşı çıkan ve Amerikan bağımsızlığına destek veren partinin üyesi (ç.n.)

Birçoğumuz, günlük tecrübelerimizden, bilimin gelişimiyle ilgili bu idealize versiyonun pek tatmin edici olmadığını yeterince biliriz. Immanuel Velikovsky'nin teorisini onaylamaksızın, örneğin, gördük ki Velikovsky, bizden bilimsel araştırmanın özü olduğuna inanmamızı istedikleri, 'açık zihinli bilim adamının sabır testi'ni beklemeden, bilim camiası tarafından kaba saba ve kızgın bir şekilde dışlanmıştır.[2] Ayrıca Rachel Carson'ın böcek ilâçlarına karşı eleştirisi bilim adamları tarafından genel olarak çok küçünsenmiş, ancak on yıl sonra benimsenmiştir.

Ama Prof. Kuhn'un bilimsel inancın benimsenmesi ve korunmasına ilişkin kapsamlı bir model sunması gerekmiştir. Esas itibariyle, Kuhn diyor ki, herhangi bir alanda bilim adamları, temel bir vizyon veya açıklayıcı bir teori matrisi benimsemektedirler. Kuhn buna "paradigma" adını vermektedir. Paradigma ne olursa olsun, ister atom kuramı isterse yanma** kuramı, bir kere benimsenince o alandaki bilim adamlarını yöneten şey artık paradigmadır; paradigma denetlenmez veya sorgulanmaz—Whig modeli belki bunu yapabilirdi. Temel paradigma bir kez yerleşti mi, artık sınanıp sorgulanmaz, ileriye yönelik yapılan bütün araştırmalar çok geçmeden paradigmanın küçük uygulamaları, temel görüşte hâlâ varlığını koruyan mazgal deliklerinin ve anormalliklerin temizlenmesi ameliyesi hâline gelir. Yıllarca, onyıllarca, hatta daha uzun zamanlar, dar ve uzmanlaşmış bir alanda yol alan bilimsel araştırma, daima temel paradigmatik çerçeve içinde kalır.

Fakat daha sonra, tedricen, anormallikler [kural dışılıklar] giderek kabarır; bulmacalar artık paradigma tarafından çözülemez olur. Yine de bilim adamları paradigmadan vazgeçmezler; tam aksine, giderek çaresizleşen girişimlerle temel kuramın belirli noktaları tadil edilerek nahoş olgular içeri alınmaya ve paradigmanın sunduğu çerçeve korunmaya çalışılır. Sadece anormalliklerin paradigmanın bizzat kendisinin sorgulanmaya başlanmasını gerektirecek kadar birikmesi hâlindedir ki, bilimde bir "kriz durumu" ortaya çıkar. Hatta bu durumda bile, mevcut paradigma asla hemen terk edilmez; boşlukları doldurup kural dışılıkları ortadan kaldırır gözüken bir alternatif paradigma ile değiştirilinceye kadar elde tutulur. Bu gerçekleştiği zaman da, bir "bilimsel devrim" olmuş demektir; bir paradigmanın başka biriyle yer değiştirdiği kaotik bir dönemdir bu, asla yumuşak ve tedrici bir geçiş olmaz. Oysa Whig teorisinde, daha genç ve daha esnek bilim adamlarınca benimseneceği için böyle bir kırılma meydan gelmezdi. Bu bağlamda, 18. Yüzyıl sonlarında oksijenin eşanlı kâşifleri olan Priestley ve Lavoisier ikilisinden, Joseph Priestley, öldüğü güne kadar, aslında oksijeni keşfettiğini asla

[2] Bilim camiasında Velikovsky'nin algılanma şeklinin sosyolojisi konusunda, bkz. Alfred de Grazia, "The Scientific Reception Systems," içinde A. de Grazia, ed., *The Velikovsky Affair* (New Hyde Park, N.Y.: University Books, 1966), ss. 171–231.

** Orijinal metinde "phlogiston" kavramı kullanılmakta olup, simyacıların yanma olayının esası olarak kabul ettikleri uçucu madde anlamına gelmektedir. (ç.n.)

kabul etmemiştir; sonuna kadar keşfettiği şeyin sadece "flojistonsuzlaştırılmış [yanma cevheri alınmış] hava" olduğunda ısrar etmiş, böylece eski yanma teorisinin çerçevesi içinde kalmıştır.[3]

Durum böyle olunca, bilimsel kuramların tarihine ilişkin olarak Kuhn'un kendi paradigmasını kuşandığımız zaman, ki şu anda Whig çerçevesinin yerini alma sürecindedir, çok farklı bir bilim süreci manzarası ortaya çıkmaktadır. Işığa doğru yavaş yavaş ilerleyen, yolun her adımını test edip gözden geçiren tedrici bir yukarı yürüyüş yerine, bir dizi "devrimsel" sıçramalara şahit olunmakta; paradigmalar ancak uzun zaman, doğum sancısı ve direnişten sonra birbirinin yerini almaktadırlar. Dahası, Kuhn'un kendi felsefî rölativizmini benimsemeksizin, şurası açık hâle gelmektedir: entelektüel birikmiş çıkarlar daima açık zihinli sınamadan daha baskın bir rol oynadığı için, sonradan gelen bir paradigmanın selefinden ***daha az*** doğru olması pekâlâ mümkündür. Şayet bu doğruysa, o zaman, çoğu defa belirli bir bilim hakkında, şu anda, onyıllarca hatta yüzyıllarca önce bildiğimizden ***daha az*** şey biliyor olduğumuz ihtimâline daima açık olmalıyız. Paradigmalar terk edildiği ve bir daha asla geri dönüp bakılmadıkları için de, dünya bir zamanlar bilinen ve bilgi birikimine ilâve edilen bilimsel hakikatleri ***unutmuş*** olabilir. Eski bilim adamlarını şimdi okumak, disiplin hakkında bilmediğimiz –veya hep beraber unuttuğumuz– bir şeyleri öğrenme olasılığını ortaya çıkarmaktadır. Prof. de Grazia diyor ki, "bilinenden çok daha fazlası keşfedilip unutulmuştur," üstelik, unutulmuş olanların çoğu, bugün doğru olarak kabul edilen teorilerden daha doğru olabilir.[4]

Şayet Kuhn'un tezi, hipotezlerin empirik ve laboratuar testlerinin gayet kolay olduğu fiziksel bilimler için doğruysa, bu tür laboratuar testlerinin mümkün olmadığı felsefe ve sosyal bilimlerde ne kadar daha fazlasıyla doğru olmalıdır! Çünkü insan eylemiyle ilgili disiplinlerde, açık ve net laboratuar testleri bulunmamaktadır; hakikatlere içebakış [introspection], "sağduyu" bilgisi, tümdengelimsel akıl yürütme ve bunun gibi süreçlerle erişilmek durumundadır. Sağlam gerçeklere ulaşılırken, bunlar fiziksel bilimlerdeki kadar çıplak ve zorlayıcı değildirler. Bundan dolayı, düşünürler ve sosyal bilimcilerin trajik biçimde yanlış ve yanıltıcı paradigmaların tuzağına düşüp, böylece onlarca hatta yüzlerce yıl kendilerini yanlış hikâyelerle kandırabilmeleri çok daha kolaydır. Çünkü insan eylemi bilimleri bir kez temel paradigmalarını benimseyince, anormalliklerin varlığının gözardı edilmesi fiziksel bilimlerde olduğundan çok daha kolay olur; bundan dolayı da, uzun bir süre yanıltıcı öğretilere tutunmak kolaylaşır. Felsefe ve sosyal bilimlerde sistematik hatayı daha muhtemel kılan iyi bilinen başka bir zorluk daha vardır: bilimsel sürecin içine duyguların, değer yargılarının ve siyasî ideolojilerin katılması. Jensen, Shockley ve ırksal zekâ eşitsizlikleri teorisyenlerine

[3] Kulın, *The Structure of Scientific Revolution*, ss. 53–56.

[4] de Grazia, *The Velikovsky Affair*, s. 197.

meslektaşlarınca reva görülen öfkeli muamele, örneğin, bu durumun işaretidir. Jensen ve Shockley'in bilimsel ***algılanmaları***, teorileri doğru olsa bile, gündeme gelebilecek talihsiz ***siyasî*** sonuçları yüzünden en azından bir yüzyıl bunu böyle söylememeleri gerektiğine işaret etmektedir. Fiziksel bilimlerde bilimsel hakikate yönelik arayışı küçük düşürücü bu tür hadiseler zaman zaman meydana gelmişse de, bereket versin bu alanda bunların yaygınlık derecesi çok daha azdı. Örneğin, riske edilen entelektüel birikmiş menfaatler ne olursa olsun, kimyada yanma teorisi veya valans* teorisi üzerinde en azından ideolojik ve politik payanda yoktu.

Son onyıllara kadar filozoflar ve sosyal bilimciler, kendi disiplinleri ile doğal bilimler arasında büyük farklılıklar olduğunu teslim eden sağlıklı bir yaklaşım benimsemişlerdi. Daha açık söylersek, felsefenin, siyaset teorisinin ve iktisadın klâsikleri sadece antika merakından dolayı okunmazdı, oralarda bulunabilecek hakikatler için de okunurdu. Felsefe öğrencisi Aristo'yu, Aquinas'ı, veya Kant'ı bir antikacı oyun olarak değil, felsefî soruların cevapları hakkında da bilgilenmek üzere okurdu. Siyaset teorisi öğrencisi Aristo'yu ve Machiavelli'yi aynı gözle okurdu. Fiziksel bilimlerde olduğu üzere, geçmiş düşünürlerin bütün katkılarının mevcut popüler ders kitabının en son baskısına başarıyla eklemlenmiş olduğu varsayılmazdı; bundan dolayı da, söz konusu alanda en son akademik dergi makalesini okumanın, klâsik filozofları okumaktan çok daha önemli olduğu farzedilmezdi.

Ancak son onyıllarda, insan eylemi disiplinleri—felsefe ve sosyal bilimler—fiziksel bilimlerin metodolojisini çılgın bir şekilde taklit etmeye çalışmaktadırlar. Sosyal bilimleri giderek gerçeklikten koparan bu yaklaşımda pek çok vahim hata bulunmaktadır: istatistiğin nâfile şekilde laboratuar deneyinin yerine konması, pozitivist hipotez-testi modelinin benimsenmesi, bütün disiplinlerin—bir dereceye kadar tarihin bile—matematik tarafından talihsiz biçimde fethedilmesi bunun örnekleridir. Burada önemli olan nokta şudur: fiziksel bilimleri taklit edeyim derken, sosyal bilim dalları dar uzmanlık alanları hâline gelmiştir. Fiziksel bilimlerde olduğu gibi, kimse alandaki klâsikleri okumamakta, ya da gerçekte disiplinin tarihine bu yılın dergi makaleleri kadar aşinâ olamamaktadır. Artık kimse sistematik bilimsel incelemeler yazmamaktadır; sistematik sunumlar yavan ders kitaplarına kalmış olup, alanın "hakiki" bilim adamları enerjilerini profesyonel dergilerin önemsiz teknik ayrıntılarına harcamaktadırlar.

Gördük ki fiziksel bilimlerin bile kendilerine ait, temel varsayımlar ve paradigmaların sorgulanmadan ebedileştirilmesinden kaynaklanan sorunları vardır. Sosyal bilimlerde ve felsefede ise fiziksel bilimlerin yöntemlerinin bu şekilde taklidi çok feci sonuçlar doğurmuştur. Çünkü her ne kadar geçmişte sosyal bilimler temel varsayımlarını değiştirmede yavaş kalmışlarsa da, saf akıl yürütme ve temel paradigmanın eleştirilmesi yoluyla eninde sonunda bunu ***başarabilmişlerdir***. Ör-

* Değerlik, bağdeğer, birleşme değeri; kimyada hidrojen atomuna nispetle atomun birleşme kuvveti. (ç.n.)

neğin, "marjinal fayda" iktisadının 19. Yüzyıl sonlarında klâsik iktisadın yerini alması uzun bir zaman almıştır, ama bu tür temelden akıl yürütme ve sorgulama yoluyla sonunda bu başarılmıştır. Ancak—aşağıda tartışılacak tek bir istisna dışında—iktisatta I. Dünya Savaşından beri hiç sistematik bilimsel inceleme kaleme alınmamıştır, bir tane bile. Eğer sistematik bilimsel inceleme yoksa, temel varsayımların sorgulaması da yok demektir; fiziksel bilimlerdeki teoriler üzerinde nihaî denetimi sağlayan laboratuar sınamasından zaten yoksun iken, şimdi bir de temel varsayımlara meydan okuyacak sistematik akıl yürütme olmayınca, çağdaş felsefe ve sosyal bilimlerin bu yüzyılın büyük bölümünde yapışıp kaldıkları temel paradigmaları nasıl olup da günün birinde değiştirmeyi başarabileceklerini çözmek mümkün değildir. Sosyal bilimlerin bu yüzyıldaki temel yönelimiyle tamamen hemfikir olunsa bile, kökten sorgulamanın yokluğu—her disiplinin akademik dergilerde gereksiz ayrıntılarla boğuşmaya indirgenmesi—sosyal bilimlerin ayaklarının yere sağlam basması konusunda büyük kuşkular beslenmesine sebep olabilir.

Ama bir insan inanırsa ki, bu satırların yazarının inandığı gibi, modern, 20. Yüzyıl felsefe ve sosyal bilimlerinin temel paradigmaları ta başından beri vahamet derecesinde kusurlarla ve safsatalarla doludur, ki buna fiziksel bilimlerin taklit edilmesi de dâhildir; işte o zaman bütün bu disiplinlerin radikal ve temelli bir yeniden inşasına, hatta sosyal bilimlerdeki mevcut uzmanlaşmış yapıların varsayımları ve prosedürleri temelinde kapsamlı bir eleştiriye tâbi tutulmasına yönelik bir çağrı yapmakta haklı olacaktır.

Sosyal bilimler içinde söz konusu yozlaştırıcı süreçten en çok etkilenmiş olanı iktisattır. Zira iktisat yanlış bir şekilde bu disiplinlerin en "bilimsel" olanı olarak kabul edilmektedir. Felsefeciler hakikat yolunda içgörü kazanmak için hâlâ Eflatun veya Kant okumaktadırlar; siyaset teorisyenleri aynı nedenle hâlâ Aristo ve Machiavelli okumaktadırlar. Oysa hiçbir iktisatçı artık aynı maksatla Adam Smith veya James Mill okumamaktadır. Bir zamanlar lisansüstü programların çoğunda zorunlu olarak okutulan iktisadî düşünce tarihi, bugün hızla ölmekte olan, sadece antika meraklıları için rezerve edilmiş bir disiplindir. Doktora öğrencileri en son çıkan akademik dergi makalelerine kilitlenmiş durumdadır, 1960'lardan önce yazmış ekonomistleri okumak gereksiz bir zaman israfı olarak kabul edilmektedir; mevcut teorilerin arkasında yatan temel varsayımlara yönelik herhangi bir meydana okuma da fena hâlde caydırılmaktadır. Eski iktisatçıların şayet herhangi bir şekilde adı anılacaksa, bu sadece, alandaki mevcut Büyük Adamların habercilerini tarif etmek için müracaat edilen birkaç üstünkörü fırça darbesi kapsamında yapılmaktadır. Sonuç, sadece iktisadın trajik biçimde yanlış bir yola sokulması değil, aynı zamanda geçmişin büyük iktisatçılarının malzemesini verdiği hakikatlerin meslek tarafından topluca *unutulması*, bunların Orwelyen bir "hafıza boşluğu"nda kaybolmasıdır.

İktisatta bu kolektif hafıza kaybının yarattığı trajediler içinde dünya için en önemli kayıp, "Avusturya Okulu"nun gölgede kalmasıdır. 1870'ler ve 1880'lerde kurulmuş olup, hâlen azıcık da olsa hayatta olan Avusturya Okulu, birçok ciddî nedenle, öteki iktisat okullarından çok daha fazla ihmâle uğramıştır. Birincisi, doğal olarak, okulun bir asır önce kurulmuş olmasıdır, ki mevcut bilimcilik çağında bu durum bizatihi bir kuşkulanma nedenidir. İkincisi, Avusturya Okulu baştan itibaren bilinçli olarak "bilimsel" olmaktan ziyade *felsefi* olmayı tercih etmiştir. Öteki modern iktisatçılardan çok daha fazla metodoloji ve epistemoloji ile ilgili kaygılar taşımış olan Avusturyalılar, daha başlarda iktisat teorisinde matematiğin veya istatistiksel "sınama"nın kullanımına ilke olarak karşı çıkma kararına varmışlardır. Böyle yapmakla, kendilerini bu yüzyılın bütün pozitivist, doğal bilim taklitçisi eğilimlerine muhalif konuma yerleştirmişlerdir. Üçüncüsü, bunun da ötesinde, öteki iktisatçılar mesailerini dar matematik yönelimli makalelere yöneltirken, Avusturyalılar temel bilimsel incelemeler yazmayı sürdürmüşlerdir. Dahası, gerek metodolojik gerekse politik olarak birey ve bireyin tercihlerine vurgu yapmak suretiyle, Avusturyalılar bu yüzyılın bütüncülüğü [holism] ve devletçiliğine de karşı durmuşlardır.

Mevcut eğilimlerden bu üç radikal sapma Avusturyalıların hak etmedikleri bir ilgisizliğe mahkûm edilmelerine yetmiştir. Fakat ilk bakışta banal görünebilecek başka bir önemli faktör daha vardır: dil engeli. Bilim dünyasında âlemin diline düşmüş bir gerçek şudur: aksini söyleyen "dil testleri"ne rağmen, hiçbir Amerikan veya İngiliz iktisatçısı veya sosyal bilimcisi *gerçekten* bir yabancı dil bilmez. Dolayısıyla, yabancı dilde yazılmış bir iktisadın kabulü, tercüme kaprislerine bağlı olmak durumundadır. Avusturya Okulu'nun büyük kurucularından Carl Menger'in 1870'ler ve 1880'lerde verdiği eserleri 1950'lere kadar İngilizce'ye tercüme edilmeden kalmıştır. Menger'in öğrencisi Eugen von Böhm-Bawerk çok daha şanslıdır, ancak onun tamamlanmış eseri bile 1950'lerin sonlarına kadar tercüme edilmemiştir. Böhm-Bawerk'in büyük öğrencisi, "neo-Avusturya" okulunun kurucusu ve başı Ludwig von Mises de neredeyse aynen Menger'in kötü akıbetine uğramıştır. 1912'de yayımlanmış olan, Avusturya iktisadını para ve banka sorunlarına uygulayan, radikal biçimde yeni—ve hâlâ büyük ölçüde bilinmezliğini koruyan—konjonktür dalgaları [business cycles: iş çevrimleri] teorisinin tohumlarını içinde barındıran klâsik eseri *Theory of Money and Credit* [Para ve Kredi Teorisi] Avrupa kıtasında bir hayli etkili olmasına rağmen, 1934'e kadar tercüme edilmeyi beklemiştir. O tarihte ise, İngiltere'de ve Amerika Birleşik Devletleri'nde etkili olan—ve Mises'in teorisiyle karşıt kutuplarda yer alan—"Keynesyen Devrim"in etkisiyle, Mises'in çalışmasının çabucak üstü örtülmüştür. Mises'in, geliştirmiş olduğu iş çevrimi teorisine dayanarak Büyük Bunalımı önceden tahmin ettiği 1928 tarihli kitabı, *Geldwertstabilisierungund stabilisierungund Konjunkturpolilik* bugün bile tercüme edilmiş değildir. Mises'in iktisat teorisini sağlam bir epistemolojik temel üzerine oturtan abidevi sistematik incelemesi,

Nationalökonomie [Ulusal Ekonomi], savaştan yıpranmış Avrupa'da 1940'ta yayımlandığı tarihlerde gözardı edilmiştir. *Human Action* [İnsan Eylemi]* (1949) adıyla yapılan İngilizce tercümesi de iktisadın metodolojik ve politik yüzünü radikal biçimde farklı bir yöne doğru çevirdiği bir zamanda gelmiş, bundan dolayı da, Mises'in çalışması, bilimde temel paradigmalara öteki meydan okuyuşlarda olduğu gibi, reddedilmemiş veya eleştirilmemiş, sadece gözardı edilmiştir.

Böylelikle, 1920'lerde ve 30'larda Ludwig von Mises Avrupa'nın en önde gelen iktisatçılarından biri olarak tanınırken, dil bariyeri 1930'ların ortalarına kadar Mises'in Anglo-Amerikan dünyada tanınmasının önünü kesmiştir. Ardından, tam iş çevrimi teorisi Büyük Bunalımın bir izahı olarak tanınmaya başlamışken, Mises'in geç kalmış tanınmışlığı Keynesyen Devrimin vaveylasında kaybolmuştur. Avrupa'da akademik ve toplumsal tabanından yoksun bir mülteci olarak Mises yeni girdiği çevrenin yardımıyla Amerika Birleşik Devletlere göç etmiştir. Ancak, o günün atmosferinde, Avrupa'dan gelen solcu ve sosyalist sığınmacılara nazik davranılır, şereflerine şölenler düzenlenir ve kendilerine prestijli akademik kürsüler verilirken, Amerikan akademik camiasının aforoz ettiği metodolojik ve politik bireyciliği benimsemiş bir adam olarak Mises farklı bir kaderle karşılaşmıştır. Gerçekten de, Mises çapında bir insana tek bir düzenli akademik pozisyon teklif edilmemesi ve kendisinin bu ülkede prestijli bir lisansüstü programda ders veremeyişi gerçeği, Amerikan yüksek öğretiminin şanlı şerefli tarihindeki en utanç verici ayıplardan biridir. Mises'in büyük enerjisini bizzat koruyabilmesi, kayda değer üretkenliği, bu pespaye muamele karşısında sönmeyen kibarlığı ve mizah duygusu, doksanıncı doğum gününü kutladığımız bu olağanüstü insanın övgüye değer nitelikleridir.

O hâlde Ludwig von Mises'in yazmalarının, disiplinine ve vizyonuna hizmet eden, [kendisine reva görülen] rezilce kötü muameleye aldırış etmeyen cesur ve mümtaz bir insanın dışavurumu olduğunda kuşku yoktur. Bunun yanında, acaba bunların 1971 yılında bir Amerikalıya önerdiği ne tür anlamlı hakikatler vardır? Başka yerde bulunmayan gerçekler sunmakta, dolayısıyla, etkileyici bir kişisel mücadelenin tarihî kayıtları olmanın ötesinde, bizatihi bir değer taşımakta mıdır? Cevap—açıkçası bu makalenin sınırları içinde belgelenmesi mümkün değilse de—basitçe ve şaşırtıcı biçimde şudur: Ludwig von Mises bize, son yarım yüzyılda fena hâlde yoldan sapmış bir bilimin tam ve gelişmiş bir *doğru paradigmasını* önermektedir. Mises'in eserleri bize, günümüz iktisadî ortodoksisinde giderek artan sayıda öğrencinin sezdiği sakatlıklar, hatalar ve safsatalara radikal biçimde farklı ve doğru bir alternatif sunmaktadır. Çoğu öğrenci günümüz iktisadında bir şeylerin çok yanlış olduğunu *hissetmektedir*; eleştirileri çoğu kez keskindir, ama herhangi bir teorik alternatiften de bihaberdirler. Nihayet, Thomas Kuhn'un gösterdiği

* Mises'in İnsan Eylemi adlı ünlü eseri yakın geçmişte Liberte Yayınları tarafından Türkçe'ye de kazandırılmıştır. (ç.n.)

üzere, bir paradigma ne kadar hatalı olursa olsun, yerine rakip bir teori konuncaya kadar bir kenara atılmayacaktır. Yahut, halk arasında dendiği gibi, "[Elde] bir şey olmadan hiçbir şeyi dövemezsiniz;" oysa günümüz iktisat eleştirmenlerinin pek çoğunun önerebileceği tek şey, "hiçbir şey"dir. Oysa Ludwig von Mises işte "o şey"i göz önüne sermekte; fiziksel bilimleri taklit etmeye değil, tam da insan doğasına ve bireysel tercihe dayalı bir iktisat ortaya koymaktadır. Modern iktisadın üzerimize çökerttiği, teori ve kamu politikasında var olan fiilî ***kriz durumu***na karşı hakiki bir alternatif paradigma olarak hizmet ifa etmeye takdire şayan derecede donanımlı, sistematik ve entegre bir iktisat önermektedir. Modern dünyada üst üste yığılmakta olan metodolojik ve politik açmazlardan çıkış yolunun Ludwig von Mises olduğunu söylemek bir abartı değildir. Şimdi ihtiyaç duyulan şey, bu ihmâl edilmiş patikanın varlığından haberdar edecek bir dizi "Avusturyalı"dır.

Kısaca, Mises'in iktisadî sistemi—özellikle *İnsan Eylemi*'nde ortaya konduğu üzere—iktisadı doğrudan eylem aksiyomu üzerine bina etmektedir: birey olarak insanın var olup eylemde bulunduğu ezeli hakikatinin analizi üzerine, yani, alternatifler arasında amaçlı tercihler yapmak gerçeği üzerine yapılan bir inşadır bu. Bu basit ve açık eylem aksiyomu üzerinden, Ludwig von Mises iktisat teorisinin bütün bir sistematik yapısını türetmektedir. Mantığın temel aksiyomu ve köklü yasaları kadar doğru bir yapıdır bu. Teori baştan sona iktisatta metodolojik bireyciliğin işleyişi, bireylerin tercihlerinin ve mübadelelerinin doğası ve sonuçlarıyla ilgilidir. Mises'in serbest piyasaya tavizsiz bağlılığı ve devletçiliğin her türüne karşı oluşu, bir yanda bireylerin serbestçe hareket etmelerinin doğası ve sonuçlarından, diğer yanda ise hükümetin cebri müdahalesine veya planlamaya karşı oluşundan kaynaklanmaktadır. Eylem aksiyomuna dayanmak suretiyle Mises, özgürlük ve serbest piyasanın toplumsal etkinlik, refah ve gelişme gibi mutlu sonuçlara yol açarken; devlet müdahalesinin ise yoksulluk, savaş, toplumsal kargaşa ve yozlaşma gibi felâketli sonuçlara yol açacağını gösterebilmektedir. Tek başına bu politik sonuç bile, elbette, Misesyen iktisadın metodolojisini olduğu kadar sonuçlarını da modern sosyal bilim gözünde lanetli hâle getirmektedir.

Mises'in dediği gibi:

> Prensler ve demokratik çoğunluklar iktidar sarhoşudur. İsteksiz de olsa doğanın yasalarına tâbi olduklarını kabul etmek durumundadırlar. Oysa iktisadî yasa kavramını bile reddederler. [Ne de olsa] üstün yasa koyucu kendileri değil midir? ... Esasen, iktisadî tarih, iktisat yasalarını küstahça ihmâl ederek tasarlandığı için başarısızlığa uğramış hükümet politikalarının uzun bir listesidir.
>
> İktisadın aslında iktidardakilerin büyüklenmesine bir meydan okuma olduğu gerçeğine dikkat etmeden iktisadî düşünce tarihini anlamak mümkün değildir. Bir iktisatçı hiçbir zaman otokratların ve demagogların tarafını tutamaz. Onlar gözünde iktisatçı daima fesatçıdır.

> Bütün bu çılgınca ajitasyon karşısında, bütün praksiyolojik* ve ekonomik akıl yürütmenin hareket noktasının insan eylemi kategorisi olduğu gerçeğini her bir eleştiri ve itiraza karşı kanıt olarak sunmak münasiptir. ... İnsan eylemi kategorisinin sarsılmaz temelinden, mantıksal bir akıl yürütmeyle praksiyoloji ve iktisat adım adım türemektedir. Varsayımlar ve koşullar açık bir şekilde tanımlanınca, bunlar bir kavramlar sistemi inşa eder ve mantıksal olarak çürütülemez bir akıl yürütmenin ima ettiği bütün çıkarsamalara geçit verirler.[5]

Yine Mises der ki:

> Hakkında fizik, biyoloji, ve praksiyolojinin [esas itibariyle, iktisadın] bilgi sağladığı evrenin yasaları insan iradesinden bağımsızdır, bunlar insanın eyleme geçme gücünü kesin bir şekilde sınırlayan birincil ontolojik gerçeklerdir.
>
> ...
>
> Fiziksel ve biyolojik yasaları gözardı etmeye sadece akıl hastaları cüret edebilir. Oysa iktisadî yasaları hor görme oldukça yaygındır. Yöneticiler iktidarlarının fizik ve biyoloji yasaları dışında herhangi bir şey tarafından sınırlandırıldığını kabul etmek istemezler. Başarısızlıklarını ve engellenmelerini asla iktisadî yasaların çiğnenmesine bağlamazlar.[6]

Mises'in "müdahalecilik"—devletin ekonomiye müdahalesi—konusundaki analizinin kayda değer bir özelliği, esas itibariyle "ekolojik" diyebileceğimiz bir analiz oluşudur; zira bir müdahalenin niyetlenilmemiş sonuçlar ve zorluklar ortaya çıkaracağını, bunun da, hükümeti şu iki seçenekten biriyle karşı karşıya bırakacağını göstermiştir: ya bu sorunları "çözmek" için daha fazla müdahale, ya da müdahaleci yapıyı tamamen lağvetmek. Kısaca Mises piyasa ekonomisinin ustaca inşa edilmiş, iç-içe geçmeli bir ağ olduğunu; bu yapının çeşitli noktalarına yapılacak cebri müdahalenin ise başka yerlerde öngörülmemiş sıkıntılar yaratacağını göstermektedir. Müdahalenin mantığı, o hâlde, birikimseldir; dolayısıyla, bir karma ekonomi istikrarsızdır—her zaman ya tam teşekküllü sosyalizme, veya

---

* Praksiyoloji (praxeology): İnsan eylemi bilimi. (ç.n.)

[5] Ludwig von Mises, *Human Action* (Auburn, Ala.: Mises Institute, 1998), s. 67.

[6] Ayne eser, ss. 755–56. Mises'in işaret ettiği gibi, serbest piyasa ekonomisinin bir habercisi olarak iktisada karşı isyan, Mises'in kendi öncüleri olarak tanıdığı klâsik iktisatçılar kadar eskidir. Örneğin, köleliği savunan Güney apolojistlerinin öncüsü ve Amerika'nın ilk sosyologlarından biri olan George Fitzhugh'un, klâsik iktisada karşı kaba saba bir şekilde "özgür toplum bilimi" olarak saldırıken, sosyalizmi "kölelik bilimi" olarak desteklemesi bir tesadüf değildir. Bkz. George Fitzhugh in C. Vann Woodward, *Cannibals All!* (Cambridge, Mass.: Harvard University Press, 1960), s. xviii; ve Joseph Dorfman, *The Economic Mind in American Civilization* (New York: Viking Press, 1946), c. 2, s. 929. Sosyolojinin temellerine derinlemesine işlemiş devletçi ve anti-bireyci eğilim konusunda, bkz. Leon Bramson, *The Political Context of Sociology* (Princeton, N.J.: Princeton University Press, 1961), özellikle ss. 11–17.

serbest piyasa ekonomisine doğru yönelir. Amerikan tarımsal fiyat destek programı ile, New York şehri kira-kontrol programı, müdahalenin sonuçları ve gizli tehlikeleri konusunda neredeyse ders kitaplarına konu olacak örnek durumlardır. Esasen, Amerikan ekonomisi hemen hemen, felç edici vergilendirme, süregiden enflasyon, kentsel yaşam, ulaşım, eğitim, telefon ve posta hizmetlerinde fahiş etkinsizlikler ve çöküntüler, işçi sendikalarının sınırlamaları ve kırıp dökücü grevler, sosyal yardım sistemine bağımlılıktaki hızlı büyüme gibi sorunların—Mises'in uzun zaman önce öngördüğü—tam kapsamlı krize geçit verdiği bir noktaya erişmiş durumdadır. Müdahaleci refah devleti sisteminin istikrarsızlığı artık gayet açık hâle getirmiştir ki, yüzyüze olduğumuz temel tercih, sosyalizm ile serbest piyasa kapitalizmi arasında bir tercihtir.

Mises'in müdahale iktisadına tartışmasız en önemli katkısı, aynı zamanda günümüzde en elem verici derecede ihmâl edilen çalışması olan, para ve iş çevrimi analizidir. Öyle bir çağda yaşıyoruz ki, serbest piyasaya en bağlı olması gereken iktisatçılar bile, devletin para basımı ve idaresini tekeli altında tutmasına razı ve isteklidirler. Ancak Mises göstermiştir ki:

1. Para arzında bir artışın sağlayabileceği hiçbir sosyal veya ekonomik yarar yoktur, olamaz;

2. Parasal sisteme devletin müdahalesi kaçınılmaz biçimde enflasyonisttir;

3. Dolayısıyla, aynen serbest piyasanın devletin ekonominin öteki hiçbir alanına müdahale etmemesini gerektirmesi gibi, devlet parasal sistemden de soyutlanmalıdır.

Bu noktada Mises söz konusu özgürlük ve ayrışmayı garantiye almanın tek bir yolu olduğunun altını çizer: kendisi de aynı zamanda yararlı bir *meta* olan, öteki mal ve hizmetler gibi, üretimi piyasanın arz ve talep koşullarına tâbi olan bir paraya sahip olmak. Kısaca, söz konusu mal para—ki pratikte bu tam tekmil altın standardı demektir—devletin ve onun kontrolü altındaki bankacılık sisteminin buyrukla kâğıt para basımının yerini alacaktır.[7]

Mises'in parlak iş çevrimi kuramı, bu tür kuramlar içinde iktisatçıların fiyat sistemi ile sermaye ve faiz sistemi konusundaki genel analizlerine entegre edilmesi gereken tek kuramdır. Mises göstermektedir ki iş çevrimi olgusu, artık çok yakından aşinâ olduğumuz ekonomik canlılık ve durgunluk dönemlerinin sırayla birbirini izlemesi, serbest ve engelsiz bir piyasada ortaya çıkmaz. İş çevrimi, her an teyakkuz hâlindeki bir merkezî hükümetin kontrol edip tepki vermesi gereken gizemli bir tesadüfi olaylar dizisi de değildir. Aksine, iş çevrimi, hükümet tarafından, daha özelde de, hükümetin bankalardaki rezervleri artırmasının teşvik edip azdırdığı banka kredileri genişlemesi tarafından *üretilmektedir*. Günümüz

[7] Bu konuda, bkz. Ludwig von Mises, *The Theory of Money and Credit* (Irvington- on-Hudson, N.Y.: Foundation for Economic Education, 1971).

"monetaristleri" söz konusu kredi genişlemesi sürecinin para arzını, bunun sonucu olarak da, fiyatlar genel seviyesini şişirdiğinin ısrarla altını çizmişlerdir; ancak bundan daha da tahripkâr bir sonucunun, bütün bir fiyatlar ve üretim sistemini tahrip etmek olduğuna dair önemli Misesyen içgörüyü tamamen ihmâl etmişlerdir. Özellikle, banka parasındaki genişleme faiz oranında yapay bir düşüşe, ve de sermaye mallarına (makine, tesis, endüstriyel hammaddeler, inşaat projeleri) yönelik yapay ve gayri iktisadî bir aşırı yatırıma sebep olmaktadır. Para ve banka kredisinde enflasyonist genişleme devam ettiği sürece bu sürecin sağlıksızlığı maskelenmekte, ekonomi iyi bilinen canlanma sarhoşluğuyla yoluna devam edebilmektedir. Ama sonunda banka kredi genişlemesi durduğunda, ki hiperenflasyondan kaçınmak için bu gidişe bir dur denmek zorundadır, işte o zaman hesap günü gelip çatmış demektir. Paranın sürekli şişirilmesi şeklindeki uyuşturucu olmadan, üretimin tahribi ve kaynakların yanlış tahsisi, iktisadî olmayan sermaye projelerine aşırı yatırım ve söz konusu sermaye malları sektörlerinde aşırı yüksek fiyatlar ve ücretler aşikâr ve göze batar hâle gelecektir. İşte o zaman kaçınılmaz durgunluk sahneye girer; durgunluk, canlanmanın sağlıksız sonuçlarını ortadan kaldırmak için piyasa ekonomisinin kendini yeniden ayarladığı, çürük yatırımları tasfiye ettiği, ekonomide fiyatlar ve çıktıları yeniden düzene soktuğu bir tepkidir. Yeniden uyum bitince toparlanma başlar.

Şurası açıktır ki, Misesyen iş çevrimi teorisinden türeyen politika reçeteleri modern ortodoks [yerleşik] iktisadın "post-Keynesyen" politikalarına taban tabana zıttır. Eğer enflasyon varsa, Misesyen reçete, basitçe, hükümetin para arzını şişirmeye *son vermesi*dir. Kaçınılmaz durgunluk geldiği zaman da, hükümetin derhal para arzını artırması gerektiğini (parasalcılar) veya bütçe açığı vererek harcamalarını artırması gerektiğini (Keynesyenler) söyleyen modern görüşün aksine, Avusturya iktisatçıları hükümetin ellerini ekonomik sistemden çekmesi gerektiğini savunmaktadırlar—böyle bir durumda hükümet, durgunluğun acı veren ama zorunlu uyum sürecinden bir an önce geçmesine izin vermelidir. Durgunluğu sona erdirmek için yeni bir enflasyon yaratmak, en iyi ihtimâlle, daha sonra gelecek daha derin başka bir durgunluk için sahneyi hazırlayacak; en kötü ihtimâlle, enflasyon sadece uyum sürecini geciktirecek ve dolayısıyla da durgunluğu süresiz uzatacaktır, aynen 1930'larda trajik biçimde olduğu gibi. Bundan dolayı, iş çevrimine [konjonktür dalgasına] mevcut ortodoksi piyasa ekonomisi içindeki esrarengiz süreçlerin neden olduğunu düşünür ve aktif bir hükümet politikası ile karşılık verilmesi gerektiğini savunurken, Mises teorisi göstermektedir ki, iş çevrimleri hükümetin enflasyonist politikaları tarafından üretilmekte olup, söz konusu dalgalanma ortaya çıkınca hükümetin yapabileceği en iyi şey ekonomiyi kendi hâline bırakmaktır. Kısaca, Avusturyalı doktrin *laissez-faire*'e eşlik edecek tek *tutarlı* alternatiftir. Çünkü, iktisattaki öteki "serbest piyasa" okullarının aksine, Mises ve Avusturyalılar *laissez-faire* öğretisini ekonominin "mikro" alanlarına olduğu kadar "makro" alanlarına da uygulayabilmektedirler.

Şayet müdahalecilik kaçınılmaz şekilde tahripkâr ve kendi sonunu getirici ise, üçüncü alternatif nedir, sosyalizm mi? Ludwig von Mises'in iktisat bilimine en tanınmış katkısını bu noktada yaptığı kabul edilmektedir. Mises, elli yıldan daha uzun bir zaman önce, modern sanayileşmiş ekonominin vazgeçilmez unsuru olan fiyatların "iktisadî hesaplaması"nın hakkından gelemediği için, sosyalist merkezî planlamanın irrasyonel olduğunu göstermiştir. Sadece, üretim araçlarının özel mülkiyetine ve mülkiyet haklarının serbest mübadelesine dayalı gerçek bir piyasa, bu tür hakiki piyasa fiyatlarını tesis edebilir; toprak, emek ve sermaye gibi üretken kaynakları, tüketicilerin taleplerini en etkin biçimde tatmin edecek çeşitli alanlara ve sektörlere tahsis etmeye yarayan fiyatlardır bunlar. Hatta Mises göstermiştir ki, hükümet tüketici isteklerini gözardı etmeye hevesli olsa bile, fiyatları ve maliyetleri ortaya çıkaracak bir piyasa ekonomisi olmadan ***kendi*** amaçları için bile kaynakları etkin tahsis edemez. Mises, Sosyalistler tarafından bile bir sosyalist ekonomide fiyatların rasyonel hesaplanması sorununu ilk gündeme getiren kişi olarak selâmlanmıştır; ancak Sosyalistler ve öteki iktisatçılar, 1930'lardaki yazılarında, yanlış bir şekilde, Oskar Lange ve ötekilerin söz konusu hesaplama sorununu tatmin edici biçimde çözdüğünü varsaymışlardır. Esasen, Mises Lange "çözümleri"nin geleceğini orijinal makalesinde tahmin etmiş ve bunları çürütmüştür.[8]

Bir hayli ironiktir ki, Doğu Avrupa'nın Komünist ülkeleri, çoğu kez kendi iradelerine aykırı olarak ve pragmatik yollardan, özellikle de ekonomileri sanayileştikçe, sosyalist planlamanın gerçekten de tatmin edici olmadığını anlar anlamaz, iktisat camiası hoşnut bir şekilde Mises'in ithamlarının çürütüldüğü görüşüne kapılmıştır. 1952'de Yugoslavya'nın devletçi planlamadan sapmasıyla başlamak üzere, Doğu Avrupa ülkeleri şaşırtıcı bir hızla sosyalist plânlamadan uzaklaşıp serbest piyasalara, fiyat sistemine ve işletmeler için kâr-zarar hesaplarına doğru yaklaşmaktadırlar. Özellikle Yugoslavya—bir sosyalist ekonomide ayağı sağlam son hükümet—serbest piyasaya meyledip yatırımlarda devlet kontrolünden uzaklaşmaya doğru birikimli ve kararlı adımlar atmıştır. Merkezî plânlamanın çöküşünün ön habercisi olarak Ludwig von Mises'in adının ne Doğuda ne de Batıda anılması, talihsiz ama hiç de sürpriz olmayan bir durumdur.[9]

Doğudaki sosyalist ekonomilerin çökmekte olduğu giderek daha aşikâr hâle gelirken, bir yandan da, Batıda müdahaleceilik pul pul dökülüyorsa, gerek Do-

[8] Mises'in klâsik makalesi "Economic Calculation in the Socialist Commonwealth," [Sosyalist Devletler Topluluğunda Iktisadî Hesaplama] başlığıyla tercüme edilmiştir. Bkz. F.A. Hayek, ed., *Collectivist Economic Planning* (London: George Routledge and Sons, 1935), ss. 87–130. Mises'in, Lange'nin ve Hayek'in öteki makalelerinin Morris Bornstein, ed., *Comparative Economic Systems* (Homewood, Ill.: Richard D. Irwin, 1969)'da tıpkıbasımı yapılmıştır. Bütün bu ihtilâfın harika bir tartışması ve eleştirisi Trygve J.B. Hoff, *Economic Calculation in the Socialist Society* (London: William Hodge, 1949)'da bulunabilir.

[9] Yugoslavia konusunda, bkz. Rudolf Bicanic, "Economics of Socialism in a Developed

ğuda gerekse Batıda çok geçmeden serbest piyasa ve özgür toplumu öne çıkaran bir manzara giderek güçlü bir olasılık hâline geliyor demektir. Fakat asla unutulmaması gereken şey şudur: bu gelişmeler Ludwig von Mises'in itibarının, rolünün ve katkısının öneminin bir teyidi ve kanıtlanmasıdır. Zira Mises, neredeyse tek başına, iktisat teorisi için, sosyal bilim için, ve de ekonominin bizzat kendisi için doğru paradigmayı önermiştir; şimdi bütün unsurlarıyla birlikte bu paradigmayı kucaklamanın zamanıdır.

Ludwig von Mises'e karşı takdir hislerimizi ifade etmeye nokta koymak için, onun en büyük eseri *İnsan Eylemi*'nin o heyecan verici şu son cümlelerinden daha uygun bir ifade olmasa gerektir:

> Iktisadî bilgi bütünü insan uygarlığının yapısı içinde hayatî bir unsurdur; modern sanayileşmenin ve geçen yüzyılın bütün ahlâkî, entelektüel, teknolojik ve tıbbi başarılarının üzerine bina edildiği temel budur. Bu bilginin kendisine bahşettiği zengin hazineden uygun şekilde yararlanmak, veya yararlanmadan onu bir kenara bırakmak, insanlara kalmıştır. Ancak ondan en iyi şekilde yararlanmayı beceremez, öğretilerini ve uyarılarını göz ardı ederlerse, iktisadı yürürlükten kaldırmış olmayacaklar; toplumu ve insan soyunu ayakları altında ezip yok edeceklerdir.[10]

Hiç de tevazuya kaçmadan şunu söyleyebiliriz ki, Ludwig von Mises'in hayatı ve eserleri sayesinde, insanoğlunun hayat, hürriyet ve ilerleme yolunu seçip, ölüm ve despotizmden sonunda kararlı bir şekilde yüz çevireceğini gerçekçi biçimde umut edip bekleyebilirz.

Country," içinde Bornstein, *Comparative Economic Systems*, ss. 222–35; Doğu Avrupa'daki öteki ülkeler konusunda, bkz. Michael Gamarnikow, *Economic Reforms in Eastern Europe* (Detroit, Mich.: Wayne State University Press, 1968).

[10] Mises, *Human Action*, s. 881.

Bölüm 15

Neden Liberteryen Olmalı?

Tamam da, neden liberteryen olalım ki? Bu soruyla sormak istediğimiz şudur: bütün bunların anlamı nedir? Bireysel özgürlük ilkesine ve amacına derin ve yaşam boyu sürecek şekilde neden bağlanalım? Zira bu tür bir bağlanma, büyük ölçüde özgür olmaktan uzak olan dünyamızda, kaçınılmaz olarak *statüko* ile radikal bir ihtilâfa düşmek ve ona yabancı kalmak demektir. En az bunun kadar kaçınılmaz olarak, para ve prestij yönünden de fedakârlık gerektiren bir yabancılaşmadır bu. Hayat kısa, zafer ânı çok uzak bir gelecekte iken, bütün bu zorlukları neden göğüsleyelim ki?

Hayret verici bir şekilde, bu ülkede sayıları giderek artan liberteryenler arasında bulunan pek çok kişinin son derece dar ve kişisel bir bakış açısından kalkarak liberteryen çizgiye geldiğini görüyoruz. Birçoğu bir entelektüel sistem veya bir estetik amaç olarak karşı konulmaz biçimde özgürlüğün cazibesine kapılmıştır. Fakat onlar için özgürlük saf entelektüel bir salon oyunu olarak kalmakta, kendi günlük hayatlarının "reel" faaliyeti olarak kabul ettikleri şeylerden tümüyle kopuk durmaktadır. Başka bazıları sadece kendi kişisel finansal kâr beklentisi nedeniyle liberteryen kalmak istemektedirler. Serbest piyasanın becerikli, bağımsız, girişim becerisini kâra dönüştürebilecek kişiler için daha fazla fırsatlar sunduğunu fark ettiklerinden, yalnızca, yaptığı işten daha çok kâr edebilmek için liberteryen olmakta ve öyle kalmaktadırlar. Her ne kadar bir serbest piyasada ve özgür toplumda kârın çok daha fazla ve daha yaygın olduğu doğruysa da, liberteryen olmanın gereği konusunda *öncelikli* vurguyu bu dürtü üzerine yapmak, olsa olsa gülünç olabilir. Çünkü özgürlüğün başarılmasına kadar yürünmesi gereken çoğu kez dolambaçlı, zor ve zahmetli yol nedeniyle, liberteryen birinin kişisel kârı, bol olmayı bırakın, çok büyük olasılıkla negatiftir.

Gerek kumarbazın ve gerekse muhtemel kâr peşindeki kişinin dar ve miyopik bakış açısının sonucu, hiçbirinin de bir liberteryen hareket inşasına azıcık bir ilgi bile duymamasıdır. Oysa özgürlüğün eninde sonunda başarılabilmesi ancak böy-

le bir hareket inşasıyla mümkündür. Fikirler, özellikle de radikal fikirler, sanki bir boşluktaymış gibi, dünyada kendilerince ve kendiliklerinden ilerlemezler; ancak *insanlar* tarafından ilerletilebilirler. Bu yüzden, bu tür insanların—dolayısıyla da, bir "hareket"in—gelişmesi ve ilerlemesi, amaçları doğrultusunda ilerleme konusunda gerçekten ciddî olan bir liberteryenin en başta gelen görevi hâline gelir.

Bu dar görüşlü insanları bir kenara bırakırsak, şunu da görmek durumundayız ki faydacılık—serbest piyasa iktisatçılarının ortak zemini—serpilen bir liberteryen hareketin geliştirilmesi için tatmin edici olmaktan uzaktır. Her ne kadar serbest piyasanın, zengin olsun fakir olsun, herkes için daha fazla bolluk ve daha sağlıklı bir ekonomi getireceğini bilmek doğru ve değerli olsa da, kritik önemdeki soru, bu bilginin pek çok insanı ömrünü özgürlüğe adayacak bir noktaya getirmek için yeterli olup olmayacağıdır. Kısaca, kaç kişi barikatları kırıp, özgürlüğe sürekli bir adanmışlığın gerektirdiği birçok fedakârlığa katlanmalı ki, sırf böyle olduğu için yüzde bilmem kaç daha fazla kişinin daha iyi banyo küveti olsun? Yoksa bunun yerine daha rahat bir yaşamı seçsinler de, yüzde bilmem kaç küveti boş mu versinler? Sonuç itibariyle, demek ki, faydacı iktisat, her ne kadar liberteryen düşünce ve eylemin gelişmiş yapısında vazgeçilmez bir yeri olsa da, [liberteryen] hareket için bir temel oluşturma konusunda, neredeyse sadece kısa dönem kârı peşinde koşan o fırsatçılar kadar tatmin edici olmaktan uzaktır.

Bizim görüşümüz odur ki, gelişip serpilen bir liberteryen hareket, özgürlüğe adanmış bir ömür, ancak bir adâlet tutkusu üzerinde temellendirilebilir. Bizi harekete geçirecek dürtünün ana kaynağı, önümüze çıkacak bütün fırtınaları atlatmamızı sağlayacak zırh budur; yoksa, ânında köşeyi dönme arayışı, entelektüel oyunlar oynama veya genel iktisadî kazançların keyifle hesaplanması arayışı değil. Adâlet tutkunluğu için de, adâletin ve adâletsizliğin ne olduğuna ilişkin elimizde bir *teori* —kısaca, faydacı iktisadın sağlayamayacağı bir dizi adâlet ve adâletsizlik ahlâkî prensipleri—olmak durumundadır. Her gün dağlar gibi üst üste yığılan adâletsizliklerden dünyaya pis kokuların yayıldığını gördüğümüz içindir ki, bütün bu adâletsizliklerin ortadan kalktığı bir dünya aramak için elimizden geleni yapmak zorundayız. "Yoksulluğun ortadan kaldırılması" gibi öteki geleneksel radikal amaçlar, bunun aksine, tamamen ütopiktir; zira insan, sadece iradesini o yönde kullanmak suretiyle, yoksulluğu ortadan kaldıramaz. Yoksulluk ancak belirli iktisadî faktörlerin işlemesi, en başta da tasarrufların sermayeye yatırılması hâlinde ortadan kaldırılabilir; ki bu da ancak uzun bir zaman zarfında doğanın dönüştürülmesiyle olur. Kısaca, burada insanın iradesi, eski moda ama hâlâ geçerli bir terimi kullanarak söylersem, doğa yasasının işleyiş şekli tarafından ciddî biçimde sınırlandırılmıştır. Oysa *adâletsizlikler* bir grup insanın diğeri üzerine empoze ettiği eylemlerdir; tamamen insanların fiilleridir; dolayısıyla bunların dayatılması da ortadan kaldırılması da insanın anlık iradesine tabidir.

Bir örnek verelim ve İngiltere'nin İrlanda halkı üzerinde yüzyıllar süren işgal ve zalimane baskısına bakalım. Şimdi, 1900 yılında İrlanda'nın durumuna bak-

mış ve İrlandalıların fakirliğini göz önüne almış olsak, şunu söylemek zorunda kalabilirdik: yoksulluk İngilizlerin burayı terk etmesi ve arazi üzerindeki tekelin kaldırılmasıyla iyileştirilebilir. Ancak İrlanda'da yoksulluğun nihaî olarak ortadan kaldırılması, en iyi koşullar altında bile, zaman alır, iktisadî yasaların işlemesine tâbi olurdu. Ancak İngiliz baskısına son vermek, işte bu, insanların iradesiyle ânında yapılabilecek olan bir şeydi: bunun için İngilizlerin ülkeyi boşaltma kararı yeterliydi. Elbette asıl mesele bu tür kararların ânında ortaya çıkmaması gerçeği değildir; asıl mesele, fiyaskonun bizzat kendisinin, failleri—bu durumda, İngiliz hükümeti—tarafından karar verilip uygulanmış bir adâletsizlik olmasıdır. Adâlet sahasında, her şey insanın iradesiyle olur; insanlar dağları yürütebilirler, yeter ki bunu istesinler. Yoksulluğun derhal ortadan kalkması veya herkesin bir anda bir konser piyanistine dönüşüvermesi arzusu ütopik olabilir; oysa derhal adâletin tesisi yönünde bir tutku—kısaca, radikal bir tutku—bundan dolayı ütopik değildir. Zira, yeter sayıda insan bunu isterse şayet, adâlet ânında *gerçekleştirilebilir*.

Adâlet için gerçek bir tutku, o hâlde, radikal olmak durumundadır; kısaca, en azından amaçlarını radikal biçimde ve ânında gerçekleştirmek istemelidir. Foundation for Economic Education [Iktisadî Eğitim Vakfı] kurucu başkanı Leonard E. Read, *I'd Push the Button* [Düğmeye Basardım] adlı bir kitapçık yazdığı zaman bu radikal ruhu gayet yerinde bir şekilde ifade etmiştir. Sorun, o zamanlar Fiyat Yönetim Dairesi tarafından uygulanan fiyat ve ücret kontrollerine ne yapılacağı idi. Iktisadî liberallerin çoğu çekingen veya "realist" olarak, şu veya bu şekilde aşamalı veya yavaş yavaş kontrollerin kaldırılmasını savunuyorlardı; bu noktada, Mr. Read açık ve radikal bir ilkesel duruş sergilemişti: "eğer şu kürsüde bir düğme olsaydı," diye başladı konuşmasına, "basınca da bütün ücret ve fiyat kontrollerini ânında ortadan kaldıracak olsaydı, parmağımı üzerine kor ve düğmeye basardım!"[1] O hâlde radikal ruhun gerçek testi, 'düğmeye basma' testidir: özgürlüğe yönelik haksız müdahaleleri ânında ortadan kaldıracak bir düğmeye basabilseydik, bunu yapar mıydık? Bunu yapamazsak, kendimize pek liberteryen diyemeyiz; pek çoğumuz bir adâlet tutkusuna sahipse ancak o zaman bunu yapabilirdi.

Hakiki liberteryen, o hâlde, kelimenin tam anlamıyla, bir "iptal edici"dir;* eğer yapabilse, özgürlüğe yönelen bütün müdahaleleri iptal ederdi; bu ister kavramın orijinal anlamında kölelik olsun, isterse devlet baskısının çok sayıda değişik tezahürü biçiminde olsun farketmez. Benzer bir bağlamda başka bir liberteryenin "parmağımı kaldırır o düğmeye basarım!" dediği gibi, liberteryen mecburen bir "düğmeye basıcı" ve bir "lağvedici" olmak durumundadır. Adâletle kendini tahkim etmiş olan liberteryeni, suçlular "tazmin edilinceye" kadar adâletin ger-

[1] Leonard E. Read, *I'd Push the Button* (New York: Joseph D. McGuire, 1946), s. 3.

*Orijinal kavram "abolitionist" olup, hem genelde iptal etme ve ortadan kaldırma taraftarı, hem de daha özelde Amerika'da köleliğin kaldırılması taraftarı anlamına gelmektedir. (ç.n.)

çekleşmeyeceği şeklindeki ahlâk dışı faydacı savunular yönlendiremez. Erken 19. Yüzyıl'da, köleliğe karşı o büyük hareket ortaya çıktığı zaman, ılımlılaştırmaya dönük bu tür sesler hemen yükselip, köleliğin kaldırılmasının ancak, köle sahiplerinin kaybı finansal olarak telafi edilirse âdil olacağını ileri sürmüşlerdi. Böylece, yüzyıllar süren baskı ve sömürünün üstüne, kölelerin efendilerinin bir de zavallı vergi mükelleflerinden zorla alınacak avuç dolusu parayla ödüllendirilmesi gerekiyordu! Bu öneriye karşı en yerinde cevap, "asıl tazmin edilmesi gerekenlerin köleler olduğunu düşünmüştüm" diyen radikal İngiliz düşünür Benjamin Pearson tarafından verilmişti; açıktır ki, böylesi bir tazminat ancak bizzat köle sahiplerinden gelirse âdil olabilirdi.[2]

Anti-liberteryenler, daha genelde anti-radikaller, tipik biçimde bu tür bir "lağvediciliğin" "gerçekçi olmadığı"nı vurgularlar; böyle bir iddia ileri sürmekle, bu insanlar 'arzu edilen amaç' ile 'muhtemel sonuca ilişkin stratejik bir tahmin'i fena hâlde birbirine karıştırmaktadırlar. İlkenin çerçevesini çizerken, stratejik tahminler ile arzu edilen amaçların işlenerek kıvama getirilmesini birbirine karıştırmamak son derece önemlidir. İlk olarak, amaçlar formüle edilmelidir; ki bu durumda amaç, kölelik veya hangi devletçi baskı söz konusu ise, onun derhal lağvedilmesidir. Bu amaçları daha en başta, bunlara ulaşma olasılığını göz önüne almadan belirlemeliyiz. Liberteryen amaçlar "gerçekçi"dir, şu anlamda: şayet yeterince insan bunların arzulanırlığı konusunda hemfikir olsa *başarılabilirler*; şayet başarılırsa da, çok daha iyi bir dünyaya kapı aralayabilirler. Amacın "gerçekçiliği"ne, sadece bizzat amacın kendisine yönelik bir eleştiriyle meydan okunabilir, onun nasıl başarılabileceğine ilişkin bir eleştiriyle değil. Sonra, amaca karar verdikten sonra, bundan tamamen ayrı olan, bu amaca mümkün olduğu kadar çabuk nasıl ulaşılabilir, ona ulaşmaya yönelik bir hareket nasıl inşa edilebilir vb. gibi stratejik sorularla yüzleşiriz. Dolayısıyla, 1830'larda, kölelerin derhal azad edilmesine yönelik çok şerefli standardı dile getirirken William Lloyd Garrison'a "gerçekçi değil" denemezdi. Amacı isabetliydi; üstelik, amacının kolayca erişilmesini beklememekle stratejik realizmi de elden bırakmış değildi. Yahut, Garrison'un bizzat ayırt ettiği gibi:

> [Köleliğin] derhal lağvedilmesini ne kadar ısrarla teşvik edersek edelim, ne yazık ki sonunda bu bir tedrici ortadan kalkma olacak. Köleliğin tek bir fiskeyle devrilebileceğini asla söylemedik; ama olması gereken budur, daima bunun için mücadele edelim.[3]

Esasen, stratejik olanın alanında, saf ve radikal prensip bayrağını yükseltmek genellikle radikal amaçlara ulaşmanın en hızlı yoludur. Çünkü eğer saf amaç hiç-

[2] William D. Grampp, *The Manchester School of Economics* (Stanford, Calif.: Stanford University Press, 1960), s. 59.

[3] Zikreden William H. ve Jane H. Pease, eds., *The Antislavery Argument* (Indianapolis: Robbs-Merrill, 1965), s. xxxv.

bir zaman öne çıkarılmazsa, ona doğru gitmeye dönük asla bir hareketlenme olmayacaktır. Şayet köleliğe karşı olanlar otuz yıl önceden feryadı basmamış olsalardı, kölelik asla kaldırılamazdı; üstelik, işlerin seyrine bakın ki, [köleliği] lağvediş aşamalı olmamış veya kimse tazmin edilmemiş, tek bir darbe ile olmuştur.[4] Ancak stratejinin gereklerinin üstünde ve ötesinde adâlet komutları yatmaktadır. 1831 yılının başında *The Liberator*'ı yayın hayatına başlatırken yazdığı meşhur editöryel yazısında, William Lloyd Garrison daha önce aşamalı lağvediş görüşünü benimsemiş olduğuna pişman olmuştur:

> Bu fırsattan yararlanarak açık ve net şekilde sözümü geri almak istiyorum, ve herkesin önünde Allah'tan, ülkemden, kardeşlerimden ve zavallı kölelerden, o kadar mahcubiyet, adâletsizlik ve saçmalık dolu bir fikri dile getirdiğim için beni bağışlamalarını diliyorum.

Kullandığı dilin haşin ve kızgın oluşundan dolayı kınayanlara karşı, Garrison sert çıkmıştır: "Ateş püskürmeliyim, zira eritecek dağlar kadar buzum var." İnsanın özgürlük davasına gerçek anlamda adanmışlığına işaret eden ruh, işte bu ruh olsa gerektir.[5]

---

[4] "Gerçekçi olmama" suçlaması ve bunun iyi ve hâlihazırda muhtemel olan ile karıştırılmasına karşı yazdığı parlak felsefî eleştirinin sonunda, Prof. Philbrook şunu söyler: "İktisatçı veya herhangi biri için bir politikanın tek bir ciddî savunması vardır: politikanın iyi olduğunu savunmak. Hakiki 'realizm' insanların hikmetle her zaman kastettikleri ile aynı şeydir: nihaî olanın ışığında, âcil olana karar vermek." Clarence Philbrook, "'Realism' içinde Policy Espousal," *American Economic Review* (December, 1953): 859.

[5] Garrison'dan alıntılar için, bkz. Louis Ruchames, ed., *The Abolitionists* (New York: Capricorn Books, 1964), s. 31, ve Fawn M. Brodie, "Who Defends the Abolitionist?" içinde Martin Duberman, ed., *The Antislavery Vanguard* (Princeton, N.J.: Princeton University Press, 1965), s. 67. Duberman çalışması, statüko yandaşlarının genelde radikalleri, özelde kölelik karşıtlarını psikolojik karalama girişimlerinin reddi de dâhil olmak üzere, değerli bir malzeme deposudur. Özellikle bkz. Martin Duberman, "The Northern Response to Slavery," aynı yer., ss. 406–13.

Bölüm 16

Özgürlük, Eşitsizlik, İlkelcilik (Primitivizm), ve İşbölümü

I.

Şayet insanlar karıncalar gibi olsalardı, insanın özgürlüğüne ilgi olmazdı. Eğer insan tekleri, karıncalar misali, tektip [uniform: birörnek], birbiriyle birebir yer değiştirebilir olsalar, kendilerine özgü karakter özelliklerinden mahrum bulunsalardı, o zaman özgür olmuşlar, olmamışlar kimin umurunda olurdu ki? Ölmüşler, yaşamışlar, kimi ilgilendirirdi ki gerçekten? İnsan soyunun üstünlüğü, her bir ferdin biricikliğidir; her bir kişinin, birçok bakımdan başkalarına benzemekle birlikte, tamamen kendine özgü, bireyleşmiş bir kişiliğe sahip olması gerçeğidir. Her kişinin biricikliği, hiç kimsenin bir başkasıyla tamamen değiştirilebilir olmaması gerçeğidir ki, her bir insanı yerine bir başkası konamaz hâle getirir; bizi de kendisinin ölü mü diri mi, mutlu mu yoksa baskı altında mı olduğuyla ilgilenmek durumunda bırakır. Ve nihayet, söz konusu biricik kişiliklerin tam olarak gelişebilmesi için özgürlüğe gereksinim duymaları gerçeği özgür bir toplum talebinin başlıca gerekçelerinden birini oluşturmaktadır.

Belki bir yerlerde zeki varlıkların bir tür dışsal olarak belirlenmiş kafesler içinde tamamen gelişip son şeklini almış olduğu, bireylerin bizzat kendilerinin içsel öğrenmeye veya tercihlere ihtiyaç duymadığı bir dünya mevcuttur. Oysa insanoğlu zorunlu olark farklı bir konumdadır. Tek tek insan bireyleri tam teşekkül etmiş bilgi, değerler, amaçlar veya kişiliklerle doğmaz veya doğuşta bunlarla donatılmazlar; her biri kendi değerlerini ve amaçlarını biçimlendirmek, kişiliklerini geliştirmek, ve kendileri ve etraflarındaki dünyayı tanımak durumundadırlar. Kendine ait bir kişiliğin gelişebilmesi için, her insan özgür olmalıdır, kendi tercihlerini biçimlendirebilmeli, sınayabilmeli ve onlara uygun hareket edebilmelidir. Kısaca, tam bir insan olabilmesi için, özgür olmalıdır. Bir anlamda, en katı ve totaliter-

yen uygarlıklar ve toplumlar bile bir nebze de olsa bireysel tercih ve gelişime ait bir faaliyet alanı tanımışlardır. En yekpare despotizmler bile, toplumsal kuralların boşlukları arasında olsa bile, en azından bir parça tercih özgürlüğü tanımak zorunda kalmışlardır. Doğal olarak, toplum ne kadar özgürse, bireyin eylemlerine müdahale o kadar az, her bir bireyin gelişim imkânı da o oranda geniştir. O hâlde bir toplum ne kadar özgür olursa, insanlar arasında çeşitlilik ve farklılık da o kadar fazla olacaktır, zira bu durumda her insanın kendine özgü bireysel kişiliği daha fazla kemale ermiş olacaktır. Öte yandan, toplum ne kadar despotik olursa, bireysel özgürlük üzerindeki kısıtlamalar o kadar fazladır; insanlar arasında tektiplik o kadar çok, çeşitlilik o kadar azdır; her bir insanın biricik karakteri o kadar az gelişimini tamamlamıştır. O hâlde, derin anlamıyla, despotik bir toplum kendi üyelerinin tam kemale ermiş insanlar olmasını önlemektedir.[1]

Şayet özgürlük bireyin tam gelişimi için bir gerek şart ise, hiç kuşkusuz yegâne gerek şarttır. Toplumun bizzat kendisi de yeterince gelişmiş olmalıdır. Örneğin, hiç kimse ilkel bir toplumda veya çölün ortasında yaratıcı bir fizikçi hâline gelemez. Çünkü, ekonomi büyüdükçe, üreticinin ve tüketicinin önündeki seçenekler yelpazesi hızla katlanmaktadır.[2] Dahası, kaynaklarının çoğunu bilginin artırılmasına ve kaba geçimlik düzeyin üzerinde sayısız çeşitlilikte mal ve hizmet üretilmesine, geçimlik düzeyin oldukça üzerinde bir yaşam standardına sahip bir toplum ancak güç yetirebilir. Bu arada her bir bireyin yaratıcı güçlerinin tam gelişiminin ilkel veya gelişmemiş bir toplumda mümkün olmamasının bir sebebi daha vardır ki bu da, geniş kapsamlı bir işbölümünün zorunluluğudur.

*Uzmanlaşma*ya bulaşmadan hiç kimse kendi güçlerini hiçbir yönde tam geliştiremez. İlkel kabile insanı veya rençberin, kendi varlığını sürdürebilmek için çok sayıda farklı bir dizi işle uğraşmak zorunda olduğundan, herhangi bir özel ilgisinin sonuna kadar peşinden gitmeye ne zamanı vardır, ne de kaynağı. En iyi olduğu veya en çok ilgisini çeken şeyi geliştirmek için uzmanlaşmaya fırsatı yoktur. İki yüzyıl önce, Adam Smith işbölümünü geliştirmenin herhangi bir ekonomiyi en ilkel geçimlik düzeyin üzerine çıkarmanın anahtarı olduğuna işaret etmiştir. Hangi türden olursa olsun, gelişmiş ekonominin bir gerek koşulu olarak, işbölümü aynı zamanda herhangi bir medenî toplumun gelişebilmesinin de ön koşuludur. Filozof, bilim adamı, inşaatçı, tacir, her kim olursa olsun, şayet

[1] Özgürlük, çeşitlilik ve her bir bireyin gelişimi arasındaki karşılıklı ilişkiler konusunda, bkz. Wilhelm von Humboldt'un klâsik çalışması, *The Limits of State Action* (Cambridge: Cambridge University Press, 1969). Özgürlüğün kişiliğin gelişimi için gerekliliği konusunda, ayrıca bkz. Josiah Warren, *Equitable Commerce* (New York: Burt Franklin, 1965) ve Stephen Pearl Andrews, *The Science of Society* (London: C.W. Daniel, 1913).

[2] İktisatçı Bauer ve Yamey ekonomik gelişmeyi, gayet ikna edici şekilde "tüketici ve üreticiler olarak insanların önündeki alternatiflerin genişlemesi" olarak tanımlaşmışlardır. Peter T. Bauer ve Basil S. Yamey, *The Economics of Underdeveloped Countries* (Cambridge: Cambridge University Press, 1957), s. 151.

uzmanlaşma şansı olmamış olsa bu yeteneklerini veya işlevlerini geliştiremezdi. Dahası, geniş kapsamlı bir işbölümünün olduğu bir toplumda yaşamayan hiçbir bireyin güçlerini son haddine kadar seferber edebilmesi imkânsızdır. Güçlerini herhangi bir alan veya disiplin üzerinde yoğunlaştıramaz ve o disiplini de, kendi zihinsel yetilerini de geliştiremez. En iyi yapabileceği işte uzmanlaşma fırsatı olmaksızın, hiç kimse güçlerini son haddine kadar geliştiremez; o hâlde hiç kimse, tam bir insan olamaz.

Her ne kadar gelişmiş bir ekonomi ve toplum için devam eden ilerleyen bir işbölümüne ihtiyaç olsa da, herhangi bir zaman diliminde bu tür bir gelişmenin kapsamı bir ekonominin sahip olacağı uzmanlaşma derecesini sınırlandırır. İşte bundan dolayı, ilkel bir adada bir fizikçiye veya bir bilgisayar mühendisine yer yoktur; böyle bir ekonomi bağlamında bu tür yetenekler zamansız doğmuş olur. Adam Smith'in dediği gibi, "işbölümünün sınırını çizen, pazarın büyüklüğüdür." Bundan dolayı da ekonomik ve sosyal gelişme karşılıklı olarak birbirini tahkim eden bir süreçtir: Piyasanın gelişmesi daha geniş bir işbölümüne imkân verir, işbölümünün gelişmesi ise piyasanın daha da genişlemesini sağlar.[3]

Şayet pazarın genişliği ve işbölümünün kapsamı birbirini perçinleyici şeylerse, işbölümü ile insanların bireysel ilgileri ve yetilerinin çeşitliliği de öyledir. Çünkü aynen her bir bireyin yeteneklerine ve güçlerine tam anlamıyla imkân sağlayabilmek için daha büyük bir işbölümüne gereksinim olduğu gibi, söz konusu işbölümünün kendisinin bizzat varlığı da insanın doğuştan getirdiği farklılıklara bağlıdır. Şayet her kişi aynı tipte ve bir diğerinin yerine konabilir özellikte olsa, işbölümüne hiç imkân olmazdı. (İşbölümünün ortaya çıkmasının bir diğer koşulu da, doğal kaynakların çeşitliliğidir; yeryüzünde belirli toprak parçaları da birbirinin yerine konabilir değildir.) Dahası, insanlık tarihinde çok önceden belli olmuştur ki, işbölümüne dayalı bir piyasa ekonomisi son derece ***işbirliğine dönüktür***, bu tür bir işbölümü verimliliği ve dolayısıyla topluma katılan her kişinin zenginliğini büyük ölçüde artırmaktadır. İktisatçı Ludwig von Mises meseleyi gayet net bir şekilde ortaya koymaktadır:

> Tarihsel olarak işbölümü iki doğal olgudan kaynaklanmaktadır: insanların yeteneklerinin eşit olmaması ve yeryüzünde insan hayatını çevreleyen dışsal koşulların çeşitliliği. Bu iki olgu aslında birdir: Doğanın çeşitliliği; kendini tekrar etmeyen, ama evreni sonsuz, bitmek tükenmek bilmez farklılıklar içinde yaratan çeşitliliği. ...
>
> Bu iki koşul ... gerçekten de neredeyse insanlığı işbölümü yapmaya mecbur kılmaktadır. Yaşlı olsun genç olsun, erkek olsun kadın olsun herkes çeşitli yeteneklerini uygun şekilde kullanmak suretiyle işbirliği yapmaktadır. Burada aynı zamanda coğrafî işbölümünün tohumları da vardır; erkek avlanmaya

[3] Bkz. George J. Stigler, "The Division of Labor is Limited by the Extent of the Market," *Journal of Political Economy* (Haziran 1951): 193.

> gider, kadın pınardan su doldurmaya. Şayet bireylerin yetenekleri ve gücü ile üretimin dışsal koşulları her yerde aynı olmuş olsaydı işbölümü düşüncesi hiçbir zaman yeşeremezdi. ... Coğrafî olarak aynı koşullara sahip bir dünyada ve eşit doğal kapasiteye sahip insanlar arasında, toplumsal yaşam diye bir şey ortaya çıkamazdı. ...
>
> İşgücü bir kere bölününce, bölünmenin bizzat kendisi farklılaştırıcı bir etki doğurur. Emeğin bölünmüş olması gerçeği bireyin yetisinin daha da geliştirilmesini mümkün kılar ve böylece işbirliği giderek daha da üretken hâle gelir. İşbirliği sayesinde insanlar, tek tek bireyler olarak kendi güçlerini aşan şeyleri başarabilirler. ...
>
> İşbölümü altında artan iş verimliliği birleştirici bir etki doğurur. İnsanları varolma mücadelesi içinde birbirinin rakipleri olarak değil, daha ziyade, zenginlik yolunda ortak bir mücadelenin yoldaşları olarak görmelerini sağlar.[4]

Özgürlük, o hâlde, bireyin gelişimi için bir ihtiyaçtır, ve böyle bir gelişim aynı zamanda işbölümünün kapsamına ve yaşam standardı düzeyine bağlıdır. Gelişmiş ekonomi, ilkel bir ekonomiye kıyasla muazzam derecede daha büyük bir uzmanlaşmaya ve bireyin kuvvetlerinin yeşermesine imkân yaratır ve teşvik eder. Böylesi bir gelişme ne kadar büyükse, her bir bireyin imkânı o kadar geniş olur.

Şayet özgürlük ve pazarın büyümesinin ikisi birden, her bir bireyin gelişimi için, dolayısıyla da çeşitlilik ve bireysel farklılıkların yeşermesi için önemli ise, o zaman özgürlük ile iktisadî büyüme arasında nedensel bir bağlantı var demektir. Iktisadî büyüme ve dolayısıyla piyasa ekonomisi ve gelişmiş işbölümü için zemin hazırlayan şey, kesinlikle özgürlüktür, kişiler arası kısıtlamaların veya müdahalelerin yokluğu veya sınırlı oluşudur. Batının Sanayi Devrimi ve uzantıları ile ardından gelen iktisadî büyüme, oradaki göreli girşim özgürlüğünün, icat ve inovasyonun, işgücü hareketliliği ve gelişiminin bir eseriydi. Başka dönemlerin ve yerlerin toplumlarıyla karşılaştırıldığında, 18. ve 19. Yüzyıl Batı Avrupası ve Amerika Birleşik Devletleri çok daha büyük bir sosyal ve ekonomik özgürlüğün—hareket, yatırım, çalışma, ve üretme özgürlüğü—damgasını vurduğu, devletin müdahalesi ve tacizinden uzak yerlerdir. Başka yerlerdekiyle kıyaslandığında, Batıdaki bu ülkelerde hükümetin rolü çok daha minimal düzeyde kalmıştır.[5]

---

[4] Ludwig von Mises, *Socialism: An Economic and Sociological Analysis* (New Haven, Conn.: Yale University Press, 1951), ss. 292–95.

[5] Son on yıllarda tarihçiler bize, devletin kendisini *laissez faire* [bırakınız yapsınlar] idealine ne İngiltere'de, ne de Birleşik Devletlerde tamamen hasrettiğini hatırlatmaktadırlar. Gerçekten doğru; ancak aradaki farkın önemini görmek için devletin [ekonomideki] rolü bakımından bu dönemi daha önceki dönemlerle—ve sonrakilerle—kıyaslamamız gerekir. Bu konuda, bkz. Karl Wittfogel, *Oriental Despotism* (New Haven, Conn.: Yale University Press, 1957).

Yatırım, hareketlilik, işbölümü, yaratıcılık ve girişimciliğe tam imkân tanımak suretiyle, oralarda serbest ekonomi hızlı iktisadî gelişmeyi sağlayacak koşulları yaratmıştır. Adam Smith'in gayet iyi işaret ettiği üzere, "milletlerin zenginliği"ni geliştiren şey özgürlük ve serbest piyasadır. Dolayısıyla, özgürlük iktisadî kalkınmaya yol açar; bu koşulların her ikisi de bireysel gelişim ve bireyin güçlerinin gelişip serpilmesini hızlandırır. O hâlde iki önemli kanaldan özgürlük köktür; yalnızca özgür insan tamamen kişilik kazanabilir, dolayısıyla da, tam anlamıyla insan olabilir.

Şayet özgürlük, işbölümünün genişlemesine ve tam kapsamlı bireysel gelişime yol açıyorsa, aynı zamanda nüfusun artmasını da sağlar. Aynen işbölümünün sınırının pazarın genişliği tarafından çizildiği gibi, toplam nüfusun sınırları da toplam üretim tarafından çizilir. Sanayi Devrimi ile ilgili çarpıcı gerçeklerden biri, söz konusu devrimin sadece herkes için yaşam standardında büyük bir yükselme yaratmakla kalmayıp, aynı zamanda nüfusun çok büyük kesimi için bu geniş yaşam standartlarının sürdürülebilirliğini sağlamış olmasıdır. Beş yüzyıl önce Kuzey Amerika toprakları yaklaşık bir milyon Kızılderiliye, o da ancak ölmeyecek kadarlık bir geçim imkânı sunuyordu. İşbölümünü ortadan kaldırmayı arzu etsek bile, şimdiki dünya nüfusunun ezici bir çoğunluğunun tam anlamıyla yeryüzünden kökünü kazımadan bunu yapamayız.

II.

Buradan şu sonuca varıyoruz: Özgürlük ve onun beraberinde getirdiği genişleyen işbölümü her bir bireyin gelişip serpilmesi için de, dünya nüfusunun büyük bölümünün hayatta kalabilmesi için de, hayatî önem taşımaktadır. O hâlde son iki yüzyıldır, kendilerini bütün beşerî farklılıkları ve bireyselliği canı gönülden ezip yok etmeye adamış güçlü sosyal hareketlerin ortaya çıkmış olması bizi endişeye sevk etmelidir.

Son yıllarda, örneğin, gayet açık hâle gelmiştir ki, Marksizmin karmaşık toplumsal felsefesinin kalbi, 1930'larda ve 1940'larda göründüğünün aksine, Marksist ekonomik öğretilerde—emek değer teorisinde, üretim araçlarının sosyalist devlet mülkiyetinde olması gerektiğine ilişkin aşinâ olduğumuz öneride, ve ekonomi ve toplumun merkezden planlanmasında—yatmamaktadır. Marksizmin iktisadî kuramları ve programları, Marksist bir terim kullanarak söylersek, sadece Marksist emellerin iç çekirdeği üzerinde yükselen bir "üstyapı"dır. Bunun sonucu olarak, son on yıllarda birçok Marksist, Marksist iktisat teorisi giderek daha yaygın şekilde terk edildikçe ve de sosyalist planlama uygulamasının işlemediği görüldükçe, emek değer kuramından ve hatta merkezî sosyalist planlamadan vazgeçmeye razı hâline gelmiştir. Benzer şekilde, Birleşik Devletler ve başka yerlerdeki "Yeni Sol" Marksistler sosyalist ekonomik teori ve pratiği sırtlarından atmaya isteklidirler. Vazgeçmeye niyetli *olmadıkları* şey,—sosyalizm veya sosyalist planlama gibi, zaten

gelişmenin geçici bir "aşaması" olması gerektiği düşünülen şeyler değil—Marksist idealin felsefî kalbi olan ***komünizm***in bizzat kendisidir. Çağdaş Marksistleri heyecanlandıran, en coşkun tutkularını seferber eden şey, Marksizmin nihaî hedefi olan komünist idealdir. Sovyet Rusya Yeni Sol Marksistlerin hiçbir işine yaramaz, çünkü Sovyetler komünist ideali açıkça mümkün olan en uzak geleceğe ertelemiş durumdadır. Yeni Solcuların Che Guevara, Fidel Castro ve Mao Tse-Tung hayranlığının nedeni sadece bunların devrimci ve gerilla liderleri olmalarından değil, daha çok komünizme mümkün olduğu kadar çabucak geçme yönünde tekrar tekrar girişimde bulunmuş olmalarından kaynaklanmaktadır.[6]

Karl Marx, ona hangi yolla ulaşılacağı konusunu geçtik, komünist idealin bizzat kendisini tasvir ederken de muğlâk ve bulanıktır. Ama söz konusu idealin bir önemli özelliği işbölümünün ortadan kalkmasıdır. Mevcut inanışın aksine, Marx'ın şimdilerde popüler "yabancılaşma" kavramının psikolojik anlamda ayrı düşmek veya hoşnutsuzlukla pek ilgisi yoktur. Kavramın esası bireyin emeğinin ürününe yabancı olmasıdır. Bir işçi, örneğin, bir çelik fabrikasında çalışmaktadır. Açıktır ki, ürettiği çeliğin ya çok azını bizzat kendisi kullancak veya hiç kullanmayacaktır; ürettiği şeyin değerini bir para-mal şeklinde kazanmakta, bu parayı da başka insanların ürünleri arasından neyi seçerse onlara gayet memnun şekilde harcamaktadır. Böylelikle, A çelik üretmektedir, B yumurta, C ayakkabı, vs., sonra da her biri paranın kullanımı aracılığıyla başkalarının ürünleriyle elindekini mübadele etmektedir. Marx'a göre piyasanın ve işbölümünün bu olgusu çok kötü bir şeydir, çünkü bu hiç kimsenin bizzat ***kendi*** ürününü tüketmemesi demektir. Böylece çelik işçisi kendi çeliğine "yabancılaşmaktadır," ayakkabıcı kendi ürettiği ayakkabıya, vs.

Bu "sorun"a verilecek uygun repki, bana öyle geliyor ki, şudur: Ee, ne olmuş yani? Bu tür bir yabancılaşma birilerinin niye umurunda olsun ki? Eminim ki çiftçi, ayakkabıcı ve çelik işçisi ürettiğini satıp arzu ettiği şey her neyse onunla mübadele etmekten gayet memnundur. Onları bu yabancılaşmadan mahrum bırakırsanız son derece mutsuz, ayrıca açlıktan da ölüyor olacaklardır. Zira şayet çiftçinin kendisinin tüketeceğinden fazla buğday veya yumurta üretmesine, veya ayakkabıcının kendi giyeceğinden fazla ayakkabı üretmesine, ya da çelik işçisinin kendi kullanacağından fazla çelik üretmesine izin verilmezse, açıktır ki nüfusun ezici bir çoğunluğu hızla açlıktan ölme noktasına gelecek, geri kalanlar da hayatın kendileri için "iğrenç, insanlıktan uzak, ve kısa" olduğu ilkel bir geçimlik düzeye inecektir.[7] Oysa Marx'a göre bu durum [yabancılaşma] bireycilik ve kapitalizmin kötü sonucu idi ve ortadan kaldırılmalıydı.

[6] Yeni Sol, örneğin, Marksist devrimci, gerilla lideri ve Sovyet Rusya diktasına karşı isyan eden biri olarak en az onlar kadar önemli rolüne rağmen Mareşal Tito'yu ihmâl edip küçümsemiştir. Bunun nedeni, aşağıda görüleceği üzere, Tito'nun Marksizmden bireyci felsefeye ve piyasa ekonomisine doğru bir sapmaya öncülük etmiş olmasıdır.

[7] Tabii bu arada, "yabancılaşma" olmadan elle tutulamayan hizmetlerin nasıl üretilebileceğini anlamak zordur. Örneğin, bir öğretmenin, kendi öğretim hizmetlerine yabancılaşmasına izin verilmeden, bu hizmeti öğrencilerine sunması nasıl mümkün olabilir ki?

Dahası, Marx şu gerçeğin hiç farkında değildi: İşbölümünde her katılımcı piyasa ekonomisi kanalıyla işbirliği yapmak ve ürünlerini birbiriyle mübadele etmek suretiyle verimliliği artırmakta ve herkes için yaşam standartlarını yükseltmektedir. Marx'a göre, insanlar arasındaki herhangi bir *farklılık*, dolayısıyla, işbölümünde her bir uzmanlaşma, bir "çelişki" olup, komünist amaç işte bu çelişkiyi herkes arasında geçerli olacak bir harmoni ile değiştirmektir. Bu demektir ki Marksistlere göre bireysel farklılıklar, insanlar arasındaki en küçük çeşitlilikler birer çelişki olup, ortadan kaldırılmalı ve yerine karınca yuvasının tektipliliği konmalıdır. Friedrich Engels işbölümünün ortaya çıkıp, ilkel toplumun sözde sınıfsız harmonisini ve tektipliliğini mahvettiğini, dolayısıyla toplumun ayrı ve çatışan sınıflara ayrılmasının sorumlusu olduğunu savunurdu. Bu nedenle, Marx ve Engels için, sınıf çatışmasına son verebilmek ve tam tekbiçimli toplumun, yani "sınıfsız toplum"un ideal uyumunu müjdelemek için işbölümü ortadan kaldırılmalıdır.[8]

Böylece Marx komünist idealinin, ancak "işbölümü altında bireylerin köleleştirici teslimiyetin bitmesinden, bunun sonucu olarak da fiziksel ve zihinsel emek arasındaki antitezin ortadan kalkmasından sonra" gerçekleşeceğini öngörmektedir.[9] Marx'a göre ideal komünist toplum, Prof. Gray'in dediği gibi, "herkesin her şeyi yapmak durumunda olduğu" bir toplumdur. *The German Ideology* [Alman İdeolojisi] adlı eserinde Marx der ki:

> Kimsenin tek bir iştigal alanı olmayıp, herkesin istediği herhangi bir dalda başarılı olabildiği komünist toplumda, genel üretimi toplum düzenler, böylece benim için bugün bir şey yarın başka bir şey yapmak, sabahleyin avlanıp öğleden sonra balık tutmak, akşam sığır güdüp, akşam yemeğinden sonra eleştirmenlik yapmak, bunları da hiçbir zaman bir avcı, balıkçı, çoban ve eleştirmen olmadan, tek bir zihinle yapmak mümkün olacaktır.[10]

Marksist August Bebel de, bu yüzeysel yaklaşımı kadının rolü konusuna tutarlı biçimde uyarlamıştır:

> Belirli bir anda endüstrinin birinde bir pratisyen işçi, bir saat sonra eğitimci, öğretmen, hemşire; günün üçüncü bölümünde bir sanat icra eder veya bir bilimle meşguldür; dördüncü bölümde ise bir idari görevi yerine getirmektedir.[11]

---

[8] Bu konuda, bkz. Alexander Gray, *The Socialist Tradition* (London: Longmans, Green, 1947), ss. 306, 328.

[9] Karl Marx, *Critique of the Gotha Programme* (New York: International Publishers, 1938), s. 10.

[10] Zikreden Gray, *The Socialist Tradition*, s. 328. Gray mizahi şekilde şunu ilâve eder: "Bir çiftlikte geçirilecek kısa bir hafta sonu, akşam akşam kendilerine böyle lakayt bir tarzda bakılmaya bizzat sığırların bile bazı itirazları olabileceğine Marx'ı ikna edebilirdi."

[11] August Bebel, *Women and Socialism*, Meta L. Stern, çev. (New York, 1910); zikreden Mises, *Socialism*, s. 190 n.2.

Sosyalist düşüncede *komün* [topluluk] kavramı merkezî önemini, tam da bireysel farklılıkların ortadan kaldırılmasının bir aracı olarak kazanır. Mesele sadece kendi içinde bütün üretim araçlarına komünün sahip olması değildir. Komünal ideal için hayatî önem taşıyan şey, her insanın her işlevi görmesidir; ya hepsini birden, ya da hızlı bir rotasyonla. Açıktır ki, bu idealin gerçekleşebilmesi için, komün ilkel geçimlik düzeyin üzerine çıkmadan, sadece birkaç ortak görevle idare etmek durumundadır. Böylece her kişinin her görevi eşit oranda devralması gereken Yeni Sol komünde de, yine, uzmanlaşma ortadan kalkmış olup, hiç kimse kendi güçlerini sonuna kadar geliştiremez. Bundan dolayı, üretimde iktisadî müşevvikler yerine daha ziyade "manevî" müşevvikleri vurgulamayı deneyen ve Çamlar Adası'nda komünler tesis etmiş olan Küba'nın mevcut durumuna hayranlık duyulur. İşte bu yüzden, tektip kırsal ve kentsel komünler tesis etmeyi deneyen, yakın geçmişte de "entelektüel işgücü ile fiziksel işgücü arasındaki çelişkiyi" ortadan kaldırmak için milyonlarca öğrenciyi sınır boyundaki tarımsal alanlara daimî sürgüne göndermiş olan Mao'ya hayranlık beslenir.[12] Gerçekten de, Rusya ile Çin arasındaki ayrışmanın kalbinde Rusya'nın fiilen komünist idealden vazgeçmiş olmasına karşılık Çin'in orijinal amentüye "köktenci" adanmışlığıdır.* Komüne adanmışlık aynı zamanda Yeni Sol, 19. Yüzyıl Ütopyacı sosyalistleri[13] ve komünist anarşistler—anarşizmin, Marksistlerle her zaman komünal ideali paylaşmış bir kanadı—arasındaki benzerlikleri izah etmektedir.[14]

Komünist biri kendi ideal toplumunun her insanın kişiliğini baskı altına alacağını inkâr edecektir. Aksine diyecektir, işbölümünün kısıtlarından kurtulmuş olarak, herkes kendi güçlerini her yönde tam anlamıyla geliştirebilir. Her insan hayatın ve işinin bütün alanlarında tamamen ustalaşmıştır. Engels'in *Anti-Dühring*'de dediği gibi, komünizm "her bireye, fiziksel ve zihinsel bütün yeteneklerini her yönde geliştirme ve uygulama fırsatı verecektir."[15] Lenin de 1920'de şunu yaz-

---

[12] Son zamanlarda yayımlanan bir habere göre Çin artık entelektüel emeğe karşı saldırısını yumuşatmıştır. İşçilerle öğrencileri birbiriyle yer değiştirme politikası anlaşılan pek işe yaramamış, "öğretmen ve teknik eğitim yetersizliğinin son yıllarda sınaî kalkınmayı ve üretimi olumsuz etkilediği görülmüştür." Dahası, "işçilerin çoğunlukla daha hareketsiz bir hayata başlamaktan dolayı sertleşmeyip yumuşadıkları, buna karşılık birçok öğrenci çiftlikteki hayatı yaşamaya değer bulmamış, daha ziyade ya Çin'i terk etmiş, ya da kendisini öldürmüştür." Lee Lescase, "China Softens Attitude on Profs. School Policy," *The Washington Post* (23 Temmuz 1970): A12.

* Bilindiği gibi Çin de daha fazla dayanamamış, 1978 yılından itibaren komünist idealden kapitalizme doğru çark etmiştir. Son 30 yıllık dönemde Çin'deki hızlı büyüme büyük ölçüde Çin'in kapitalizme açılmasıyla ilgilidir. (ç.n.)

[13] Ütopyacı sosyalistler konusunda, bkz. Mises, *Socialism*, s. 168.

[14] Mao'un komünist ideale sıkı bir şekilde adanmışlığı, muhtemelen Marksist olmadan önce kendisinin anarşist olmasından etkilenmiştir.

[15] Zikreden Gray, *The Socialist Tradition*, s. 328.

mıştır: "insanlar arasında işbölümünün lağvedilmesi ... eğitim, okul, *her yönden* gelişme ve her yönden eğitimle insanların eğitilmesi sayesinde, insanlar her şeyi *yapabilir* durumdadır. Komünizm bu hedefe doğru yürümektedir, yürümek durumundadır, ve ona *erişecektir*."[16]

Bu saçma ideal—insanın "her şeyi yapabilmesi"—ancak şu şartlarda olabilir: (a) herkes her bir şeyi çok berbat yapar, veya (b) yapacak sadece çok az şey vardır, ya da (c) herkes mucizevi bir şekilde bir süpermene dönüşmüştür. Prof. Mises gayet yerinde olarak, ideal komünist insanın bir amatör, her şeyden azıcık bir şey bilen ve de hiçbir şeyi iyi yapmayan bir adam olduğuna dikkati çeker. Hiçbirini sürdürülebilir bir düzeyde geliştirmesine izin verilmeden güçlerini ve yeteneklerini nasıl geliştirebilir ki? Bebel'in *Ütopya*'sı ile ilgili olarak Mises der ki:

> Sanat ve bilim aylak zamanlara bırakılmıştır. Bu yolla, der Bebel, geleceğin toplumu "her türden sayılamayacak kadar çok bilim adamına ve sanatçıya sahip olacaktır." Bunlar, eğilimlerine göre, çalışmaları ve sanatlarıyla boş zamanlarında uğraşacaklardır. ... Bütün zihinsel çalışmayı zevk için yapılan amatör meraktan ibaret görürler. ... Ama yine de zihnin, onsuz yapamadığı özgürlüğü, bu koşullar altında yaratıp yaratamayacağını soruşturmalıyız.
>
> Açıktır ki, zaman, seyahat, teknik eğitim, ve de muazzam maddî harcama gerektiren bütün sanatsal ve bilimsel çalışmalar hiç söz konusu olmayacaktır.[17]

Yeryüzünde her kişinin zamanı ve enerjisi kaçınılmaz şekilde sınırlıdır; bu nedenle, yeteneklerinden herhangi birini sonuna kadar geliştirebilmek için, bazı şeyleri bir kenara bırakıp öteki bazı şeyler üzerinde yoğunlaşmak ve uzmanlaşmak durumundadır. Gray'in yazdığı gibi,

> Her bireyin, fiziksel ve zihinsel *bütün* yeteneklerini her yönde geliştirme fırsatı olması gerektiği fikri, yalnızca saf, insan hayatının dar sınırlarının empoze ettiği kısıtlamalardan bihaber olanların vizyonunu yüreklendirecek bir hayâldir. Çünkü hayat bir tercih eylemleri dizisi olup, her tercih aynı zamanda bir şeylerden vazgeçmektir. ...
>
> Engels'in müstakbel masal dünyasının sakinleri bile, eninde sonunda, Canterbury papazı mı yoksa Donanma Komutanı mı olmak istediğine, kendisini kemancı mı yoksa boksör olarak mı yetiştirmeye çalışması gerektiğine, Çin edebiyatı hakkında mı yoksa uskumrunun hayatındaki gizli yanlar hakkında mı her şeyi bilmeyi seçmesi gerektiğine karar vermek zorunda kalacaktır..[18]

Tabii bu arada, bu açmazı çözüme kavuşturmanın bir yolu Yeni Komünist Adam'ın bir Süpermen olacağını hayâl etmektir. Marksist Karl Kautsky'e göre,

---

[16] İtalikler Lenin'in. V.I. Lenin, *Left-Wing Communism: An Infantile Disorder* (New York: International Publishers, 1940), s. 34.

[17] Mises, *Socialism*, s. 190.

[18] Gray, *The Socialist Tradition*, s. 328.

geleceğin toplumunda "yeni bir insan türü ... bir süpermen ortaya çıkacaktır. . . yüce bir insan." Leon Trotsky komünizm altında şu kehanette bulunmaktadır:

> İnsan karşılaştırma götürmeyecek kadar daha sağlam, akıllı ve iyi olacaktır. Bedeni daha uyumlu, hareketleri daha ritmik, sesi daha müzikal. ... Ortalama insan bir Aristo, bir Goethe, bir Marx seviyesine yükselecektir. Bunların üzerinde yeni zirveler yükselecektir.[19]

Son zamanlarda komünistler işbölümüne son verip bütün bireyleri tekbiçime indirgeme gayretlerini yoğunlaştırmışlardır. Fidel Castro'nun Küçük Çamlar Adası'nda "komünizm inşa etme" girişimleri ile Mao Tse-Tung'un Kültürel Devrimi, Amerikan Yeni Solu arasında, uzmanlaşmanın faydaları olmaksızın herkesin her şeyi yaptığı hippi komünler oluşturma ve örgütsel "kolektifler" yaratma şeklinde, minyatür hâliyle yankı bulmuştur.[20] Bunun aksine, Yugoslavya tam aksi yönde—giderek artan özgürlük, bireysellik, ve serbest piyasa işlemlerine doğru—hızla hareket etmek suretiyle, komünist hareketin sessiz hayâl kırıklığı olmuş, Doğu Avrupa'daki öteki "komünist" ülkelere (özellikle Macaristan ve Çekoslovakya'ya) aynı doğrultuda öncülük etmiştir.[21]

III.

Uzmanlaşmanın yokluğunda bireyin bütün güçlerinin ne dereceye kadar "uyumlu" geliştiğini değerlendirmenin bir yolu, ilk çağda veya sanayileşme öncesi devirlerde fiilen ne olduğuna bakmaktır. Gerçekten de, pek çok sosyalist ve öteki Sanayi Devrimi karşıtları, ilkel ve sanayi öncesi çağları ahenk, cemaat ve sosyal

[19] Mises, *Socialism*, s. 164.

[20] Yeni Sol dergi *The Guardian* hakkında, isyan ederek kendisinden ayrılan *The Liberated Guardian* tarafından ileri sürülen en önemli eleştirilerden biri, dergi personelinin aynen öteki "burjuvazi" personeli gibi işlev gördüğü vs. olmuştur. İkinci dergi, ileri sürüldüğüne göre, uzmanlaşma olmadan herkesin her şeyi yaptığı bir "kolektif" tarafından yönetilmiştir. Aynı eleştiri, aynı çözüm ile birlikte, haftalık Yeni Sol Dergi *Rat*'i ele geçirmiş olan kadınlar kurulu tarafından da uygulanmıştır. Bazı "kadının kurtuluşu" grupları bireyselliğin kökünü kazıma dürtüsünde işi o kadar ileri görütmüşlerdir ki, üyelerin, yazarların ve sözcülerin isimlerini zikretmeyi bile reddetmişlerdir.

[21] Bu bağlamda, tüm dünyada ortodoks komünistleri şoke eden bir olay 1958 Yugoslavya Komünistleri Ligi Programı idi. Program, bireyin "kişisel çıkarı ... sosyal gelişmemizin hareket ettirici dinamiğidir. ... Kişisel çıkar kategorisinin objektifliği [Yugoslav] sosyalizminin ... insanın kişisel mutluluğunu başka hiçbir üst 'hedef'e veya 'yüksek amaç'a kurban edemeyeceği gerçeğinde yatar, çünkü sosyalizmin en yüksek amacı insanın kişisel mutluluğudur" diyordu. *Kommunist* (Belgrad), 8 Ağustos 1963'ten alıntılayan, R.V. Burks, "Yugoslavia: Has Tito Gone Bourgeois?" *East Europe* (Ağustos 1965): 2–14. Ayrıca bkz. T. Peter Svennevig, "The Ideology of the Yugoslav Heretics," *Social Research* (Spring, 1960): 39–48. Ortodoks komünistlerin saldırısı konusunda, bkz. Shih Tung-Hsiang, "The Degeneration of the Yugoslav Economy Owned by the Whole People," *Peking Review* (12 Haziran 1964): 11–16; ve "Peaceful Transition from Socialism to Capitalism?" *Monthly Review* (Mart 1964): 569–90.

aidiyetin altın çağı olarak yüceltirler; bireycilik, Sanayi Devrimi ve piyasa ekonomisinin tahrip ettiği barış içinde yaşayan mutlu bir toplumdur bu. İlkel çağın ve sanayi öncesinin sosyalistler tarafından yüceltilmesi, ilerleme, bireycilik ve sanayi dalgasını geri çevirmenin ve sanayi öncesinin altın çağına dönmenin hasretini çeken Romantik reaksiyonerlerin tam da beklediği bir şeydir. Özellikle de Yeni Sol, teknoloji ve işbölümünün kınanmasına ve "doğaya dönüş arzusu"na vurgu yapmakta, topluluk ve "kabile"yi yüceltmektedir. John W. Aldridge'ın isabetle işaret ettiği gibi, mevcut Yeni Sol tam da, tekbiçimli ve birbiri yerine konabilir üyelerden oluşan bir sürünün bütün özelliklerini gösteren bir kabile kuşağı teşkil etmekte olup, üyeleri arasında bireysellik ya çok azdır, veya hiç yoktur.[22]

Benzer şekilde, erken 19. Yüzyıl Alman reaksiyoner Adam Müller, şu ithamda bulunur:

> Özel sektör sanayilerinin bütün dallarında işgücünü bölme tehlikeli eğilimi. ... Büyük şehirlerde veya sanayi veya madencilik bölgelerinde insanı, tamamen özgür insanı, tekerlekler, silindirler, jant telleri, şaftlar vs. arasında doğrayıp paramparça eden işbölümü, onu zaten tek bir ihtiyacın teminine yönelik tek yanlı faaliyet alanında son derece tek yanlı bir işe hapsetmektedir.[23]

Erken 19. Yüzyıl öncü Fransız muhafazakârları Louis de Bonald ve Joseph Marie de Maistre, ki feodal düzeni idealize ederler, bireyciliği mevcut sosyal düzen ve toplumsal kaynaşmayı tahrip etmekle suçlarlar.[24] Çağdaş Fransız reaksiyoner, Jacques Ellul, *The Technological Society* [Teknoloji Toplumu] adlı eserinde, ki Yeni Solun çok tuttuğu bir kitaptır bu, "insanlıktan uzaklaşmış fabrikalarımızı, tatmin olmayan duygularımızı. . . doğaya yabancılaşmamızı" kınarlar. Bunun aksine, Orta Çağlar'da, der Ellul, "İnsan açık alanlar peşindedir ... öteye beriye hareket eder ... sürekli başka insanlarla çarpışıp durmaz."[25] Bu arada, sosyalist cenahta, iktisat tarihçisi Karl Polanyi'nin etkili *The Great Transformation* [Büyük Dönüşüm] adlı eserinde eskiden mevcut olan toplumsal ahengin bireycilik, piyasa ekonomisi ve işbölümü tarafından tahrip edildiği tezini, kitabının merkezî teması yapar.

Bu bağlamda, ilkele tapınma sanayi öncesine tapınmanın mantıksal bir uzantısıdır. Modern sofistike entelektüellerin bu tapınması Rousseau'nun "soylu vahşi"den ve bu yaratığın Romantik hareket tarafından kahramanlaştırılmasın-

---

[22] John W. Aldridge, *In the Country of the Young* (New York: Harper and Row, 1970).

[23] Zikreden Mises, *Socialism*, s. 304.

24 Bu reaksiyoner düşünürlerin 19. Yüzyıl Marksistleri ve sosyalistlerinin bireycilik karşıtlığı üzerindeki güçlü etkisi konusunda, özellikle bkz. Leon Bramson, *The Political Context of Sociology* (Princeton, N.J.: Princeton University Press, 1961), ss. 12–16 ve çeşitli yerler.

[25] Bkz. Ellul'un eleştirisi içinde Charles Silberman, *The Myths of Automation* (New York: Harper and Row, 1966), ss. 104–05.

dan, taa Siyah Panterler'e[26] tapınmaya kadar uzanmaktadır.[27] İlkele tapınmanın öteki patolojik durumları neyi yansıtırsa yansıtsın, temel bir unsuru da bireysel çeşitliliğe karşı beslediği derin nefrettir. Açıktır ki, bir toplum ne kadar ilkel ve ne kadar daha az medenî ise, çeşitliliği ve bireyselleşmesi de o kadar az olur.[28] Ayrıca bu ilkelcilik akla ve onun ürünlerine karşı da bir nefreti yansıtır, zira aklın ve akıl yürütmenin gelişip serpilmesi çeşitliliğe ve bireysel başarıda eşitsizliğe yol açar.

Bireyin gelişip büyüyebilmesi için akıl ve zihin *aktif* olmak durumunda olduğundan, birey zihinsel gerçekliğin malzemeleri üzerinde çalışmak ve onları dönüştürmek zorundadır. Aristo zamanından beri klâsik felsefe insanı, dünyaya karşı amaçlı eylemde bulunmak suretiyle sadece kendisini, doğasını ve kendi kişiliğini tatmin eden varlık olarak sunmaktadır. Medenîyetin eserleri söz konusu rasyonel ve amaçlı eylemlerle ortaya çıkmıştır. Aksine, Romantik hareket daima, zorunlu olarak cahil ve olgunlaşmamış durumda olduğu için çevresini değiştirmek için eylemde bulunmak yerine ona pasif bir şekilde tepki veren çocuğun pasifliğini yüceltmiştir. Pasifliğin ve gençliğin bu şekilde yüceltilmesi, dolayısıyla aklın kötülenmesi, eğilimi Yeni Sol'un dahalihazırda bünyesine işlemiş olup, söz konusu hareket gerek bizatihi gençliğe ve gerekse cahil ve amaçsız kendiliğindenlik pasif tutumuna tapınmaktadır. Yeni Sol'un pasifliği, sade ve "doğa" ile ve doğanın sözde ritmi ile "ahenk" içinde yaşama arzusu, tamamen Rousseau'cu Romantik harekete öykünür durumdadır. Romantik hareket gibi o da, ilkel, cahil, ve sürüye benzer "kabile" adına, medenîyetin ve insanların farklılaşmasının bilinçli bir reddi niteliğindedir.[29]

Akıl, amaç ve eylem nefretle dışlanınca, Romantik tanrılar mabedinde bunların yerini alacak olan şey, ham, spontane "duygular"dır. Entellektüel başarılara kıyasla duyguların uzandığı alan görece küçük olduğu, üstelik her hâlükarda duygular başka biri tarafından objektif olarak bilinebilir olmadığı için de, duygular üzerine vurgu yapmak, bireyler arasında çeşitlilik ve eşitsizliği çözmenin başka bir yoludur.

Keskin bir Romantizm eleştirmeni olan Irving Babbitt, Romantik hareket hakkında şöyle yazmıştır:

---

[26] Siyah Panterler (Black Panthers): 1960'ların ortalarında kurulan ve Afrikalı-Amerikalılar için kurtuluş ve eşitlik isteyen, bunun için şiddete izin veren bir radikal Zenci örgüt. Beyazların egemenliğini sona erdirmek için 1965 yılında kurulan bir militan Siyah siyasî parti. (ç.n.)

[27] Bkz. Tom Wolfe'un seçkin taşlamalı makalesi, "Radical Chic: That Party at Lenny's," *New York* (8 Haziran 1970).

[28] Bu ilkele tapınma olgusu Polanyi'nin kitabına da sızmış olup, bir yerde ciddî ciddî "soylu vahşi" terimini Güney Afrika'nın Kaffir'lerine uygular. Karl Polanyi, *The Great Transformation* (Boston, Mass.: Beacon Press, 1957), s. 157.

[29] Yeni Sol kültürün gerek pasif gerekse kabilesel özellikleri, içinde sürü misali birbirinin aynısı yüzbinlerce gencin pasifçe çamurda yüzüp kabilenin törensel müziğini dinlediği "Woodstock Nation" [Orman Halkı] idealinde ifadesini bulmaktadır.

> Hareket baştan ayağa cehalete ve hâlâ onun tercihe değmez avantajlarından—vahşilik, köylülük ve hepsinin üstünde çocukluk—hoşlananlara övgü ile doludur. Rousseau'cuların gerçekten de çocukluğun şiirini keşfettikleri söylenebilir ... ama rasyonellik gibi zaman zaman çok ağır olabilen bir fedakârlık karşılığında. Bir şeylerden analiz yoluyla anlam çıkarmaya çalışmak yerine, Coleridge'in de söylediği gibi, kişinin çocukça meraka dayalı masum duruma gömülmesi gerektiği düşünülür. Oysa, ahlâken büyümek yan gelip yatmayı değil, zahmetli bir mücadeleyle ileriye doğru yürümeyi gerektirir. Aksini iddia etmek kişinin olgunlaşma becerisi olmadığını ilân etmektir. ... [Romantikler] çocuğun aklına kendiliğinden gelen şeyin olgun insanın bilinçli ahlâkî çabasından üstün olduğunu ileri sürmeye hazırdırlar. Bütün bilge konuşmalar, Maeterlinck'e göre, yanımızdan geçen çocuğun bilinçsiz hikmetine denk değildir.[30]

Romantizmin ve primitivizmin [ilkelcilik] bir başka isabetli eleştirisi Ludwig von Mises tarafından kaleme alınmıştır. Mises "bütün bir romantikler tayfası"nın uzmanlaşma ve işbölümünü alenen kınadıklarının altını çizer. "Onlara göre mazinin, güçlerini 'ahenk içinde' geliştirmiş insanı idealdir: Bizim yozlaşmış çağımıza artık ilham vermeyen bir idealdir bu. İşbölümünde geriye dönüşü tavsiye ederler" ki, bu konuda sosyalistler Romantik yoldaşlarını bile geride bırakırlar.[31] İlkel insanlar veya sanayi öncesi insanları acaba, kendilerini özgürce ve ahenk içinde geliştirme ayrıcalığına sahipler miydi peki? Mises bu soruyu şöyle cevaplar:

> Iktisadî evrimin başlangıcında ahenk içinde gelişmiş insanlar aramak beyhudedir. Bildiğimiz kadarıyla, ücra vadilerin münzevi rençberi olarak zar zor kendine yeterlik sınırında yaşayan iktisadî tebası, romantiklerin kendisine izafe ettikleri o soyluluğa, beden, zihin ve duyguların ahenk içinde gelişmişliğine falan sahip değildi. Medenîyet ancak işbölümünün mümkün kıldığı zihin dinginliği ve boş zamanın eseridir. Hiçbir şey, insanın tarihte önce bağımsız bir kişiliğe sahip olduğu ve ancak [toplumun] evrimi sırasında ... ruhsal bağımsızlığını ... kaybettiğini varsaymaktan daha yanlış olamaz. Bütün tarih, ilkel insanların hayatlarına ilişkin kanıtlar ve gözlemler bu görüşle taban tabana zıttır. İlkel insan bugün kullandığımız anlamda ferdiyetten yoksundur. İki Güney Denizi Yerlisi birbirine, iki 20 Yüzyıl Londralısının birbirine benzediğinden çok daha fazla benzer. Kişilik insana doğuşunda bahşedilmiş bir şey değildir. Toplumun evrimi sırasında kazanılmıştır.[32]

---

* Kendiliğinden, anında olan, birden ortaya çıkan. (ç.n.)

[30] Irving Babbitt, *Rousseau and Romanticism* (New York: Meridian Books, 1955), ss. 53–54. Yeni Sol'un pasiflik, ilkelcilik, irrasyonel ve bireyliğin çözülmesi üzerindeki vurgusu Taoist ve Budist felsefenin mevcut popülaritesini izah edebilir. Bkz. aynı eser, ss. 297 vd.

[31] Mises, *Socialism* , s. 304.

[32] Aynı yer, s. 305.

* Sabatikıl (sabbatical): Gezmek ya da öğrenim amacıyla işten alınan ücretli veya maaşlı izin; üniversitedeki öğretim üyesine tanınan uzun ve maaşlı izin. (ç.n.)

Yahut Charles Silberman'ın, Jacques Ellul'un, [sanayi döneminin] "insanlıktan çıkmış fabrikalarına ... doğaya yabancılaşmamıza" karşı, sanayi öncesi insanının yaşadığı "hayatın ve doğanın geleneksel ritmleri" üzerine yaptığı heyecanlı ve duygusal konuşmalara yönelik eleştirisine dikkati çekebiliriz. Silberman soruyor:

> İyi de, bu insanlıktan çıkmış dünyayı neyle karşılaştıracağız? Çinli veya Vietnamlı rençber kadınların, doğaya gayet yakın tarlalarda, günde oniki saat çalışarak—ki bu koşullar bütün insanlık tarihi boyunca ... kadınların (ve erkeklerin) büyük çoğunluğunun yaklaşık çalışma koşulları olmuştur—yaşadığı o güzel, ahenkli hayatla mı? Ellul'un idealize ettiği koşullar işte budur.

Nihayet, Ellul'un hareketli, ferah ve tenha olarak öve öve bitiremediği Orta Çağlara yönelik olarak der ki:

> Bu [Orta Çağa övgü], karısı ve çocuklarıyla, öteki akrabalarıyla, hatta muhtemelen hayvanlarıyla tek çatı altında bir barakada yaşayan ortaçağlı bir rençber için şaşırtıcı bir haber olurdu doğrusu. Hareketlilik için de aynı şey geçerli: Bugün çelik işçileri 'sabatikıl'larını' Avrupa'da yaparken, seyahatin yürüyerek veya hayvan sırtında yapıldığı Orta Çağlar'da daha fazla "oraya buraya hareket" imkânından söz edilebilir mi?[33]

Vahşiliğin sadece "soylu" değil, aynı zamanda son derece mutlu bir şey olduğu da ileri sürülmektedir. Rousseauculardan Erich Fromm'un, Norman O. Brown'un ve Herbert Marcuse'un "çocuksu Cennet" dediği şeye kadar Romantikler spontane ve çocuksuluğun yaydığı mutluluğa övgüler düzmüşlerdir. Aristo ve klâsik filozoflara göre mutluluk, insanın biricik ve rasyonel doğasına uygun *davranmak*tır. Herhangi bir amaçlı rasyonel eylemi tanımı gereği "baskıcı" bulan Marcuse, bunu spontane oyunun "özgürleşmiş" hâli ile karşılaştırır. Önerildiği gibi çalışmanın lağvedilmesinin getireceği evrensel yoksulluk bir yana, sonuç muazzam bir *mutsuzluk* olabilir, zira bu durumda hiçbir birey kendisini, kişiliğini, veya kendi rasyonel yetilerini tatmin edemeyecektir. Çeşitlilik ve kişilik büyük ölçüde ortadan kalkacaktır, çünkü bir "polimorf"' oyun dünyasında herkes birbirinin tıpkısı olacaktır.

Şayet ilkel insanın sözde mutluluğundan söz edeceksek, aynı zamanda onun hayatının, Hobbes'un meşhur ifadesiyle, "iğrenç, yabani, ve kısa" oluşundan da söz etmek zorundayız. Hastalıklara karşı çok az tıbbi yardım vardır; kıtlığın hiç çaresi yoktur, çünkü bölgeler arası pazarların olmadığı ve neredeyse geçimlik düzeyde yaşanan bir dünyada yerel gıda temininde yaşanacak en küçük bir arıza nüfusun bir kısmını kırmaktadır. Romantiklerin hayâllerini süslercesine, ilkel kabile, kendi çevresinin pasif bir ürünü olup, onun üstesinden gelmek veya onu dönüştürmek üzere hiçbir araca sahip değildir. Böyle olunca, belirli bir bölgede yerel gıda arzı tükenince, "vurdumduymaz" kabile *topyekün* telef olmaktadır.

[33] Silberman, *The Myths of Automation*, ss. 104–05.

Dahası, şunu da dikkate almak durumundayız ki, ilkel insan anlamadığı bir dünya ile yüzyüzedir; zira bu dünyanın nasıl işlediğiyle ilgili rasyonel, bilimsel bir merak içinde olmamıştır. *Biz* yıldırımın ne olduğunu biliyoruz, bu nedenle de ona karşı akılcı önlemler alıyoruz. Oysa bir yabani bunu bilmez; bundan dolayı, Şimşek Tanrısı'nın kendisinden hoşnut olmadığına, kurbanlarla ve sunaklarla kendisinin gönlünün alınıp yatıştırılması gerektiğine hükmeder. Yabani insan (akıl ve bilimi devreye sokan bir kavram olan) 'doğa yasası' ile örülü bir dünya anlayışına pek sahip olmadığından, dünyanın bir sürü kaprisli kötü ruhlar ve cinler tarafından yönetildiğine; bunların her birinin ritüeller veya büyülerle, ve hatta onların hoşnut edilmesi işinde uzmanlaşmış papaz misali büyücü doktorlar [Şamanlar] aracılığıyla ancak teskin edilebileceğine inanmaktadır.[34] Astroloji ve benzeri mistik inanışların Yeni Sol'da yeniden dirilmesi bu tür ilkel büyü formlarına bir geri dönüşe işaret etmektedir. Böyle korkuları olan yabani insanlar, akıldışı tabular ve kabilesinin gelenekleri ile öylesine bağlanmıştır ki, kendi kişiliğini geliştirmesine imkân yoktur.

Şayet kabile geleneği her bireyin gelişimini engelleyip bastırmış ise, herkesi babasının izinden gidip onun mesleğini icra etmeye zorlamış olan sanayi öncesi toplumlarda bulunan çeşitli kast sistemleri ve kısıtlama ve icbar ağları da aynı şeyi yapmıştır. Yeteneği ve eğilimi ne kadar aksi yönde olursa olsun, her bir çocuk, daha doğuştan itibaren atalarının daha önce izlediği yolu kendisinin de izlemek zorunda olduğunu biliyordu. Merkantilizmin, loncaların, ya da kast sisteminin sağladığı "toplumsal ahenk" ve "aidiyet duygusu" o kadar memnuniyet vericiydi ki, fırsat buldukları zaman [bu kurumların] üyeleri sistemi terk etmiştir. Tercih özgürlüğü verildiğinde, kabile insanları kabilelerinin sinesini terk edip, daha özgür, "atomistik" şehirlere gelmiş, iş ve fırsat aramıştır. Esasen, gayet manidardır ki, kast ve statünün mitsel altın çağının geri gelmesine öykünen Romantikler, her bireye bir yanda piyasa, öbür yanda kast ve kabile topluluğu arasında bir tercihte bulunma imkânı verilmesini reddetmektedirler. Kaçınılmaz şekilde, yeni altın çağ cebir yoluyla dayatılmak zorundadır.

Acaba diyorum, azgelişmiş ülkelerin yerli halkının, bir şans verildiğinde, şaşmaz biçimde kendi "halk kültürü"nü terk edip, Batılı tarzlara, yaşam standart-

---

* Polimorf: Değişik biçimleri olan, çokşekilli, birkaç şekilde bulunan; gelişiminin değişik devrelerinde farklı şekiller gösteren. (ç.n.)

[34] Bu dünyevî, "materyalist" amaçlar karşısında ilkel kabilelerin kullandığı büyü de üstün, idealist amaçların kanıtı değildir. Aksine, ayinler iyi hasat, yağmur vb. gibi kabilelerin ulaşmayı umduğu böylesi materyalist amaçlara ulaşmak için temelsiz ve yanıltıcı araçlardı. Bu bağlamda, Yeni Gine'nin Cargo Kültü, Avrupalıların kâğıt parçaları gönderip denizaşırı yerlerden gıda temin etmelerine bakarak, Avrupalıları taklit ederek kâğıt parçalarına törensel ifadeler yazıp denize atarak, denizaşırı yerlerden kargolar beklemişlerdir. Krş. Ludwig von Mises, *Epistemological Problems of Economics* (Princeton,N.J.: D. Van Nostrand, 1960), ss. 62–66, 102–05.

larına ve de "Coca-Colanizasyon"a sarılması bir tesadüf olabilir mi? Meselâ, Japon halkı birkaç yıl içinde kendilerinin asırlardır süregelen geleneksel kültür ve âdetlerini memnuniyetle terk edip Batı'nın maddî başarılarına ve piyasa ekonomisine yönelmiştir. İlkel kabileler de, şans verilince, farklılaşmaya gidip bir piyasa ekonomisi geliştirmeye, durağan "harmoni"lerini bırakmaya, büyünün yerine keşfedilmiş yasaların bilgisini koymaya isteklidirler. Büyük antropolog Bronislaw Malinowski, ilkel insanların sadece doğanın hakkında bilgi sahibi olmadıkları alanlarında büyüye başvurduğuna, doğal süreçlerin nasıl işlediğini anladıkları alanlarda, gayet anlaşılabilir şekilde, büyünün kullanılmadığına işaret etmiştir.[35]

İlkel kabile insanları arasında yaygın bir piyasa ekonomisinin gelişmine özellikle çarpıcı bir örnek, Batı Afrika'nın hayli şaşırtıcı durumudur.[36] Bernard Siegel'in işaret ettiği gibi, Guatemala'nın Panajachel kabilesinin durumunda görüldüğü üzere, bir ilkel toplum genişleyip de teknolojik ve toplumsal olarak karmaşık hâle geldiği zaman, uzmanlaşma, rekabet, nakit alımlar, arz ve talep, fiyatlar ve maliyetlerden örülü bir piyasa ekonomisi bu büyümeye kaçınılmaz şekilde eşlik etmektedir.[37]

Dolayısıyla, ilkel kabile insanlarının bizzat kendilerinin bile ilkellikten hazzetmedikleri ve ilk fırsatta bundan kaçmak istediklerine dair yığınla delil mevcut olup; ilkelliğe güçlü bir aşkla tutunmak, öyle anlaşılıyor ki, kesinlikle ilkel olmayan Romantik entelektüellere has bir şeydir.

Pek çok sosyal bilimci tarafından övülen bir başka ilkel kurum, modern Batı'nın bireyci "çekirdek aile"si tarafından bozulduğu öne sürülen bir ahenk ve statü konumundaki, "geniş aile" sistemidir. Ne var ki, yaratıcı ve üretken bireyin engellenmesinin ve iktisadî kalkınmanın bastırılmasının sorumlusu, geniş aile sistemidir. Bu bağlamda, Batı Afrika'nın gelişmesi geniş aile kavramı tarafından dumura uğratılmıştır. Çünkü [bu sistemde] eğer bir insan varlığa kavuşursa, bu nimeti bir sürü akrabasıyla paylaşmak zorunda kalıyor, böylece verimliliğinin ödülünden mahrum kalıyor, [bu durum] aile çatısı altında yaşayan akrabaları

---

[35] Bronislaw Malinowski, *Magic, Science, Religion, and Other Essays* (New York: Doubleday Anchor Books, 1955), ss. 27–31.

[36] Bkz. Peter T. Bauer, *West African Trade* (Cambridge: Cambridge University Press, 1954)'teki ilham verici tartışma.

[37] Bernard J. Siegel, "Review of Melville J. Hershkovits, "Economic Anthropology," *American Economic Review* (June, 1953): 402. Bauer ve Yamey hakkında bkz, *The Economics of Underdeveloped Countries*, s. 67 n.1. Ayrıca bkz. Raymond Firth, *Human Types* (New York: Mentor Books, 1958), s. 122; Sol Tax, *Penny Capitalism: A Guatemalan Indian Economy* (Washington, D.C.: U.S. Government Printing Office, 1953); Raymond Firth ve Basil S. Yamey, eds., *Capital, Saving, and Credit in Peasant Societies* (Chicago, Ill.: Aldine, 1963). Afrika yerlilerinin piyasanın iktisadî müşevviklerine verdiği tepki konusunda, bkz. (Bauer, *West African Trade*'e ilâve olarak), Peter Kilby, "African Labour Productivity Reconsidered," *Economic Journal* (Haziran 1961): 273–91.

aylak yaşamaya teşvik ederken, kendisi için de başarılı olmak için gereken özendiriciyi yok ediyordu. Kabilenin üretken üyelerinin de bu sözde ahenkli toplumsal bağdan hoşnut olmadıkları anlaşılmaktadır. Prof. Bauer şuna işaret etmektedir:

> Özel tartışmalarda birçok kişi bu tür geniş yükümlülüklerden endişe duyduklarını kabul etmektedirler. ... Aile sisteminin getirdiği yükümlülüklerden duyulan korku, tasarruf aracı olarak—akrabaların dikkatini çekmesi kuvvetle muhtemel olan daha üretken yatırım biçimleri yerine—tekstil ve incik boncuk gibi şeylerin yaygın şekilde kullanılmasını kısmen izah etmektedir.

Çoğu Afrikalı da bankalara güvenmemekte, "bankacıların hesaplarında ne kadar para olduğunu öteki aile bireylerine ifşa edebileceklerinden korkmaktadırlar. Bundan dolayı da, tasarruflarını ocak altında saklamayı veya yeraltına gömmeyi tercih etmektedirler."[38]

Esasen, mutlu, uyumlu ve âdeta cennet misali olmaktan uzak olan ilkel topluluğun, karşılıklı şüphe ve içlerinde daha başarılı veya daha şanslı olana karşı duyulan kıskançlığın etkisiyle hareket ediyor olması çok daha muhtemeldir. Söz konusu kıskançlık, varlığı itibariyle bütün bireysel ve genel iktisadî kalkınmayı baltalayacak kadar yaygındır. Alman sosyolog Helmut Schoeck, *Kıskançlık* üzerine yaptığı önemli çalışmada, sözü edilen bu yaygın baltalayıcı etki konusunda birçok çalışmaya atıf yapmaktadır. Antropolog Clyde Kluckhohn da aynı şekilde Navaho kabilesi üyeleri arasında "kişisel başarı" ya da "kişisel kazanım" gibi bir kavramın bulunmadığına şahit olmuştur. Bu türden herhangi bir başarı otomatik olarak başkalarının sömürülmesiyle irtibatlandırıldığı için, daha hâli vakti yerinde olan Navaho Kızılderilileri kendilerini, ellerindeki parayı dağıtma yönünde sürekli bir toplumsal baskı altında hissetmektedirler. Allan Holmberg, Bolivya'daki Siriono Kızılderililerinin geceleyin tek başına yemek yediklerini, çünkü gündüz yerlerse etraflarına bir kalabalığın toplanıp nefret dolu bakışlarla kendilerini süzdüğünü görmüştür. Bu yaygın baskıya bir tepki olarak, Siriono kabilesinde ortaya çıkan sonuç, hiç kimsenin başkasıyla gönüllü yiyecek paylaşmaması olmuştur. Sol Tax, Guatemala Kızılderilileri arasında ilerleme olmamasının ve üretken bir ekonomiye doğru olan değişimin yavaşlığının sebebinin, "herkesin birbirine komşu olduğu ve bütün komşuların gözünün kişinin üzerinde olduğu bir küçük toplulukta" kıskançlık ve kıskançlık korkusunun olduğunu keşfetmiştir. Pueblo Kızılderililerinden bir kabile işbölümü ve uzmanlaşmanın ilk işaretlerini gösterdiği zaman, aynı kabile üyelerinin kıskançlığı kendilerini bu süreci durduracak tedbir-

[38] Bauer, *West African Trade*, s. 8. Ayrıca bkz. Bauer and Yamey, *The Economics of Underdeveloped Countries*, ss. 64–67. Benzer şekilde, Profesör S. Herbert Frankel, Batı Afrikalıların nasıl bankaların kapısında bekleşip kapıdan çıkarken para talebiyle akrabalarının üzerine çullandıklarından söz etmektedir. Para biriktiren herhangi bir kişi, akrabaları durumunu bilmesin diye, uzak diyarlara gitmek zorundadır. Alıntılayan Helmut Schoeck, *Envy: A Theory of Social Behavior* (New York: Harcourt, Brace and World, 1970), ss. 59–60.

ler almaya zorlamıştır; bu tedbirler arasında komşularından herhangi bir şekilde durumu daha iyi görünenlerin mülkünün fiziksel tahribi de bulunmaktadır.

Oscar Lewis bir Meksikalı Kızılderili köyünde başkalarının kıskanmasından duyulan son derece yaygın bir korkunun varlığını keşfetmiştir, yoğun gizlilik üreten bir korkudur bu. Lewis şöyle yazmıştır:

> Az konuşup, işlerinden kimseye söz etmeyen, ve de kendisiyle başkaları arasında belirli bir mesafeyi koruyan insanın kendine düşman yaratma veya eleştirilme ya da kıskanılma ihtimâli daha düşüktür. İnsanlar genelde satın alma veya satma, ya da seyahate çıkma planlarından fazla söz etmezler.[39]

Profesör Schoeck şu yorumu yapmaktadır:

> Neredeyse otomatik biçimde ve prensip olarak geleceği sohbet veya muhabbet konusu yapmanın yasak olmasının, hatta bunun tartışma konusu bile yapılamamasının bir topluluğun iktisadî ve teknik gelişmesi için ne anlama geldiğini tasavvur etmek zordur. Her yerde hâzır ve nâzır kıskançlık, bunun korkusu ve bunu besleyenler, insanları geleceğe yönelik herhangi bir toplu eyleme girişmekten alıkor. ... Bütün çaba, geleceğe dönük bütün hazırlık ve plânlama yalnızca, toplumsal olarak bölük pörçük, gizli hâldeki varlıklarca üstlenilebilir.[40]

Dahası, Meksika köyünde başkasının mülküne yönelik yakın bir tehlike söz konusu olduğunda kimse kimseyi uyarmamakta veya haber vermemektedir; insanî sosyal dayanışma duygusu diye bir şey yoktur.

Kolombiya'da bulunan Aritama Kızılderililerinden, Reichel-Dolmatofflar şunu haber vermektedir:

> Her insan sürekli, başkalarının esrarengiz bir saldırısına uğrama korkusu içinde yaşar; köydeki genel toplumsal atmosfer, hayatın her veçhesine nüfuz eden bir karşılıklı şüphenin, potansiyel tehlikenin ve gizli düşmanlığın etkisi altındadır. Büyülü saldırının ilk akla gelen nedeni, kıskançlıktır. Başkaları üzerinde kişisel avantaj olarak yorumlanabilecek şuna benzer her şey kıskanılır: İyi sağlık, iktisadî varlıklar, iyi fiziksel görünüm, popülarite, uyumlu bir aile hayatı, bir yeni elbise. Bütün bunlar ve öteki özellikler prestiji, onunla birlikte de başkaları üzerinde güç ve otoriteyi ima eder. Agresif büyünün amacı, bu nedenle, bu gücü önlemek veya tahrip etmek ve düzleyici bir faktör işlevi görmektir.[41]

---

[39] Atıfta bulunulan kaynaklar Clyde Kluckhohn, *The Navaho* (Cambridge, Mass.: Harvard University Press, 1946), ve *Navaho Witchcraft* (Boston: Beacon Press, 1967); Allan R. Holmberg, *Nomads of the Long Bow: The Siriono of Eastern Bolivia* (Washington, D.C.: U.S. Government Printing.

[40] Aynı eser, s. 50.

[41] Gerardo ve Alicia Reichel-Dolmatoff, *The People of Aritama: The Cultural Personality of a Colombian Mestizo Village* (Chicago: University of Chicago Press, 1961), s. 396. Alıntılayan Schoeck, *Envy*, ss. 51–52.

Reichel-Dolmatofflar aynı zamanda şunu da kaydetmektedirler: Aritama'da grubun bir üyesi şayet yoldaşlarından daha hızlı veya daha iyi çalışacak olursa, iş yaptığı yer ertesi gün o gelmeden çarpı işaretiyle işaretlenir, kendisini kıskanan meslektaşları o becerikli işçiyi yavaşlatıp yorgun düşürmesi için Tanrıya dua ederler.

Nihayet, Watson ve Samora, güney Colorado'da bir dağ köyünün alt-sınıftan İspanyolca konuşan sakinlerinin, üst-sınıf İngilizce konuşanlar seviyesine yükselememesinin başlıca sebebinin, İspanyolca konuşan grubun, aralarından ileri giden herkese karşı besledikleri dehşet kıskançlık olduğunu tespit etmişlerdir. İşini ileri götüren herkes "Anglo'lara kendini satmış," "halkının sırtına çıkmış" bir kişi olarak değerlendirilmektedir.[42]

Antroplog Eric Wolf, bu ilkel toplumlarda kara büyü pratiği ve korkusu dâhil bu tür yaygın kurumları betimlemek için "kurumsallaşmış kıskançlık" terimini kullanmıştır.[43] Schoeck şunu kaydetmektedir:

> *Kurumsallaşmış kıskançlık* ... veya bunun her yerde hâzır ve nâzır korkusu, bireysel iktisadî gelişme olasılığının düşüklüğü ve, topluluğun ilerleme umudu olabilecek dış dünya ile bir temasın yokluğu anlamına gelmektedir. Hiç kimse, insanlara kendisinin durumunun iyi olduğunu düşündürecek bir şey göstermeye cesaret edemez. Yenilikler pek ihtimâl dâhilînde değildir. Tarımsal yöntemler, bütün köyün aleyhine olarak geleneksel ve ilkel kalmaya devam etmektedir; çünkü önceki uygulamadan her sapma kıskançlığın belirlediği kısıtlamalara çarpmaktadır.[44]

Schoeck haklı olarak şu sonuca varmaktadır:

> Burada, zenginleşme öncesi zamanlarda ilkel insanlarda mevcut olduğu ileri sürülen yakın topluluk bağlarına—ne kadar fakirse toplulukta o kadar dayanışma duygusu olduğuna dair inancın doğruluğuna—dair hiç bir işaret görülmemektedir. Şayet bu olgular bundan bir yüzyıl önce isabetli bir şekilde gözlenmiş ve değerledirilmiş olsaydı, sosyoloji teorisi yaptığı pek çok yanlıştan kaçınabilirdi. Altın çağ miti, yani her insanın aşağı yukarı ancak komşusu kadar eşyaya sahip olduğu için toplumsal ahengin bulunduğu, basit toplumlarda sıcak ve cömert cemaat ruhunun var olduğu, gerçekten de büyük ölçüde bir mitten ibaretti. Sosyal bilimciler, bu mitlerden kalkarak kendi toplumlarını eleştirecekleri bir dizi ütopik standart üretmekten daha iyisini yapabilmeliydiler.[45]

---

[42] James B. Watson and Julian Samora, "Subordinate Leadership in a Bicultural Community: An Analysis," *American Sociological Review* 19, no. 4 (Ağustos 1954): 413–21.

[43] Eric R. Wolf, "Types of Latin American Peasantry: A Preliminary Discussion," *American Anthropoligist* 57, no. 3 (Haziran 1955): 460.

[44] Schoeck, *Envy*, s. 47.

[45] Aynı eser, s. 31.

Kısaca, Ludwig von Mises'in Romantizme yönelttiği eleştiriler abartılı şeyler gibi görünmemektedir:

> Romantizm insanın akla karşı isyanı olduğu kadar, doğanın insanı yaşamaya mahkûm ettiği koşullara karşı da isyanıdır. Romantik, bir hayâlperesttir; hayâl âleminde mantığın ve doğanın yasalarını görmezden gelmeyi kolayca başarır. Düşünen ve akıllı davranan insan ise iktisadî eylem ve çalışma yoluyla, tatmin edilmemiş isteklerinin verdiği rahatsızlıktan kurtulmaya çalışır; durumunu iyileştirmek için bir şeyler üretir.
>
> Romantik ... başarının vereceği zevki hayâl eder ama, onu başarmak için hiçbir şey yapmaz. Engelleri ortadan kaldırmaz; imgeleminde bile nadiren kaldırır. ... Çalışmaktan, ekonomiden, ve akıldan nefret eder. Romantik toplumsal uygarlığın bütün mükâfatlarını hazır alır, üstüne de, uzak zamanların ve yaratıkların önerdiği her iyi ve güzel şeye de sahip olmayı arzu eder. Avrupalı kasaba hayatının rahatlıkları içinde bir Hint rajası, bir bedevi, bir korsan, ya da bir halk ozanı olmayı özler. Ancak bu insanların hayatının, sadece kendisine hoş gelen kısmına bakar. ... Bu insanların hayatının korkularla örülü doğası, yaşadığı koşulların göreli yoksulluğu, sefaleti ve zahmeti—işte bu şeyleri imgelemi gayet ustalıkla görmezden gelir: hepsi tozpembe aynalarda yeni bir şekil alır. Bu rüya âlemindeki ideal ile kıyaslanınca, gerçek durum yavan ve yüzeysel görünmektedir. Hayâlde mevcut olmayan, aşılması gereken engeller vardır. ... Yapılacak işler vardır, dur durak bilmeden, özenle. ... Hasat edebilmek için [toptağı] sürüp işlemek gerekmektedir. Romantik bütün bunları kabul etmeye yanaşmaz. Bir çocuk kadar inatçı, bunları tanımayı reddeder. Maskaralık yapar, alay eder; aşağılayıp küçümser ve burjuvaziden nefret eder.[46]

Romantik, ya da ilkelci [primitivist] tutum İspanyol düşünür Ortega y Gasset tarafından da gayet ustalıkla eleştirilmiştir:

> Müzmin bir şekilde ilkel kalan insanlardan da söz etmek mümkündür ... donmuş alacakaranlıkta hareketsiz yatan, gün ışığına doğru hiçbir zaman ilerlemeyen insanlardır bunlar.
>
> Eldeğmemiş Doğa'da olan biten budur. Oysa bizimki gibi medenî dünyada bu olmaz. Medenîyet "orada, hazır" bir şey değildir, kendi kendine ayakta durmaz. Sonradan meydana getirilmiştir. ... Medenîyetin neimetlerinden yararlanmak istiyor, ama medenîyetin tarafını tutup onu desteklemek gibi bir derdiniz yoksa, geçmiş olsun. Göz açıp yumuncaya kadar kendinizi medenîyetten mahrum bulmanız mümkündür. ... İlkel orman doğal hâlinde durmaktadır. ... Balta girmemiş orman daima ilkeldir; ve de bunun tam tersi, ilkel olan her şey, balta girmemiş ormandan ibarettir.[47]

[46] Mises, *Socialism*, ss. 463–64. Ayrıca bkz. José Ortega y Gasset, *The Revolt of the Masses* (New York: W.W. Norton, 1932), ss. 63–65.

[47] Aynı eser, s. 97.

Ortega şunu da ilâve etmektedir: Öne çıkan insan tipi, modern "kitle-insanı," "içine doğduğu ve kendisinden istifade ettiği medenîyetin Doğa kadar kendiliğinden ve kendi-kendini üretebilir bir şey olduğuna inanır." Ayrıca kitle insanının, ya da sürü insanının bir özelliği de, kitleden farklı olan bütün bireyleri ezip yok etme arzusudur: "Kitle ... kendinden olmayanlarla hayatı paylaşmak istemez. Kendisi olmayan her şeye karşı ölümcül bir nefret besler."[48]

IV.

Sol, elbette ki, taleplerini çeşitliliği ezip yok etme şeklinde dile getirmez; başarma peşinde koştuğu şey semantik olarak kulağa çok daha hoş gelir: *Eşitlik*. Artan oranlı vergilendirmeden komünizmin nihaî aşamasına kadar, Sol bütün meselelerde eşitliği bir ölçü tarzı olarak kullanmaktadır.

Pekâlâ, felsefî anlamda, acaba "eşitlik" nedir? Bu terim irdelenmeden bırakılmamalı, olduğu gibi kabul edilmemelidir. Üç kişiyi ele alalım: A, B, ve C. Her üçünde de aynı, tekbiçim ve özdeş bir özellik bulunduğu zaman A, B, ve C'nin birbirine "eşit" olduğu (yani, A = B = C olduğu) söylenir. Kısaca, karşımızda üç birey var: A, B, ve C. Her biri bazı bakımlardan birbirine benzeyip başka bakımlardan farklı olabilir. Şayet her birinin boyu tam olarak 1.78 m. uzunluğunda ise, *boyca* bunlar birbirine *eşittir*ler. Eşitlik kavramıyla ilgili tartışmamızdan anlaşıldığı gibi A, B, ve C, ancak ve ancak, *bütün* özellikleri bakımından özdeş veya tektip olurlarsa *tamamen* "eşit" olabilirler. Kısaca, hepsi de, aynen fındık veya cıvataların hep aynı boyda olması gibi, tamamen biri diğerinin yerine konabildiği zaman eşit olacaktır. O hâlde anlıyoruz ki, insanın eşitlik ideali, *olsa olsa,* tam bir tektipliği ve bireyselliğin tam olarak ezilip yok edilmesini ima edebilir.

O hâlde, özgürlük, bireysellik, işbölümü, ve iktisadî refah ve hayatta kalma gibi değerleri aziz tutan insanlar için, eşitlik idealinde sözde soyluluk aramayı bırakmanın tam zamanıdır. Çoğu zaman "muhafazakârlar" eşitlik idealini kabul etmekte, yalnızca onun "pratik olmayışına" itiraz etmektedirler. Felsefî olarak, teori ile pratik arasında bir ayrılık olamaz. Eşitlikçi önlemler "işe yaramaz" çünkü insanın esas doğasına, bir bireyin gerçek anlamda insan olabilmesi için gereken şeylere aykırıdır. "Eşitlik" insan olarak aziz tuttuğumuz ne varsa hepsini tahrip etme çağrısı yapan bir alarm zilidir.

İroniktir ki "eşitlik" terimi bize hoş gelen anlamını radikal biçimde farklı bir geçmiş kullanımdan getirmektedir. Eşitlik kavramı yaygın popülaritesini, 18. Yüzyıl'ın klâsik-liberal hareketleri sırasında kazanmıştır. O zaman bu terim, statü veya gelirde aynılığı *değil*, istisnasız her insan için özgürlük anlamına geliyor-

[48] Aynı eser, ss. 84, 98. Ortega'ya göre yaklaşan büyük tehlike, kitle insanının, devleti, giderek daha fazla biçimde, "kendisini rahatsız eden—siyasette, fikirde, sanayide, nerede rahatsızlık veriyorsa—her yaratıcı azınlığı ayakları altında ezmek için kullanacak olmasıdır." Aynı eser, s. 133.

du. Kısacası, o günlerde eşitlik, liberteryen ve bireyci anlamda herkes için tam özgürlük kavramını ifade ediyordu. Bu bağlamda, biyokimyacı Roger Williams isabetle şuna işaret etmektedir:

> Bağımsızlık Bildirgesinde "özgür ve eşit" ifadesi, Virginia Temel Haklar Belgesinde yer alan daha iyi bir ifadenin talihsiz bir yeniden ifadesiydi ... "doğası gereği bütün insanlar eşit derecede özgür ve bağımsızdır." Başka bir deyişle, insanlar, tektip olmaksızın eşit derecede özgür olabilirler.[49]

Şu liberteryen amentü, Herbert Spencer tarafından "Eşit Özgürlük Yasası" [Law of Equal Liberty] adlı eserinde, kendi sosyal felsefesinin temeltaşı olarak gayet inandırıcı bir şekilde formüle edilmiştir:

> İnsanın mutluluğu yalnızca yeteneklerinin harekete geçirilmesiyle başarılabilir. ... Ancak bu görevin yerine getirilmesi zorunlu olarak eylem özgürlüğünün varlığını gerektirir. Belirli bir faaliyet alanı olmadan insan yeteneklerini harekete geçiremez. Gitme, gelme, görme, hissetme, konuşma ve çalışma özgürlüğü; yiyecek, giyecek, barınak temin etme ve doğasının gerektirdiği bütün ihtiyaçları giderme özgürlüğü olmalıdır. ... Yeteneklerini kullanmak için yeteneklerinin kendisinden yapmasını istediği şeyleri yapabilme özgürlüğü olmalıdır. ... Dolayısıyla, o özgürlüğe bir ***hakkı*** vardır. Ancak bu, bir kişinin değil, herkesin hakkıdır. Herkes yeteneklerle donatılmıştır. Herkes bunları ... kullanmak durumundadır. Bundan dolayı da, herkes, bunların kullanımının gerektirdiği şeyleri yapma konusunda özgür olmalıdır. Yani, herkesin eylemde bulunma özgürlüğü olmalıdır.
>
> İşte böylece zorunlu olarak bir sınırlama ortaya çıkmaktadır. Çünkü eğer insanların yeteneklerini kullanmak için ihtiyaç duyulan özgürlük talepleri varsa, o zaman her birinin özgürlüğü öteki herkesin benzer özgürlükleri tarafından sınırlanmak durumundadır. ... Böylece şu genel önermeye ulaşıyoruz: Her insan, öteki herkesin benzer özgürlük sahipliğiyle uyumlu olmak kaydıyla, yeteneklerini kullanmak için tam kapsamlı bir özgürlük talebinde bulunabilir.[50]

---

[49] Roger J. Williams, *Free and Unequal: The Biological Basis of Individual Liberty* (Austin: University of Texas Press, 1953), ss. 4–5. Williams şunu ekler:
Hepimizde doğuştan var olduğu anlaşılan özgürlük tutkumuz, tam da *eşitsizliklerimize* dayanmıyor mu? Şayet doğuşta hepimiz aynı potansiyel tadlara sahip olsaydık ... birey olarak arzu ettiğimiz şekilde onların peşinden gitmek gibi bir derdimiz olur muydu? ... Özgürlük düşüncesinin doğrudan doğruya söz konusu insanî çeşitlilikten kaynaklandığı açıkça anlaşılmaktadır. Eğer hepimiz aynı olsaydık özgürlük talebinde bulunmak için bir sebep olmazdı; "kendi hayatımı yaşamak" boş, anlamsız bir ifade olurdu. (ss. 5, 12)

[50] Herbert Spencer, *Social Statics* (London: John Chapman, 1851), ss. 76–78. Kitabın kalan bölümünde, Spencer temel ilkesinin somut içerimleri etrafında açımlamalar yapar. *Law of Equal Liberty*'nin bir eleştirisi için bkz. Murray N. Rothbard, *Power and Market* (Menlo Park, Calif.: Institute for Humane Studies, 1970), ss. 159–60.

Dolayısıyla, sadece *özgürlükte* eşitlik—insanî eşitliğin eski ifadesi—insanın temel doğası ile uyum içindedir. *Koşulların* eşitliği insanlığı karınca yuvasına indirgemek olur. Neyse ki, insanın bireyselleşen doğası, yeryüzünde coğrafî çeşitlilikle birleşince, tam eşitlik idealini imkânsız kılmaktadır. Fakat bunun için çabalamak bile—bireyselliğin ezilip yok edilmesi kadar, iktisadî ve toplumsal tahrip gibi—muazzam bir hasar ortaya çıkaracaktır.

Şimdi de eşitlikten eşitsizlik kavramına dönelim, ki her insan öteki her birine bütün özelliklerinde özdeş *olmadığı* zaman ortaya çıkan durum budur. Açıktır ki işbölümü ve uzmanlaşmadan kaçınılmaz şekilde eşitsizlik fışkıracaktır. Bu nedenle, serbest bir ekonomi sadece bir insanın fırıncı, diğerinin aktör, bir başkasının inşaat mühendisi vs. olması gibi, mesleklerde bir çeşitliliğe yol açmayacak, aynı zamanda her bir meslek kategorisi içinde parasal gelir, statü ve kontrol gücü bakımından da belirli *eşitsizlikler* ortaya çıkacaktır. Her bir insan, serbest piyasa ekonomisinde, tüketicilerin istek ve taleplerini tatmin etmede yaptığı katkıya biçilen değere eşit bir parasal gelir elde etme eğiliminde olacaktır. Iktisadî terminoloji ile söylersek, her insan kendi "marjinal verimliliği"ne, tüketici taleplerinin tatmininde özel verimine eşit bir gelir elde edecektir. Açıktır ki, gelişmiş bireysel çeşitliliğin hüküm sürdüğü bir dünyada, bazı insanlar nüfusun geri kalanından daha zeki, bazıları daha açıkgözlü ve uzak görüşlü olacaktır. Başka bazıları, bu arada, büyük parasal kazançların cebe indirildiği alanlarla daha ilgili olacaklar; hampetrol spekülasyonu yapmayı becerenler sekreterlik işleriyle uğraşanlardan daha fazla parasal getiri elde edeceklerdir.

Birçok entelektüel, piyasayı "hakkaniyetsiz"likle, bir film yıldızına meselâ bir sosyal hizmetliden çok daha yüksek parasal gelir sağlamak suretiyle, "maddî" değerleri "manevî" değerlerden çok daha fazla ödüllendirmek ve "iyi" insanlara haksız muamele yapmakla suçlamayı âdet edinmiştir. "Manevî" ve "maddî" gibi terimleri özel bir anlamda kullanmanın detaylarına girmeden, insanın hemen dikkatini çeken bir şey, şayet sosyal hizmetlinin sözde "iyiliği" gerçekten de "manevîyatında" yatıyorsa, o zaman bu kişinin film yıldızına *kıyasla* daha çok "maddî" getiri (para) elde etmesini istemenin, kesinlikle uygunsuz ve tutarsız olmasıdır. Özgür toplumda, tüketicilerin değer verdiği ve satın almaya istekli olduğu malları ve hizmetleri sağlama kabiliyetinde olanlar, tam da tüketicilerin harcamaya istekli oldukları kadar kazanacaklardır. İster burada çalışmayı tercih etmeleri, isterse yüksek ücretli işlerde yeterince iyi olmamalarından dolayı olsun, düşük ücretli mesleklere girmede ısrar edenler, düşük gelir elde etmekten şikâyet edemezler.

O hâlde, gelir *eşitsizliği* özgürlüğün kaçınılmaz bir sonucuysa, kontrol gücü eşitsizliği de aynı şeyin sonucudur. *Her* kurumda, ister bir işletme olsun isterse küçük bir barınak veya briç kulübü, liderlik pozisyonuna tırmanabilen daima küçük bir azınlık olacak, geri kalanlar mevki ve rütbe bakımından takipçi konumunda kalacaklardır. Robert Michels bunu sosyolojinin önemli yasalarından

biri olarak keşfetmiş, buna "Oligarşinin Tunç Kanunu" ["The Iron Law of Oligarchy"] demiştir. Her organize faaliyette, ortam ne olursa olsun, az sayıda kişi "oligarşik" liderler hâline gelecek, diğerleri onları takip edecektir.

Piyasa ekonomisinde, liderler, tüketicilerin tatmini konusunda daha verimli olmaları sebebiyle, geriden gelenlerden kaçınılmaz şekilde daha fazla para kazanacaklardır. Öteki organizasyonlarda da, tek fark kontrol gücünde olacaktır. Ama her durumda, yetenek ve ilgi kimin tepeye tırmanacağını tayin edecektir. En iyi ve en kendini faaliyetine vakfetmiş çelik üreticisi çelik şirketinin liderliğine yükselecektir; en yetenekli ve en enerjik olan kişi de yerel briç kulübünde liderliğe yükselme eğiliminde olacaktır; aynen ötekilerdeki gibi.

Yetenek ve kendini adamışlığın kendi hak ettiği seviyeye tırmanması süreci, bir gerçektir ki, en iyi ve en sorunsuz şekilde, piyasa ekonomisindeki işletmelere benzer kurumlarda işleyecektir. Çünkü burada her firma kendisini tüketicilere uygun bir malın satılmasından kazanılacak kâr ve gelire ayarlı bir disiplin altına almaktadır. Yöneticiler veya işçiler başarısız olurlarsa, kârlarda bir azalma bir şeylerin yanlış gittiği ve üreticilerin gidişatı düzeltmeleri gerektiği konusunda hızlı bir sinyal verecektir. Kârın bir etkinlik testi sunmadığı, piyasa mantığıyla çalışmayan örgütlerde, oligarşinin üyelerini tayin etmede gerçek faaliyet konusunun dışındaki özelliklerin bir rol oynaması çok daha kolaydır. Bu nedenle, yerel bir briç klübü, liderlerini, sadece kulübün faaliyetleri konusundaki yetenek ve adanmışlığına bakarak değil, aynı zamanda üyelerin tercih ettiği başka ırksal ya da fiziksel karakteristiklere de bakarak tayin edebilir. Bu tür dışsal faktörlere geçit vermenin parasal kayıplara yol açtığı yerlerde ise bu durum pek ihtimâl dâhilînde değildir.

Oligarşinin Tunç Kanununun evrenselliğini görmek için sadece çevremize, etrafımızdaki her bir beşerî faaliyete veya örgüte—büyük veya küçük, siyasal, ekonomik, yardım amaçlı, ya da çevreci olsun fark etmez—bakmamız yeterlidir. Elli üyeli bir briç kulübünü ele alın, yasal formaliteler ne olursa olsun, şovu çekip çevirecek olan gerçekte yarım düzine kadar üyedir. Esasen Michels Tunç Kanunu'nu, 19. Yüzyıl sonlarında Avrupa'daki sözde eşitliğe ve işbölümünün lağvedilmesine kendilerini adamış Sosyal Demokrat partilerde hüküm süren katı, bürokratik ve oligarşik düzeni gözlemleyerek keşfetmiştir.[51] Sovyetler Birliği'nde eşitlik isteyen Yeni Sol'u tamamen gözünü boyayıp yanıltan şey, tam da bu açıkça gelir ve iktidar konusundaki donmuş eşitlik ve oligarşik yönetimdir. Hiç kimse Brejnev ya da Kosigin'e rağbet etmez.

Yeni Sol'un, kendi organizasyonları içinde seçkinlerin liderliğine son verme yönündeki beyhude gayretlerinin sebebi, eşitsizlik ve oligarşinin Tunç Kanu-

[51] Robert Michels, *Political Parties* (Glencoe, Ill.: Free Press, 1949). Ayrıca hükümette iktidarı elinde tutan azınlık bir "yönetici sınıf"ın kaçınılmazlığı konusunda şu parlak çalışmaya bakılabilir: Gaetano Mosca, *The Ruling Class* (New York: McGraw-Hill, 1939).

nundan kaçmaya yönelik eşitlikçi girişimidir. (Sık sık adından söz edilen Küba veya Çin'de iktidar seçkinlerinin ortadan kalktığına dair kesinlikle herhangi bir işaret yoktur.) Yeni Sol'da eşitlikçilik yönündeki erken dürtü, kendini "katılımcı demokrasi" kavramında göstermiştir. Teorinin dediğine göre, organizasyon üyelerinin elit bir liderlik seçmesi yerine, her bir kişi örgütün bütün karar alma sürecine eşit oranda katılabilmelidir. Bu arada, Sovyet Rusya ve Küba'daki devrimci rejimlerin erken dönemlerinde kitlelerin yüksek heyecanının kaynağı, muhtemelen bu her bireyin doğrudan ve yoğun katılım *hissi* idi. Söz konusu tutku, oligarşi kontrolü ele geçirip kitlesel katılım ölmeye başlayınca kaçınılmaz şekilde hızla ortadan kalkmıştır.

Sözde katılımcı demokratlar her ne kadar bizim toplumdaki bürokratik yönetime sert eleştiriler yöneltse de, bizzat kavramın kendisi, uygulamaya konduğunda, hızla Tunç Yasasına aykırı hâle gelmektedir. Bu bağlamda, katılımcı demokrasiye bel bağlayan herhangi bir organizasyonda oturumlar düzenleyen herkes, çabucak ortaya çıkan sıkıntı ve etkinsizliğin farkına varır. Çünkü her birey bütün kararlara eşit derecede katılmak durumundaysa, karar almaya harcanacak zaman neredeyse bitip tükenmek bilmeyecek, örgütün bu tür süreçleri katılımcıların bütün hayatı hâline gelecektir. Birçok Yeni Sol örgütün üyelerinin topluluklar hâlinde yaşaması ve bütün hayatlarını örgüte vakfetmelerinde—fiilen, hayatlarını örgütle birleştirmelerinde—ısrar etmeye başlamalarının bir sebebi budur. Çünkü şayet tam anlamıyla katılımcı demokrasi uygulamaya çalışacak olurlarsa, başka bir şey yapabilmeleri zordur. Ne var ki, kavramı kurtarma girişimine rağmen, kaçınılmaz devasa etkinsizlik ve altından kalkılmaz bıkkınlık, içlerinden kendini en fazla adamış olan dışında herkesin örgütü terk etmesine yol açacaktır. Kısaca, şayet işlese bile, katılımcı demokrasi yalnızca, takipçisi olmayan "liderler"den ibaret çok küçük topluluklarda işleyebilir.

Buradan şu sonuca varıyoruz: Başarılı olabilmek için, herhangi bir örgüt eninde sonunda uzmanlaşmış "profesyoneller"in, ya da örgütün gerektirdiği işlere kendini adamış ve bunun altından kalkabilecek bir azınlık grubun eline geçecektir. İlginçtir ki, eşitlikçi komünizm nihaî idealine bağlı olduğunu söylemesine rağmen, başarılı olabilmek için devrime de bir azınlığın, öncü bir adanmış "öncüler" grubunun liderlik etmesi gerektiğini Lenin de teslim etmiştir.

Dahası, son yıllarda Amerikan üniversitelerindeki öğrenci hareketleri üzerinde muazzam bir etki yapmış olan tuhaf eğitim teorisinin kaynağı, Yeni Sol'un yoğun eşitlikçi dürtüsüdür. "Eski moda" eğitim kavramının aksine, bu teorinin dediğine göre, öğretmen, öğrencilerinden herhangi birinden daha bilgili ***değildir***. O zaman, herkes "eşit" koşuldadır; kimse kimseden hiçbir şekilde daha iyi değildir. Herhangi bir disiplinde öğrencinin de dersin içeriği hakkında hocası kadar bilgili olduğunu ancak bir budala iddia edebileceği için, bu eşitlik iddiası ders içeriğinin lağvedilmesini isteyerek sürdürülebilir. Bu içerik, der Yeni Sol,

öğrenciyi "ilgilendirmez," bundan dolayı da eğitim sürecinin gerekli bir parçası değildir. Sınıf için gerekli kısım bir dizi hakikat, veya okuma parçaları ve temaları değil, öğrencinin düşüncelerinin açık uçlu, serbestçe akan bir tarzda tartışmaya katılmasıdır, çünkü öğrenciyi gerçekten ilgilendiren şey sadece kendi hissetikleridir. Tabii ders işleyiş yöntemi de, doğal olarak, dersi veren hocanın ders verdiği öğrencilerden daha fazla şey bildiğini ima ettiğinden, ders de bir kenara konmalıdır. Yeni Sol'un öne sürdüğü şey işte böyle bir karikatür "eğitim"dir.

Bu doktrinin akla getirdiği bir soru, Yeni Sol'un gerçekte hiçbir zaman cevaplamadığı bir soru, elbette ki, böyle bir durumda öğrenci daha en başta ***neden*** okula gelsin ki, sorusudur. Sözü edilen, kendi düşüncelerinden oluşan bu açık uçlu tartışmaları neden oturup evlerinde veya yakındaki bir pastanede yapamasınlar? Esasen, bu eğitim kuramına göre, okulun bu hâliyle belirli bir fonksiyonu yoktur; okul bu durumda fiilen, mahallenin şekerci dükkanı ***hâline gelmektedir***, hayatın kendisiyle de bu şekilde birleşmektedir. Peki o zaman, bir kez daha soralım, okula ne gerek var? Neden acaba, öğrenciler harç yatırsın, hocalar da vermedikleri bir hizmet için maaş alsınlar? Şayet herkes gerçekten eşitse, neden sadece hocalara ödeme yapılsın ki?

Her durumda, derslerde rasyonel içerikten çok kişisel düşünceler üzerinde vurgu yapmak bir kez daha eşitlikçi bir okulu temin eder; veya daha doğrusu, şimdiki hâliyle okul ortadan kalkar, ama "dersler" kesinlikle eşitlikçi olur, çünkü sadece "izlenimler" tartışılacaksa, o zaman elbette herkesin izlenimi öteki herkesinkine göre aşağı yukarı "eşit"tir. Akıl, zekâ ve başarıyı tam olarak sahneye davet ederseniz, işte o zaman eşitsizlik kötü ruhu çabucak çirkin başını doğrultacaktır.

O hâlde, şayet insanlar arasında yetenek ve ilgilerdeki doğal eşitsizlik seçkinlerin varlığını kaçınılmaz kılacaksa, tutulacak tek mantıklı yol, eşitlik rüyasından vazgeçip, liderlerin ve takipçilerinin evrensel anlamda gerekliliğini kabul etmektir. Liberteryenlerin, özgür toplum düşüncesine kendini adamış kişilerin görevi, özgürlüğe olan ihtiyaç gibi, doğrudan insan doğasından kaynaklanan elitler fikrine karşı çıkmak değildir. Liberteryenlerin amacı daha çok özgür bir toplum, her insanın kendini en iyi şekilde gerçekleştirme serbestisine sahip olduğu bir toplum kurmaktır. Böylesi bir özgür toplumda herkes sadece özgürlükte "eşit" olurken, öteki bütün konularda farklı ve eşitsiz olacaktır. Bu toplumda elitler de, öteki herkes gibi, erişebilecekleri en yüksek noktaya tırmanmakta serbest olacaklardır. Jeffersonyen terminolojiyi kullanırsak, her alanda şöhret olup liderliğe yükselecek "doğal aristokrasiler"i keşfedeceğiz. Önemli olan nokta, bu doğal aristokrasilerin yükselmesine imkân tanımaktır; yoksa "yapay aristokrasilere, zor kullanarak yönetenlere değil. Yapay aristokratlar, ***baskıcı*** oligarklar, kendi yoldaşlarının özgürlüklerine tecavüz ederek, onların özgürlüğünü tanımayarak iktidara yürüyenlerdir. Bunun aksine doğal aristokratlar yoldaşlarıyla özgürce ve ahenk içinde yaşarlar, şahsiyetlerini ve en esaslı yeteneklerini ya bir organizasyon içinde ya da tüketiciler için etkin biçimde bir şeyler üretmek suretiyle, vatandaşların

hizmetinde kullanarak yükselirler. Esasen baskıcı oligarklar, değişmez şekilde, öteki insanların yanısıra doğal elitleri de bastırmak suretiyle iktidara yürürler; iki liderlik türü birbirinin zıddıdır.

Farklı türden elitler arasında bu tür muhtemel bir çatışmaya ilişkin, varsayımsal bir örnek üzerinde duralım. Geniş bir grup insan gönüllü olarak profesyonel futbolla ilgileniyor, istekle müşteri olan bir kamuoyuna hizmetlerini satıyorlar. Tepeye hızla tırmananlar, oyuncular, antrenörler ve oyunu organize edenler içinde en iyilerin—en yetenekli ve adanmışların—doğal eliti. Burada özgür bir toplumda bir doğal elitin yükselişinin örneğini görüyoruz. Derken, devleti kontrolünde tutan iktidar seçkinleri ne hikmetse bütün profesyonel sporların, bu arada özellikle futbolun kötü olduğuna karar veriyor. Ardından hükümet bir kararname yayımlayarak profesyonel futbolu yasadışı ilân ediyor ve kitlesel katılım sporunun bir alternatifi olarak herkesin bir yerel jimnastik klübüne katılmasını emrediyor. Burada devletin yöneticileri açıkça, bir gönüllü ya da doğal seçkinler grubunu (ve de öteki herkesi) bastırmak için cebir kullanan bir baskıcı oligark, bir "yapay elit" konumundadır.

Özgürlük, bireysellik, kıskançlık, ve de baskıcı ve doğal seçkinler zıtlığını hiç kimse H.L. Mencken kadar veciz bir şekilde veya daha büyük bir coşkuyla ortaya koymuş değildir:

> Devlet denen şey, özü itibariyle, üstün insana karşı bir komplodur: Devletin dainî bir amacı onu baskı altında tutmak ve kösteklemektir. Şayet örgütlenişi itibariyle aristokratik ise, sadece yasalara göre üstün tutulan insanı, fiilen üstün olana karşı koruma peşindedir; şayet demokratik ise, her bakımdan daha aşağı durumda olanı her ikisine karşı koruma derdindedir. Başlıca işlevlerinden biri insanları cebren sürü hâline getirmek, onları mümkün olduğu kadar birbirine benzetmek, mümkün olduğunca birbirlerine bağımlı hâline getirmek; insanlar arasında orijinal olanı arayıp bulup ona karşı mücadele etmektir. Orijinal bir fikirde devletin tek görebildiği şey, potansiyel değişim, dolayısıyla kendi imtiyazlarının işgalidir. Herhangi bir devlet için en tehlikeli insan, mevcut hurafelere ve tabulara aldırmadan kendi başının çaresine bakabilendir.[52]

Benzer şekilde, liberteryen yazar Albert Jay Nock Sol ile Sağ arasındaki siyasî çatışmalarda şunu görmüştür:

> Basitçe, biri kalabalık ve yoksul, diğeri ise küçük ve zengin iki grup kitle insanı arasında bir cebelleşmedir. ... İtişip kakışmanın amacı, devlet aygıtının kontrolünün getireceği maddî kazançlardır. Serveti üretmektense, üretenlerin elindekine elkoymak daha kolaydır. Devlet servete elkoyma işini hukukîleştirilmiş imtiyaz hâline getirdiği sürece de, bu imtiyaz uğruna girişilen söz konusu didişme sürecektir.[53]

---

[52] H.L. Mencken, *A Mencken Chrestomathy* (New York: Alfred A. Knopf, 1949), s. 145.

[53] Albert Jay Nock, *Memoirs of a Superfluous Man* (New York: Harper, 1943), s. 121.

Helmut Schoeck'in *Kıskançlık* adlı eseri, sosyalizme ve benzer öğretilere yönelik modern eşitlikçi dürtünün, farklı olan ve eşit olmayanı kıskanmanın pezevenkçe bir ifadesi olduğuna ilişkin güçlü bir temel sunmaktadır. Ancak eşitlikçilik yoluyla kıskançlığı ortadan kaldırmaya dair sosyalist girişimin asla başarı şansı yoktur. Çünkü görünüşler, yetenekler, sağlık, iyi ya da kötü talih gibi kişisel farklılıklar daima olacak; hiçbir eşitlikçi program, ne kadar titiz olursa olsun, bunları ortadan kaldıramayacak; bunlar var oldukça da kıskançlık, ağlarını örmeye devam edecektir.

Derkenar

Bu makale yazıldıktan sonra (1971) aradan geçen yirmi yıllık dönemde, analiz ettiğim başlıca toplumsal trendler daha da hızlanmıştır, hem de geometrik bir hızla. Yugoslavya'da başlamış olan sosyalizm ve merkezî planlamadan kaçış süreci Doğu Avrupa'daki bütün bir "sosyalist blok" üzerinde sersemletici biçimde başarılı olmuş, artık özelleştirme ve serbest piyasa ekonomisi fikrine en azından söylem düzeyinde bir bağlılık doğmuştur. Giderek daha fazla olarak Marksizm, [içinde yaşadıkları] kapitalist ekonomiler üzerine birer parazit gibi yerleşmiş Amerika Birleşik Devletleri ve Batı Avrupalı akademisyenlerle sınırlı hâle gelmiştir. Ancak akademsiyenler arasında bile, sosyalist merkezî planlamanın etkinlik ve üstünlüğü konusunda böbürlendikleri 1930'lu ve 1940'lı yıllardaki muzaffer Marksizm havasından neredeyse eser kalmamıştır. Bunun yerine, en sadık Marksistler bile artık, devletin sınırlandırdığı bir tarzda da olsa, bir tür "piyasa"nın gereğinden söz etmektedirler.

Yeni Eşitsizlik ve "Baskı" Alanları

Ancak bu demek değildir ki eşitlikçilik kavgası sona ermiştir. Durum hiç de öyle değildir. Aksine, 1960'ların sonları ve 1970'lerin başlarında Yeni Sol'un şiddete geri dönme saçmalığı nedeniyle gözden düşmesinden sonra, liberal ağabeylerinin tavsiyesine uymuş ve eşitlikçilik "sisteme katılmıştır." Yeni Solcular Gramsci tarzı başarılı bir "kurumlardan geçen uzun yürüyüş" tutturmuşlar, avukatlar ve özellikle de beşerî bilimler, felsefe ve "yumuşak" sosyal bilimlerde akademisyen olmak suretiyle kültürümüz üzerinde hegemonya kurmayı başarmışlardır. Iktisadî cephede tam anlamıyla yenilip bozguna uğramış görünce (1930'ların Eski Sol'unun aksine Marksist iktisat ve emek değer kuramı asla Yeni Sol'un esas dayanağı olmamıştır), Sol, eşitlikçiliğin sözde yüksek ahlâkî zeminine dönmüştür. Böyle yaptıkça da, eski moda ekonomik eşitlikçiliğe vurgu yapmaktan giderek uzaklaşmış, bunun yerine beşerî çeşitliliğin geniş yüzlerinin ortadan kal-

dırılmasına yönelmiştir. Eski eşitlikçilik gelir ve servetin eşitlenmesine vurgu yapardı; ancak, Helmut Schoeck'in zekice fark ettiği gibi, argümanlarının mantığı, "hakkaniyet" adına, insanî çeşitliliğin bütün yüzlerini, bundan dolayı da, bazı insanların başkaları üzerindeki açık veya örtük üstünlüğünü ortadan kaldırmaktı. Kısacası, başkalarının üstünlüğünü kıskanmak kurumsal hâle getirilecek ve bu tür kıskançlığın bütün mümkün kaynaklarının kökü kurutulacaktı.

Kıskançlık konusundaki kitabında Helmut Schoeck İngiliz yazar L.P. Hartley'in yazmış olduğu son derece ürpertici bir romanı analiz etmektedir. *Yüzsel Adâlet* adlı, 1960 yılında yayımlanmış çalışmasında Hartley, II. Dünya Savaşından sonra İngiliz toplumunda gördüğü bir tutumu mantıksal sonuçlarına irca etmek suretiyle, III. Dünya Savaşından sonra "adâlet büyük mesafeler kat etmişti" diyerek söze girer. Iktisadî adâlet, sosyal adâlet, ve öteki adâlet biçimleri başarılmıştı, ancak hayatın hâlâ fethedilmesi gereken alanları vardı. Özellikle, yüzsel adâlet henüz başarılmış değildi, çünkü güzel kızların çirkinler üzerinde haksız bir avantajları vardı. Bundan dolayı, Yüz Eşitliği Bakanlığı'nın talimatıyla, bütün alfa (güzel) kızlar ve bütün gama (çirkin) kızlar "(Yüz) Eşitleme Merkezi"nde, beta (iyi kötü idare eder) yüzlere kavuşturulmak üzere operasyon geçirmeye zorlanıyorlardı.[1]

Tesadüfen, 1961'de, Kurt Vonnegut eşitlikçi toplumu kapsamlı bir şekilde tasvir eden, Hartley'inkinden daha esaslı, etkileyici ve hatta daha da keskin hiciv içeren bir kısa hikâye yayımladı. Vonnegut'un "Harrison Bergeron" karakteri söze şöyle başlar:

> Yıl 2081'di, ve sonunda herkes eşitti. Yalnızca Tanrı ve kanun önünde eşit değildiler; akla gelecek her bakımdan eşittiler artık. Hiç kimse hiç kimseden daha zeki değildi. Hiç kimse hiç kimseden daha yakışıklı değildi. Hiç kimse kimseden daha güçlü veya daha hızlı değildi. Bütün bu eşitlik, Anayasa'nın 211., 212., ve 213. Tadilatları sayesinde, ve de Birleşik Devletler Engellileştirme Karargâhı'na bağlı ajanların bitmek tükenmek bilmez biçimde tetikte oluşları sayesinde mümkün olmuştu.

"Engellileştirme" kısmen şu şekilde cereyan ediyordu.

> Hazel harika bir ortalama zekâya sahipti, bu da kısa patlamalar dışında hiçbir şey hakkında düşünemediği anlamına geliyordu. George ise, normalin hayli üzerinde zekâya sahip olmakla birlikte, kulağında küçük bir zihinsel engelli radyosu takılıydı. Kanun gereği onu daima takmak zorundaydı. Radyo bir resmî vericiye ayarlıydı. Aşağı yukarı her yirmi dakikada bir bu verici, George gibi insanların beyinlerinin haksız avanajını kullanmasını önlemek için keskin bir cızırtı gönderiyordu.[2]

---

[1] Bkz. Helmut Schoeck, *Envy: A Theory of Social Behavior* (New York: Harcourt, Brace and World, 1970), ss. 149–55. Schoeck'un çalışması ilk olarak 1966'da *Der Neid* başlığı altında Almanca basılmış, İngilizce tercümesi ilk defa 1969'da yayımlanmıştır.

[2] Kurt Vonnegut, Jr., "Harrison Bergeron" (1961), içinde *Welcome to the Monkey House* (New York: Dell, 1970), s. 7.

Bu insanlar görünürde abartılı söz konusu Orwellyen ürpertici hikâyeleri yazdıktan sonraki onyıllarda iktisadî olmayan eşitsizlikler üzerinde bu türden eşitlikçi vurgular yaygınlaşmıştır. Akademik ve edebi çevrelerde "Siyaseten Doğruluk" ["Political Correctness"] giderek daha sert biçimde dayatılmaktadır; siyaseten doğru olmanın anahtarı ise asla ve kat'a, hiçbir zaman hiçbir alanda, bir farklılık veya üstünlük konusunda bir yargıda bulunmamaktır. Bu bağlamda, Smith Koleji'nin* Öğrenci İşleri Dairesi'nin dağıttığı bir broşürde insanlar hakkında yargıda bulunmanın yarattığı öne sürülen on farklı "baskı"dan söz edilmektedir. Listede şunlar vardır: "heteroseksizm," ki heteroseksüel dışı yönelimleri olanlar üzerindeki "baskı" olarak tanımlanmakta, "onların varlığının tanınmamasını" da içermektedir; "-ebilirlik" ["ableism"], ki "geçici olarak sağlam" olanlar tarafından, (şimdiki kadar aydınlanmamış eski dönemlerde "sakat" veya "engelli" denen) "farklı şekilde -ebilir" olanlar üzerinde kurulan baskı olarak tanımlanmaktadır. İki ürpertici hikâye yazarımız açısından özellikle ilgili olan baskı türlerinden biri "büyümüşlük" ["ageism"] olup, gençler ve yaşlılar üzerinde genç görünümlü orta yaşlı yetişkinlerce yapılan baskı; diğeri ise "görünüşçülük" ["lookism" (veya "looksism")], yani "güzellik-çekicilik standardı inşası"dır. "Baskı"nın sadece çekici olmayanlara karşı bir tür ayrımcılık yapmayı değil, aynı zamanda farklılığı fark etmeyi de içermesi gerekmektedir. Belki de son zamanlarda yaratılan en ürpertici kategori "mantıkçılık" ["logism"] ya da "mantık-merkezlilik," yani bilgili ve meramını rahatça dile getirebilir olmanın yarattığı baskıdır. New Jersey eyalet yönetiminin sponsorluğunda üniversite kampüslerinde dağıtılan bir dizi "feminist burs kılavuzu" *bizatihi* bilgiye ve bilimsel araştırmaya, erkil bir "doğaya tecavüz" olarak saldırmaktadır. Suçlama aynen şudur: "Akıl erkildi. Doğa ise dişil. Bilgi bir saldırganlık eylemi sonucu yaratılmıştır: pasif bir doğa incelemeye tâbi tutulmuş, elbisesinden soyulmuş, içine girilmiş, ve, insan tarafından sırlarını ifşa etmeye zorlanmıştır."[3]

Tabii bu arada "baskı," akla gelebilecek her alanda muhtemel bir üstünlüğün—dolayısıyla da, bir kıskançlık sebebinin—bizzat varlığını sorgulayacak kadar geniş şekilde tanımlanmaktadır. Hâkim edebi yapıçözümcülük [deconstructionism] teorisi hararetle bir edebi "metnin" diğerine üstünlüğü yargısına varmamızı sağlayacak bir standardın olamayacağını ileri sürmektedir. Geçenlerde yapılan bir konferansta, bir siyaset bilimci profesör Czeslaw Milosz'un *The Captive Mind* [Tutsak Akıl] kitabından, isabetle "klâsik" diye söz edince, bir bayan profesör kalkıp klâsik sözcüğünün kendisini "mazlum hissetmesine neden olduğunu" söyledi.[4] Bunun açıkça ima ettiği şey, bir başkasının üstün ürününe herhangi

* ABD'de yüksek lisans programı olmayıp yalnızca lisans eğitimi veren üniversitelere "kolej" denmektedir; Türkiye'deki orta-lise düzeyindeki kolejlerle karıştırılmamalıdır. (ç.n.)

[3] John Taylor, "Are You Politically Correct?" *New York* (Ocak 21, 1991): 38. Ayrıca bkz. aynı eser, ss. 32–40; "Taking Offense," *Newsweek* (24 Aralık 1990): 48–54.

[4] *Newsweek* (24 Aralık 1990): 53.

bir gönderme yapmanın sıradan insanlar arasında gücenme ve kıskançlığa yol açabileceği, bundan dolayı bu gibi "baskı altına alma hislerine" duyarlılığın bilim adamlığı ve eleştirinin odak noktası olması gerektiğidir.

Akademya ve öteki araştırma kuruluşlarının asıl varlık nedeni, her zaman, engellenmemiş bir hakikat arayışı olagelmiştir. Bu ideale bugün artık meydan okunmakta, yerine siyaseten doğru olanın "hassas" hislerine duyarlılık konmaktadır. Hakikat yerine subjektif hislere yapılan bu vurgu Berkeley'li seçkin antropolog Vincent Sarich'in savunduğu öğretiye duyulan öfkede açıkça kendini göstermektedir. Sarich'in başarıda ırksal farklılıkların genetik etkileri üzerindeki incelemesi, aynı fakülteden bir başka öğretim üyesi tarafından "sınıftaki siyahî öğrencilerin izzetinefislerini tahrip etme girişimi" olarak kınanmıştır."[5]

Grup Kotaları

Gerçekten de, bu makale yazıldığından beri ortaya çıkan bir radikal değişim, her bireyi eşitlemeye hevesli eski tarz eşitlikçiliğin, giderek daha hızlı biçimde, resmen "baskı altında" olarak tanınmış gruplar adına 'grup eşitlikçiliği'ne dönüşmesi olmuştur. İstihdamda, pozisyonlarda, ve genel olrak statülerde, baskı altındaki gruplara dolgun ücretli veya prestijli pozisyonlardan belirli kotalar dâhilinde pay verilmesi gerekmektedir. (Hendek kazıcılar arasında kotayla temsilden kimse rahatsız olmuşa benzememektedir.) Bu trendi ilk olarak, elinizdeki makaleden bir yıl sonra yazılmış bir makalede, Eşitlikçi İdeolojinin Doğası ve Sonuçları konusunda yapılan bir sempozyumda fark etmiştim. Orada, 1972 yılı Demokrat Parti Kongresi'nde McGovern hareketinin ısrarla talep ettiği belirli grupların kotalarla temsiline şiddetle karşı çıkmıştım. Bu muzaffer Demokratlar, kadınlar, gençler, siyahlar ve Meksika kökenlilerin daha önceki kongrelerde delege sayısı olarak temsil ettikleri nüfusun oransal olarak altına düştüklerinde ısrar etmişlerdi. Bu durum Demokrat Parti tarafından düzeltilmeli, parti üyelerinin tercihleri hiçe sayılarak bu sözde mazlum grupların kotalarla temsili sağlanmalıydı. Özellikle geçmişte 18-25 yaş grubundaki gençlerin büyük ölçüde "eksik temsil" edildiklerini iddia etmenin aptalca olduğunu kaydederek, şimdilerde "siyaseten uygunsuz" olarak nitelenen bir ***reductio ad absurdum**** yaparak, beş yaşındaki "erkekler ve kadınların" utanç verici ve daimî surette yapılagelen eksik temsillerine derhal son verilmesini önermiştim.[6]

Buna ilâveten, söz konusu kongreden sadece iki yıl önce, başka bir kota çağrısını Sol-liberaller uygun şekilde küçümsemiş ve alaya alımışlardır. Başkan Nixon'ın

[5] Paul Selvin, "The Raging Bull of Berkeley," *Science* 251 (Ocak 25, 1991): 369.

* ***Reductio ad absurdum***: Bir önermenin, sonuçlarının saçma olduğunu göstermek suretiyle çürütülmesi; veya aksini iddia etmenin bir çelişki olacağını göstererek, bir önermenin kanıtlanması. (ç.n.)

[6] Murray Rothbard, "Egalitarianism as a Revolt Against Nature," [Doğaya Karşı İsyan Olarak Eşitlikçilik] (bu çalışmanın 1. bölümü. ç.n.).

başarısız Yüksek Mahkeme üyesi adaylarından biri "sıradan biri" olarak alaya alınınca, Senatör Roman Hruska (Cumhuriyetçi Parti, Nebraska), Amerika'nın sıradan vatandaşlarının en yüksek Mahkeme'de "temsili" neden hak etmediklerine hayret ettiğini söylemiştir. Liberal eleştirmenler alaycı bir şekilde senatörü özel ricada bulunmakla suçlamışlardır. "Mantıkçılık"ı hor görenlere karşı yöneltilen tamı tamına aynı suçlama da, kamuoyundan aynı tür eleştiriler alabilirdi. Ancak zamanlar da, siyaseten doğruluk standartları da değişmiştir.

Bizzat kendisinin bir komedi olduğu anlaşılan ve bu tür esef verici sonuçlar doğuran bir hareketi taşlamak veya onunla alay etmek, gerçekten de zordur. Nitekim, iki tanınmış Amerikalı tarihçi, Bernard Bailyn ve Stephan Thernstrom, birkaç öğrencinin yönelttiği saçma "ırkçılık" suçlamaları yüzünden, Amerika ve ırk ilişkileri tarihi konusunda Harvard'da verdikleri dersi bırakmaya zorlanmışlardır; adı geçen herkesin son derece ciddîye aldığı suçlamalardır bunlar. Özellikle dikkati çeken biri, Bailyn'in sömürge döneminde ırk ilişkileri konusunda verdiği derse yöneltilen suçlamadır. Öğrencinin Bailyn'e yönelik "şikâyet"i, hocanın güneyli bir büyük çiftlik sahibinin günlüğünden okurken, bir kölenin günlüğüne "eşit zaman" ayırmamasıdır. Şikâyetçilere göre bu uygulama açıkça bir "köleliğin gizli savnusu"dur. Bailyn yana yakıla, suçlama konusu yapılan derste, o dönemde köleler tarafından kaleme alınmış bir günlük, jurnal, veya mektup olmadığını izah etmiştir. Oysa öğrencilere göre, Bailyn açıkça sorunu anlamıyordu: "Kölelere eşit temsil hakkı vermek imkânsız olduğu için, Bailyn çiftlik sahibinin günlüğünü de hepten bir kenara bırakmalıydı."[7]

"Mazlumlar" adına grup kotalarının (ki buna halkla ilişkiler açısından kulağa hoş gelen bir tabirle "kayırmacı eylem" ["affirmative action"] deniyor) sözcüleri genel olarak bir kota sistemini savunmanın en son akıllarına gelecek şey olduğu iddiasındadırlar. Bütün istedikleri öne çıkarılan grupların temsilini artırmak için müspet bir eylem yapılması imiş. Ya bilerek ikiyüzlü davanıyorlar, ya da basit bir aritmetiği anlamaktan acizler. Eğer Mazlum Grup X'in "temsili" diyelim ki yüzde 8'den yüzde 20'ye çıkarılacaksa, o zaman başka *bazı* grupların veya grup kombinasyonlarının temsili yüzde 12 azaltılacak demektir. Gizli, veya bazen o kadar da gizli olmayan ajanda, elbette, azalmanın, kaderlerine razı olması gereken etiketlenmiş Zalim Grupların kotalarında olması gerektiğidir.

"Mazlum" Kimdir?

Bu grup eşitlikçiliği rejiminde, bir insanın zalimler arasında değil de mazlumlar arasında yer alması son derece önemli hâle gelmektedir. O hâlde mazlumlar kimlerdir? Bunu belirlemek zordur, zira her gün yeni mazlum grupları keşfedilmektedir. İnsan neredeyse, tek bir "mazlum sınıf"ın—protelerya—bir veya en fazla birkaç tane de zalimler sınıfının—kapitalistler veya burjuvazi, artı bazen "feodal

[7] Taylor, "Are You Politically Correct?" s. 33.

toprak ağaları" ya da belki *küçük burjuvazi*—olduğu o eski güzel klâsik Marksizm günlerini özlüyor. Oysa şimdi, mazlumların ve dolayısıyla, toplum ve devlet tarafından özel ayrıcalıklı muamele görenlerin sayısı katlandıkça, ve de zalimlerin safları seyreldikçe, gelir ve servet eşitlikçiliği sorunu yeniden gündeme gelmekte, yeniden katlanmaktadır. Sürekli safları seyrekleşen bir baskıcılar grubuna karşı, bunların omzundaki parazitler yükünü oluşturan gruplar sayıca ve çeşitçe artmaktadır. Açıkçası herkes için baskıcıları terk edip baskı altındakilere katılmaya değerdir, bundan dolayı da, bu işlevsiz ideoloji serpilmeye devam ettiği sürece, baskı grupları giderek daha fazla buna yönelecektir.

Daha özelde, 'Resmen Baskı Altında' etiketine sahip olmayı başarmak insanı—para, statü ve prestij açısından—bitip tükenmek bilmez bir kazanç kapısına kavuşturmaktadır; kazancın kaynağı, bahtsız zalimlerdir, hayat boyu kendilerini suçlu hissetmeye zorlanan, hatta sonu gelmez kazanç akımını sürdürüp genişletmeye zorlanan baskıcılar. Mazlum statüsü kazanmanın epey bir baskı ve organizasyon gerektirmesi şaşırtıcı değildir. Joseph Sobran'ın nükteli bir şekilde ortaya koyduğu gibi: "kurban olmak için epey torpilli olmak lazım." Eninde sonunda, trendler böyle devam ederse sonuç, hem parazitin hem de onu sırtında taşıyanın beraberce ölümü, gelişip serpilen bir ekonomi veya uygarlığın da sonu olacaktır.

Toplumda muhakkak ki sonsuz sayıda grup ya da "sınıf" vardır: adı Smith olan insanlar sınıfı, boyu 1.80'den uzun erkekler sınıfı, başı kel insanlar sınıfı, vb. Acaba bu gruplardan hangisi "mazlumlar" grubuna girebilir? Kimbilir? Yeni bir mazlum grup icat etmek kolaydır. Örneğin öyle bir çalışma yapabilirim ki, adı "Doe" olan insanlar grubunun ortalama gelir, servet ve statüsünün öteki isimlerden daha düşük olduğunu gösterebilirim. Ardından da şöyle bir hipotez ileri sürebilirim: Doe adındaki insanlara karşı ayrımcılık yapılmaktadır, çünkü "John Doe" ve "Jane Doe" isimleri yüzsüz anonimlik ile irtibatlı "damgası yemektedirler." Alın size, kısa yoldan omuzlarına yük binmiş zalimlerin saflarını terk edip mazlumların mutlu saflarına katılan bir grup daha.

Siyaset teorisyeni bir arkadaşım hiciv tarzında şöyle bir Mazlum Grup ortaya atabileceğini söyledi: Uzun Boyculuktan Muzdarip Kısa İnsanlar. Ona yirmi yıl kadar önce bunun ciddî biçimde öngörüldüğünü söyledim, bu da bir kere daha mevcut ideolojinin alaya alınmasının imkânsızlığını gösteriyor. Yaklaşık yirmi yıl önce, elinizdekinden kısa süre sonra yazdığım bir makalede, Case-Western Reserve üniversitesinden sosyolog Prof. Saul D. Feldman'ın, ki kendisi kısa boylu bir mümtaz şahsiyettir, uzun boyluların kısa boylular üzerindeki asırlık baskısının yükünü taşıma işini sonunda bilimin sırtına yıkmayı başarmış olduğuna dikkati çekmiştim. Feldman son yıllarda University of Pittsburgh'dan mezun olan öğrencilerden boyu 1.85 ve üzerinde olanların, 1.80'in altında olanlardan ortalama yüzde 12.4 oranında daha yüksek bir maaşla işe girdiklerini belirtmektedir. Eastern Michigan Üniversitesi'nden bir pazarlama profesörü de eleman işe almakla

görevli 140 kişiye, satış elemanı pozisyonu için aynı nitelikleri taşıyan iki farazi müracaat sahibinden hangisini tercih edeceklerini sormuştur. Varsayımsal satış elemanlarından biri 1.82, diğeri ise 1.62 boyundadır. İşverenler bu soruyu şu şekilde cevaplamışlardır: yüzde 27'si siyaseten doğru olan, 'fark etmez' cevabını verirken; yüzde biri kısa boylu olanı; en az yüzde 72'si ise uzun boylu olanı işe alacağını söylemiştir.

Uzunların kısa boylular üzerindeki bu gayet açık baskısına ilâve olarak Feldman, kadınların da dile düşmüş bir şekilde uzun erkekleri kısalara tercih ettiklerine işaret etmektedir. Şuna da işaret edebilirdi ki, Alan Ladd Hollywood'un nüfuzlu bağnazları tarafından yapılan filmlerde sadece gizli bir kutunun üzerinde dikilerek Romantik rollerde oynayabilirdi; hatta büyük karakter oyuncusu Sydney Greenstreet oynarken de yere yakın yerleştirilmiş bir kameradan, kendisini olduğundan çok daha uzun gösterecek şekilde aşağıdan yukarı doğru çekim yapılırdı. (Hollywood stüdyo yöneticilerinin kendileri genel olarak kısa boyluydular, ancak uzuna meyleden kültüre boyun eğerek kendi kısa yoldaşlarına ihanet ediyorlardı.) Feldman aynı zamanda, şu tür deyimlerde olduğu gibi dilimize hâkim olan kısa aleyhtarı önyargılara da isabetle işaret etmektedir:* dargörüşlü [short-sighted], bozuk parasız [shortchanged], kısa devreli [short-circuited], ve meteliksiz kalmak [short in cash]." Feldman şunu da ekler: başkanlığa oynayan iki önde gelen parti adayından, hemen her zaman daha uzun olanı seçilmiştir.[8]

Makalemde kısa üzerinde baskıyı sona erdirmek için bir kısa kurtuluş hareketi çağrısında bile bulundum, ve sordum: kısa şirket liderleri nerede, kısa bankacılar, kısa senatörler ve başkanlar?[9],[10] Kısa kibir istedim, kısa enstitüler, kısa tarih dersleri, her yere kısa kotalar, ve de kısaların genetik veya kültürel olarak daha aşağı olduğu yolundaki uzuncu kültürümüzün asırlık propagandasını içselleştirmeye

* İngilizce'de "kısa" anlamına gelen "short" sözcüğünden türetilen sıfat ya da deyimler olduğu, Türkçe'de birebir karşılıkları da olmadığı için orijinalleri yanlarında verilmiştir. (ç.n.)

[8] Feldman'ın eli, 1988'deki kampanyadan sonra yazmış olsaydı daha güçlü olurdu; sadece Bush, Dukakis'ten [Baba Bush'un başkanlık yarışındaki, Yunan asıllı rakibi—ç.n.] çok uzun değildi, aynı zamanda Temsilci Charles Wilson (Demokrat, Texas) bölgesinin en büyük boy ayrımcısı bağnazlığını dile getirmekten de çekinmedi: "Hiçbir Yunan cücesi Doğu Teksas'ı taşıyamaz" dedi, organize gruplarca protestolara ve yürüyüşlere sebep olmadan. Feldman'ın çalışması konusunda, bkz. Arthur J. Snider, "Society Favors Tall Men: Proof," New York *Post* (19 Şubat 1972). Bütün bunlar hakkında, bkz. Murray N. Rothbard, "Short People, Arise!" *The Libertarian Forum* 4 (Nisan 1972): 8.

[9] Savunma Bakanı hakkında ifade verirken Senatör John Tower'a reva görülen zalimane muamelenin boyunun kısa oluşuyla bir ilgisinin olup olmadığını araştırmak öğretici olabilirdi.

[10] Amerikan tarihçileri için muhtemel bir proje: geç 19. Yüzyıl'ın büyük işadamlarının çoğu (örneğin, Jay Gould ve John D. Rockefeller, Sr.) oldukça kısa boyluydu. Nasıl bir süreç sonunda uzun adamlar şirketler dünyasında sessizce iktidarı ele geçirdiler?

dur diyecek kısalar istedim. (Napolyon'a baksanıza!) Kısa boylular, ayağa kalkın! Kaybedecek bir şeyiniz yok, asansör kılıklı uzun topuklu ayakkabılarınızdan başka. Makaleyi noktalarken uzunlara bizim anti-uzun *olmadığımız* teminatı verdim, hareketimizde ilerici, suçluluk duygusu içindeki uzunlara kısa boylu sempatizanı ve yardımcılarımız olarak kapımızın açık olduğunu söyledim. Şayet zamanında benim bu şahsî bilinçliliğim yeterince yankı bulmuş olsaydı, elbette ki, sayılmaz milyon yıldan beri süren uzun tiranlığından dolayı uzunların kısalara tazminat ödemelerini de talep edebilirdim.

Romantikler ve İlkelcilik

Mazlumlar meselesini bir kenara bırakırsak, Romantikler hakkında benim kişisel görüşüm, yirmi yıl önce açıkça hoşnutsuz iken, bugün çok daha hasmanedir. Çünkü, Leszek Kolakowski gibi kaynaklardan ve de özellikle M.H. Abrams gibi büyük edebi eleştirmenden, Romantiklerin, Hegelcilerin, ve Marksizmin "yeniden özümseme [reabsorption] teolojisi denen şeye bağlılıklarını öğrenmiş bulunuyorum. Bu görüş 3. Yüzyıl Mısırlı Platonist, Plotinus'tan gelip, Hıristiyan Platonizmine sızmış, ondan sonra da Batı düşüncesinde heretik ve mistik bir gizli görüş hâlini almıştır. Kısaca, bu düşünürler Yaratılışı Tanrı'nın iyiliğinin son derece cömert harika bir tezahürü olarak değil, esas itibariyle Tanrı, İnsan ve Doğa'nın kolektif varlıklarının yaratılış öncesindeki kutsal birliğini sona erdiren, İnsan'da trajik ve kaçınılmaz bir "yabancılaşma" meydana getiren kötü bir eylem olarak görmüşlerdir. Ancak, yaratılış, Tanrı'nın kusurlarının doğal sonucu, bir anlamda telafî edilebilir bir şeydir: tarih, yaratılış-öncesinin kendi zıddını—mevcut dünyayı—doğurduğu kaçınılmaz "diyalektik" bir süreçtir. Ancak eninde sonunda tarih söz konusu üç kolektif varlığın ilâhî bir "yeniden özümsenmesi" ile sona ermeye mahkûmdur; Tanrı ile insanda çok daha yüksek bir gelişme düzeyinde olmak üzere. Bu görüşün, öteki sorunlara ek olarak, ortodoks Hıristiyanlıkla arasındaki zıtlık açık olmalıdır. Hıristiyanlıkta, insan teki Tanrı'nın kendi suretinde yaratılmıştır ve her bir insanın kurtuluşu son derece önemlidir, metafiziksel yabancılaşmadan sözde hayırsever yeniden özümsemeci kaçış yalnızca tarihin sonunda ve yalnızca kolektif tür insan için gerçekleşir, her birey ortadan kaybolarak organizma türüne dönüşür.[11]

[11] Bkz. Leszek Kolakowski, *Main Currents of Marxism*, vol. 1, *The Founders* (Oxford: Oxford University Press, 1981), ss. 9–39; aynı yazar, *Natural Supernaturalism: Tradition and Revolution in Romantic Literature* (New York: Norton, 1971); M.H. Abrams, "Apocalypse: Theme and Variations" içinde: C.A. Patrides and Joseph Wittreich, eds., *The Apocalypse in English Renaissance Thought and Literature* (Ithaca, N.Y.: Cornell University Press, 1984), ss. 342–68; Ernest L. Tuveson, "The Millenarian Structure of *The Communist Manifesto*," içinde: Aynı eser, ss. 323–41; ve Murray N. Rothbard, "Karl Marx: Communist as Religious Eschatologist," *The Review of Austrian Economics* 4 (1990): 123–79.

Primitivizm konusunda, daha sonra yapılan antropolojik araştırmalar, bu makalede ileri sürülen, ilkel kabileler ve genel olarak modern öncesi kültürlere damgasını vuran şeyin—Engels ve Polanyi'nin öne sürdüğünün aksine—komünizm değil, özel mülkiyet hakları, piyasalar ve parayla mübadele olduğu görüşünü güçlendirmiştir. Ekonomist Bruce Benson'un çalışmaları özellikle bu noktayı günışığına çıkarmıştır.[12]

İşbölümü

Bu makaleyi yazdığımdan beri, işbölümü konusunda Adam Smith'in katkılarının önemine fazlaca ağırlık verdiğimi fark ettim. Buna karşılık, kendime de şaşırtıcı gelmek üzere, Ludwig von Mises'in katkılarını yeterince takdir etmemişim.

Milletlerin Zenginliği'nde işbölümü ve uzmanlaşma üzerindeki muazzam vurguya rağmen, Smith'in tartışmasının büyük bölümü yanlış yerde ve yanıltıcı durmaktadır. Her şeyden önce, (meşhur topluiğne fabrikası örneğinde) bir fabrika *içinde* işbölümüne gereğinden fazla önem vermiş, ama çok daha önemli olan, çeşitli sanayiler ve meslekler arasındaki işbölümüne pek değinmemiştir. İkincisi, *Milletlerin Zenginliği*'nde 1. Kitap ile 5. Kitap arasında o muzır çelişki söz konusudur. 1. Kitap'ta, işbölümü medenîyetin ve ekonomik büyümenin müsebbibi olarak selamlanmakta, nüfusun açıkgözlük ve zekâsını genişletici işlevi de övülmektedir. Oysa 5. Kitap'ta işbölümü aynı nüfusun entelektüel ve ahlâkî yozlaşmasına, "entelektüel, toplumsal ve savaşçı erdemlerini kaybetmesine" yol açtığından dolayı ayıplanmaktadır. İşbölümü hakkındaki bu şikâyetler ve Smith'in yakın arkadaşı Adam Ferguson'daki benzer temalar, Marx ve sonra gelen sosyalist yazarlardaki "yabancılaşma" hakkındaki yakınmaları üzerinde çok etkili olmuştur.[13]

Ama daha da önemlisi Smith'in, Jean Buridan ve Skolastiklerden beri süregelen, iki tarafın her zaman, taraflardan her birinin bu işlemden kazançlı çıkacağı beklentisiyle mübadeleye giriştiklerine vurgu yapma geleneğini terk etmesidir. İnsanın bilinçli kararının sonucu olarak uzmanlaşma ve mübadele üzerindeki bu vurgunun aksine, Smith dikkati karşılıklı menfaatten, sözde irrasyonel ve doğuştan gelen bir "takas, değiş-tokuş, ve mübadele"ye kaydırmıştır, sanki insanoğlu kendi seçtiği amacın dışındaki dışsal güçlerce belirlenen yaban faresiymiş gibi. Edwin Cannan'ın çok önceden işaret ettiği gibi, Smith bu yola girmiştir, çünkü

[12] Bruce L. Benson, "Enforcement of Private Property Rights in Primitive Societies: Law Without Government," *Journal of Libertarian Studies* 9 (Kış, 1989): 1–26; ve *The Enterprise of Law: Justice Without the State* (San Francisco: Pacific Research Institute for Public Policy, 1990), ss. 11–41. Ayrıca bkz. Joseph R. Peden, "Property Rights in Celtic Irish Law," *Journal of Libertarian Studies* 1 (1977): 81–95; ve David Friedman, "Private Creation and Enforcement of Law: A Historical Case," *Journal of Legal Studies* 8 (Mart, 1979): 399–415.

[13] Ferguson'un etkisi konusunda, bkz. Abrams, *Natural Supernaturalism*, ss. 220–21, 508.

insanların doğal olarak uzmanlaşmış farklı meslekler aramalarına yol açan mizaç ve yetenekleri konusunda doğuştan getirdikleri farklılıklar fikrini reddetmiştir.[14] Smith bunun yerine eşitlikçi-çevreci bir tutum takınmıştır, ki bu tutum Neoklâsik iktisatta bugün hâlâ baskın olup, bütün insanların tektip ve eşit olduğunu, bundan dolayı da işgücü ve mesleklerdeki farklılıkların işbölümü sisteminin bir nedeni değil, sadece *sonucu* olabileceğini kabul eder. Dahası Smith, bunun mantıksal uzantısı olan, söz konusu tektip nüfus arasında ücretlerdeki farklılıkların sadece eğitim maliyetindeki farklılıkları yansıtabileceğini ileri süren geleneği başlatmıştır.[15,16]

Bunun aksine, Prof. Joseph Salerno'nun son zamanlarda yaptığı çalışma Ludwig von Mises'in "toplumun özü" ve "temel toplumsal olgu" olarak işbölümü üzerinde yaptığı vurguyu günışığına çıkarmıştır. Mises için, bu makalede yaptığım gibi, işbölümü doğanın ve insanların çeşitliliği ve eşitsizliğinden kaynaklanmaktadır. Salerno, buna ilâveten, son derece açık biçimde, Mises için işbölümünün, karşılıklı kazanç ve iktisadî gelişme için bilinçli bir tercih olduğunu belirtmektedir. Bundan dolayı da toplumsal evrim süreci "işbölümünün gelişim süreci" hâlini almaktadır; bu da Mises'e dünya çapındaki işbölümüne hayatî bir "sosyal organizma" olarak gönderme yapma olanağı vermektedir. Mises biyolojik organizmaların kalbinde yer alan işbölümünün aynı zamanda "bütün canlı türlerinin temel prensibi" olduğuna işaret etmektedir. "Sosyal organizma"nın farkı şudur ki, biyolojik organizmaların aksine, "akıl ve irade organik birleşimin üretici ve devam ettirici formudur." Bundan dolayı, Mises için "insan toplumu bu yüzden spiritüel ve teleolojik"tir,* "düşünce ve iradenin ürünüdür." Durum böyle olunca insanların serbest piyasa ve gönüllü mübadeleyi kapsayan organizmanın korunup genişletilmesinin önemini anlaması ve söz konusu piyasa ve organizmanın bozulması ve felce uğratılmasının insan soyu için mutlaka felâketli sonuçlar getireceğinin idrak edilmesi son derece önemlidir.[17]

---

[14] Edwin Cannan, A History of the Theories of Production and Distribution in English Political Economy from 1776 to 1848 (3rd ed., London: Staples Press, 1917), s. 35.

[15] Smith'in eşitlikçiliğini erken 15. Yüzyıl büyük İtalyan Skolastiği, Siena'lı San Bernardino'nunki (1380–1444) ile karşılaştırınız. *On Contracts and Usury* adlı eserinde (1431–33), Bernardino piyasadaki ücret eşitsizliğinin, eğitimin olduğu kadar yetenek ve beceri farklılıklarının da bir fonksiyonu olduğuna işaret etmiştir. Bir mimarın ücreti bir hendek kazıcısından yüksektir, der Bernardino, çünkü ilkinin işi hem daha çok eğitim, hem de zekâ ve yetenek gerektirdiğinden, bu işi az sayıda kişi yapabilir. Bkz. Raymond de Roover, *San Bernardino of Siena and Sant' Antonio of Florence, The Two Great Thinkers of the Middle Ages* (Boston: Baker Library, 1967), ve Alejandro Chafuen, *Christians for Freedom: Late Scholastic Economics* (San Francisco: Ignatius Press, 1986), ss. 123–31.

[16] Modern neoklâsik çalışma ekonomisi, "ayrımcılık"ı, eğitim maliyetindeki farklılığı aşan her türlü ücret eşitsizliği olarak tanımlamak suretiyle bu geleneğe uyar. Bu konuda, bkz. Gary Becker'in standart çalışması, *The Economics of Discrimination* (Chicago: University of Chicago Press, 1957).

* Teleoloji: amaçsallık, her şeyin bir amaca yönelik olarak hareket ettiği öğretisi. (ç.n.)

[17] Joseph T. Salerno, "Ludwig von Mises as Social Rationalist," *The Review of Austrian*

Normal şartlarda, yazarların ve sosyal kuramcıların yaşlandıkça görüşlerini törpüleyip yumuşatmaları beklenir. (Bu kuralın iki muhteşem istisnası, Lysander Spooner ve Lord Acton gibi birbirinden çok farklı iki liberteryen şahsiyettir.) Bu makaleyi yazdıktan sonra aradan geçen yirmi yıla bakınca, açıktır ki benim görüşlerim, tam aksine, daha da radikalleşip kutuplaşmıştır. Yirmi yıl önce ne kadar ihtimâl dışı görünse de, bugün ben sosyalizme, eşitlikçiliğe ve Romantizme daha da düşmanım, İngiliz Klâsik geleneğine ve modern Neoklâsik geleneğe çok daha eleştirel bakıyorum, ve de Mises'in büyük içgörülerini her zamankinden daha fazla takdir ediyorum. Gerçekten de, Mises'in bütün çalışmalarını yıllar önce özümsediğini sana biri için, Mises'in yeniden okunmasının görünürde eski durumlara nasıl yeni bakış açılarına ve taze içgörülere kaynak teşkil etmeye devam edeceğini görmek, daimî bir hayret vesilesidir. Birçoğumuzun tecrübe sahibi olduğu bu olgu, Mises'in düşüncesinin dikkate değer kalitesi ve zenginliğine şahitlik etmektedir. Neredeyse yirmi yıl önce ölmüş olmasına rağmen, Ludwig von Mises, geleneksel anlamda akil çağdaşlarımızın çoğundan gerçekte daha fazla hayatta olmaya devam etmektedir.

Economics 4 (1990): 26–54. Ayrıca bkz. Eamonn Butler'ın Mises'in içgörülerine, Mises'i "organik safsata" ve "İngilizce zorluğu" ile suçlayan anlamsız tepkisine Salerno'nun eleştirisi, aynı eser, s. 29n. Mises'in görüşü ile Hayek'in bilinçsiz eylem ve geleneksel kurallara körükörüne bağlılığa vurgu arasındaki karşıtlık Salerno tarafından bu makalenin sonundaki sosyalist hesaplama tartışmasıyla ilgili bölümünde ve Salerno, "Postscript," [içinde: Ludwig von Mises, *Economic Calculation in the Socialist Commonwealth* (Auburn, Ala.: Ludwig von Mises Institute, 1990), ss. 51–71]'de açıklığa kavuşturulmaktadır.

İndeks

A

Abrams X, 204, 205
Affluent Society 93, 117
Afrika, Batı 184
Aldridge 179
Amazon imparatorluğu 8
American Economic Review 167, 184
American Historical Review 43
American Political Science Review 23
American Sociological Review 187
Amerikan Anayasası 47
Amerikan Devrimi 16, 56, 128
Amery 22
Anarko-komünizm 135
Andrews 170
Anti-Dühring 12, 176
Aquinas 152
Aristo 13, 152, 153, 178, 180, 182
Atlantic Monthly 12, 36
Avrich 131
Avusturya iktisadı 147

B

Bailyn 128, 201
Bakunin XIX, 20, 135, 136
Barış XII, XVII, 77, 88
Barker 64
Barnes 43
Bastiat 128
Bastille 127
Bauer 170, 184, 185
Beale 43
Bebel 175, 177
Becker 19, 206
Bellairs 22
Benson 205
Bicanic 160
Bismarkizm 21
Black 47, 48, 49, 50, 115, 180
Bloch 20
Blum 2, 4
Blumenfeld XII
Böhm-Bawerk 154
Bonald 179
Bornstein 160, 161
Boulding 65
Bourne 35, 36, 53, 87
Bramson 157, 179
Brest-Litovsk 131
Brownmiller 112, 115
Brown, Norman XIV, 11, 62, 113, 137, 138, 182
Brown, Rita Mae XIV, 11, 62, 113, 137, 138, 182

Buchanan 52, 61
Buckley 77, 80
Budist 181
Bukharin 32
Buridan 205
Burks 178
Burnham 49
Business Horizons 33
Butler 115, 207

C

Calhoun 50, 51, 52
Cannan 205, 206
Captive Mind 199
Carlyle 11
Carnegie 26, 27
Carson 150
Carter 105
Castro 174, 178
Çekoslovakya 32, 178
Cernuschi 147
Chafuen 206
Chamberlain 22
Chodorov 57
Çin 13, 32, 33, 42, 43, 44, 176, 177, 193
Coase 60, 61
Cobden 128
Comte, Auguste 20
Comte, Charles 20
Coolidge 29
Croly 28
Current History Magazine 25

D

Dagwood 106, 110
Davis 23
Dawkins 22
Dawson 58
Debs 22
Demokratlar 7, 29, 200
Demsetz 60, 61
Didion 10
Dodds 121
Dodge 115
Dolan 65
Dorfman 56, 157
Duberman 167
Due 2, 3
Dunoyer 20
Dutt 25

E

Economic Journal 184
Eddy 27, 28
Eğitim 165
Ekoloji 118
Ellul 179, 182
Ely 28
Engels 12, 13, 22, 23, 175, 176, 177, 205
Envy 5, 185, 186, 187, 198
Eşitlik 2, 3, 189
Eşitlikçilik IV, IX, XX, 1, 2, 200
Eski Düzen XI, 16, 31, 32, 33, 35

F

Facial Justice 5
Faith and Freedom 40
Faşizm 23
Federal Reserve 27
Federal Ticaret Komisyonu 27
Feldman 202, 203
Feminine Mystique 106
Ferguson 205
Fichte 139
Filich 104
Firestone 10
Firth 184
Fisher 148
Fitzhugh 157
Fortune 119
Foundation for Economic Education 94, 158, 165

Fourier 12
Frankel 185
Frankfurter 24
Fransa 22, 33, 55, 116, 128, 147
Fransız Devrimi 16, 128
Friedan 106
Friedman IX, XX, 205
Fromm 182
Fuller 10

G

Galbraith 92, 93, 94, 95, 117
Gamarnikow 161
Garrison 166, 167
Garvin 22
Gasset 138, 188
George, Henry 5, 21, 24, 42, 67, 118, 157, 160, 171, 198
Gilchrist 27
Godwin 13
Goethe 13, 178
Goodman 104
Gould 203
Grampp 33, 166
Gray 13, 175, 176, 177
Grazia 150, 151
Great Transformation 179, 180
Green 10, 13, 175
Greenstreet 203
Grey 22
Groth 23
Guardian 178
Guatemala 184, 185
Guevara 174

H

Hâldane 22
Hamowy 19
Hanseatik 16
Harper's 9
Hartley 5, 198
Hayek XVI, XX, 33, 42, 160, 207
Hazlitt 33
Hearn 101, 102
Heath 59
Henry 2, 33, 51, 52, 67, 121, 128, 142
Herbert 11, 12, 18, 24, 25, 28, 30, 43, 52, 148, 182, 185, 190
Hershkovits 184
Hess 127
Himmelfarb 17
Hirshleifer 125
Hobbes 182
Hodgskin 139
Hoff 160
Hollanda 16
Holmberg 185, 186
Hoover 24, 25, 26, 30
House of Hohenzollern 28
Howe 9, 10
Human Action 12, 41, 147, 155, 157, 161
Humboldt 170
Hume 41, 144, 145
Hurley 27
Huszar 42

I

ICC 27
I. Dünya Savaşı XX, 22, 24, 26, 53, 133
II. Dünya Savaşı 31, 85, 92
Individualist XII, XIII, XX, 27, 38, 141
Ingalls 142
Institute for Humane Studies XVI, 190
Intercollegiate Review 102
İrlanda Cumhuriyet Ordusu 82
İsrail kibbutzları 10
İtalya 21, 24, 55

J

Jacobs 43, 44, 119, 120, 126
Japonya 43, 101, 102, 120
Jaszi 41
Jefferson 6
Jensen 151, 152
Journal of American History 121
Journal of Legal Studies 205
Journal of Libertarian Studies 205
Journal of Political Economy 171
Jouvenel 40, 44, 46, 47, 52

K

Kalven 2, 4
Kant 152, 153
Kautsky 13, 177
Keynes 2
Kilby 184
Kirk 19
Kluckhohn 185, 186
Knight XVI, 143
Kolakowski 204
Kolko 26, 27, 28
Komünist XXI, 12, 13, 32, 33, 128, 137, 160, 176, 177
Kötümserlik 30
Kropotkin XIX, 135, 136
Kuhn XVIII, 149, 150, 151, 155

L

Labedz 20
Ladd 203
Ladies' Home Journal 105
Lange 160
LaPiana 24
Lavoisier 150
Law of Equal Liberty 190
Lenin 13, 22, 23, 32, 131, 176, 177, 193
Leoni 62, 141
Lescase 176
Lewis, John 27, 41, 186
Lewis, Oscar 27, 41, 186
Liberated Guardian 178
Liberation 42
Liberator 167
Liberman Planı 32
Libertarian Forum XI, XIII, XIV, XX, 127, 203
Liggio 20, 116
Ligt 87
Locke 39, 41, 47, 64, 67, 142
Lord Acton XI, 17, 207
Lukacs 42

M

Macaristan 32, 178
Maccoby 9
Machiavelli 152, 153
Mackinder 22
Maeterlinck 181
Maine 16
Maistre 179
Malinowski 9, 184
Mao 174, 176, 178
Marcuse 11, 12, 182
Marksist XIV, XVIII, 12, 13, 33, 41, 42, 52, 173, 174, 175, 176, 177, 197
Marx X, XIX, XX, 13, 20, 22, 23, 32, 58, 174, 175, 178, 204, 205
Maxse 22
Maxwell 149
McGovern 7, 8, 200
Mencken 30, 44, 46, 54, 195
Menger 154
Michels 192
Milchman 20
Millett 9, 10
Millî hâsıla 89
Milliman 125
Mill, James 70, 128, 153
Mill, John Stuart 70, 128, 153
Milner 22
Milosz 199
Mises IV, XIV, XVI, XVIII, 12, 13,

24, 33, 41, 98, 108, 137, 138, 145, 147, 149, 154, 155, 156, 157, 158, 159, 160, 161, 171, 172, 175, 176, 177, 178, 179, 181, 183, 188, 205, 206, 207
Molinari 128
Monthly Review 33, 178
Moore 128
Morgan 22, 26, 27, 28, 114
Mosca 192
Müller 179
Mussolini 21

N

Nationalökonomie 154
National Organization for Women 106
National Review 22, 103
Navaho Kızılderilileri 185
Nazi 37
Needham 42
Nef 55, 56
New Deal 24, 25, 26, 29, 30, 31, 49, 50
New Individualist Review XII, XX, 27, 38, 141
Newsweek 199
Newton 149
New York XIV, XIX, 2, 5, 10, 11, 13, 19, 20, 21, 24, 25, 33, 36, 38, 39, 40, 41, 42, 43, 44, 47, 50, 51, 52, 53, 54, 55, 56, 57, 58, 63, 64, 65, 73, 87, 90, 102, 103, 112, 115, 118, 119, 120, 138, 142, 157, 158, 165, 167, 170, 175, 177, 179, 180, 181, 184, 185, 188, 192, 195, 196, 198, 199, 203, 204
New Yorker 144
New York Post 203
New York Sunday Times Magazine 112
New York Times Review of Books 10
Nickerson 55
Nisbet 102
Nixon 118, 200
Nock XI, XIV, 29, 30, 40, 57, 81, 88, 195, 196
November Review 20
NRA 25

O

Oppenheimer XI, 39, 40
Organization Man 29
Orta Çağlar 179, 182
Orwelyen 153
Outlook XIII, XX
Owl 42

P

Pacific Historical Review 43
Paine 128
Paradigma 150
Paterson 101, 102
Patrides 204
Patten 28
Pearson 166
Pease 166
Peck 115
Peden 205
Peking Review 178
Philbrook 167
Plotinus 204
Polanyi X, 179, 180, 205
Polonya 32, 75
Pound 144
Priestley 149, 150
Primitivizm 169, 205
Proudhon 144

R

Rabin 10
Radical Review 148
Raskin 43
Rat 106, 113, 178

Read, Conyers 43, 165
Read, Leonard 43, 165
Reichel-Dolmatoff 186
Review of Austrian Economics 204, 206
Ribs 42
Ricardo VII
Rickenbacker 103
Robbins 128
Robin Hood 78
Rockefeller, Bobo 63, 70, 71, 74, 114, 203
Rockefeller, John D. Sr. 63, 70, 71, 74, 114, 203
Romantikler X, 121, 181, 182, 183, 204
Roosevelt, Franklin 24, 25, 26, 27, 28, 29, 30, 31
Roosevelt, Theodore 24, 25, 26, 27, 28, 29, 30, 31
Roover 206
Rothbard III, IV, IX, X, XI, XII, XIII, XIV, XVIII, XIX, XX, XXI, 12, 24, 25, 38, 50, 70, 94, 141, 145, 146, 147, 190, 200, 203, 204
Rousseau 20, 179, 180, 181
Ruchames 167
Ruhle 20

S

Saint-Simon 19, 20
Salerno 206, 207
Salvemini 24
Samora 187
San Bernardino of Siena 206
Sarich 200
Schlissel 36
Schoeck 5, 185, 186, 187, 196, 198
Schumpeter 21, 38, 42, 90, 92, 117, 118
Schwartzman 40
Science 23, 42, 59, 170, 184, 200
Science and Society 23, 42
Scott 123
Selvin 200
Semmel 21, 22
Sennett 120
Seward 10
Shaw 21, 22
Shih 178
Shils 106
Shockley 151, 152
Siegel 184
Silberman 179, 182
Simons 2, 3
Smith VII, 4, 30, 50, 51, 56, 61, 62, 70, 71, 72, 73, 78, 79, 153, 170, 171, 173, 199, 202, 205, 206
Snider 203
Sobran 202
Social Research 178
Social Statics 18, 52, 190
Solanis 109, 110
Sosyal Darwinizm 18
Sosyal Kredi Hareketi 144
Sovyet Rusya 32, 174, 193
Spencer 16, 18, 19, 30, 52, 59, 139, 190
Spooner XIV, XVIII, XIX, 139, 140, 141, 142, 143, 144, 145, 146, 147, 148, 207
Stalin 21, 32, 137
Standard XII, XX
Stanwood 148
Stern 175
Stigler 171
Stone 27
Sumner 106

T

Taft 24, 25, 27
Taoist 181
Tax 184, 185
Taylor 41, 199, 201

Technological Society 179
Teori 4, 156
Terborgh 118
Theory of Money and Credit 154, 158
Thernstrom 201
Thoreau 121, 128, 139
Tito 174, 178
Tolstoy XIX
Tolstoycular 78
Tower 203
Triumph of Conservatism 26, 27, 28
Trotsky XI, 13, 17, 178
Tuccille 126
Tucker XIV, XVIII, XIX, 139, 140, 141, 142, 143, 146, 147, 148
Tullock 52, 124
Tuveson 204

U

Utopia 20

V

Veale 55, 85
Velikovsky 150, 151
Vonnegut 5, 198

W

Walden Pond 121
Ward 28, 41, 58
Warhol 109, 110
Warren XIX, 170
Washington Post 176
WASP 106
Watson 187
Webb 21, 22
Weber 3
Whyte 29
Williams 11, 190
Williamson 10
Wilson 25, 26, 27, 203
Wittfogel 42, 43, 172
Wittreich 204
Wolfe 180
Woodstock Nation 180
Woodward 157

Y

Yamey 170, 184, 185
Yeats 115
Yugoslavya 32, 33, 75, 160, 178, 197
Yugoslavya Komünistleri Ligi Programı 178

Avusturya İktisat Okulu Serisi

Carl Menger, İktisadın Prensipleri
Carl Menger, Paranın Kaynağı Üzerine

Eugen Böhm-Bawerk, Marx ve Marksist Sistemin Bitişi
Eugen Böhm-Bawerk, Sermaye ve Faiz

Ludwig von Mises, Sosyalizm
Ludwig von Mises, Para ve Kredi Teorisi
Ludwig von Mises, Teori ve Tarih
Ludwig von Mises, Para, Metod ve Piyasa Süreci
Ludwig von Mises, İnsan Eylemi
Ludwig von Mises, Kadir-i Mutlak Devlet: Total Savaşın ve Total Devletin Yükselişi

Murray N. Rothbard, Yeni Bir Hürriyet İçin
Murray N. Rothbard, İktisadî Bakımdan Anlamlı Olmak
Murray N. Rothbard, İnsan, İktisat ve Devlet
Murray N. Rothbard, Bankacılığın Sırrı
Murray N. Rothbard, Hürriyet Ahlâkı
Murray N. Rothbard, Eşitlikçilik: Doğaya Karşı İsyan

"Sol, tabii ki taleplerini çeşitliliği ezmek açısından ifade etmiyor; başarmak için denediği yol kulağa çok daha hoş geliyor: eşitlik."

M. N. Rothbard

Çok yönlü bir düşünür olan Rothbard'ın bu eseri, liberteryenizm "bilimi"nin zemini, doğası ve uygulamaları üzerine kaleme alınmış makalelerden oluşan bir koleksiyondur. *Eşitlikçilik: Doğaya Karşı İsyan* adı ile sunulan eser, kendi içinde dikkate değer bir organik bütünlük sergileyerek, tek tek parçalarının toplamından çok daha fazla bir değere sahiptir. Kitapta Rothbard'ın modern eşitlikçi akımlara yönelttiği sert liberteryen eleştirilerin yanında "sol" ve "sağ"ın anlamı, çocuk hakları, kadın hareketleri, adalet ve mülkiyet ilişkisi üzerine makaleler yer almaktadır. Bu hâliyle kitap, liberteryenizmin ideolojik bir manifestosunu sunarak liberteryen olmanın anlamını,devletçiliğin insanlık üzerine çok uzun zamandır dayatmış olduğu köleleştirmenin, kitlesel cinayetlerin, hırsızlığın, zorbalığın mümkün olduğu kadar çabucak yok edilmesi olarak ortaya koymaktadır.

LİBERTE
liberteyayınları

liberte.
com.
tr

ISBN 978-975-6201-45-9